

148046

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI
VE
TÜRKİYE

DOKTORA TEZİ

Barış ÖZDAL

148046

BURSA-2004

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI
ve
TÜRKİYE**

DOKTORA TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Mehmet GENÇ**

Barış ÖZDAL

BURSA 2004

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bariş ÖZDAL'a ait "*Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye*" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında, Doktora Yeterlik tezi olarak / / tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

İmza
Başkan:

İmza
Üye (Danışman):
Prof. Dr. Mehmet GENÇ

İmza
Üye:

İmza
Üye:

İmza
Üye:

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI
ve TÜRKİYE**

Barış ÖZDAL
(Doktora Tezi)

ÖZET:

“Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye” başlıklı bu tez çalışması, üç bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümünde, çalışmaya kuramsal bir çerçeve kazandırabilmek için baz alınan “egemenlik teorileri” ve bu bağlamda “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”nın hali hazırdaki yapısında büyük bir rol oynadığını düşündüğümüz Avrupa’da egemenlik kavramının gelişimi ile Avrupa Birliği (ve dolayısıyla Avrupa Toplulukları) örneğinde egemenlik kavramı analiz edilmiştir. Çalışmamızın bütünlüğü dikkate alınarak, bu bölümde ayrıca, Türk hukuk sisteminde “millî egemenlik ilkesi”nin tarihsel gelişimi ve önemi ile 1982 Anayasası’nın ilgili düzenlemeleri itibarıyla egemenlik yetkilerimizin Avrupa Birliği’ne (ve dolayısıyla Avrupa Toplulukları’na) devri sorunu da irdelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın oluşum süreci iki alt kısım dahilinde incelenmiştir. Bu kısımların ilkinde, Avrupa’da güvenlik, savunma ve dış politika alanlarında işbirliği oluşturma çabalarının tarihsel gelişimi ele alınırken, ikinci kısımda da Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası’nın ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın

yapısı, Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması'nın ilgili dzenlemeleri dikkate alınarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye–Avrupa Toplulukları ve dolayısıyla Avrupa Birliği ilişkilerinin tarihsel gelişimi ana hatlarıyla aktarıldıktan sonra, Türkiye'nin güvenlik ve savunma stratejilerinde Avrupa Birliği'nin konumu ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerine etkileri araştırılmaya çalışılmıştır.

Ana hatlarıyla yukarıda belirttiğimiz bu plan kapsamında çalışmamızda temel tez olarak ise, birinci bölümünde değinilen egemenlik teorileri ile ikinci ve üçüncü bölümlerde aktarılan tarihsel süreçler ışığında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın, Avrupa Birliği üyesi Devletler arasında bir uzlaşma olmamasından dolayı yakın bir gelecekte, etkin bir biçimde uygulanmasının mümkün olmadığı savunulurken, bu politikanın, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde yarattığı / yaratabileceği sonuçlar da irdelenmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet GENÇ

Sayfa Sayısı

Anahtar Kelimeler :

1. Türkiye
2. Avrupa Birliği
3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
4. Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
5. NATO

T.C.
ULUDAG ÜNİVERSİTESİ
İNSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS

**EUROPEAN SECURITY and DEFENCE POLICY
and TURKEY**

**BARIŞ ÖZDAL
(PhD Thesis)**

ABSTRACT:

This Ph.D thesis, named “The European Security and Defence Policy and Turkey”, has been consisted of three chapters. In first chapter, because of playing an important role in Europe and creating great effects on the European Security and Defence Policy; concept of sovereignty and sovereignty theories have been examined in the example of the European Union (European Communities). Also, the concept and the relevant theories provide a theoretical framework in order to explain and analyse this political and juristical process. Historical improvement and importance of “national sovereignty” and issue of to transfer some of sovereignty powers from Turkey to the Union according to Turkish Constitution (1982), have been discussed in the first chapter.

In the second chapter, progress of the European Security and Defence Policy has been discussed in two subchapters. In the first of the subchapters, historical developments and engagements considering to build a cooperation in the fields of security, defence and foreign policies in Europe, have been analysed. In the second subchapter; structures of the Common Foreign and Security Policy and also the European Security and Defence Policy have been studied in the perspective of regulations of the European Union Treaty.

In the third chapter, historical process of Turkey and the European Union relations have been examined. Finally effects of the European Security and Defence Policy on relations between Turkey and the European Union have been analysed by searching the position of the European Union and its policies in Turkey's security and defence strategies.

According to this scheme in the perspective of sovereignty theories and historical processes, it has been basic assertion in the thesis that due to there is no full compromise among member states of the European Union, the European Security and Defence Policy can not be executed effectively in near future.

Consultant: Prof. Dr. Mehmet GENÇ

Page:

Key Words:

- 1. Turkey**
- 2. The European Union**
- 3. The European Security and Defence Policy**
- 4. The Common Foreign and Security Policy**
- 5. NATO**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI:	I
TÜRKÇE ÖZET:	II-III
İNGİLİZCE ÖZET:	IV-V
İÇİNDEKİLER:	VI-XI
KISALTMALAR:	XII-XIII
GİRİŞ:	XIV-XVI

BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE AVRUPA'DA EGEMENLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ ve AVRUPA TOPLULUKLARINDA EGEMENLİK KAVRAMI

1. Egemenliğin Tarihsel Gelişimi ve Tanımlanması	1
1.1. Egemenliğin Tarihsel Gelişimi	3
1.1.1. İlk Çağda Egemenlik Kavramı	3
1.1.2. Orta Çağdan Günümüze Kadar Olan Dönemde Egemenlik Kavramı	4
1.2. Egemenliğin Tanımlanması	6
1.2.1. Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı	7
1.2.2. Althusius'un Egemenlik Anlayışı	11
1.2.3. Hugo Grotius'un Egemenlik Anlayışı	13

2. Egemenlik Türleri	15
2.1. Egemenlik Teorileri İtibarıyla Egemenlik Türleri	16
2.1.1. Teokratik Egemenlik Teorileri	16
• <i>Doğüstü İlahi Hukuk Doktrini:</i>	16
• <i>Providansiyel İlahi Hukuk Doktrini:</i>	17
2.1.2. Demokratik Egemenlik Teorileri	17
• <i>Milli Egemenlik Teorisi:</i>	17
• <i>Halk Egemenliği Teorisi:</i>	18
2.2. Klasik Bir Ayrım: İç ve Dış Egemenlik	18
2.2.1. İç Egemenlik	19
2.2.2. Dış Egemenlik	20
2.3. Modern Uluslararası Sistemde Egemenlik	21
2.3.1. Legal Egemenlik	22
2.3.2. Siyasal Egemenlik	24
2.3.3. Devlet Egemenliği	25
3. Avrupa Birliği Örneğinde Uluslararası Örgütlenme ve Egemenlik Kavramı	27
3.1. Avrupa Toplulukları Hukukunda Egemenlik Kavramı	28
3.2. Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması İtibarıyla Egemenlik Kavramı	30
3.3. Avrupa Toplulukları Üyesi Devletlerin İç Hukuk Sistemleri İtibarıyla Egemenlik Yetkilerinin Avrupa Topluluklarına Devredilmesi	33
4. Türk Hukuk Sisteminde Egemenlik Kavramı ve Egemenlik Yetkilerinin Avrupa Toplulukları'na Devri Sorunu	35
4.1. Türk Hukuk Sisteminde Millî Egemenlik İlkesinin Önemi ve Tarihi Gelişimi	36
4.2. 1982 Anayasası'nın İlgili Düzenlemeleri İtibarıyla Egemenlik Yetkilerinin Avrupa Toplulukları'na Devri Sorunu	38

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI'NIN OLUŞUM SÜRECİ

BİRİNCİ KISIM

AVRUPA'DA GÜVENLİK, SAVUNMA ve DIŞ POLİTİKA ALANLARINDA İŞBİRLİĞİ OLUŞTURMA ÇABALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1	Avrupa Toplulukları'nın Kuruluşuna Kadar Olan Dönem	42
1.1	Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Dönemde Avrupa	43
1.2	Birleşmenin İlk Adımları: Birinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem	45
1.3	1945–1951 Dönemindeki Birleşme Çalışmaları	47
2	Avrupa Toplulukları'nın Kuruluşu	55
3	Avrupa Toplulukları'na Üye Devletler Arasında Güvenlik, Savunma ve Siyasi Alanlarda İşbirliği Oluşturulması Çabalarının Tarihsel Gelişimi	61
3.1	Pleven Planı Çerçevesinde Avrupa Savunma Topluluğu'nu ve Avrupa Siyasal Birliği'ni Oluşturma Girişimleri	61
3.2	Fouchet Planları	67
3.3	Davignon (Lüksemburg) Raporu İtibarıyla ASİ'nin Kuruluşu	73
3.4	1972 Paris Zirvesi	76
3.5	Kopenhag Zirvesi	78
3.6	1974 Paris Zirvesi	78
3.7	Tindemans Raporu	79
3.8	Genscher- Colombo Raporu	81
3.9	Stuttgart, Fontainebleau ve Milano Zirveleri	82

3.10 Avrupa Tek Senedi	86
3.10.1 ATS İtibarıyla ASİ'nin Amacı	88
3.10.2 ATS İtibarıyla ASİ Sürecinde Üye Devletlerin Yükümlülükleri	89
3.10.3 ATS İtibarıyla ASİ Sürecinin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi	91
3.10.3.1 ASİ'nin Organları	91
3.10.3.2 ASİ Sürecinde Yetkili Olan Avrupa Toplulukları Organları	93
3.10.4 ATS İtibarıyla ASİ Çerçevesindeki Avrupa Güvenliği'ne İlişkin Konular	96
4 ASİ'nin Değerlendirilmesi	97

İKİNCİ KISIM

AVRUPA BİRLİĞİ KURUCU ANDLAŞMASI'NIN İLGİLİ DÜZENLEMELERİ İTİBARIYLA ODGP

1 Avrupa Birliği'nin Kuruluşu ve ODGP'nin Gelişimi	100
1.1 Maastricht Andlaşması	101
1.1.1 Maastricht Andlaşması'nın ODGP'na İlişkin Hükümleri	102
1.1.2 Maastricht Andlaşması'nın ODGP İtibarıyla Değerlendirilmesi	104
2 Amsterdam Andlaşması	107
2.1 Amsterdam Andlaşması ile ODGP'nda Yapılan Değişiklikler	109
2.1.1 ODGP'nin Kurumsal Yapısındaki Değişiklikler	116
2.1.2 ODGP'nin İşletilmesine İlişkin Değişiklikler	116
2.1.2.1 Tasarruf Türleri	117
2.1.2.2 Karar Alma Mekanizması	118

3	Nice Andlaşması	120
3.1	ABKA İtibarıyla ODGP'nın Amaçları	122
3.2	ABKA İtibarıyla ODGP'na İlişkin Tasarruf Türleri	123
3.2.1	Genel Yönelim ve İlkeler	123
3.2.2	Ortak Stratejiler	123
3.2.3	Ortak Eylemler	124
3.2.4	Ortak Tutumlar	125
3.3	ABKA İtibarıyla ODGP'na İlişkin Tasarrufların Belirlenmesinde Yetkili Olan Organlar	126
3.3.1	AB Konseyi	127
3.3.2	AB Bakanlar Konseyi	128
3.3.3	AB (Konseyi) Başkanlığı	132
3.3.4	Komisyon	133
3.3.5	Yüksek Temsilci	134
3.3.6	Siyasi ve Güvenlik Komitesi	135
3.3.7	Avrupa Parlamentosu	135
3.3.8	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı	136
3.3.9	Üye Devletler	137

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI BAĞLAMINDA TÜRKİYE - AB İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Türkiye - AB İlişkileri	143
1.1. Ankara Andlaşması İtibarıyla Türkiye-Avrupa Toplulukları İlişkileri	144
1.2. Türkiye'nin Avrupa Toplulukları'na Tam Üyelik Başvurusu	146
1.3. Türkiye'nin AB'ne Üye Adaylığı ve İlişkilerin Gelişimi	147
2. Türkiye'nin Güvenlik ve Savunma Stratejilerinde AB'nin Konumu	151
2.1. AGSP'nin Temel Yapısı	153
2.2. AGSP'nin Türkiye - AB İlişkilerine Etkileri	166
SONUÇ:	175
KAYNAKÇA:	181

KISALTMALAR

AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AAETKA	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Kurucu Andlaşması
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKÇTKA	AKÇT Kurucu Andlaşması
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
ASB	Avrupa Siyasal Birliği
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	Avrupa Savunma Topluluğu
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
ATAUM	Avrupa Toplulukları Araştırma Uygulama Merkezi
ATKA	Avrupa Topluluğu Kurucu Andlaşması
ATS	Avrupa Tek Senedi
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
BAB	Batı Avrupa Birliği
BASG	Batı Avrupa Silahlanma Grubu
BENELUX	Belçika, Hollanda ve Lüksemburg
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
DBA	Değiştirilen Brüksel Andlaşması
der.	Derleyen
e.t.	-elektronik yayımlar- Erişim Tarihi
ECE	Avrupa Ekonomik Komisyonu
Ed. / Edits	Editör / Editors
EFC	Avrupa Ormancılık Komisyonu
EU	Europäische Union
GASP	Gemeinsame Aussen und Sicherheitspolitik
haz.	Hazırlayan
Hrsg.	Herausgeber
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
İÜSBF	İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
MC	Milletler Cemiyeti
Md.	Madde
MSB	Milli Savunma Bakanlığı
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Organizasyonu
OEEC	Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu
Prg.	Paragraf
s.	Sayfa
SBF	Siyasal Bilgiler Fakóltesi
ss.	Sayfalar Arası
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vb.	ve benzeri
Vol.	Volume
WEU	West Europa Union
YEY.	Yayın Evi Yok
YTY.	Yayın Tarihi Yok

GİRİŞ:

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'ni ve bu politikanın günümüz itibarıyla sahip olduğu yapıyı / konumu, Avrupa Toplulukları¹ üyesi Devletlerin sadece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortak bir dış politika ya da tehdit algılaması içine girmeleri ile açıklamak yeterli olmamakta / olamamaktadır. Zira, Avrupa'da güvenlik arayışına bağlı olarak ittifakların kurulması ve stratejiler geliştirilmesi, Antik Yunan'a kadar dayanan bir süreci ifade etmekle beraber, bu amaca yönelik olarak, Orta Çağ'dan, Avrupa Toplulukları'nın kuruluşuna ve günümüze kadar da çok sayıda model / proje ve tasarı geliştirilmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında da bir çok düşünür tarafından geliştirilen bu model / proje ve tasarıların, düşünsel olarak 20. yüzyıl Avrupa örgütlenmesine ve dolayısıyla tez konumuz olan Avrupa Birliği (AB) üyesi Devletler arasında bir AGSP'nin tesis edilmesi sürecine önemli katkıları olmuştur.

Ayrıca, bir örgütlenme modeli olduğunu kabul ettiğimiz Avrupa Toplulukları'nın (ve bu Topluluklara üye Devletlerin), ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturmaya yönelik geçmişteki tutumlarını ve politikalarını kuramsal bir çerçevenin yanı sıra, tarihsel gelişim açısından da analiz etmek, bizce, neden – sonuç ilişkisi bağlamında gelişmeleri doğru anlamamız ve irdelememiz açısından da kaçınılmazdır. Bu tarz bir yaklaşımın aksi, yani AGSP'nin temellerini yarım yüzyıllık bir geçmişe dayandırmak ise, diğer bilim dallarında olduğu gibi tarih biliminde de geçerli olan “neden – sonuç” ilişkisini basite indirgeyerek, bilimsellikten uzaklaşmamıza ve yapacağımız analizlerin eksik olmasına yol açacaktır.

Bu bağlamda, tezin ilk bölümünde, yukarıda belirttiğimiz parametre dikkate alınarak, çalışmaya kuramsal bir çerçeve kazandırabilmek için “egemenlik teorileri” baz alınmış ve bu teorik çerçevede, “AGSP”nin hali hazırdaki yapısında büyük bir rol

---

¹ Avrupa Toplulukları terimi çalışmamızda, Avrupa Toplulukları'nı oluşturan *Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu* (AKÇT), *Avrupa Topluluğu* (AT) ve *Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu* (AAET)'ni tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. *Avrupa Ekonomik Topluluğu* (AET)'nin adı ise 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren AB Kurucu Andlaşması (ABKA - Maastricht Andlaşması)'nın G Md.'si ile AT olarak değiştirilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda, 1993 yılı öncesindeki bazı hususların açıklanmasında, AET terimi kullanılacaktır.

oynadığını düşündüğümüz Avrupa’da egemenlik kavramının gelişimi ile AB (ve dolayısıyla Avrupa Toplulukları) örneğinde egemenlik kavramı analiz edilmiştir.

Çalışmamızın bütünlüğü dikkate alınarak, bu bölümde ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti’nin iç –ulusal- hukuk sisteminde “*milli egemenlik ilkesi*”nin tarihsel gelişimi ve önemi ile 1982 Anayasası’nın ilgili düzenlemeleri itibarıyla egemenlik yetkilerimizin AB’ne (ve dolayısıyla Avrupa Toplulukları’na) devri sorunu da irdelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise AGSP’nin oluşum süreci iki alt kısım dahilinde incelenmiştir. Bu kısımların ilkinde, Avrupa’da, güvenlik, savunma ve dış politika alanlarında işbirliği oluşturma çabalarının tarihsel gelişimi, kronolojik olarak ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Özellikle, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında güvenlik, savunma ve dış politika alanlarında işbirliği oluşturma girişimlerinin aktarıldığı bu alt kısmın ardından, AGSP’na temel oluşturan, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP)’nin yapısı, Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması (*Maastricht Andlaşması*)’nin² ilgili düzenlemeleri dikkate alınarak, ikinci kısımda analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu analiz kapsamında ise Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması’nın ODGP’na ilişkin düzenlemelerine, Amsterdam ve Nice Andlaşmaları ile getirilen değişikliklere yer verilerek, AB üyesi Devletlerin, ODGP (ve dolayısıyla Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği –AGSK- ve AGSP)’na yönelik zaman içinde değişen tutumları ve politikaları da tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın son bölümünde ise, kırk yılı aşkın bir geçmişe sahip olan Türkiye–Avrupa Toplulukları ve dolayısıyla AB ilişkilerinin tarihsel gelişimi ana hatlarıyla aktarıldıktan sonra, Türkiye’nin güvenlik ve savunma stratejilerinde AB’nin konumu ve AGSP’nin Türkiye-AB ilişkilerine etkileri araştırılmaya çalışılmıştır.

---

² 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması ile tesis edilmiş olan AB, üye Devletler arasında dayanışmayı sağlayarak ilişkileri bütünleştirme görevine sahiptir. Bu görev bağlamında, Kurucu Andlaşması düzenlemeleri itibarıyla üç sütunun üzerine (a- Avrupa Toplulukları; b- ortak dış politika, güvenlik ve savunma; c- adalet ve içişleri) kurulu bir yapı olarak tanımlanan AB, amaçlarını gerçekleştirmek için Avrupa Toplulukları’nın kurumlarından yararlanmaktadır.

Ana hatlarıyla yukarıda belirttiğimiz bu plan kapsamında çalışmamızda temel tez olarak ise, birinci bölümünde değinilen egemenlik teorileri ile ikinci ve üçüncü bölümlerde aktarılan tarihsel süreçler ışığında AGSP'nın, AB üyesi Devletler arasında bir uzlaşma olmamasından dolayı yakın bir gelecekte, etkin bir biçimde uygulanmasının mümkün olmadığı savunulmaktadır.

Çalışmamızın bu temel tezi bağlamda ayrıca, AGSP'nın, Türkiye-AB ilişkilerinde yarattığı / yaratabileceği etkilerde, ayrıntılı bir biçimde tartışılmaya / irdelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

AVRUPA'DA EGEMENLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ ve AVRUPA TOPLULUKLARI'NDA EGEMENLİK KAVRAMI

Ünlü filozof Leibniz'in belirttiği; “*nihil est sine ratione-hiçbir şey nedensiz değildir*” ilkesini¹, sadece canlı varlıkların davranışlarını açıklamaya yönelik bir genel bir saptama olarak kabul edip, soyut varlıklara ve bu varlıkların davranış modellerini incelemeye indirgememek, bizce hiç şüphesiz büyük bir yanılğı olacaktır. Bu bağlamda, bir örgütlenme modeli olan Avrupa Toplulukları'nın ve bu Topluluklara üye Devletlerin, ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturmaya yönelik geçmişteki tutumlarını ve politikalarını kuramsal bir çerçevede incelemek, işbu sujelerin günümüzdeki tutumlarını ve geleceğe yönelik politikalarını doğru anlamamız ve analiz etmemiz açısından kaçınılmaz olmaktadır.

Daha somut bir ifade ile belirtirsek, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP), sadece Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortak bir dış politika ya da tehdit algılaması içine girmelerine dayanmamaktadır. Bu tarz bir yaklaşımın aksi, yani AGSP'nin temellerini yarım yüzyıllık bir geçmişe dayandırmak ise diğer bilim dallarında olduğu gibi tarih biliminde de geçerli olan “neden-sonuç” ilişkisini basite indirgeyerek, bilimsellikten uzaklaşmamıza ve yapacağımız çıkarsamaların eksik olmasına yol açacaktır.

Bu bağlamda yukarıda belirttiğimiz parametreyi dikkate alarak çalışmamıza temel oluşturmak için öncelikle egemenlik kavramı ve bu kavramı açıklayan çeşitli

---

¹ Rene Descartes, Gottfried W. Leibniz, Benedictus de Spinoza, *Yöntem Üzerine Söylem-İnsan Anlaşımının İyileştirilmesi Üzerine İnceleme-Monadoloji*, (çeviren: Aziz Yardımcı), İstanbul: İdea Yayınları, Mayıs 1997, s. 65.

teoriler incelenecektir. Bu kavramsal çerçevenin ardından ise Avrupa Toplulukları'nda egemenlik kavramı, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin siyasal egemenlik yetkilerini Avrupa Toplulukları'na dolayısıyla Avrupa Birliği (AB)'ne devirleri itibarıyla analiz edilecektir.

1. Egemenliğin Tarihsel Gelişimi ve Tanımlanması

Bilindiği üzere modern uluslararası hukukunun temelleri, 15 ve 16. yüzyıllarda ulus-Devlet şeklindeki tüzel kişiliklerin oluşumunun başlamasına dayanmaktadır. “Egemenlik” kavramının ilk kullanımı ise bu yeni siyasi (*ulus-Devlet*) oluşumun varlığını tehdit eden bir takım etkilerin Fransa’da görülmesi ile ortaçağın sonlarına doğru olmuştur². Bu bağlamda ulus-Devlet ile egemenlik kavramlarının gelişimleri incelendiğinde, her zaman birbirleri ile ilintili olduklarını vurgulamak gerekmektedir. Zira, tarihsel perspektif içinde incelendiği zaman egemenlik kavramı, “*feodalite*”nin³ tasfiyesinde ve feodal düzenden merkezîyetçi Devlet düzenine geçişte önemli bir rol oynamış ve çağdaş anlamda Devletin ortaya çıkmasında teorik temel işlevini görmüştür. Özellikle, feodalite döneminde bölünmüş ve dağılmış olan iktidarı birleştirmek ve bütünleştirmek suretiyle ‘iktidarın rasyonelleşmesini’ sağlamış olan egemenlik kavramı, bu açıdan bakıldığında da siyasi modernleşme sürecinde önemli bir adım olmuştur⁴.

---

² Michael W. Hebeisen, *Souveränität in Frage gestellt: Die Souveränitätslehren von Hans Kelsen, Carl Schmitt und Hermann Heller im Vergleich*, Band 2, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1995, ss. 396-397.

³ Avrupa’da ve Osmanlı toplum yapısında feodalitenin oluşumu, yapısı ve çözülüşü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Murat Özyüksel, *Feodalite ve Osmanlı Toplumunu*, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1997, passim.

⁴ M. Aydoğan Özman, “Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller”, *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1-4, Yıl 1964, ss. 54-57; Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Aralık 1992, s. 56.

1.1. Egemenliğin Tarihsel Gelişimi

Jellinek'in de belirttiği gibi, egemenlik bir düşünürün çalışma masasının başında icat ettiği bir kavram değildir ve her siyasi kavramda olduğu gibi bu kavramın da tam olarak tanımlanabilmesi için tarihsel gelişimini analiz etmek gerekmektedir⁵. Zira, egemenlik, yukarıda da belirttiğimiz gibi ortaçağın sonlarından itibaren Avrupa'da yaşanan tarihsel gelişmelerin neticesinde ortaya çıkan bir siyasal kavramdır ve ilerleyen dönem içinde bu kavrama hukuksal bir anlam yüklenmiştir⁶.

1.1.1. İlk Çağda Egemenlik Kavramı

İlk çağlardaki siyasal yapılanmalar incelendiğinde, modern anlamda bir egemenlik kavramının olmadığı görülmektedir. Çünkü, bu dönemin siyasi otoriteleri-erkleri ile rekabet edebilecek bir başka iktidar yoktur. Mevcut siyasi erklerle rekabet edecek başka bir gücün olmaması sonucunda da en basit anlamda bir karşılaştırma durumunun sonucunu ortaya koyan egemenlik kavramına ihtiyaç duyulmamıştır.

Ayrıca, antik Yunan'da ve orta çağda egemenlik kavramına ilişkin yapılan tartışmalar incelendiğinde, sadece hükmetmenin veya yönetmenin niteliği üzerinde durularak, yönetimin sınırlarının ve eylem alanlarının çizilmiş olduğu ve böylelikle ancak dolaylı bir şekilde egemenlik kavramının ele alındığı görülmektedir⁷.

Antik Helen kültüründeki erdeme ve bilgiye dayanan bir yönetimin kurulması anlayışı çerçevesinde, Sokrates'in öğrencisi olan Platon'un ilk çalışmalarında Devletin kaynağına ilişkin tartışmalara girmeksizin, Devlet yönetiminde, egemenin yetki

---

⁵ Michael W. Hebeisen, *Souveränität in Frage gestellt: Die Souveränitätslehren von Hans Kelsen, Carl Schmitt und Hermann Heller im Vergleich*, Band 1, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1995, s. 134.

⁶ Paul Häberle, "Gibt es eine europäische Öffentlichkeit?", *Thüringer Verwaltungsblätter*, No. 6. 1998, s. 8. Paralel mahiyette yorumlar için bkz.; Özman, op. cit., s. 55; Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, Birinci Cilt, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara: AÜSBF Yayınları Sayı 117-99, SBF Yayınları Sayı 38, 1960, s. 243; İbrahim S. Canbolat, *Almanya ve Dış Politikası*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 2003, s. 26 ve dipnot no 3.

⁷ Bu durumun en somut örneği Çin hukuk doktrinlerindeki "hak isteme hakkı" ilkesidir. Bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Özman, op. cit., s. 61; Mehmet Genç, *İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri-Ulusal ve Uluslararası Temel Mevzuatlar-*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 16, 1997, s. 2.

kullanımının belirli ölçütlere bağlanması gerektiğini, son dönem çalışmalarında ise yönetme yetkisinin tek erke verilmesini savunduğu görülmektedir. Aristoteles de benzer biçimde, tek bir kişinin yönetimini ya da felsefecilerden oluşan bir yönetimi önermiştir. Ancak Aristoteles'in ideal Devletinde de yönetim erkinin, ölçü olması ve diğer sınıfların (*zanaatkar kesimin*), yönetimin kararları üzerinde etkili olmasını savunmuştur⁸.

1.1.2. Orta Çağdan Günümüze Kadar Olan Dönemde Egemenlik Kavramı

Egemenlik kavramının doğuşuna kaynaklık eden gelişmeler orta çağın sonlarını ve yeni çağın başlarını kapsayan dönem içinde yaşanmıştır. Bu uzun dönem içinde Avrupa'daki büyük güçler arasında yaşanan üstünlük mücadelesinde taraflar bir yanda başta Fransa krallığı olmak üzere monarşiler, öte yanda ise feodalite, Papalık ve Roma-Germen İmparatorluğu'dur. Bu mücadele içerisinde egemenlik kavramı, Fransız Kralları için kilise hukukçularına karşı çıkan Kralcı hukukçuların yardımları ile kuvvetli bir düşünsel destek noktası olurken, Devlet otoritesi de yavaş yavaş ortaya çıkıp, merkezileşmeye başlamıştır. Ancak Kralcı hukukçuların bu güç mücadelesi içindeki önemli rollerine rağmen, yazmış oldukları eserlerde egemenlik kavramının sistemli bir izahı yapılmamış, kavram tam olarak tanımlanmamıştır⁹.

Bu bağlamda, öncelikle belirli bir amacın elde edilmesi için kralcı hukukçular tarafından bir mücadele aracı olarak kullanılan egemen kavramı, sonradan meydana gelen gelişmelerin de etkisiyle bir doktrin haline getirilmiştir. Bu süreci etkileyen gelişmelere bakıldığında ise bir çok faktörün rol oynadığını saptamak mümkündür. Zira özellikle, bir yandan yönetici konumundaki kişilere yönelik feodal sadakat bağlarının

---

⁸ Platon ve Aristoteles'in görüşleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Hebeisen, "Souveränität in Frage...Band 1", op. cit., s. 25 ve ss. 83-84; Murat Sarıca, *Siyasi Düşünce Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973, ss. 31-32; Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 9. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, Temmuz 2000, ss. 5-6; Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Derin Yayınları, 2003, ss. 18-19.

⁹ Kapani, op. cit., s. 53; Hebeisen, "Souveränität in Frage...Band 1", op. cit., ss. 30-31; Özyüksel, op. cit. ss. 7-36; Özman, op. cit., s. 56; Şennur Şenel, "Milli Devletlerin Oluşum Sürecinde 'Avrupa' Kavramı", *2023 Dergisi*, Sayı 26, Haziran 2003, ss. 67-70; Mehmet Turhan, "Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi", <http://www.anayasa.gov.tr/anyarg20/mturhan.pdf> (e.t. 19.03.2004), s. 1.

çözülmesi, yeni ve soyut bir iktidar kaynağına tâbi sadakat bağlarının doğmasına yol açmış ve böylece kurumlara yönelik siyasi itaat bağı yerleşmiştir. Bu süreç içindeki bir diğer gelişme de 13. yüzyıldan itibaren ulusal monarşilerin görülmeye başlanması ve bu yapılanmaların hem Papa'ya hem de imparatorluklara karşı bir bağımsızlaşma mücadelesine girmeleri olmuştur. 16 ve 17. yüzyıllarda gelişmelerini tamamlayarak, uluslararası sistemde baş aktör konumuna gelen ulusal monarklar ise hem siyasi iktidar açısından dünyevi egemen güç olarak iktidar ilişkilerini geliştirirlerken hem de bu iktidarın kurumsal yapısını oluşturan egemen ulus-Devletlerin ortaya çıkmasında yönlendirici olmuşlardır¹⁰.

Bu ilişkiler, modern uluslararası ilişkiler sisteminin temel taşı olan Westphalia Barışı (1648) ile kutsanırken, Leo Gross'un da belirttiği gibi, her biri kendi toprakları üzerinde egemen, birbirlerine eşit ve herhangi bir dünyevi otoriteden bağımsız çok sayıda Devletin bir arada bulunduğu yeni bir sistemin doğuşuna yol açmıştır. Egemen Devletlerin üzerinde bulunan bir otorite ya da örgüt düşüncesinin geçersiz olduğu bu sistem içinde, egemen ulus-Devlet fikri de Devletin temel nüveleri ve ulus bilincinin oluşturulması girişimine yönelik tartışmalarla birlikte gelişmiştir¹¹.

Bu bağlamda egemen Devletlerin eşit olduğu iddiası oldukça geçerlilik kazanırken, giderek ağırlaşan felsefi ve hukuksal bir örüntü altında, egemenlik kavramı bütünüyle yalın gerçeklere indirgenmiştir. Bir başka deyişle, bir Devletin egemenliğinin sınırları, o Devletin iddialarını gerçekleştirebilme, dediğini yapabilme yeteneğinin sınırları olarak görülmeye başlanmıştır. Devletler sisteminin belirttiğimiz bu içsel istikrarsızlığı ise 19. yüzyıl Avrupa'sında egemenliğe ilişkin birbiriyle çelişen

---

¹⁰ Edward Hallet Carr, *Milliyetçilik ve Sonrası*, (çeviren: Osman Akınhay), İstanbul: İletişim Yayınları, 1990, s. 14; Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, Ankara: Dost Kitabevi, 1997, s. 53.

¹¹ Westphalia Barışı'nın egemenlik kavramının gelişimine ve ulus-Devletlerin gelişimine etkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Hebeisen, "Souveränität in Frage...Band I", op. cit., ss. 27-40; Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, (çevirenler: Şule Kut, Binnaz Toprak), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 110; Edgar Morin, *Avrupa'yı Düşünmek*, İstanbul: Afa Yayınları, 1988, ss. 38-55; Stephen D. Krasner, "Ulusal Egemenlik", (çeviren: Musa Ceylan), <http://derinanadolu.tripod.com/01-02-22-ulusal-egemenlik.htm> (e.t. 18.02.2004); Kazım Tekin, "Avrupa Birliği ve Egemenlik Kavramı", *Türk İdare Dergisi*, Yıl 74, Mart 2002, Sayı 434, s. 71; Çağlar Keyder, *Memâlik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, ss. 210-215.

“milliyet” ve “doğal sınırlar” gibi iki farklı ölçütün gelişmesiyle daha da artmıştır¹². Devletlerin, karşılaştıkları durumların özelliklerine göre benimsedikleri ya da reddettikleri bu iki kavram, 20. yüzyıla değin Avrupa’da yaşanan bir çok toprak anlaşmazlığının, diplomatik sorunun ve sömürge savaşları ile bölgesel çatışmaların temel dinamikleri olurken, egemenlik fikri de Avrupa örgütlenme süreci içinde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle Avrupa Toplulukları’nın kurulmasıyla birlikte yeniden sorgulanmaya başlanmıştır.

Çünkü, savaş sonrası dönemde Batı Avrupa Devlet sistemi, karşılıklı uzlaşma ile oluşturulan egemenlik kavramı çerçevesinde yeniden biçimlendirilirken, üye Devletler, AKÇT kuruluşu ile birlikte egemenlik alanları içindeki bazı yetkilerini devretmişlerdir¹³.

1.2. Egemenliğin Tanımlanması

16 ve 17. yüzyıldan itibaren ulus–Devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte yavaş yavaş şekillenen uluslararası sistemde, Devletlerin birbirleriyle ilişkileri “Devlet egemenliği” ilkesine dayandırılmış ve bu sebeple de uluslararası hukukun ilk ve önemli sujesi Devletler olmuştur. Bu bağlamda da, Batılı Devletlerin başta imparatorluk ve papalığı yıkararak kazanmış oldukları egemenlikleri, 19. yüzyılda Devletlerin temel özellikleri içinde sayılmaya başlanmıştır. Diğer bir ifade ile belirtirsek, 19. yüzyıldaki uluslararası sistemin özelliği, her Devletin kendi topraklarında tüm güç ve yönetim yetkilerinin tek sahibi olmasıdır. Yüzyıllar süren gelişmelerin ardından sağlanan bu iç egemenlik ise hukuk Devletin en çarpıcı özelliği olarak kabul edilmiştir¹⁴.

Uluslararası hukukun temel sujesi olan Devletin temel özelliklerinden biri olarak kabul edilen egemenlik kavramının tanımlanmasında ise her zaman bir soyutluk yaşanmış ve tam bir tanımlaması yapılamadığı için egemenlik tartışmalı bir kavram olarak kalmıştır.

---

¹² Morin, op. cit., ss. 52-53; Poggi, op. cit., ss. 111-112.

¹³ Tekin, loc. cit.; Ş. Şenel, op. cit., s. 70.

¹⁴ Özyüksel, op. cit. ss. 55-57; Poggi, op. cit., s. 113; Meray, loc. cit.

Epistemolojik olarak incelendiğinde Latince “en üst iktidar” anlamına gelen “superanus” sözcüğünden gelen egemenlik kavramı¹⁵ sözlük anlamı ile “hükmeden, buyuran üstün gücü yani bir kudretin, bir iktidarın en üstün olma özelliğini” ifade etmektedir. Bu kavramdan türetilen “egemen” kavramı ise “kendi yetki alanında, her hangi bir üst otoriteye bağlı ya da bağımlı olmayan erk-güç anlamına gelmektedir”¹⁶.

1.2.1. Jean Bodin’in Egemenlik Anlayışı

Tek başına kullanıldığında hiçbir zaman kastedilen anlamı karşılayamayan bir kavram olan egemenliği, sosyal bilimlerde orijinal anlamı ile ilk defa ele alan ve sistemli bir şekilde açıklamaya çalışan kişi Fransız hukukçu Jean Bodin’dir.

Niccolo Machiavelli’nin, laik, pragmatik ve burjuva kültürüne dayanan bir egemenlik anlayışını kavramsallaştırmasına rağmen, egemenliğin kaynağını sorgulamadan¹⁷, Devleti ele geçirme ve egemenliğin sürdürülmesi sorunu üzerinde durmasına karşı çıkan Bodin, 16. yüzyılın sonlarına doğru yayınladığı “*Devletin Altı Kitabı–Les Six Livres de la République*” adlı eserinde öncelikle egemenliğin tanımlanmasının gerekli olduğunu belirterek, bu kavramı; Devlet ülkesinde yaşayan

---

¹⁵ Günümüz Türkçe’sinde kullanılan “egemenlik” kavramının sözlük karşılığı olarak eski Türkçe’deki “hakimiyet”, Fransızca’daki “souveraineté”, İngilizce’deki “sovereignty” ve Almanca’daki “souveränität” kelimeleri verilebilir.

¹⁶ Kapani, op. cit., ss. 55-56; Özman, op. cit., s. 56. Benzer tanımlamalar için bkz.; Şakir Berki, *Devletler Umumi Hukuku*, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1968, ss. 12-13; Turan Feyzioğlu, *Türk Milli Mücadelesi’nin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği*, 2. Baskı, Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırmaları Merkezi, 1999, s. 3.

¹⁷ Machiavelli’nin egemenlik üzerine görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Dedeoğlu, “Uluslararası Güvenlik ve...”, op. cit., ss. 28-19; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 13. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi, Eylül 2002, ss. 185-186; Alaattin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi, 1996, s. 317; Mehmet Ali Ağaoğulları, “Halk yada Ulus Egemenliği’nin Kuramsal Temelleri Üzerine Birkaç Düşünce”, *AÜSBF Dergisi*, Cilt XLI, Ocak-Aralık 1986, No: 1-4, ss. 133-134; Ş. Şenel, op. cit., s., 70; Göze, op. cit., ss. 103-106; Alessandro Passerin d’Entrèves, (çeviren: Başak Baysal), “Devlet Kavramı”, Cemal Bali Akal (der.), *Devlet Kuramı*, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000, (içinde), ss. 196-197 ve ss. 200-209; Mustafa Erdoğan, “Hikmet-i Hükümet”, http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Erdogan/me_hikmetihukumet.htm, (e.t. 19.02.2004).

bütün insanların, bütün vatandaşların ve tebaanın üzerinde, kanunla kısıtlanmayan en üst iktidar olarak tanımlamıştır¹⁸.

Yaşadığı dönemin ataerkil yapısından hareketle Devletin ailelerden meydana geldiğini ve ailede de babanın egemenliğinin sınırsız olduğunu savunan Bodin, aile ile egemen erk arasında bir bağlantı kurarak, egemen erkin egemenliğinin de sınırsız, mutlak ve sürekli olduğunu vurgulamaktadır. Bu tanımlamadan da anlaşıldığı gibi egemenliği, Devletin mantıkî ve mutlak kıstası olarak kabul ederek, Devletin varlığının esas şartı olarak nitelendiren Bodin, böylelikle egemenlik kavramına ilk ve asli anlamı yükleyerek onun, mutlak, sürekli, bölünmez ve devredilmez nitelikte olduğunu savunmuştur¹⁹.

Ancak, Bodin'e göre, bu temel niteliklere (*mutlak, sürekli, bölünmez ve devredilmez*) sahip olması gereken egemenliğin kullanımı, bazı hukuksal sınırlamalara tâbidir. Zira, Bodin'e göre egemen erk, "tanrısal-doğal yasalar"a, "temel yasalar"a ve bazı "ekonomik sınırlamalar"a bağlı kalmalıdır.

Daha geniş bir şekilde bu hususları ele alırsak; Bodin'e göre: egemen erkin bir başka deyişle kralın istencinin üzerinde bulunan tanrısal-doğal yasalar; adaleti içeren ve uyrukların özgürlük, mülkiyet, güvenlik, barış gibi haklarına saygı gösterip korunmayı gerektiren, yazılı olmayan ama insanların vicdanlarında yer alan yasalardır. Bu bağlamda, egemenin meşruluğunun devamını sağlamak için, oluşturulacak olan pozitif yasaların, tanrısal-doğal yasalarla uyumlu olması zorunludur. Ancak, egemen erki tanrısal-doğal yasalara uymaya zorlayabilecek olan sadece kendi vicdanıdır. Dolayısıyla

---

¹⁸ Hebeisen, "Souveränität in Frage...Band 2", op. cit., s. 421; Kapani, op. cit., s. 56, A. Şenel, op. cit., s. 314, Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 2. Baskı, Ankara: Nisan 2000, s. 23; Turan, op. cit., s. 2.

¹⁹ Bodin'in, egemenliğin bu üç temel niteliğine ilişkin görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Hamza Eroğlu, *Atatürk ve Milli Egemenlik*, 2. Baskı, Ankara: AKDİTYK Atatürk Araştırmaları Merkezi, 1998, ss. 3-4; Sarıca, op. cit., ss. 77-79; Meray, op. cit., ss. 243-244; Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, (çeviren: Emre Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi, Temmuz 2002, ss. 15-22; Gürsel Özkan, "Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri", *2023 Dergisi*, Sayı 16, 15 Ağustos 2002, s. 34.

Bodin, egemen erkin tanrısal-doğal yasalara bağlı kalması gerektiğini, ancak bu konuda onu denetleyecek veya zorlayacak bir başka somut erk olmadığını savunmaktadır²⁰.

Bodin'e göre tanrısal-doğal yasaların dışında egemen erki sınırlandıran bir diğer unsur ise egemenin kendisinin bile değiştiremeyeceği bazı temel yasalar. Bu temel yasalar, egemenin yasal açıdan yapamayacağı belirli şeylerin bulunduğu anlamına gelmektedir. Gelenek ve göreneklerden kaynaklanan bu yasalara örnek olarak Bodin, Fransa Kralı'nın tahta geçişini düzenleyen ardıllık ilkesini çiğneyemeyeceğini veya değiştiremeyeceğini vermektedir. Ancak bu noktada Bodin'in düşüncelerinde bir çelişki vardır. Zira, Bodin bir yandan, pozitif bir yasa türünün varlığını öngörerek egemen erki yasanın temel kaynağı olarak tanımlarken, diğer yandan da egemenin kendisinin yapmadığı gibi değiştirme hakkının da olmadığı temel yasalarla bağımlı olması gerektiğini savunmaktadır. Fakat, kendi yaptığı yasalara veya sözleşmelere uymayan egemen erkin kısıtlanması veya herhangi bir yaptırıma tâbi olması konusunda Bodin, herhangi bir saptamada bulunmamıştır²¹.

Ortak mülkiyet anlayışını yadsıyan Bodin özel mülkiyeti doğal hukukun ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü için, egemen erkin gücünü kısıtlayan son unsurun ekonomik sınırlar olduğunu savunmaktadır. Bodin'e göre, mülkiyet doğal olarak aileye ait olduğundan, egemen erkin yetki alanının dışındadır. Bu bağlamda egemen erk, özel mülkiyet sahibinin izni olmaksızın bu mülkiyete karışma ya da dokunma hakkından yoksundur. Bodin'in üzerinde durduğu bir diğer husus ise egemen erkin keyfine göre vergi koyamayacağıdır. Çünkü, kendi keyfince halktan vergi toplamak ve başkalarının mallarını ellerinden almak, dünya da ki hiçbir siyasi erkin egemenlik alanı içerisinde değildir.

Bodin'in, egemenliğin nitelikleri ve bu gücün egemen erk tarafından kullanımını sınırlandıran unsurlar üzerine olan düşüncelerinden sonra incelenmesi gereken bir diğer

---

²⁰ Gökberk, op. cit., ss. 186-187; Krasner, loc. cit.; Ağaoğulları, "Halk yada Ulus...", op. cit., s. 133; Carl Schmitt, "Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet", (çeviren: Bertil Emrah Oder), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000, (içinde), ss. 246-247.

²¹ Hebeisen, "Souveränität in Frage...Band 2", op. cit., ss. 493-494; Göze, op. cit., ss. 126-127; Ağaoğulları, Köker, op. cit., s. 61; Schmitt, "Somut ve Çağa...", loc. cit.

boyut da egemen erkin ve Devletin meşruluğu hakkındaki görüşleridir. Zira, Bodin, kurumsallaşmış bir siyasal iktidar olan Devletin, auctoritas'ı (iktidarın ilkesi'ni) içinde barındırdığından, meşru olabilmek için dışsal ya da aşkın (daha üstün) bir güce gereksinim duymadığını savunmaktadır. Diğer bir ifade ile belirtirsek, Devlet meşruluğunu kendisinden aldığı için, var olduğu andan itibaren meşrudur. Bu bağlamda Bodin'e göre, Devletin egemen erkini kullanan prensin de meşru olmaması olanaksızdır²².

Ancak, Bodin'in bu ikili yapısı kendi içinde, hem egemenlik ile Devleti (*yani kralın kamusal kişiliğini ya da siyasal bedenini*) özdeşleştirilmesi hem de egemenlik ile egemeni (*kralın özel kişiliğini ya da doğal bedenini*) açıklamasından dolayı bir çelişki taşımaktadır.²³ Diğer bir deyişle Bodin, hem Devlet otoritesinde ve bu otoritenin oluşturduğu hukukta dıştan gelen bir meşrulaştırmanın bulunmadığını savunmakta, hem de egemene tanrısal bir meşruluk kazandırmakta ve tanrısal-doğal yasaları da hukukun kaynağı konumuna getirmektedir. Bu durumun sonucunda ise tanrı, bir siyasal otoritenin yani Devletin meşruluk kaynağı olmaktadır²⁴. Böylece sadece tanrıya karşı sorumlu olan egemen, artık meşruluğunu Devletle özdeşleşen kurumsal siyasal bedeninde değil tanrıda bulmaktadır. Tanrısal düzene göre yapılan ve tanrısal yasalara göre davranan bir Devlet ise meşru olarak belirtilmekte, uyrukların itaat etme yükümlülüğü de bu anlayış üzerine oturtulmaktadır.

---

²² Gérard Mairet, "Podovalı Marsilius'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu", (çeviren: Cemal Bali Akal), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000, (içinde), ss. 233-234; Schmitt, "Somut ve Çağa...", loc. cit.; d'Entrèves, loc. cit.

²³ Hebeisen, "Souveränität in Frage...Band 2", loc.cit.

²⁴ XIV. Louis'in "Devlet benim" sözüyle ölümsüzleşen bu durumu en iyi açıklayan tasvir Bodin tarafından şu şekilde yapılmıştır: "*Yeryüzünde Tanrı'dan sonra egemen prenslerden daha büyük hiç kimse olmadığından ve bu prensler diğer insanları yönetmek için Tanrı'nın temsilcileri olarak adlandırıldıklarından..., kim egemen prensi hor görürse Tanrı'yu hor görmüş demektir*". Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Feyzioğlu, loc cit.; Mairet, op. cit., s. 235; Schmitt, "Siyasi İlahiyat: Egemenlik...", loc. cit.

1.2.2. Althusius'un Egemenlik Anlayışı

Devletin iktidarının kaynağı ve egemenliğin sınırları üzerine yaptığı çalışmalarla öne çıkan bir diğer isim de Johannes Althusius'tur. Egemenliği; “Devletin yani *res publica*'nın, üyelerinin ruhsal ve bedensel esenliği için gerekli her şeyi yapmaya yönelik üstün ve evrensel erk” olarak tanımlayan Althusius, Devletin sınırlarının ise Bodin'in aksine vicdan ile belirlenemeyeceğini savunmaktadır.

Althusius'un, Bodin'den ayrıldığı temel nokta egemenliğin sahibinin yani kaynağının halk olmasını savunmasıdır ve ona göre kral sadece bir yöneticidir. Ayrıca, Althusius göre egemenlik, topluluğun bütünüdür ve krala meşru gücü veren topluluktur. Verilen bir iktidar ne kadar büyük olursa olsun her zaman için ondan daha büyük olan bir iktidar vardır. O da, onu kendi isteğiyle verenin iktidarındır²⁵.

Althusius ayrıca, “*Politika*” adlı eserinde siyasetin, toplumsal hayatın kurulması, yönetimi ve korunması için insanları bir araya getirme sanatı anlamında sembiyotik (*bir araya gelmiş, birleşik*) olduğunu vurgulayarak, “sembiyotik topluluklar” kavramına açıklık getirmiş ve Devlet egemenliğinin kaynağını sözleşmeyle bir araya gelen bu topluluklara dayandırarak, J. J. Rousseau tarafından geliştirilecek olan “halk egemenliği düşüncesi”nin temellerini atmıştır²⁶.

Çağdaş olan bir çok düşünür gibi Devlet öğretisine temel olarak egemenlik kavramını alan Althusius, Devletin iktidarına yönelik kısıtlama konusunda ise tanrıyı değil, yönetilen tabakaları yetkin görmektedir. Zira, Althusius'a göre, egemenliğin topluluğun aleyhine kullanılması durumunda, egemenin veya egemenliği elinde bulunduran grubun, yurttaşlar meclisi ya da toplumsal tabakalar tarafından görevinden alınabilme yetkisi olmalıdır²⁷.

---

²⁵ Ağaoğulları, Köker, op. cit., s. 63; Louis Dumont, “Bireycilik Üzerine Denemeler: Doğuş. XIII. Yüzyıldan Başlayarak Siyaset Kategorisi ve Devlet”, Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000, (içinde), ss. 152-153.

²⁶ Sarıca, op. cit., s. 81; Gökberk, op. cit., s. 188; Ağaoğulları, Köker, loc. cit.

²⁷ Sarıca, op. cit., s. 84; Gökberk, op. cit., s. 189; Ağaoğulları, Köker, loc. cit.

Althusius'un belirttiğimiz bu düşünceleri egemenin sınırlandırılması sorunsalı açısından önemli olsa da egemenin sistematik bir hukuk düzeni içinde yetki ve haklarının sınırlarının tam olarak belirlenmeyişi temel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Althusius'un temel çıkış noktası, Devletin, üyelerinin katıldığı bir toplumsal sözleşme ya da anlaşmanın ürünü olarak ortaya çıkması, egemenin, egemenlik haklarını yönettiği toplumdaki alması ve egemenliğin kaynağı itibarıyla ona ters düşüldüğünde bu egemenin yönetme hakkının elinden alınmasıdır. Burada egemen erkin rolü, halktan aldığı egemenliği kullanmasıdır. Althusius bunu açıkça şu şekilde belirtmiştir: “...egemenliğin sahibi tek beden oluşturan halktır, kral ise yalnızca bir yöneticidir”. Egemenlik onun sahibi tarafından ne bırakılıp terk edilebilir, ne de herhangi bir gerekçe ile devredilebilir. Bu hak, yararlanma süresi ne olursa olsun bölünemez devredilemez ve zaman aşımına uğratılamaz bir haktır.

Bu çerçevede bakıldığında, Althusius'un kuramının önemi, egemenliği Devlete ait olarak tanımlamasında yatmaktadır. Ayrıca bu sistematik içinde, Devlet ya da bütüncül topluluk ile halk özdeşleştirilerek halk egemenliği ortaya konur. Bu nedenle çeşitli yorumcular Althusius'un kuramının modern bir nitelik taşıdığını, demokrasiye ve demokratik görüşlere öncülük ettiğini ileri sürmektedirler. Ancak hemen belirtmek gerekmektedir ki Althusius'un halk kavramı bireylerden değil, çeşitli alt topluluklardan oluşan bir bütünü ifade etmektedir. Zaten Devleti doğuran sözleşmenin tarafları da bireyler değil, bir önceki topluluklar yani sözleşmeye dayalı kurulan eyalet ve kentlerdir. Lakin her ne kadar bu tanımlama, Rousseau'nun belirttiği halk Devletinden çok uzak da olsa Althusius'un görüşleri çağın toplumsal ve siyasal yapısına uygun bir formülasyon olarak karşımıza çıkmaktadır²⁸.

---

²⁸ Peter Haggemacher, “Vitoria'dan Vattel'e Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Egemen Devlet”, (çeviren: İdil Selçuk), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000, (içinde), ss. 261-262.

1.2.3. Grotius'un Egemenlik Anlayışı

Modern Devletin en ayırt edici niteliği sayılan egemenliğin tarihsel ve kurumsal olarak yerleşmeye başladığı döneme damgasını vuran bir diğer önemli düşünür de Hugo Grotius'tur. Savaş ve Barış Hukuku (*De Iure Belli Ac Pacis*) adlı eserinde ortaya koyduğu yaklaşımlarla kendinden sonra gelen bir çok düşünürü esin kaynağı olan Grotius, aynı zamanda modern Devletler Hukukunun da kurucusu olarak kabul edilmektedir²⁹.

Egemenliği, “*eylemleri bir başkasının denetimine bağlı olmayan, yaptıkları bir başkasının iradesiyle geçersiz kılınamayan bir güç*” olarak tanımlayan Grotius'a göre egemenlik aynı zamanda, sınırsız, mutlak ve tek olan gücü temsil etmektedir. Başka bir deyiş ile Devleti tüzel bir kişilik olarak kabul eden Grotius'a göre egemenlik sınırsızdır, çünkü egemenliğin ifade ettiği güç, tanımı gereği başkasının iradesine tâbi olmadığı ve bir başka irade tarafından geçersiz kılınmadığı gibi ayrıca, egemen gücü elinde tutan, dilediği zaman iradesini değiştirebilir. Egemenliğin bir diğer özelliği de Grotius'a göre tek ve bölünemez olmasıdır. Bu durumun nedeni egemenliğin birbirine sıkıca bağlı parçalardan oluşmuş, özü bölünemeyen ve hiç kimseye hesap vermeyen en yüce gücü kapsayan bir bütün olmasıdır³⁰.

Grotius ayrıca, Devlete ait olan egemenliğin, Devlete aynı zamanda tüzel bir kişilik kazandırdığını savunmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında Devlet, Grotius düşüncesinde, insan iradelerinin bir sonucu ve ortaklaşa taşıyıcının somutlaştığı yerdir. Zira, Grotius egemenliğin, biri ortaklaşa, diğeri özel taşıyıcı olmak üzere iki unsurdan oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu unsurlardan birincisi, bir siyasal yapı (Devlet) kurma istenci ile bir araya gelen insanların oluşturduğu Devlettir. İkinci unsur yani özel

---

²⁹ Grotius'un yaşamı ve Devletler Hukukuna katkıları hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Ağaoğulları, Köker, op. cit., s. 79; Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara: AÜSBF Yayın No: 236, 1975, s. 23; Dedeoğlu, “Uluslararası Güvenlik ve...”, op. cit., ss. 29-32; Nihat Bulut, “Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı”, <http://www.jura.uni-sb.de/turkish/NBulut2.html>, (e.t. 28.08.2003); Ahmet Haluk Atalay, *Uluslararası Hukukun Oluşumu-İlk Küreselleşme Dönemi 1492-1648*, İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997, ss. 65-92.

³⁰ Ağaoğulları, Köker, op. cit., ss. 92-93; Hagenmacher, op. cit., s. 261.

taşıyıcıysa “her ulusun yasaları ve görenekleri uyarınca ya bir kişidir ya da daha çok kimsedir”³¹.

Bu tanımlamadan da anlaşıldığı gibi Grotius, egemenliğin “özü” ve “ortaklaşa taşıyıcısı” ile egemenliğin “biçimi” ile “özel taşıyıcısı” arasında bir ayrım yapmaktadır. Zira, bu ayrıma göre de özünde tek, sınırsız ve bölünemez bir gücü ifade eden egemenlik, insan topluluklarının tarihsel geleneklerine göre farklı biçimler alabilmektedir.

Bu farklılıkların oluşumunu ise Grotius, egemenliğin, insan doğasından kaynaklanan zorunlulukların bir ifadesi olan doğal hukuktan kaynaklanmasına dayandırmaktadır. Egemenlikten kaynaklanan yetkilerin kullanımı olarak egemenliğin biçimi ve “özel taşıyıcısı” ise Grotius’a göre pozitif hukuk tarafından belirlenmekte ve değiştirilmektedir. Diğer bir deyişle, egemenliğin ortak taşıyıcısı olan Devlet, farklı toplumlarda (*monarşi, aristokrasi ve demokrasi gibi*) farklı biçimler alabilmektedir³².

Grotius’un egemenlik ile ilgili görüşleri hakkında vurgulanması gereken son husus, egemen güce karşı çıkılmasıyla ilgilidir. Egemenliği doğal hukukun bir parçası sayan Grotius’a göre, egemen güce karşı çıkılması ile ilgili bir sorunda doğal hukuka uygun çözümlenmelidir. Zira, Devletin, kamusal düzeni ve güvenliği (*mülkiyet güvenliği*) sağlamak üzere kurulmuş olmasından dolayı, kendisini meydana getiren unsurların üzerinde bir hakkı (*yani tek tek bireylerin haklarını aşan bir hakkı*) vardır. Bu hakka karşı direnmenin ne zaman ve hangi koşullar altında olabileceğine karar verme yetkisi ise yine Devletin “yüce” hakkı içindedir. Bu bağlamda, Aristoteles’in görüşlerine yakın bir fikir öne süren Grotius ancak bazı istisnai durumlarda, egemen gücün yetkisine karşı direnme hakkının kullanılabilmesini belirtmektedir³³.

---

³¹ Ağaoğulları, Köker, op. cit., ss. 93-96; Haggenmacher, loc. cit.; Mairet, op. cit., ss. 236-237.

³² Ağaoğulları, Köker, op. cit., s. 96; Mairet, loc. cit.

³³ Grotius dört başlık altında belirttiği, egemen gücün yetkisine karşı direnme hakkının kullanılabilmesini istisnai durumlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Ağaoğulları, Köker, op. cit., ss. 96-99; Haggenmacher, loc. cit.; Schmitt, “Somut ve Çağa...”, loc. cit.; Erdoğan, “Hikmet-i Hükümet”, loc. cit.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz Grotius'un egemenlik üzerine bu görüşleri, daha sonra Hobbes tarafından formüle edilecek olan modern Devlet kuramının temellerini oluşturacaktır. Ayrıca Grotius'dan etkilenecek başta, Emmerich de Vattel, John Locke, Immanuel Kant, Francisco de Vitoria, Seneca, Francisco Suárez, Thomas Hobbes, Karl Marx, Oppenheim, Hans Kelsen, Jürgen Habermas olmak bir çok yazar ve düşündür de akıl ve mantık yolu ile Devletlerin uygulamalarını göz önünde bulundurarak, egemenlik kavramı ile Devletler arasında hukuki ilişkileri bağdaştırmaya çalışmışlardır³⁴.

2. Egemenlik Türleri

Çalışmamızın önceki bölümlerinde gerek tarihsel gelişim gerekse Bodin, Althusius ve Grotius'un görüşleri itibarıyla incelediğimiz egemenlik kavramının tanımlanmasında yaşanan zorlukları aşmak ve bu soyutlukları giderebilmek için bir çok düşündür ve hukukçu çeşitli yönetim şekillerini dikkate alarak, yönetim şekilleriyle ilintilendirdikleri bir takım "egemenlik türleri"nin varlığını savunmuşlardır. Genel olarak bakıldığında birbirlerine çok yakın ve hatta bazen iç içe olduğu görülen bu kategorileştirme, zaman içinde Devlet kavramının (*hem uluslararası örgütler hem de*

---

³⁴ Grotius'un görüşlerinin değerlendirilmesi ve isimleri belirtilen düşüncülere etkileri ile bu düşüncülerin egemenlik kavramı üzerine yaptıkları çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Ağaogulları, Köker, op. cit., ss. 100-225; Hebeisen, "Souveränität in Frage...Band 1", passim; Hebeisen, "Souveränität in Frage...Band 2", passim; Erözden, op. cit., ss. 46-78; Gönlübol, op. cit., ss. 23-24; Özman, op. cit., ss. 63-75; Haggenmacher, passim; Schmitt, "Siyasi İlahiyat: Egemenlik...", passim, Schmitt, "Somut ve Çağa...", passim; Dumont, passim; Erdoğan, passim; Bulut, passim; Léon Duguit, "Egemenlik ve Özgürlük", (çevirenler: Didem Köse, Sedef Koç), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000, (içinde), ss. 379-400; Hans Kelsen, "Saf Hukuk Kuramı: Devlet ve Hukuk Özdeşliği", (çeviren: Cemal Bali Akal), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000, (içinde), ss. 425-456; Norberto Bobbio, "Kelsen ve Hukukun Kaynakları", (çeviren: Bilge Açımız), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000, (içinde), ss. 459-469; Jürgen Habermas, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti (Siyasi Denemeler)**, (çeviren: Medeni Beyaztaş), 2. Baskı, İstanbul: Bakış Yayınları, Haziran 2002, passim; Cem Eroğul, **Devlet Nedir?**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Mart 1999, passim; Mesut Yıldız, "Devlet ve Hukuk Bağlamında Hobbes, Rousseau ve Kant'ta Özgürlük Sorunu" <http://www20.uludag.edu.tr/~felsefe/02/1-6.pdf>, (e.t. 28.08.2003); Tevfik Gülsoy, "John Locke'un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü", <http://www.jura.uni-sb.de/turkish/TGuelsoy1.html> (e.t. 08.02.2004); Coşkun Can Aktan, "Leviathan İnsan Haklarının Koruyucusu Mu, Yoksa İhlalcisi Mi?", http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-leviathan.pdf, (e.t. 27.08.2003); Zühtü Arslan, "11 Eylül'ün 'Öteki' Yüzü: Leviathan'ın Dönüşü", http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Diger/za_11eylul.htm (e.t. 10.02.2004).

hükümetdışı organizasyonların uluslararası sistemde daha fazla rol oynaması neticesinde) değişime uğramasında yönlendirici olmuştur.

2.1. Egemenlik Teorileri İtibarıyla Egemenlik Türleri

Egemenliğin hangi sujeje ait olduğu sorusuna ilişkin olarak bir çok farklı teori ileri sürülmüştür. Siyasal iktidarın egemenliğinin meşruluk temelini irdelemekte kullanılan bu teoriler (*klasik meşruluk teorileri*³⁵) siyaset bilimcileri ve hukuk felsefecileri tarafından “teokratik teoriler” ve “demokratik teoriler” olmak üzere iki alt başlık altında incelenmektedir.

2.1.1. Teokratik Egemenlik Teorileri

Teokratik Egemenlik Teorileri³⁶ itibarıyla egemenlik en genel tanımı ile yaradana yani tanrıya aittir. Bu teoriye göre egemenliğin sahibi tanrı olmakla birlikte, tanrının bu egemenliği yeryüzünde bizzat ve bilfiil kullanamayacağından dolayı, tanrı adına bu egemenliği yeryüzünde kullanacak insanlara ihtiyaç vardır. Egemenliğin yeryüzündeki kullanıcıların kim olacağı ve bu kişilerin nasıl belirleneceği konusunda ise teokratik egemenlik teorileri arasında bir görüş birliği yoktur. Bu konu üzerine ileri sürülmüş olan iki ayrı doktrin ise şöyle özetlenebilir.

Doğüstü İlahi Hukuk Doktrini³⁷: Bu doktrine göre egemenlik hem tanrıdan gelir hem de egemenliği yeryüzünde çeşitli ülkelerde kullanacak kişileri bizzat ve doğrudan doğruya tanrı seçer. Dolayısıyla bu doktrine göre krallar tanrının seçtiği kişilerdir ve kullandıkları egemenlik yetkisini de doğrudan doğruya tanrıdan alırlar. Bu

---

³⁵ Klasik meşruluk teorileri hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz.; Kapani, op. cit., ss. 68-81; Erözden, op. cit., ss. 46-61.

³⁶ Teokratik egemenlik teorileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Kapani; op. cit., ss. 68-70; Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2001, s. 51.

³⁷ Bu doktrin hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Kapani, loc. cit.; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, loc. cit.

bağlamda da krallar, feodal beylere veya halka karşı değil sadece tanrıya karşı sorumludurlar.

Providansiyel İlahi Hukuk Doktrini³⁸: Bu doktrine göre de egemenlik tanrıya aittir. Ancak, egemenliği yeryüzünde kullanan kişiler doğrudan tanrı tarafından seçilmemişlerdir. Zira bu kişiler, tanrının ilahi kudreti sonucunda insanlar tarafından veya beşeri olaylar neticesinde seçilirler. Aquina'lı Aziz Thomas'ın, bütün iktidarlar, halk aracılığıyla, tanrıdan gelir sözü bu doktrini açıklar niteliktedir.

2.1.2. Demokratik Egemenlik Teorileri

Demokratik egemenlik teorilerini³⁹, teokratik egemenlik teorilerin ayıran en önemli özellik, bu teori itibarıyla egemenliğin kaynağının tanrı değil, insanlar olduğunun savunulmasıdır. Egemenliğin kaynağını beşeri varlıklar olarak kabul eden demokratik teoriler de kendi içinde “milli egemenlik teorisi” ve “halk egemenliği teorisi” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu iki teori ise şöyle özetlenebilir.

Milli Egemenlik Teorisi⁴⁰: 18. yüzyılda geliştirilen klasik demokrasi teorilerinin en yaygını olan milli egemenlik teorisinin temel kaynağı J.J. Rousseau'nun “*Toplum Sözleşmesi-Contract Social*” adlı eseri olup, bu eserde siyasal toplumun temeli, başlangıçta onu meydana getiren insanlar arasında akdedilen bir sözleşmeye dayandırılmaktadır. Bu sözleşmeye tâbi olan kişilerin iradelerinin birleşmesi ve kaynaşması sonucunda ise ortaya bir “*genel irade-volonté générale*” çıkmaktadır.

---

³⁸ Josephe de Maistre ve Louis de Bonald gibi Fransız devrimine karşı olan düşünürler tarafından savunulan bu doktrin hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, op. cit., s. 51.

³⁹ Demokratik egemenlik teorileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Kapani, op. cit., s. 70; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, op. cit., s. 52; Feyzioğlu, op. cit., ss. 24-25.

⁴⁰ Milli egemenlik teorisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBF Yayınları, 1980, ss. 150-151; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, op. cit., s. 52; Feyzioğlu, op. cit., ss. 15, 18-21; Meray, op. cit., s. 244; Eroğlu, op. cit., ss. 4-12; Kapani, op. cit., ss. 70-72; Göze, op. cit., ss. 192-193; Özkan, loc. cit.

“Kurucu iktidar”ın⁴¹ kullandığı bu iradenin, milletin-ulusun iradesi olarak kabul edilmesinden dolayı, egemenlik de bu teori çerçevesinde bir irade olarak tanımlanmaktadır. Çünkü, egemenlik bu teori içinde, aynı ulusun tanımlanmasında olduğu gibi fert iradelerinin toplamı değil, sentezi olan tek ve bölünemeyen-paylaşılamayan bir irade olarak görülmektedir.

Halk Egemenliği Teorisi⁴²: Bu teoride, egemenlik halka mâl edilirken, halkın bir sentez değil toplam olduğu temel fikrinden hareket edilmektedir. Egemenliğin ise bu bağlamda, gerçek kişilerden ayrı, üstün bir tüzel kişiliğe ait olamayacağı ileri sürülürken, her gerçek kişinin egemenliğin hissedarı olduğu savunulmaktadır. Bu teori çerçevesinde ayrıca, milli egemenlik teorisinin aksine egemenliğin bölünebileceği savunulurken, ancak bölünmüş bir egemenliğin, çoğunluk tarafından temsil edilebileceği ve böylece azınlığın, çoğunluğa tâbi olabileceği ileri sürülmektedir.

2.2. Klasik Bir Ayrım: İç ve Dış Egemenlik

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde incelediğimiz gibi egemenlik kavramı evrimsel gelişimi içinde birbiri ile iç içe geçmiş bir çok hukuksal ve siyasal anlam kazanmıştır. Bu bağlamda ele alındığında en klasik anlamda uluslararası hukuk itibarıyla egemenliğin⁴³ içsel ve dışsal olmak üzere başlıca iki anlama sahip olduğu görülmektedir. Bir Devletin, kendi Devlet ülkesi üzerinde mutlak yönetme hakkını ve

⁴¹ Genel bir ifade ile, anayasayı yapma ve değiştirme iktidarı olarak tanımlanan kurucu iktidarın farklı tanımları, türleri, nitelikleri ve kullanımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Kapani, op. cit., ss. 62-66; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, op. cit., ss. 29-40; Kemal Gözler, **Kurucu İktidar**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1998, passim. Milli egemenliğe ilişkin anayasa normlarının üstünlüğü tezi ve bu tezin eleştirisi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Kemal Gözler, **Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1999, ss. 158-168.

⁴² Halk egemenliği teorisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Tunaya, loc. cit.; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, op. cit., s. 49; Meray, loc. cit.; Eroğlu, loc. cit.; Kapani, op. cit., ss. 73-75; Göze, loc. cit.; Ağaoğulları, “Halk yada Ulus...”, op. cit., ss. 133-152; Mehmet Ali Ağaoğulları, “Demokratik Mitoslar: Halk-Ulus Egemenliği ve Siyasal Temsil”, **AÜSBF Dergisi Prof. Dr. Muhammed Aksoy’a Armağan**, Cilt XLVI, Ocak-Haziran 1991, No: 1-2, passim.

⁴³ Edip Çelik’in de belirttiği gibi, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, Bozkurt-Lotus uyumsuzluğuna ilişkin kararında, klasik öğretiyi benimseyerek Uluslararası Hukuku, egemen Devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalı olarak tanımlanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Edip Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, Birinci Kitap, 2. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi Yayınları, Ocak 1987, s. 218.

bu ülkede yaşayan halkı temsil etme yetkisini ifade eden iç ve dış egemenlik ayrımının tarihsel kökeninde de Avrupa'daki feodal yapının çözülerek merkezi krallıkların ortaya çıkması ve Westphalia Sistemi'nin kurulması etkili olmuştur⁴⁴.

2.2.1. İç Egemenlik

En genel ve soyut anlamıyla iç egemenlik, bir Devletin kendi Devlet ülkesindeki egemenliği olarak tanımlanmaktadır. Ancak, bu genel tanımlamanın haricinde egemenlik kavramının, tarihsel olguların sonucunda kendi içinde iki değişik anlamda kullanıldığı görülmektedir⁴⁵.

Bu anlamlardan birincisinde egemenlik, Devlet iktidarının kendisini yani içeriğini ve kapsadığı yetkileri ifade eden bir kavram olarak kullanılır. Örneğin Bodin'e göre egemenlik, Devletin kanun yapmak, savaş veya barış ilan etmek, yargılama yapmak, para basmak, vergi toplamak gibi yetkilerinden oluşur. Bodin'in yaptığı tanımlamadan da anlaşıldığı üzere egemenlik bu anlamıyla, iktidarın belirli niteliği ya da nitelikleri değil de somut içeriğidir⁴⁶.

İkinci anlamda ise egemenlik kavramı, Devlet iktidarının kendisini değil de bu iktidarın belirli niteliklerini belirtmektedir. Diğer bir deyişle, egemenliğin bu şekilde, ilk ve asıl anlamı içinde kullanılmasında, Devlet iktidarının başlıca nitelikleri belirtilir. Egemen iktidarın başlıca nitelikleri ise şunlardır⁴⁷:

“1- Egemen iktidar, asli “originaire” bir iktidardır, bir başka iktidardan türememiştir, bir başka iktidar tarafından kurulmamıştır;

2- Egemen iktidar, en üst iktidar “summa potestas”dır;

---

⁴⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 3. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999, s. 9; Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 4. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s. 18; Turhan, op. cit., s. 2.

⁴⁵ Paralel mahiyetteki ayrımlar için bkz.; Özman op. cit., s. 59; Kapani, op. cit., s. 57; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, op. cit., s. 49; Turhan, op. cit., s. 3; Özkan, loc. cit.

⁴⁶ Meray, op. cit., s. 246; Kapani, op. cit., s. 58; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, loc. cit.

⁴⁷ Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, op. cit., ss. 49-50; Turhan, loc. cit.

3- Egemen iktidar, sınırsız “illimité” bir iktidardır;

4- Egemen iktidar, tek ve bölünmez bir bütündür;

5- Egemen iktidar devir ve ferağ edilemez.”

2.2.2. Dış Egemenlik

Dış egemenlik, uluslararası ilişkiler alanında sözkonusudur ve bir Devletin dış ilişkilerinde, başka bir diğer Devlete bağlı veya tâbi olmaması ve diğer Devletlerle eşit olması anlamına gelmektedir⁴⁸.

Bu kavram teorik olarak, Devletlerarası ilişkilerin, “Devletlerin egemen eşitliği ilkesi”ne⁴⁹ dayanması anlamına gelmektedir ve Birleşmiş Milletler (BM) Kurucu Andlaşması’nın 2. Md.’sinin 1. Prg.’ı itibarıyla genel kabul görmektedir. Ancak bu tanım, günümüz uluslararası ilişkiler sistemi içinde egemen sayılan bir Devletin, başka Devletlerle olan münasebetlerinde tam manasıyla hür ve bağımsız bir iradeye yani gerçek anlamda bir hareket serbestisine sahip olup olmadığının tam belirlenememesinden dolayı sıkça tartışılmaktadır. Zira, yapılan bu tartışmaların sonucunda da pek çok yazar tarafından, uluslararası hukuk bakımından dış egemenlik kavramının, bağımsızlık (*independence, indépendance, unabhängigkeit*) kavramı ile aynı olduğu kabul edilmektedir⁵⁰.

---

⁴⁸ Özman, loc. cit.; Meray, loc. cit.; Kapani, op. cit., s. 57; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, op. cit., s. 49; Özkan, loc. cit.

⁴⁹ Hüseyin Pazarcı’nın da belirttiği gibi, Devletlerin egemenlik haklarının tanınması ile birlikte, bu hakkın doğal sonuçları olarak bazı ilkeler uluslararası hukukunun uygulanması sırasında giderek genel kabul görmeye başlamıştır. Bu ilkelerin başlıcaları şunlardır: “Devletlerin egemen eşitliği ilkesi, iç işlerine karışmama ilkesi, doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik ilkesi”. BM Genel Kurulu’nun 1970 yılında aldığı 2625-XXV sayılı karar (*Devletlerarasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği İlkeleri Bildirgesi*) ile de teyit edilen bu ilkeler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 1996, ss. 22-27; Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 88.

⁵⁰ Egemenlik ve bağımsızlık kavramlarının kullanımına ilişkin yapılan bu tartışmalar hakkında ayrıntı bilgi için ayrıca bkz.; Özman, op. cit., s. 60; Meray, op. cit., s. 245; Kapani, loc. cit.; Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, loc. cit.; Sur, op. cit., ss. 108-111; Pazarcı, “Uluslararası Hukuk Dersleri”, op. cit., ss. 18-22; Çelik, op. cit., ss. 222-233; Arslan, loc. cit.

2.3. Modern Uluslararası Sistemde Egemenlik

Gerek iç gerekse dış egemenlik anlayışındaki mutlaklığın terk edildiği, karşılıklı bağımlılık ilkesinin⁵¹ hakim olduğu günümüz uluslararası ilişkiler sistemi içinde artık hiçbir Devlet, kendi Devlet ülkesinde sahip olduğu egemenlik yetkilerini kullanırken mutlak ve sınırsız bir şekilde hareket edememektedir. Zira, Devletlerin iç egemenlik yetkilerinin kamu sağlığı, kamu güvenliği, uluslararası barış ve güvenlik gibi sebeplerin yanı sıra ulusal baskı gruplarının faaliyetleri, dış egemenlik yetkilerinin ise uluslararası baskı gruplarının çalışmaları ve uluslararası andlaşmalardan doğan taahhütleri ile kısıtlandığı görülmektedir. Bu durumun sonucu olarak da egemenlik kavramına nispi bir anlam yüklenmiş, özellikle dış politika konularında Devletlerin mutlak egemenlik yetkilerine önemli sınırlamalar gelmiştir.

Ancak, belirttiğimiz bu gelişmelere rağmen egemenlik kavramı hukuksal anlamda hâlâ, Devletin yetkileri üzerinde kendi rızası olmadan hiçbir dışsal güç ile sınırlanamayacağı şeklinde tanımlanmaktadır. Fakat uygulamada çoğu zaman bu teorik tanımlamanın gerçekleşmediği görülmektedir. Zira, ekonomik bağımlılığın ötesinde, uluslararası alanda söz konusu olan askeri ve siyasi bağımlılıklar Devletlerin egemenlik yetkileri ile çatışan bir takım politikaları izlemelerine neden olmaktadır. Başka ifade ile belirtirsek, günümüz uluslararası sistemi içinde Devletler pek çok kez, içerisinde yer aldıkları uluslararası kurumların-örgütlerin veya ittifakların kararları doğrultusunda

---

⁵¹ “Karşılıklı Bağımlılık İlkesi” hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Keyder, op. cit., ss. 215-220; Krasner, loc. cit.; Arslan, loc. cit.; Dedeoğlu, “Uluslararası Güvenlik ve...”, op. cit., ss. 9-14; Deniz Ülke Demirdöven, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Karşılıklı Bağımlılık ve Uluslararası Rejim Kavramları”, **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi - Doç. Dr. Rüstem Algan’a Armağan**, Cilt 5, Sayı 1, Yıl 1995, ss. 261-264, Yusuf Tuna, “Dünyada Globalleşme Eğilimleri ve Dengeler”, **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye**, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Özel Sayı 17-18, ss. 27-28; Özcan Yeniçeri, “Yönetim ve Bürokrasinin Yozlaşmadaki Rolü”, **2023 Dergisi**, Sayı 11, Mart 2002, ss. 50-61; Özcan Yeniçeri, “Küreselleşme ve AB Sarmalında Egemenlik Sorunu ve Türkiye”, **2023 Dergisi**, Sayı 16, 15 Ağustos 2002, ss. 8-11; Adil Kır, **Globalizasyon: Küreselleşme Ulus Devletin Sonu Mu?**, Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi, Ocak 2002, ss. 65-72; Jürgen Habermas, “Avrupa Ulus-Devleti ve Küreselleşme Tazyikleri”, (çeviren: Alev Özkazanç), **Mürekkep Dergisi**, Sayı 14, Yıl 2000, ss. 202-215; Ayhan Kamel, “ABD ve Avrupa Ülkeleri Dışındaki Ülkelerin Güvenlik Stratejileri”, **T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye’ye Etkileri 11-12 Ocak 2001, Bildiriler, Soru- Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri**, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, (içinde), ss. 78-89.

hareket etmek ya da müttefiklik ilişkisi içinde buldukları Devletlerin politikalarını istemedikleri halde desteklemek zorunda kalmaktadırlar⁵².

Bu bağlamda gelişen uluslararasılaşma olgusunun sonucunda da anayasa hukukun önemli iki kavramı olan egemenlik ve meşruiyet sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulanma çerçevesinde meşruiyet sorunundan daha çok ön plana çıkan konu Devletin klasik egemenliği anlayışının dönüşüme uğraması sonucunda uluslararası alana kayan egemenliğin dayanağının ve hangi sujeler tarafından kullanılabilceğinin tespiti olmuştur⁵³.

Uluslararası sistemde yukarıda belirttiğimiz gelişmeler sonucunda kullanılmaya başlayan, egemenlik kavramının yeni tanımlamalarını ise legal, siyasal ve Devlet egemenliği ayırma başlıkları altında incelemek mümkündür.

2.3.1. Legal Egemenlik

Legal egemenlik yani hukuksal egemenlik, bir Devletin karar verme ve kendi iç düzenini kurması bakımından herhangi bir özel ya da uluslararası sınırlanmaya tâbi olmadan, kendi istediği kuralları koyabilmesi olarak tanımlanmaktadır⁵⁴.

Bu tanımlamadan da anlaşıldığı gibi, görelî bir kavram olan legal egemenlik, hukuk yaratma sürecidir ve hukuku yaratan organın yani Devletin⁵⁵, herhangi bir şekilde

---

⁵² Klasik egemenlik kavramının günümüzdeki geçerliliğine ilişkin tartışmalar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Arı, "Uluslararası İlişkiler ve..." 3. Baskı, op. cit., ss. 18-20; Arı, "Uluslararası İlişkiler ve..." 4. Baskı, op. cit., ss. 9-10; Pazarcı, "Uluslararası Hukuk Dersleri", op. cit., s., 19; Kapani, op. cit., ss. 59-62; Krasner, loc. cit.; Özkan, op. cit., s. 35; Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri -Çatışma, Hegemonya, İşbirliği-*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, ss.487-504.

⁵³ İbrahim Ö. Kaboğlu, "Anayasacılık: Eski Anlayışlar, Yeni Dünyalar, Hukuktaki Küresel Eğilim", *Radikal Gazetesi*, 26.02.2004, s. 9; Hayrettin Ökçesiz, "Hukuk Kültürünün Yapısını 'Nomos-Physis' (Toplum-Kültür-Doğa) Çerçevesinde Yedi Üçüzlü Bir Kurguyla Açıklama Şemasında Egemenliğin İrdelenmesi", www.stksempozyumu.org/download/hayret_metin.pdf (e.t. 01.03.2004), s. 7.

⁵⁴ Tekin, op. cit., s. 75; Mustafa Bayram Mısıır, "İmparatorluk, Ulus Devletler ve Egemenlik", <http://www.bianet.org/2002/12/09/13455.htm> (e.t. 27.10.2003).

⁵⁵ Bu tanımlamadan hareket ile Turhan'ında belirttiği gibi eğer, "örneğin İngiltere'de parlamento egemendir dersek, bu ülkede hukuk kurallarının parlamento tarafından yapıldığını kast etmiş oluyoruz". Bu konuda daha geniş bilgi için Turhan, loc. cit.

sınırlanmaksızın yasa yapma gücünü ifade eder. Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişiler ise bu üstün güce itaat etmek zorundadırlar. Üstün güç veya sınırsız güç olarak tanımlanan egemenliği kullanma yetkisini elinde bulunduran siyasi otorite bu gücü kanunlardan almaktadır ve belirli sınırlar dahilindeki yasa yapma gücünü aynı sınırlar içinde geçerli olan anayasa çerçevesinde kullanmaktadır⁵⁶.

Bu bağlamda ele alınan legal egemenlik, Walker'in de vurguladığı gibi, Devletin dış ilişkileri ile değil de kendi iç yapısıyla yani düzeniyle ilgili bir konudur. Zira, geleneksel olarak egemenliğin legal nosyonu anayasal düzen ve uluslararası hukuk olmak üzere iki farklı yönde belirginleşmektedir. Klasik bir bakışla legal egemenliği anayasal düzen kapsamında inceleyen hukukçular bu gücü bir Devletteki otorite olarak kabul ederlerken, uluslararası hukuk bağlamında ele alanlar Devletin uluslararası ilişkilerdeki otoritesi olarak analiz etmektedirler⁵⁷.

Baron S. A. Kroff ise hukuksal açıdan ele alınan egemenliğin sınırsız bir iktidar olamayacağını, böyle bir egemenlik anlayışının hukuksal sınırlamalara tâbi olduğunu son derece açık olduğunu belirtmektedir. Bir başka deyişle, Kroff'a göre egemenlik düşüncesini Devlet kavramı içinde tutup, bu kavrama sadece hukuksal bir karakter atfettiğimizde egemenlik yetkilerinin Devlet tarafından kullanılmasında korkulacak bir yanı da kalmamış olur. Ayrıca, Kroff, egemenliğin ancak bu şekilde tanımlanması halinde, Devlet olmanın zorunlu bir unsuru olarak kabul edileceğini ve böylece sınırlarının da tespit edilebileceğini belirtmektedir. Kroff'a göre egemenlik kavramının sınırları sosyal amaçlarına göre şu üç grupta toplanabilir: Birinci gruptaki sınırlamalar kişilerin Devlet karşısında sahip oldukları hak ve özgürlüklerdir ve genellikle anayasalarla güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerden oluşur. İkinci grup sınırlamalar federal Devletlerle ilgilidir. Federal Devlet iç yapısının karmaşıklığı nedeniyle sınırlamalar içerirken, bu karmaşıklık bu tür Devletlerde egemenliğin bölündüğü anlamına gelmemektedir. Zira, Federal Devlet nasıl üye Devletler karşısında

---

⁵⁶ Tekin, loc. cit.

⁵⁷ N. Walker, "Sovereignty and Differentiated ind the Europa", *European Law Journal*, Volum: 4, No: 4, s. 359'dan (aktaran), Tekin, loc. cit.

egemen ise, Federal Devleti oluşturan Federe Devletler de vatandaşları karşısında egemen olan Devletlerdir. Üçüncü grup sınırlamalar ise Devletler Hukukunun Devletlere getirdiği sınırlamalardır ve üstünlük anlamına gelmektedir ama bu üstünlük hukuksal anlamda bir üstünlüktür. Zira, egemenlik hukuksal bir kavramdır⁵⁸.

2.3.2. Siyasal Egemenlik

Klasik egemenlik anlayışı doktrinde iki temel sorun ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlardan ilki, egemenliğin Devletin ve Devlet iktidarının vazgeçilmez bir unsurunu oluşturup oluşturmadığıdır. İkinci sorun ise egemenliğin Devlet içinde kime ait olduğu veya olması gerektiğidir⁵⁹.

Bir siyasal iktidarın egemenliğinin dayanağı konusuyla çok yakından ilgili olan bu sorunlar, genellikle milli egemenlik veya halk egemenliği sorunu olarak irdelenerek üzerinde çok durulmuş bir alan olurken, demokratik rejimlerde hükümetin halka karşı sorumlu olması ve halkın istekleri doğrultusunda hareket etmesi bazı yazarların Devletin klasik egemenliğini reddetmelerine ve gerçek egemenin ulus olduğu düşüncesini savunmalarına neden olmuştur⁶⁰.

Özellikle, on dokuzuncu yüzyıl anayasa hukukçularından A. V. Dicey'in egemenliği hukuksal ve siyasal egemenlik olmak üzere ikiye ayırmasıyla⁶¹ birlikte başlayan bu kategorikleştirme içinde siyasal egemenliğin, Devletin yasa yapma yetkisinden farklı olarak, siyasal otoritesi olarak tanımlanması genel kabul görmüştür⁶².

---

⁵⁸ Baron S. A. Korff, "The Problem of Sovereignty", *The American Political Science Review*, Ağustos 1923, ss. 412-414'den (aktaran) Turhan, op. cit., s. 3.

⁵⁹ Turhan, op. cit., s. 4.

⁶⁰ Ibid., ss. 4-5.

⁶¹ Dicey, örneğin İngiltere'de hukuksal bakımdan parlamentonun egemen olduğunu, ancak siyasal bakımdan ise seçmenlerin egemen olduklarını belirtmiştir. A. V. Dicey, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, Tenth Edition, London: Macmillan & Co Ltd, 1962, ss. 71- 85'den (aktaran), Turhan, loc. cit.

⁶² Tekin, op. cit., s. 75; Turhan, loc. cit.

Bu tanımlamadan da anlaşıldığı gibi, siyasal egemenlik bir Devletin, daha üstün bir politik güç tarafından sınırlanamayan / sınırlandırılmayan siyasal iradesi olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede siyasal güç, toplumun yaşamını her yönüyle düzenleyen bir kudret olan Devlet iradesiyle açıklanırken, bu iradeye sahip olan Devletin, toplumu oluşturan bireyleri herhangi bir şekilde ilgilendiren konuları ve onların kullanacakları kaynakların paylaşımını düzenleyen kararları almakta yetkili olduğu savunulmaktadır⁶³.

Bu bağlamda, belirli bir Devlet ülkesinde geçerli olan siyasal egemenlik, tektir, bölünemezdir ve hiçbir zaman devredilemesi mümkün değildir. Legal egemenlik hakkının kullanımı ise siyasal otoritenin iradesine bağlı olduğu için, siyasal egemenlik hakkının kullanımı karşısında ikinci konumdadır⁶⁴.

2.3.3. Devlet Egemenliği

Devlet egemenliği, pozitif hukukun gelişimi kapsamında yapılandırılmış ve ulus (*Devlet halkı*)⁶⁵ da, Devletin egemenlik sahası içerisinde geçerlik kazanan hukuk düzeninin taşıyıcısı olarak görülmüştür. Bu bağlamda Devlet egemenliği, ulus-Devletlerin ortaya çıkmasından önce uluslararası toplumun temel bir özelliği olarak kabul edilmezken, ancak üç veya dört yüz yıldır siyaset ve uluslararası ilişkiler bilim dallarında kullanılan açıklayıcı temel bir kavram olmuştur⁶⁶.

⁶³ Tekin, loc. cit.; Metin Ayışığı, “Ulusal Egemenlik ve Atatürk”, http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/makale_06.html, (e.t. 19.03.2004).

⁶⁴ Tekin, op. cit., s. 76.

⁶⁵ Siyasi terminolojide, “ulus” ile “Devlet halkı” kavramları aynı kapsamda düşünülmesine rağmen “ulus” kavramı hukuksal tanımlamanın ötesinde ortak köken, en azından ortak dil, kültür ve tarih ile şekillenmiş siyasi bir topluluk anlamına da gelmektedir. “Devlet halkı”nın, tarihsel anlamdaki “ulus”a dönüşmesi ise ancak kendine özgü yaşam biçiminin somut bir yapısında gerçekleşir. “Ulus-Devlet” ya da “Devlet vatandaşlığı ulusu” kavramlarında birbiriyle kenetlenen bu bileşenler, tarihsel olarak gelişen ama hiçbir koşulda koşutluk göstermeyen iki sürece, -bir yandan Devletlerin, diğer yandan ulusların oluşumuna dayanmaktadır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.; Jürgen Habermas, *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak*, (çeviren: İlknur Aka), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998, ss. 15-16; Hüsnü Öndül, <http://www.yenidenozgurgundem.com/news.asp?id=103965> (e.t. 19.03.2004).

⁶⁶ Ahmet Yağlı, Senem Özyavuz, “Hukuk Bilinci”, <http://www.filozof.tripod.com/hukukbili.html>, (e.t. 18.03.2004); Turhan, op. cit., s. 1; Özkan, op. cit., s. 34.

İlk olarak Bodin ve Hobbes tarafından kullanılan Devlet egemenliği kavramı bu düşünürler tarafından, klasik anlamda bir hak veya nitelik olarak Devletin kişiliğine bağlı, onun ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama üzerine Locke ve Rousseau tarafından yapılan çalışmalar sonucunda “halk egemenliği” kavramı, geliştirilirken, Devlet egemenliği kavramının gelişiminde esas itibarıyla Fransız ve Alman Hukuk Okulları (*Ekolleri*) etkili olmuştur.

Fransız ekolü Devlet egemenliğini, Devlet idaresine bağlı, kendinden üstün ve rakip bir kudret tanımayan mutlak bir otorite yani Devletin esasını teşkil eden bir nitelik olarak tanımlarken, Alman ekolü Devlet egemenliğinin nispi olmasından dolayı, mutlak bir karakter taşımadığını ve Devletin kendi serbest iradesi ile kendisinin tâbi olduğu sınırları belirlediğini savunmuştur⁶⁷.

Devlet Egemenliği kavramının klasik özelliklerinin gerek zaman içinde eleştirilmeye⁶⁸ başlanması gerekse çağdaş uluslararası siyasi gelişmelerin karşısında bu özelliklerin ciddi anlam kaybına uğraması sonucunda ise günümüzde Devletin egemenliği anlayışı teorik olarak değerini muhafaza etmekle beraber, birçok hukuki ve fiili sınırlamalara uğrayarak, eski mutlak, bölünmez, en üstün olma özelliklerini kaybetmiştir.

Çalışmamızın bundan sonraki alt başlıklarında Avrupa Toplulukları dolayısıyla AB itibarıyla egemenlik kavramını analiz ederken daha ayrıntılı olarak vurgulamaya çalışacağımız üzere, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler sonucunda uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin Devlet egemenliği kavramına yükledikleri anlam değişmiş ve hatta bu konu üzerine yapılan teorik tartışmalar, bu gelişmeler karşısında bir çok yazara göre değer kaybına uğrarken, günümüzde hukuk

---

⁶⁷ Fransız ve Alman Hukuk Ekolleri'nin, Devlet egemenliğine yaklaşımları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Çelik, op. cit., ss. 219-220; Tekin, op. cit., s. 76; Attila Özer, “Ülkemizde Egemenlik ve Yargı Erkinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısındaki Durumu”, <http://www.anayasa.gov.tr/anyarg20/aozer.pdf>, s. 1, (e.t. 18.03.2004).

⁶⁸ Devlet egemenliğin klasik bir şekilde yorumlanmasına ilişkin eleştirilerin en önemlileri, H. Laski, L. Duguit ve G. Burdeau tarafından yapılmış olup, bu yazarlar, Devletin hukuki kişiliği ve gücü hakkında kabul gören yorumlarda bulunmuşlardır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Turhan, op. cit., ss. 5-7; Özer, op. cit., s. 3; Çelik, loc. cit.

Devleti, kuvvetler ayrılığı, insan hakları gibi kavramların tartışılması sonucunda, egemenliğin yeni ve çağdaş anlamı şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

3. Avrupa Birliği Örneğinde Uluslararası Örgütlenme ve Egemenlik Kavramı

Çalışmamızın önceki bölümlerinde belirttiğimiz gibi Uluslararası Hukuk, 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar Devletin egemenliği ilkesine dayandırılmıştır. Bu döneme kadar olan uluslararası örgütlenme çabalarına bakıldığında Devletler arasında egemenliklerinden feragati gerektirecek bir siyasi örgütlenme teşebbüsünün olmadığı, ancak Devletlerin iki veya çok taraflı ittifak sistemlerine girdikleri görülmektedir⁶⁹.

İttifakların daha yaygın olduğu bu sistem içinde Devletler, istedikleri zaman savaş ilan edebilme hakkını, egemenliklerin başlıca tezahürü olarak muhafaza ederlerken, Birinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan gelişmeler ise yeni bir savaşın önlenmesine ilişkin olarak, Devletlerin egemenlik yetkilerine kısıtlamalar getirecek nitelikte bir uluslararası örgüt kurma fikrinin tartışılmasına yol açmıştır.

Belirttiğimiz bu temel bağlamında, günümüze kadar olan süreç içinde (*Avrupa Toplulukları dolayısıyla AB haricindeki*) kurulan Milletler Cemiyeti (MC) ve BM örgütleri örnekleri ele alındığında, her iki örgütün de üye Devletlerin egemenliği temeli üzerine kurulduğu ve egemen Devletlere başta kaçınma mükellefiyeti olmak üzere bazı yükümlülükler getirdiği görülmektedir⁷⁰.

---

⁶⁹ Christian Tomuschat, "Die Internationale Staatenwelt an der Schwelle des Dritten Jahrtausends", Karl Kaiser, W. Hanns Maull (Hrsg.), *Deutschlands Neue Aussenpolitik*, Band 1 Grundlagen, München: R. Oldenbourg Verlag, 1995, (içinde), ss.16-17.

⁷⁰ Gerek MC Misakı gerekse BM Kurucu Andlaşması'nın üye Devletlerin egemenlik haklarına ilişkin getirdiği sınırlamalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Meray, op. cit., ss. 250-255; Tomuschat, op. cit., s. 18; Özman, op. cit., ss. 76-97; Özkan, op. cit., s. 35; Gönlübol, loc. cit.; Dedeoğlu, "Uluslararası Güvenlik ve...", op. cit., ss. 226-248.

3.1. Avrupa Toplulukları Hukukunda Egemenlik Kavramı

Avrupa Toplulukları⁷¹, uluslararası hukuk normlarına göre yapılan ve yürürlüğe konulan uluslararası nitelikteki andlaşmalarla tesis edilmiş olup, Kurucu Andlaşmaları'nda yetkilendirildikleri ölçüde, yetki kullanma yetkisine sahiptirler.

Avrupa Toplulukları'nın hukuki kişiliğine bakıldığında Toplulukların, kurucu andlaşmaları itibarıyla tamamlayıcı nitelikte görev ve yetkilere sahip olmalarına rağmen, her birinin hak ve sorumlukları ile görev ve yetkilerinin farklı olmasından dolayı, ayrı hukuk kişiliklerinin olduğu görülmektedir⁷².

Bu konu bağlamında vurgulanması gereken diğer bir özellik de Avrupa Toplulukları'nın, kurucu andlaşmaları itibarıyla kendilerine tanınan yetki kullanma yetkisi açısından, bazı alanlarda süpranasyonel karaktere sahip olduklarıdır. Bu durum, bir yandan Toplulukları klasik uluslararası örgütlerden ayırırken, bir yandan da üye

---

⁷¹ Avrupa Toplulukları terimi çalışmamızda, Avrupa Toplulukları'nı oluşturan *Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu* (AKÇT), *Avrupa Topluluğu* (AT) ve *Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu* (AAET)'nu tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. *Avrupa Ekonomik Topluluğu* (AET)'nin adı ise 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren AB Kurucu Andlaşması (ABKA - Maastricht Andlaşması)'nın G Md.'si ile AT olarak değiştirilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda, 1993 yılı öncesindeki bazı hususların açıklanmasında, AET terimi kullanılacaktır.

⁷² Genç ve Reçber'e atıfta bulunarak daha geniş bir ifade ile belirtirsek; Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları, Toplulukların hukuki kişiliğine yönelik düzenlemeler içermektedir. Örneğin, AKÇTKA'nın 6. Md.'sinin 2. Prg.'ı, AKÇT'nun uluslararası hukuk kişiliğini açıkça düzenlemektedir. AAETKA'nın 184. Md.'si ve ATKA'nın 281. Md.'si ise AKÇTKA'na oranla açık olarak bu iki Topluluğun uluslararası hukuk kişiliğine ilişkin düzenleme içermeseler de bu maddeleri, AAETKA'nın 185. Md.'si ve ATKA'nın 282. Md.'si ile birlikte değerlendirildiğimizde gerek AT gerekse AAET'nun uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğu söylenebilir. Zira, AAETKA'nın 185. Md.'si ve ATKA'nın 282. Md.'sinde düzenlenen iki Topluluğun, ulusal hukuklardaki kişilik hakları ile AAETKA'nın 184. Md.'si ve ATKA'nın 281. Md.'sinde yer alan "*Topluluk tüzel kişiliğe sahiptir*" şeklindeki tümceyi birlikte düşündüğümüzde de bu Toplulukların uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduklarını tespit edilebiliriz. Mehmet Genç, *Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 72, 1993, s. 30; Kamuran Reçber, *Avrupa Birliği Mevzuatı*, Bursa: Ezgi Kitapevi, Kasım 2003, s. 3 [Avrupa Toplulukları'nın uluslararası ve iç hukuk kişiliği konusunda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarının...", op. cit., ss. 29-35; Haluk Günöğür, *Avrupa Topluluğu Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Avrupa Ekonomik Dayanışma Merkezi Yayınları, 1996, ss. 5-6; Gülören Tekinalp, Ünal Tekinalp, *Avrupa Birliği Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2000, ss. 41-44; Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Yaptığı Andlaşmalar*, Ankara: AÜSBF Yayınları, Yayın No: 418, 1978, ss. 9-31; Hüseyin Pazarıcı, *Avrupa Toplulukları'nın Uluslararası İlişkileri (Hukuksal Çerçeve)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Merkezi Yayını, 1991, ss. 14-19; Ayşe Füsün Arsava, "Amsterdam Anlaşmasının Ortak Hükümlerinin Analizi", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 2, Güz 2000, s. 186; Ayşe Füsün Arsava, *Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar*, Ankara: AÜSBF Yayınları: 545, 1985, ss. 4-9].

Devletler karşısında daha etkin hale getirmektedir. Zira, Avrupa Toplulukları üstlendikleri görevler ve kullandıkları yetki kullanma yetkileri itibarıyla yukarıda belirttiğimiz gibi kimi alanlarda süpranasyonel hukuk yapısına ve kimi alanlarda ise işbirliğinin ön planda olduğu Devletler hukuku karakterine sahiptirler⁷³.

Üye Devletlerin egemenlik yetkilerinin devri itibarıyla Avrupa Toplulukları'nın süpranasyonel hukuk yapısına sahip olduğu alanlar ise genel ve soyut olarak şöyle sıralanabilir: dört temel özgürlük alanı (*mal, kişi, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı*); tarım, ticaret, rekabet, enerji, para gibi ortak politikalar⁷⁴.

Sonuç olarak, belirttiğimiz bu alanlarda, Avrupa Toplulukları üyesi olan Devletler neden Topluluklar tarafından oluşturulan özel ve legal bir düzen lehine kimi egemenlik yetkilerini kendi kendilerine sınırlamaya gitmektedirler sorusuna uluslararası ilişkiler disiplini içinde yapılabilecek bir analiz sonucunda verilebilecek en anlamlı cevap ise bu Devletlerin ulusal çıkar algılamalarına bağımlı olmaktadır. Bu bağlamda da Avrupa Toplulukları'nın süpranasyonel yetkilere sahip olduğu alanlar düşünüldüğünde, üye Devletlerin, bu alanlarda karşılıklı olarak egemenliklerini kısıtlayarak, ulusal çıkarlarını maksimize etmeyi amaçladıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

---

⁷³ Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., s. 4; Kamuran Reçber, **Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi**, Bursa: Ezgi Kitapevi, 1. Baskı 2002, s. 2, ss. 146-147. Bu konuda ayrıca bkz.; Arsava, "Avrupa Toplulukları Hukuku...", op. cit., ss. 9-19 ve 73-102; Özkan, op. cit., s. 36; Kemal Başlar, "Avrupa Birliği'nin Normatif Süpranasyonelliği", **Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi**, Cilt 30, Sayı 3, Eylül 1997, ss. 3-5.

⁷⁴ Ayşe Işıl Karakaş, "Avrupa Birliği'nde Egemenlik Yetkilerinin Devredilmesi Sorunsalı", İdil Işıl Gül, Lami Bertan Tozuklu, (çevirenler ve yayına hazırlayanlar), **Avrupa Birliği Hukuku Semineri 10-12 Ekim 2002 İstanbul**, İstanbul: YEB, 2003, (içinde), s. 43. Bu konuda ayrıca bkz.; Yeniçeri, "Küreselleşme ve AB...", op. cit., s. 11; Tekin, op. cit., ss. 79-84; Başlar, op. cit., ss. 5-18; Murat T. Yörüng, "Avrupa Birliği Hukukunda Egemenlik Kavramı", **Argumentum**, Yıl 6-7, Sayı 50, ss. 247-249; Gündüz Aktan, "Avrupa Birliği'nin Bizde ve Onlarda Yarattığı Kimlik Krizi", **Foreign Policy**, (Türkçe Baskı), Yaz 1999, ss. 57-58; Cengiz Aktar, **Avrupa Yol Ayrımında Türkiye**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, ss. 105-109.

3.2. Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması İtibarıyla Egemenlik Kavramı

Gerek iki kutuplu sistemin yıkılması sonucunda oluşan uluslararası konjonktür gerekse 1990'lı yıllara kadar Avrupa Toplulukları içinde ekonomik entegrasyonun büyük ölçüde tamamlanmış olması, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında siyasal derinleşme için uygun bir ortam sağlamıştır. Bu iki olumlu ana etkenin sonucu olarak da 1991 yılında yapılan Maastricht Zirvesi'nde, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasındaki ilişkilerin derinleşmesini yani bir siyasal bütünleşmeyi savunan Almanya⁷⁵ ve Fransa gibi Devletler ile milli egemenlik konusunda izledikleri katı politikalar ile bilinen İngiltere ve Danimarka gibi Devletler (*milli egemenlikçiler*) arasında “*subsidiarite*” formülü ile bir denge bulunmuştur⁷⁶.

Kurulan bu denge üzerine, 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması (*ABKA*) ile tesis edilmiş olan AB, üye Devletler arasında dayanışmayı sağlayarak ilişkileri bütünleştirme görevine sahiptir. Bu görev bağlamında, Kurucu Andlaşması düzenlemeleri itibarıyla üç sütunun üzerine (*a-Avrupa Toplulukları; b-ortak dış politika, güvenlik, savunma; c-adalet ve içişleri*) kurulu bir yapı olarak tanımlanan AB, amaçlarını gerçekleştirmek için Avrupa Toplulukları'nın kurumlarından yararlanmaktadır.

Bir üst paragrafta genel ve soyut mahiyette belirtilen, Kurucu Andlaşması'ndaki düzenlemelerde benimsenen konulara yönelik olarak, üye Devletler arasında işbirliğini ve siyasal bütünleşmeyi gaye edinen AB'nin uluslararası hukuk kişiliği ise tartışmalı bir

---

⁷⁵ Almanya'nın, Avrupa Toplulukları'nın gelişimi ve değişimi bağlamında izlediği politikalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Canbolat, “Almanya ve Dış...”, op. cit., ss. 161-174, vd., Uwe Nerlich, “Deutsche Sicherheitspolitik: Konzeptionelle Grundlagen für Multilaterale Rahmenbedingungen”, Karl Kaiser, W. Hanns Maull (Hrsg.), *Deutschlands Neue Aussenpolitik*, Band 1 Grundlagen, München: R. Oldenbourg Verlag, 1995. (içinde) ss. 153-174.

⁷⁶ Paralel mahiyetteki yorumlar için bkz.; Aktar, op. cit., ss. 105-106; Cüneyt Yenigün, “Milli Egemenlik ve Supranasyonalizm İkilemi: Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin Dış Politikalarının Analizi”, Mustafa Aykaç, Zeki Parlak (editörler), *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri*, İstanbul: Elif Kitapevi Yayınları, Kasım 2002, (içinde), ss. 377-378; Aykut Çelebi, *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*, İstanbul: Metis Yayınları, Ekim 2002, ss. 53-55.

konudur. Zira, AB'nin uluslararası hukuk kişiliği konusunda, ABKA'nda açık bir düzenleme bulunmamaktadır⁷⁷.

Bu kısa değerlendirmeden sonra tekrar konumuz bütünlüğü içinde AB'nin üç sütün halinde yapılandırılması itibarıyla egemenlik yetkilerinin devri ve kullanımı konusu analiz edildiğinde bu konularda, ABKA'na değişiklik getiren gerek Amsterdam gerekse Nice Andlaşmaları ile revizyona gidildiği görülmektedir⁷⁸. Bu değişiklikler özetle şu şekildedir:

Birinci Sütun: Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları'nda belirtilen ekonomik işbirliği alanlarının yer aldığı bu sütun, bir çok kez değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerin sonucunda hem bazı alanlarda Topluluk yetkilerinin (*üye Devletlerden Topluluklara egemenlik yetkilerinin devri ile*) artması hem de Avrupa Parlamentosu'nun Birlik içindeki rolünün fazlalaştırılması ve karar alma sürecinde ağırlıklı çoğunluk⁷⁹ nisabı aranan durumların artması ile bu sütunun süpranasyonel niteliği güçlendirilmiştir⁸⁰.

İkinci Sütun: Ortak dış politika, güvenlik ve savunma konularına ilişkin olan ikinci sütuna, gerek Amsterdam gerekse Nice Andlaşmaları ile bir çok değişiklik getirilmiştir. Bu değişikliklerin en önemlisi AB Bakanlar Konseyi'ndeki karar alma sürecine ilişkindir. Zira, Maastricht Andlaşması'nda oybirliği esası ile karar alma öngörülürken, Amsterdam Andlaşması ile AB Bakanlar Konseyi'nin ortak dış politika

---

⁷⁷ Bu anlamda, Reçber'in de vurguladığı gibi; AB'nin hak ehliyetinin olduğunu, dava ve fiil ehliyetinin bulunmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca, AB Anayasası hazırlaması konusunda da henüz nihai bir sonuca ulaşmayan çeşitli çalışmalar, (*AB Anayasası taslağının -Avrupa'nın geleceğine ilişkin Konvansiyon'un oluşturulması bağlamında*) devam etmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., ss. 6-7; Karakaş, "Avrupa Birliği'nde Egemenlik...", op. cit., ss. 46-47; Özkan, op. cit., ss. 36-37; Tekin, op. cit., ss. 83-85.

⁷⁸ Dag Lokrantz-Bernitz, "Egemenliğin Devri", İdil Işıl Gül, Lami Bertan Tozuklu, (çevirenler ve yayına hazırlayanlar), *Avrupa Birliği Hukuku Semineri 10-12 Ekim 2002 İstanbul*, İstanbul: YEB, 2003, (içinde), ss. 51-55; Tekin, op. cit., s. 83.

⁷⁹ Reçber'in de belirttiği gibi, bazı çalışmalarda ağırlıklı çoğunluk olarak da adlandırılmaktadır. Nitelikli çoğunluk ile ağırlıklı çoğunluğun aynı anlama gelmediği konusundaki açıklamalar için bkz., Tekinalp-Tekinalp, op. cit., s. 216.

⁸⁰ Bernitz, op. cit., s. 53.

ve güvenlik konularında oybirliği kararları dışında, ağırlıklı çoğunlukla da şu konularda karar alabileceği dzenlenmiřtir⁸¹:

- ortak strateji temelinde ortak eylem ve ortak tavrın kabul edilmesi ve diğer konulara ilişkin kararlar;
- ortak bir tavrın veya ortak bir eylemin yurütulmesine ilişkin her türlü karar.

Bu konuda, Nice Andlaşması ile getirilen bir değişiklik de AB Bakanlar Konseyi'nin, özel temsilciyi ABKA'nın 18. Md.'sinin 5. Prg.'ına istinaden ağırlıklı çoğunlukla atayabilmesidir.

Ancak, ABKA'nın dzenlemelerine getirilen bu iki değişiklik ile her ne kadar hükümetlerarası niteliği bir nebze zayıflamış da olsa, yukarıda genel olarak belirtmeye çalıştığımız ortak dış politika, güvenlik ve savunma konuları genel anlamda Devletler hukuku (*uluslararası hukuk*) niteliğindedir. Bu durumun ardında yatan en büyük neden ise bu konuların üye Devletler tarafından vazgeçilmez egemenlik sahaları olarak algılanmasıdır.

Ayrıca, çalışmamızın ikinci bölümünde daha ayrıntılı olarak analiz edeceğimiz bu konularda, üye Devletler arasında sıkı bir işbirliği de tam anlamıyla gerçeleştirilememektedir.

Üçüncü Sütun: Adalet, ceza ve içişlerinde işbirliğini dzenleyen bu sütuna da Amsterdam ve Nice Andlaşmaları ile bir çok değişiklik getirilmiştir. Bu değişiklikler ile göç, iltica, dış sınırlar ve kişilerin serbest dolaşımı hakkındaki konular, üçüncü sütundan, birinci sütuna aktarılırken, böylelikle bu sütun daha çok polis ve cezai konularda adli işbirliği konularını kapsar hale getirilmiştir. Ayrıca, bu değişiklikler ile AB Bakanlar Konseyi'ne üçüncü sütun kapsamında oybirliği ile bağlayıcı nitelikte olan karar ve çerçeve karar alma yetkisi tanınmış, fakat yeni yasal dzenlemelerin

---

⁸¹ Kamuran Reçber, "AB Kurucu Antlaşması Dzenlemeleri İtibarıyla AB Üyesi Devletler Arasında Ortak Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Konularında Uzlaşma Var Mı?", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002, s. 116 ve dipnot no 12; Bernitz, op. cit., ss. 53-54; Aktan, op. cit., ss. 58-64.

kabulünden önce AB Bakanlar Konseyi'nin Avrupa Parlamentosu'nun görüşünü alması zorunluluğu getirilmiştir⁸².

Sonuç olarak ABKA'na getirilen bu değişiklikler itibarıyla bu sütunun, hükümetlerarası niteliğini korumasına rağmen bazı bakımlardan uluslararası kimi usurları taşıdığı da belirtmek gerekmektedir. Zira, üye Devletler bir yandan, adalet ve içişleri alanlarında egemenliklerini muhafaza etmişler, diğer bir yandan da hem AB Bakanlar Konseyi'nin bağlayıcı nitelikte kararlar ve çerçeve kararlar alma yetkisine sahip olması ve hem de bu kararların Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD)'nın yargı denetimine tâbi tutulabilmesi sebebiyle, bu sütun kapsamındaki konular artık bazı uluslararası unsurlar taşır hale gelmiştir⁸³.

3.3. Avrupa Toplulukları Üyesi Devletlerin İç Hukuk Sistemleri İtibarıyla Egemenlik Yetkilerinin Avrupa Topluluklarına Devredilmesi

Avrupa Toplulukları, kendi Kurucu Andlaşmaları'ndaki düzenlemeler itibarıyla üstlendikleri görevler ve kullandıkları yetki kullanma yetkileri itibarıyla yukarıda belirttiğimiz kimi alanlarda süpranasyonel hukuk yapısına ve kimi alanlarda ise işbirliğinin ön planda olduğu Devletler Hukuku karakterine sahiptirler.

Ancak, kimi alanlarda var olduğunu ileri sürdüğümüz bu süpranasyonel hukuk düzeninin sağlanabilmesi için de, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin, egemenlik yetkilerinin kullanımı itibarıyla iç hukuklarında bir takım değişiklikler yapması gerekmiştir. Diğer bir deyişle, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler, adaylık başvurusu öncesinde ya da sonrasında anayasalarında yer alan “*milli egemenlik / egemenlik ulusundur*” şeklindeki klasik tutumlarından bazı konularda vazgeçmişler ve giderek egemenlik yetkilerinin bir bölümünü Topluluklara devreden ve bu bağlamda da

---

⁸² Bernitz, op. cit., s. 54; Cengiz Aktar, “Devletler Birliği Değil”, <http://www.radikal.com.tr/2001/01/26/yorum/01dev.shtml> (e.t. 01.04.2003).

⁸³ Bernitz, op. cit., ss. 54-55.

egemenlik kısıtlamasını kabul eden yeni bir yaklaşımı benimseyerek, anayasalarını değiştirmişlerdir.

Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin⁸⁴ Anayasalarının temel nitelikleri⁸⁵ egemenlik yetkilerin devri bağlamında genel olarak analiz edildiğinde ise bu Anayasaların bir kısmının; üye Devletler tarafından Avrupa Toplulukları kapsamında bir politik birliği oluşturabilme hedefi çerçevesinde, egemenlik yetkilerinden feragati sağlayacak şekilde değiştirilmiş olduğu görülmektedir⁸⁶. Zira, ancak böylelikle, Topluluklar hukukun yaratılmasına esas olan egemenlik yetkileri, bir Avrupa egemenliğinin doğmasına müncer olmaktadır. Avrupa egemenliğinin doğuşu ise Arsava'nın da belirttiği gibi değişik kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede Avrupa Toplulukları'na egemenlik devrinden / terkenden, egemenlik haklarının kullanılmasının devrinden, egemenlik hakkının kullanılmaktan feragatten, Avrupa Toplulukları lehine egemenlik sınırlamasından söz edildiği gibi anayasal yetkilerin devrinden, egemenlik yetkilerinin ortak olarak kullanımından ve yetki paylaşımından da söz edilmektedir⁸⁷.

Avrupa egemenliğinin ortaya çıkışını açıklamak için kullanılan yukarıda belirttiğimiz bu kavram çeşitliliğini, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin anayasalarındaki düzenlemeler somutlaştırmaktadır. Örneğin, Alman Anayasası'nın 24.

---

⁸⁴ Bu Devletler şunlardır: Almanya, İtalya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İrlanda, Danimarka, İsveç, Finlandiya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Avusturya. Yazılı bir Anayasası bulunmayan İngiltere'nin Avrupa Toplulukları'na egemenlik yetkilerini devri ve öncelik konuları ise "Avrupa Toplulukları Senedi-*European Communities Act*"nin ilgili maddeleri itibarıyla düzenlenmiştir. Bu yasanın 1. Md.'si itibarıyla, Topluluklar hukukunun İngiltere'nin Devlet ülkesinde doğrudan uygulanabilirliği 2. Md.'si itibarıyla ise Topluluklar hukukunun İngiltere'nin iç hukuk düzenlemelerinden üstün olduğu hükümselleştirilmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., Hüseyin Pazarıcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna Uyum Açısından Türk Anayasal Düzeni", *Avrupa Topluluğu Hukuku ve Türkiye'nin Uyum Semineri*, 2. Baskı, İstanbul: Mozaik Basın Yayıncılık, 1990, (içinde), s. 129.

⁸⁵ Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Anayasalarının temel niteliklerin karşılaştırmalı analizi için bkz.; Mustafa Erdoğan, "Avrupa Birliği Anayasalarında Devletin Temel Nitelikleri", <http://www.liberal-dt.org.tr/dergiler/ldsayi23/2303.htm>, (e.t. 15.03.2004); Pazarıcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna...", op. cit., ss. 127-132; Arsava, "Avrupa Toplulukları Hukuku...", op. cit., ss. 276-436.

⁸⁶ Kutlu Merih Eylem, "Ankara Kriterleri ve Avrupa Birliği: Ülke Bilgileri, Anayasalar ve İnsan Hakları Raporları İle", <http://www.turkab.net/ab/wkmerih03.htm> (e.t. 25.07.2003).

⁸⁷ Ayşe Füsün Arsava, "Avrupa Egemenliğinin Dayanak ve Sınırları", *ATAUM Bülten*, Yıl 1, Sayı: 3, Güz 2001, s. 2.

Md.'si egemenlik haklarının uluslararası örgütlere kanunla devrinden; İtalyan Anayasası'nın 11. Md.'si kanunla egemenlik haklarını sınırlamaktan; Fransız Anayasası'nın 88. Md.'si ekonomik ve para birliğinin tesisi çerçevesinde bazı yetkilerin ortak olarak kullanımından; İspanyol Anayasası'nın 93. Md.'si egemenlik yetkilerinin kullanımının devrinden; Yunanistan Anayasası'nın 28. Md.'si anayasadaki yetkilerin uluslararası anlaşmalar ile devrinden; Hollanda Anayasası'nın 67. Md.'si yasama, yürütme ve yargı yetkilerin uluslararası kuruluşlara devrinden; Lüksemburg Anayasası Devletler Hukuku anlaşmalarıyla yasama, yürütme ve yargı organına ait yetkilerin kullanılmasının devrinden; Belçika Anayasası'nın 25. Md.'si egemenlik yetkilerinin kullanılmasının uluslararası kuruluşlara anlaşma yahut kanunla devrinden; İrlanda Anayasası'nın 29. Md.'si İrlanda'nın AKÇT, AT ve AAET'ye üye olabileceğinden; Danimarka Anayasası'nın 3. Md.'si kraliyet mercilerine ait olan yetkilerin uluslararası kuruluşlara uluslararası anlaşmalarla devredilebileceğinden söz etmektedir⁸⁸.

4. Türk Hukuk Sisteminde Egemenlik Kavramı ve Egemenlik Yetkilerinin Avrupa Toplulukları'na Devri Sorunu

Çalışmamızın ana başlığıyla bağlantılı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin iç hukuk düzenlemeleri itibarıyla egemenlik yetkilerinin Avrupa Toplulukları'na devri konusu analiz edilmeden önce ilk olarak, Türk hukuk sisteminde egemenlik kavramının tarihsel gelişiminin genel hatlarıyla incelenmesi gerekmektedir.

---

⁸⁸ Arsava, loc. cit. Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Anayasaları itibarıyla kısaca belirttiğimiz bu düzenlemeler hakkında ayrıca bkz.; Erdoğan, "Avrupa Birliği Anayasalarında...", loc. cit.; Yenigün, loc. cit.; Eylem, loc. cit.; Arsava, "Avrupa Toplulukları Hukuku...", op. cit., ss. 275-436; Karakaş, "Avrupa Birliği'nde Egemenlik...", op. cit., ss. 47-49; Ayşe Işıl Karakaş, **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**, İstanbul: Der Yayınları, 1993, ss. 123-219; Haluk Günüşur, "Tam Üyeliğin Gerektireceği Anayasa Değişikliği Egemen Yetkilerin Devri ve AB Hukukunun Önceliği Sorunu", **Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Bülteni**, Sayı 18, 2000, ss. 7-10; Pazarcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna...", op. cit., ss. 129-132; Dünya Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar (AT, NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk Cumhuriyetleri, EKİT [ECO], İslam Ülkeleri) İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu, **Türkiye ve Avrupa Entegrasyonu Alt Komisyonu Raporu**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayın NO: DPT: 2377-ÖİK: 441, Ocak 1995, ss. 15-16.

Zira, ancak bu tarihsel temel sayesinde, Türkiye için son derece hassas bir konu olan Avrupa Toplulukları'na dolayısıyla AB'ne üyeliğimizin gerçekleşmesi halinde egemenlik yetkilerin devri hususu üzerine yapılan tartışmalar mesnetlendirilebilecektir.

4.1. Türk Hukuk Sisteminde Millî Egemenlik İlkesinin Önemi ve

Tarihi Gelişimi

Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olması ilkesi çerçevesinde, egemenlik kavramı ve milli egemenlik prensibi, Türk Kurtuluş Savaşı yani bağımsızlık mücadelesi esnasında, Türk ulusunun manevi dayanağı olmuş ve birliğine esas teşkil etmiştir.

Bu bağlamda, belirttiğimiz bu tarihsel nedenden dolayı, Türk ulusu için büyük bir öneme sahip olan egemenlik kavramı ve milli egemenlik ilkesi Mustafa Kemal Atatürk tarafından ilk olarak, Haziran 1919 tarihinde yayımlanan "Amasya Genelgesi"nin 3. Md.'sinde; "*Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*" ifadesiyle kullanılmıştır⁸⁹.

Amasya Genelgesi'nden itibaren⁹⁰ yerleşen bir ruh ve kanaat oluşturan, milletin iradesinin esas olduğu yani milli iradenin karar almada temel olduğu belirten bu ilke, 1921 Anayasası'nın 1. Md.'si⁹¹ ile de resmi bir nitelik kazanarak, hukuki hüviyete

---

⁸⁹ Mustafa Kemal Atatürk tarafından 21-22 Haziran 1919 tarihlerinde hazırlanan ve yurdun dört bir tarafına telgrafla duyurulan Amasya Genelgesi'nin 3. Md.'sinin yanı sıra, 1. Md.'sinde de "*Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Hükümet merkezimiz, itilaf devletlerinin etki ve denetimi altında bulunduğu sorumlulukların gereğini yerine getirememektedir. Bu hal, milletimizi yok olmuş tanıtıyor. Milletimizin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*" denilerek, egemenliğin ulusa ait olduğu açıkça belirtilmektedir. Amasya Genelgesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Özer, op. cit., s. 2; Ayışığı, loc. cit.; Eroğlu, op. cit., s. 20; Hasan Gürbüz, "Gümrük Birliği Anlaşmasının Anayasanın Başlangıç Kısmına Aykırılığı ve Egemenlik İlkesi ile Çelişmesi", <http://www.turkab.net/ab/wgurbuz01.htm> (e.t. 25.07.2003).

⁹⁰ Örneğin, Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar içinde "Kuvay-ı Milliye'yi ve milli iradeyi egemen kılmak esastır" ilkesi yer almaktadır. Benzer bir şekilde Sivas Kongresi'nin 2 numaralı kararında da "...Kuvay-ı milliye'yi amil ve iradeyi milliyeyi egemen kılmak esası katidir" hükmü bulunmaktadır. Erzurum ve Sivas Kongreleri ve bu Kongrelerde egemenlik üzerine yapılan tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Gürbüz, loc. cit.; Ayışığı, loc. cit.; Eroğlu, op. cit., ss. 21-23.

⁹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen Anayasanın 1. Md.'sinde, "*Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur. Hükümet ulusun kaderini doğrudan kendisinin tayin edeceği esasına dayanır*", hükmü yer almaktadır. 1921 Anayasası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Gürbüz, loc. cit.; Ayışığı, loc. cit.; Feyzioğlu, op. cit., ss. 67-72; Eroğlu, op. cit., ss. 23-38.

bürünmüştür. 1921 Anayasası'nı takip eden, 1924⁹², 1961⁹³ ve 1982 tarihli Anayasalarımızda da ulusal egemenlik ilkesi değişmeyen temel ilke olarak yer almış ve "egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir" şeklinde hükümselleştirilmiştir. Ancak, hemen belirtmek gerekmektedir ki 1921 ve 1924 tarihli Anayasalarımız, egemenliğin kullanımını TBMM'ne vermiştir. Yani bu anayasalara göre, egemenliğin tek bir organ tarafından kullanımı söz konusudur. 1961 ve 1982 tarihli Anayasalarımız ise kuvvetler ayrımı ilkesini kabul ederek, egemenliği kullanan organların sayısını arttırmıştır. Diğer bir deyişle bu Anayasalarımızda (*millet*) egemenliğinin, yasama yürütme ve yargı organı tarafından kullanılacağı hükümselleştirilmiştir⁹⁴.

1921, 1924 ve 1961 Anayasalarının egemenlik ile ilgili düzenlemelerini kısaca belirttikten sonra, 1982 Anayasası'nın egemenliğe ilişkin düzenlemelerini analiz ederken vurgulanması gereken ilk husus, yürürlükte bulunan Anayasamız ile önceki Anayasalarımız arasında milli egemenlik anlayışı ve milli egemenliğin temsili bakımından önemli farklılıkların bulunduğuudur.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, 1982 Anayasası'nın 6. Md.'sinde⁹⁵, herhangi bir değişiklik yapılmadan, "egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletininindir" denilerek; egemenliğin hiçbir güç veya kudretle paylaşılmayacağı, hiçbir kişinin kendisini millet

---

⁹² 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen 2. Anayasa (1924 Anayasası / *Teşkilât-i Esasiye Kanunu*) ilan edildiği tarihten itibaren bir çok defa (1928, 1931, 1934, 1937 -iki kez-, 1945 ve 1952 yıllarında) değiştirilmiştir. Ancak bu değişikliklerin hiç birinde ulusal egemenlikle ilgili olan 3. Md. değiştirilmemiştir. Bu madde şöyledir: "*Hakimiyet bila Kaydüşart milletindir*". 1924 Anayasası'nın 3. Md.'si hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Eylem, loc. cit.; Feyzioğlu, op. cit., ss. 73-77; Eroğlu, op. cit., ss. 38-43; Özkan, op. cit., s. 39.

⁹³ Ulusal egemenlik konusu, 9 Temmuz 1961 tarihinde kabul edilen 1961 Anayasası'nın 4. Md.'sinde şu şekilde hükümselleştirilmiştir: "*Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milleti'nindir. Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz*". 1961 Anayasası'nın 4. Md.'si hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Ayışığı, loc. cit.; Eylem, loc. cit.; Feyzioğlu, op. cit., ss. 77-84; Eroğlu, op. cit., ss. 43-46; İzzettin Doğan, *Türk Anayasa Düzeninin Avrupa Toplulukları Hukuk Düzeniyle Bütünleşmesi Sorunu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2473, 1979, ss. 191-193, Özkan, loc. cit.

⁹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Özer, op. cit., ss. 2-3; Ayışığı, loc. cit.; Feyzioğlu, op. cit., ss. 77-78.

⁹⁵ 1982 Anayasası'nın 6. Md.'si şöyledir. **1. Fıkra:** "*Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir*". **2. Fıkra:** "*Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır*". **3. Fıkra:** "*Egemenliğin kullanılması, hiçbir suretle hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz*".

yerine koyarak egemenliğin içerdiği yetkileri kullanamayacağı ve kendisinde böyle bir yetenek bulunduğunu iddia edemeyeceği belirtilmiştir. Ancak, yine bu maddeden anlaşıldığı gibi, “*millete ait olan egemenlik*”, anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar vasıtasıyla kullanılacaktır. Egemenliğin millet adına kullanılmasında yetkili olan organlar ise Anayasanın 7, 8 ve 9. Md.’lerindeki açık hükümlerde belirtilmiştir⁹⁶.

Bu maddeler incelendiğinde yasama yetkisinin 7. Md. uyarınca TBMM; yürütme yetkisi ve görevinin 8. Md.’ye göre Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu; yargı yetkisinin de 9. Md. düzenlemeleri uyarınca Türk Milleti adına bağımsız mahkemeler; tarafından kullanılacağı hükümselleştirilmiştir.

Anayasanın yukarıda aktardığımız düzenlemelerinde belirtilen kişi ve organlar dışındaki hiçbir kişi veya organ ise Türk milletine ait olan egemenlik yetkisini kullanma yetkisi bulunmamaktadır. Zira, Anayasamız bu konuda, gayet sınırlayıcı davranmıştır ve bu kurucu hükümler, diğer hükümler gibi, 11. Md. itibarıyla temel kural niteliğindedir⁹⁷.

4.2. 1982 Anayasası’nın İlgili Düzenlemeleri İtibarıyla Egemenlik Yetkilerinin Avrupa Toplulukları’na Devri Sorunu

Bir üst başlık altında belirttiğimiz gibi, yürürlükte bulunan Anayasamız, millet egemenliğine dayalı olarak kullanılan yasama, yürütme ve yargı yetkisinin kesin olarak hangi organlar tarafından kullanılacağını hükümselleştirmekte ve Anayasanın belirlediği kuraldışıliklar saklı kalmak kaydıyla (*yasama yetkisinin devri gibi*) bu yetkilerin devredilemeyeceği ilkesini ve kuralını getirmektedir⁹⁸.

---

⁹⁶ Özer, op. cit., s. 3; Ayışığı, loc. cit.; Gürbüz, loc. cit.; Özkan, loc. cit.

⁹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Mehmet Genç, “Avrupa Topluluklarına Tam Üyelğimiz Halinde Egemenlik Yetkilerinin Devri Sorunu”, *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 1-2, Mart - Kasım 1990, ss. 86-87; Feyzioğlu, op. cit., ss. 77-84; Eroğlu, op. cit., ss. 46-51; Özer, op. cit., s. 3; Ayışığı, loc. cit.

⁹⁸ Genç, “Avrupa Topluluklarına Tam...”, op. cit., s. 87.

Yürürlükte bulunan Anayasamızın egemenlik yetkilerinin devrine hiçbir şekilde cevaz vermeyen bu yapısı itibarıyla, Türkiye'nin Avrupa Toplulukları'na tam üyelik talebi değerlendirildiğinde, ulusal mevzuatımızın, Avrupa Toplulukları'na yetki geçirmeyi mümkün kılacak veya üye Devletler açısından bir yükümlülük olan işbirliğini sağlayacak şekilde değiştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Zira, Genç'in de belirttiği gibi kendine özgü bir yapısı olan Avrupa Toplulukları hukuk sisteminin, üye Devletlerin mevzuatlarının, Avrupa Toplulukları hukuku ile uyumlaştırılmasını zorunlu kılması; ulusal yasama⁹⁹, yürütme¹⁰⁰ ve yargı¹⁰¹ düzenlemeleri açısından yetki devrini veya yetki kısıtlamasını gündeme getirmektedir¹⁰².

Ayrıca, 1982 Anayasamızın, yukarıda belirttiğimiz genel hükümleri dışında içerdiği bir takım özel hükümler bakımından da Avrupa Toplulukları hukuk sistemi ile çatışmalara yol açabilecek düzenlemeleri bulunmaktadır. Özet bir şekilde, konunun uzmanları tarafından bu konuda belirtilen Anayasa hükümlerini şöyle sıralayabiliriz: yabancıların durumu (16. Md.); yerleşme ve seyahat özgürlüğü (33. Md.); çalışma ve sözleşme özgürlüğü (48. Md.); çalışma hakkı ve ödevi (49. Md.); çalışma şartları ve

---

⁹⁹ 1982 Anayasası'nın 7. Md.'si itibarıyla belirtilen, yasama yetkisinin TBMM'nce, devredilemez bir şekilde kullanılacağına ilişkin hükmün, Türkiye'nin AB'ne dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na tam üyeliği halinde, Topluluklar hukukuna uyarlı hale getirilmesi zorunludur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarına Tam...", op. cit., ss. 87-88; Arsava, "Avrupa Toplulukları Hukuku...", op. cit., s. 439; Günüşur, "Tam Üyeliğin Gerektireceği...", op. cit., s. 11; Doğan, op. cit., s. 193; Pazarcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna...", op. cit., s. 133; Gürbüz, loc. cit.

¹⁰⁰ 1982 Anayasası'nın yürütmeye yetkisinin kullanılmasına ilişkin 8. Md.'sindeki düzenlemelerle ilgili olarak Türkiye'nin AB'ne dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na tam üyeliği halinde, bu düzenlemeleri Topluluklar hukukuna uyarlı hale getirilmesi zorunludur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarına Tam...", op. cit., ss. 88-89; Arsava, "Avrupa Toplulukları Hukuku...", op. cit., ss. 441-442; Günüşur, loc. cit.; Doğan, op. cit., ss. 195-198; Pazarcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna...", op. cit., ss. 133-134.

¹⁰¹ 1982 Anayasası'nın yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin 9. Md.'sindeki düzenlemelerle ilgili olarak Türkiye'nin AB'ne dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na tam üyeliği halinde, bu düzenlemeleri Topluluklar hukukuna uyarlı hale getirilmesi zorunludur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarına Tam...", op. cit., ss. 89-91; Arsava, "Avrupa Toplulukları Hukuku...", op. cit., ss. 439-441; Günüşur, "Tam Üyeliğin Gerektireceği...", op. cit., ss. 11-12; Doğan, op. cit., ss. 193-195; Pazarcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna...", op. cit., s. 134; Ayşe Füsün Arsava, "Türkei- Zukünftiges Mitglied der EU Das Problem Souveränitätsübertragung", Harun Gümrükçü, Rolf Gutmann, Manfred Zuleeg (Hrsg.), ITES- Jahrbuch 2001-2002 Europarecht für türkische Staatsangehörige 20 Jahre Assoziationsratsbeschlüsse, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2001, (içinde) ss. 231-232.

¹⁰² Genç, "Avrupa Topluluklarına Tam...", op. cit., s. 83 ve 92.

dinlenme hakkı (50. Md.); ücrette adaletin sağlanması özgürlüğü (55. Md.); sosyal güvenlik hakkı (60. Md.);sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması (56. Md.); vergi ödevi (73. Md.); kamulaştırma (46. Md.); planlama (116. Md.), inkilâp kanunlarının korunması (174. Md.)¹⁰³.

Türkiye'nin Avrupa Toplulukları'na dolayısıyla AB'ne tam üyelik talebinin kabulüne rağmen, yürürlükte bulunan Anayasamızın bu düzenlemelerinin, Avrupa Toplulukları hukuku ile uyumlaştırılmaması halinde ise Avrupa Toplulukları hukukuna aykırı bir durum oluşacağı için, olası bir uyuşmazlık halinde bu uyuşmazlığa bakma yetkisi ATAD'ın yargı yetkisinin kapsamında olacaktır.

Zira, üye Devletlerin ulusal organlarının tasarruflarından kaynaklanan, ulusal hukuk ile Topluluklar hukukunun çatışması durumunda veya üye Devletlerin yükümlülük ihlallerinde bulunması halinde, AT Kurucu Andlaşması'nın 10. Md.'si (*AET Kurucu Andlaşması'nın 5. Md.'si*) itibarıyla ulusal organların değil, üye Devletlerin sorumluluğun ortaya çıkmaktadır. Bu yükümlülüklerin üye Devletler tarafından ihlal edildiği iddiasıyla da, ATAD nezdinde ihlal davası açılabilmektedir¹⁰⁴.

Yürürlükteki Anayasamız itibarıyla belirttiğimiz bu düzenlemelerin haricinde, Türkiye'nin Avrupa Toplulukları'na dolayısıyla AB'ne tam üyelik talebinin kabulü halinde ortaya çıkacak bir diğer hukuksal sorun da 1982 Anayasası'nın, Türk hukuk sistemi ile uluslararası hukuk sistemi arasındaki ilişkiyi hiyerarşik olarak düzenlememiş olmasıdır¹⁰⁵. Bu eksiklik ise Avrupa Toplulukları hukukunun Türkiye'de doğrudan uygulanabilirliği ve bu hukukun iç hukukumuzda üstünlüğü sorunlarını doğurmaktadır.

Bu bağlamda, 1982 Anayasası açısından kesin olan millet egemenliğinin dış ilişkilerde kullanılmasının yetki ve yöntemini düzenleyen 90. Md.'si ve bu hükmün uygulama usullerini düzenleyen 244 ve 1173 sayılı yasaların, Türkiye'nin Avrupa

---

¹⁰³ Pazarıcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna...", loc. cit. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Doğan, op. cit., ss. 218-226; Arsava, "Avrupa Toplulukları Hukuku...", op. cit., ss. 444-446.

¹⁰⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarına Tam...", op. cit., ss. 87-88; Doğan, op. cit., ss. 211-226; Pazarıcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna...", op. cit., ss. 132-140.

¹⁰⁵ Genç, "Avrupa Topluluklarına Tam...", op. cit., s. 83.

Toplulukları'na dolayısıyla AB'ne tam üyeliği halinde Topluluklar hukukun, ulusal hukukumuzla ilişkisinde bir takım sorunlara neden olabileceğinden revize edilmesi gerekmektedir¹⁰⁶.

---

¹⁰⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarına Tam...", op. cit., ss. 83-92; Pazarcı, "Avrupa Topluluğu Hukukuna...", op. cit., ss. 140-142; Günugur, "Tam Üyeliğin Gerektireceği...", op. cit., s. 12; Arsava, "Avrupa Toplulukları Hukuku...", op. cit., ss. 436-438; Gürbüz, loc. cit.; Turhan, op. cit., ss. 7-9; Özer, op. cit., s. 5; Özkan, op. cit., s. 40; Arsava, "Türkei- Zukünftiges Mitglied...", op. cit., ss. 232-234; Suat İlhan, *Avrupa Birliği'ne Neden Hayır? (jeopolitik yaklaşım)*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000, ss. 153-155 ve 197-200.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI'NIN

OLUŞUM SÜRECİ

BİRİNCİ KISIM

AVRUPA'DA GÜVENLİK, SAVUNMA ve DIŞ POLİTİKA ALANLARINDA İŞBİRLİĞİ OLUŞTURMA ÇABALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Çalışmamızın birinci bölümünde de vurguladığımız gibi AGSP'ni ve bu politikanın günümüz itibarıyla sahip olduğu konumu, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin sadece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortak bir dış politika ya da tehdit algılaması içine girmeleri ile açıklamak yeterli olmamakta / olamamaktadır. Zira, bir örgütlenme modeli olduğunu kabul ettiğimiz Avrupa Toplulukları'nın (ve bu Topluluklara üye Devletlerin), ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturmaya yönelik geçmişteki tutumlarını ve politikalarını kuramsal bir çerçevenin yanı sıra tarihsel gelişim açısından da analiz etmek, neden – sonuç ilişkisi bağlamında gelişmeleri doğru anlamamız ve irdelememiz açısından kaçınılmaz olmaktadır.

1. Avrupa Toplulukları'nın Kuruluşuna Kadar Olan Dönem

Avrupa'da bir birlik kurulmasına yönelik ilk önemli ve somut girişim, 1. Dünya Savaşı sonrası dönemde Fransa Planlama Teşkilatı Başkanlığı'nı yapan Jean Monnet ve Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak, her iki politikacının fikirlerinin ortaya konduğu 9 Mayıs 1950 tarihinde açıklanan Schuman Planı incelendiğinde, bu plan dahilinde kurulması öngörülen Avrupa Toplulukları'nın gerekliliğinin temelinde, o döneme kadar Avrupa'da yaşanan tarihsel gelişmelere vurgu yapıldığı görülmektedir¹⁰⁷. Diğer bir deyişle, Schuman Planı'nda, örgütlenmiş ve barış içinde yaşayan bir Avrupa'nın gerçekleştirilmesi için öncelikle Fransa-Almanya

---

¹⁰⁷ Wolf Wolfgang, "Auf der Suche nach einer neuen Ordnung in Europa", *Europa-Arschiv*, Folge 23/1989, ss. 699-700.

düşmanlığının son bulması gerektiği belirtilirken, aslında Orta Çağ'dan o güne kadar olan Avrupa tarihine de atıf yapılmıştır.

Bu bağlamda, günümüz itibarıyla AGSP'ni ve bu politikanın AB - Türkiye Cumhuriyeti ilişkilerine etkilerini analiz eden çalışmamızda da aynı sistematik yöntem kabul edilmiş ve öncelikle tarihsel gelişmeler genel hatlarıyla aktarılmıştır.

1.1. Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Olan Dönemde Avrupa

Avrupa'da güvenlik arayışına bağlı olarak ittifakların kurulması ve stratejiler geliştirilmesi, Antik Yunan'a kadar dayanan bir süreci ifade etmektedir. Bunun ilk örneği ise M.Ö. 478 yılında Perikles döneminde Atinalıların, Pers genişlemesine karşı kurdukları '*Attik - Delos Deniz Birliği*'dir¹⁰⁸.

Orta Çağ Avrupa'sında ise gerek 17. yüzyılda Otuz Yıl Savaşları sonrasında kurulan Avrupa güvenlik stratejilerinin, 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi, Amerikan Devrimi ve Fransız İhtilali ile birlikte yaşanan değişimler sonucunda bozulması ve bu bağlamda Westphalia Dengesi'nin kırılması, gerekse 19. yüzyılda Napolyon'un yenilmesi sonucunda ortaya çıkan, status quo'yu korumaya dayalı Avrupa Ahengi'nin Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüş olması, Avrupa'da istikrarı sağlamak ve güvenliği temin etmek için yapılan girişimler olarak değerlendirilmektedir.

Genel hatlarıyla değindiğimiz bu dönem itibarıyla belirtilmesi gereken önemli bir diğer husus da İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar uluslararası sistemin "*Avrupa Merkezli*" olmasından dolayı, Avrupa'da örgütlenmeyle ilgili gerek düşünsel gerekse uygulama itibarıyla geniş bir birikimin oluşmasıdır. Düşünsel olarak örgütlenmenin evrimiyle ilgili olarak Orta Çağ'dan, Avrupa Toplulukları'nın kuruluşuna ve günümüze değin çok sayıda model-proje ve statü tasarısı geliştirilmiştir. Bu projeler arasında, salt Devlet iradelerine dayalı işbirliğini öngören örgütlenme modeli özelliklerine sahip olanlar olduğu gibi, yapısal değişiklikler öngörerek birlik amacını benimseyenler de

---

¹⁰⁸ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Dedeoğlu, "Uluslararası Güvenlik ve...", op. cit., ss. 16-17 ve 65-67; Beril Dedeoğlu, Mesut Hakkı Çaşın, "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO-BAB-AB-AGİT İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği", *Avrasya Dosyası-AB Özel- Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999, s. 157.*

bulunmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında, Pierre Dubois, Dante, Emeric Cruce, Duc de Sully, William Penn, John Beller, Abbe de Saint-Pierre, Kardinal Alberoni, Jean-Jacques Rousseau, Jeremy Bentham, Immanuel Kant, Hofheim, Krause, Saint Simon, Sineriz ve Bodin gibi düşünürler, örgütlenme ile ilgili teoriler ve modeller üreterek, düşünsel olarak 20. yüzyıl Avrupa örgütlenmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır¹⁰⁹.

Yukarıda isimlerini belirttiğimiz düşünürlerin sağladığı katkının ilk somut göstergesi ise özellikle 18 ve 19. yüzyıl Avrupa'sında 'Konferans Yöntemiyle' yoğun bir işbirliği gerçekleştirilmesinin ardından, 19. yüzyılın ikinci yarısından, özellikle de 25 Şubat - 16 Nisan 1856 tarihleri arasında yapılan Paris Kongresi'nden¹¹⁰ sonra dinamiğini Avrupalı Devletlerin oluşturduğu, Devletlerin egemenlik hak ve yetkilerinin sınırlandırılması veya bir kısım yetkilerinin devredilmesini dar boyutlarda da olsa gerektiren ticari, ulaşım ve sağlık alanlarında veya Devletler arasındaki ilişkilerin yaygınlaştırılması ve yoğunlaştırılmasına katkıda bulunabilecek teknik ve idari nitelikteki uluslararası örgütler veya komisyonların kurulmuş olmasıdır¹¹¹.

1899 tarihli I. ve 1907 tarihli II. La Haye Barış Konferansları'nda örgütlenmeye yönelik benimsenen değerler ve oluşturulan Devletler Hukuku normlarının yanı sıra,

---

¹⁰⁹ Çalışmamızın ana konusundan sapmamak için sadece isimlerini belirttiğimiz bu düşünürler ve çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarının...", op. cit., ss. 6-7; Mehmet Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki Evreler", *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt X, Sayı 1-2, Nisan-Kasım 1989, ss. 89-91; Constanze Bandilla Dany, *Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union nach dem Amsterdam Vertrag und ihre Perspektiven*, Aachen: Shaker Verlag, 2001., ss. 13-16; Haluk Kabaalioglu, *Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 1997, ss. 22-29; Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika-İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2000, ss. 503-505; Wolfgang, op. cit., ss. 702-706; Gönlübol, "Milletlerarası Siyasi...", op. cit., ss. 26-37; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., s. 3; Ömer Göksel İşyar, "Avrupa Örgütlenme ve Bütünleşme Arayışları Örneğinde Uluslararası Entegrasyon Modelleri", *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, Yaz Dönemi-Ağustos 1998, s. 1-2; Hülya Baykal, *Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi*, İstanbul: Afa Yayınları, 1992, ss. 11-12; Atilla Sandıklı, *Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri*, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, ss. 2-19.

¹¹⁰ 1856 Paris Kongresi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Gönlübol, "Milletlerarası Siyasi...", op. cit., ss. 54-56; Dany, op. cit., s. 17; İşyar, op. cit., s. 3, Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye-Tanzimat'tan I. Dünya Savaşına-*, (çeviren: Babür Kuzucu), 5. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, Ekim 1987, ss. 100-104.

¹¹¹ Bu örgütlenmelerinin bazıları şunlardır: 1856 Paris Andlaşması ile kurulan Tuna Nehri Komisyonu ve Evrensel Telgraf Birliği, 1874 ve 1878 Bern Sözleşmesi ile kurulan Dünya Postalar Birliği, vb. Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarının Kurumsal...", op. cit., s. 6; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", op. cit., s. 93.

uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle (*siyasi / hukuki*) çözümüne ilişkin normatif düzenlemelerde hiç şüphesiz, Avrupa örgütlenme sürecine ve bu bağlamda Avrupa Toplulukları'nın oluşumuna dolaylı da olsa olumlu etkilerde bulunmuşlardır¹¹².

1.2. Birleşmenin İlk Adımları: Birinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem

Bir önceki başlık altında da belirttiğimiz gibi, düşünsel temelleri Orta Çağ'a kadar uzanan Avrupa bütünleşme sürecinin ilk somut adımları, Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında kurulan ve üyelerinin pek çoğu Avrupalı Devletler olan Milletler Cemiyeti (MC)'ne veya çeşitli uluslararası uzmanlık örgütlenmelerine rağmen atılmış ve böylece bölgesel Avrupa örgütlenmesi arayışları devam etmiştir¹¹³.

Savaş sonrası dönemde Avrupa'da oluşan uygun uluslararası ortamın da etkisiyle başlayan bir '*Avrupa Birliği*'nin kurulmasına yönelik tartışmalar, özellikle 1920'li yıllarda yoğun olarak gündeme gelirken, bu yöndeki ilk somut girişim Avusturyalı diplomat Kont Richard Coudenhove-Kalergi tarafından yapılmıştır. Kont Kalergi, 1923 yılında yayımladığı "*Pan-Europa*" adlı kitabında, Avrupa'da federatif bir örgütlenmeyi diğer bir ifade ile Avrupa federasyonu fikrini savunmuştur ve W. Rathenau ve Churchill başta olmak üzere bir çok Devlet adamının desteği ile ulusal bazda oluşturulan '*Avrupa Birliği*' derneklerini birleştiren, '*PanEuropa-Union*' adlı derneği kurmuştur. Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand kurulan bu derneğin başına getirilirken, Kont Kalergi yaptığı açıklamalarda, oluşturulacak olan federasyona Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve İngiltere'nin alınmaması gerektiğini, Türkiye'nin ise eğer isterse bu yapıya katılabileceğini belirtmiştir¹¹⁴. Kont Kalergi'yi bu

---

¹¹² I. ve II. La Haye Barış Konferansları'nın etkileri hakkında daha geniş bilgi için bkz.; Gönübol, "Milletlerarası Siyasi...", op. cit., ss. 64-70; Genç, "Avrupa Topluluklarının Kurumsal...", loc. cit.; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", loc. cit.

¹¹³ Murat Sarıca, *Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBF Yayınları, 1982, ss. 55-56; İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme-Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu-*, Ankara: Mayıs 2002, s. 49; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", loc. cit.

¹¹⁴ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarının Kurumsal...", loc. cit.; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", loc. cit.; Kabaalioglu, op. cit., ss. 34-37; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., s. 4 ve dipnot no 2; Baykal, op. cit., s. 14; Sandıklı, op. cit., ss. 20-21.

tarz bir birlik fikrine yönelten ise Avrupa'nın bütünlüğünü tehdit ettiğine inandığı Bolşevik tehlikesidir.

Avrupa'da yaşanan bu konjonktür içinde, dönemin Fransa Başbakanı Herriot tarafından 1925 yılında başlatılan *'Avrupa Birliği'* nin kurulması yönündeki çabaların ardından, 1929 yılında yapılan MC Genel Kurulu'nda Aristide Briand tarafından açıklanan, MC bünyesinde *'Avrupa Federal Birliği / Avrupa Federasyonu'* adı altında bir birim oluşturulması tasarısı ise hiç şüphesiz bu dönemin en ilginç girişimi olmuştur. Briand'ın sözkonusu bu tasarısında, genel olarak önceki tasarılar gibi normatif ilişkilere ağırlık verilmiş ise de bu tasarı ile Avrupa Devletleri arasında ekonomik sorunların çözümünün, siyasi sorunların çözümüne bağlı olduğu savunulmuş ve kurulacak bir *'Avrupa Ekonomik Birliği'* nin ve taraf Devletlerce uygun görülmesi halinde federatif nitelikte yapılacak olan bir *'Avrupa Siyasi Birliği'* nin oluşturulması öngörülmüştür. Ancak, her ne kadar ilk etapta MC tarafından bu tasarının bir proje haline getirilmesi için bir komisyon oluşturulmuş olsa da hazırlanan proje 1930 yılında reddedilmiştir. Çünkü ortaya atılan bu federasyon projesine, Versailles koşullarının devam etmesinden dolayı bir taraftan Almanya, İspanya ve Portekiz karşı çıkarken, diğer taraftan da MC üyesi gelişmiş Devletler de kurulacak olan *'Avrupa Ekonomik Birliği'* nin, kalkınmada geri kalmış Devletlerle, bu birliğe üye olacak Avrupa Devletleri arasındaki gelişmişlik farkını derinleştireceğini savunmuşlardır. Churchill ise bu projeyi desteklemek amacıyla 1930 ve 1938 yıllarında iki makale yazarak, Avrupa'da Amerika Birleşik Devletleri (ABD) benzeri bir Devlet örgütlenmesine gidilmesini ve bu örgütlenmenin de isminin *'Avrupa Birleşik Devletleri'* olması gerektiğini ileri sürmüştür¹¹⁵.

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemin geneline bakıldığında ayrıca, Avrupa'da bir birleşmeyi sağlamak için bir yandan *'Avrupa İktisadi Birliği'* veya *'Gümrük Birliği'* gibi konu itibarıyla sınırlı ancak siyasi birlik yolunu da açık bırakan yönelişlerin de Pan Avrupa hareketinin yukarıdan aşağıya yapılanmayı amaçlayan siyasi birlik tezine alternatif modeller olarak sunulmuş olduğu, öte yandan da *'Avrupa Birliği'* hedefinin

---

¹¹⁵ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", op. cit., s. 94; Kabaalioğlu, loc. cit.; Sandıklı, op. cit., ss. 24-26; Ülger, loc. cit.

zaman zaman belirli dış politika amaçlarının meşrulaştırılması veya istikrarsızlık sonrası eski status quo'ları yeniden oluşturma arayışlarında bir araç olarak da benimsenmiş olduğu görülmektedir¹¹⁶.

1.3. 1945–1951 Dönemindeki Birleşme Çalışmaları

Yukarıda da genel olarak belirttiğimiz gibi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir yandan imparatorluklar yerlerini ulus–devletlere bırakırken, diğer yandan da uluslararası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi ve sistem içinde kararlılığın sağlanmasına yönelik olarak, kıta dışından bir güç olan ABD'nin etkisiyle MC kurulmuştur. Fakat ne kurulan bu uluslararası örgüt ne de başta Fransa olmak üzere Almanya'nın tekrar güçlenmesinden çekinen diğer Devletlerin çabaları sistemin devamını sağlayamamış ve Avrupa, İkinci Dünya Savaşı ile hem uluslararası politikanın merkezi olma konumunu kaybetmiş hem de iki kutuplu sistem ile birlikte bölünmüştür¹¹⁷. Yaşanan bu ikinci büyük savaşın Avrupa'da yarattığı tahribatı ve özellikle de ekonomik yapıdaki çöküntüyü kapatmak için ilk olarak, 1945 yılında MC yerine kurulan Birleşmiş Milletler (BM) örgütü çerçevesinde sağlanan yardım programları başlatılmış, bu programları 1947 yılında uygulanmaya konan Marshall Planı kapsamında verilen yardımlar izlemiştir¹¹⁸.

Bu çerçeve bağlamında, savaş sonrasındaki Avrupa güvenlik yapısının oluşumuna bakıldığında da önemli değişikliklerin ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Özellikle, iki kutuplu sistem, Avrupa'yı doğu–batı düzleminde ikiye ayırmış, tehdit algılaması da öncelikle bu düzlem esasına dayalı olarak, “öteki”ne yani SSCB'ne ve Almanya'ya göre tanımlanmıştır. Bu durumun sonucunda da savaşın galibi Devletler

---

¹¹⁶ Mehmet Genç'in bu çerçevede verdiği örnekler ve konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Genç, “Avrupa Örgütlenmesindeki...”, op. cit., ss. 94-95.

¹¹⁷ Mehmet Genç, “II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Sistemdeki Gelişmeler ve Güncel Belirsizlikler”, *Dış Politika Dergisi*, Cilt IV, Sayı 2, Temmuz 1993, ss. 54-57; İbrahim S. Canbolat, *Avrupa Birliği-Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler - 3. Baskı*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Ekim 2002, ss. 80-89.

¹¹⁸ Kabaalioglu, op. cit., ss. 34-35; Baykal, op. cit., ss. 13-14; Mehmet Gönülöbol, vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi, 1996, s. 439.

hem SSCB tehdidine hem de Almanya'nın yeniden yükselişine engel olmak için bir yandan aralarında oluşturacakları bir ittifakla diğer yandan da ABD ile transatlantik bağlar kurarak güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır¹¹⁹.

Belirttiğimiz bu güvenlik algılayışı çerçevesinde, Avrupa'nın bütünleştirilmesine yönelik çabalar ve örgütlenme arayışları, savaş sonrası Avrupa'sının kazandığı yapısal özellikler nedeniyle batı Avrupa ve doğu Avrupa süreci olarak ikili bir boyut kazanmıştır. Batı Avrupa sürecinin ilk aşamasında, ABD'ni de içine alan ve işbirliği (*siyasi, ekonomik, askeri vb.*) amacını taşıyan örgütlenmeler olan *Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC / OECD)* ve *Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı (NATO)* kurulmuştur. İkinci aşamadaki örgütlenme ise Avrupa bazında her ne kadar ekonomik boyutları da olsa siyasi işbirliği karakteri ağır basan ve Devlet iradelerinin etkin olduğu sınırlı yetkilerle donatılmış bir örgüt olan, *Avrupa Konseyi* örneğiyle oluşmuştur¹²⁰.

Teknik işbirliği amaçlı uluslararası örgütlenmelerin yerine, işbirliğini daha fonksiyonel hale dönüştüren örgütlenmelerin oluşturulduğu 1945 sonrası Batı Avrupa örgütlenmesinin ilk evresi olarak değerlendirebileceğimiz bu iki kademeli aşamaya, yukarıda sadece ismen belirttiğimiz örgütlerin kuruluş süreçleri bağlamında daha yakından bakıldığında ise çok çeşitli faktörlerin ve oluşumların etkili olduğu görülmektedir.

Örneğin, Winston Churchill'in 19 Eylül 1946 tarihinde Zürih Üniversitesi'nde yaptığı, *'Avrupa Devletler Birliği-Avrupa Birleşik Devletleri'* nin kurulmasının ve bu

---

¹¹⁹ Matheus Görtemaker, "Zwang zur Koexistenz in der fünfziger Jahren", *Informationen zur Politischen Bildung*, V. 245, 4 Quartal 1994, ss. 22-23. Paralel mahiyetteki görüşler için ayrıca bkz.; Ümit Özdağ, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri –jeopolitik inceleme-*, Ankara: ASAM Yayınları, 2002, ss. 3-5.

¹²⁰ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarının Kurumsal...", op. cit., s. 7; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", op. cit., s. 95; Görtemaker; op. cit., ss. 23-26; Kabaalioglu, op. cit., ss. 34-37 (Doğu Avrupa Devletleri arasındaki örgütlenmeye bakıldığında ise bu örgütlenmenin nitelik ve karakter itibarı ile işbirliği amacı taşıyan (*Comecon ve Varşova Paketi*) ancak dinamiği bakımından da eşitlik veya karşılıklılık esasını tamamen yansıtamayan bir özellikte olduğu görülmektedir. Çalışmamız bu bölümü, Batı Avrupa bütünleşme süreci üzerinden Avrupa Toplulukları'nın kuruluşunu esas itibarıyla incelemekte olduğu için, Doğu Avrupa Devletlerin üye oldukları bu örgütlerin kuruluşu, gelişimi ve bugünkü yapılarına değinilmemektedir. Bu örgütler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 8. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 2000, ss. 244-245; A. Funda Tezok, *Bir Diplomatın Gözüyle Avrupa Birliği*, İstanbul: Avrupa-Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, 2001, ss. 29-32).

yöndeki ilk adım olarak da Fransa ve Almanya arasında gerçek anlamda bir ortaklığın sağlanmasının zorunluluğunu vurgulayan ünlü konuşmanın ardından¹²¹, bu fikri savunan pek çok ulusal ve uluslararası derneğin kurulmuş olması ve de bu derneklerin uluslararası boyutta ‘*Avrupa Hareketi Dernekleri Federasyonu*’ adı altında bir üst organizasyon şeklinde örgütlenmesi, hiç şüphesiz ‘*Avrupa Birliği*’ amacının düşünsel bazda yaygınlaşmasında ve kamuoyuna mal olmasında etkili olmuştur. Diğer önemli bir etki ise 1946-1948 yılları arasında kurulan ve teknik işbirliği amaçlı uluslararası örgütlenme karakterine sahip olup, üye Devletlerin sembolik yetki geçiriminde bulunduğu, konuları itibarıyla sınırlı örgütlenmelerin kurulmasıyla oluşmuştur. Diğer bir ifade ile belirtirsek, 1946 yılında kurulan ve çalışmaları BM ile uyumlaştırılan *Gıda ve Tarım Organizasyonu* (FAO)’nun 1947 yılında kurduğu *Avrupa Ormancılık Komisyonu* (EFC), 1947 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Meclisi tarafından bir alt komisyon olarak kurulan *Avrupa Ekonomik Komisyonu* (ECE) ve 1930 yılında kurulmasına rağmen 1945-1946 yıllarında etkinleştirilen *Uluslararası Ödemeler Bankası* (BIS) gibi sınırlı boyutlarda siyasi işbirliği imkanı sunan örgütlenmeler, 20. yüzyılın ilk yarısının sonundan itibaren yerlerini, işbirliğini daha fonksiyonel hale dönüştüren örgütlenmelere bırakmışlardır¹²².

Bu tarz örgütlenmelerin ilk örneği ise savaş sonrası Avrupa’ya yapılacak yardımların koordinasyonunu sağlayacak bir komite oluşturulmasını tavsiye eden ABD’nin önerisi doğrultusunda, İngiltere ve Fransa’nın öncülüğünde bir araya gelen 16 Avrupa Devleti tarafından 12 Temmuz 1948 tarihinde kurulan *Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu* (OEEC) olmuştur. 1960 yılında yapılan ve 1961 yılında yürürlüğe giren bir değişiklikle *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Organizasyonu* (OECD) ismini alan ve Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin üyesi olduğu bu örgüt,

---

¹²¹ Churchill’in bu ünlü konuşması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., s. 4; Ülger, op. cit., s. 50.

¹²² Genç, “Avrupa Örgütlenmesindeki...”, op. cit., ss. 96-97; Görtemaker; loc. cit.

günümüz Avrupa'sında Avrupa Toplulukları dışındaki en etkin uluslararası örgütlerden birisidir¹²³.

1948 yılında SSCB'nin desteği ile Çekoslovakya'da gerçekleştirilen darbe ise Batı Avrupa'daki örgütlenmiş işbirliğin askeri-siyasi alana doğru genişlemesine yol açmış¹²⁴, 4 Mart 1947 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkerque Andlaşması ile de Avrupa güvenlik oluşumlarının ilk somut temeli atılmıştır. Dunkerque Andlaşması'ndan yaklaşık bir yıl sonra ise, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere arasında Brüksel Andlaşması (*Ortak Savunma, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği Andlaşması*) -17 Mart 1948 tarihinde- imzalanmıştır.

Daha sonra *Batı Avrupa Birliği (BAB)*¹²⁵ adını alan bu pakt ile başlayan süreçte, 1948 yılının Şubat ayında yapılan Prag Darbesi'nin ardından aynı yıl içinde Berlin'in de SSCB tarafından ablukaya alınması ise ABD'nin Avrupa'nın güvenliğine ilişkin politikasının değişmesine yol açmıştır. Bu çerçevede ilk olarak, 11 Haziran 1948 tarihinde ABD Senatosu tarafından kabul edilen *Vanderberg Kararı* ile dönemin ABD hükümetine barış zamanında da Amerika kıtası dışındaki Devletler ile askeri ittifak andlaşmaları imzalama yetkisi vermiştir. Bu yetkinin verilmesini takiben 2 Kasım 1948 tarihinde de Brüksel Andlaşması'na taraf olan Devletler ile ABD ve Kanada arasında, Almanya'nın Avrupa'da yarattığı tehlikenin dışında, yayılmacı politikalar izleyen SSCB'ne karşı oluşturulacak bir askeri örgütün kurulması hususunda görüşmeler

---

¹²³ OEEC-OECD hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Gönlübol, "Olaylarla Türk Dış...", loc. cit.; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", op. cit., s. 97; Sander, op. cit. ss. 308-310; Tezok, op. cit., ss. 45-48.

¹²⁴ Görtemaker; op. cit., s. 23.

¹²⁵ *BAB*, 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Andlaşması'nın, yedi Batı Avrupa Devleti (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Lüksemburg) tarafından 23 Ekim 1954 tarihinde değiştirilmesiyle kurulmuştur. Brüksel Andlaşması da, Değiştirilen Brüksel Andlaşması (DBA) adıyla *BAB* Kurucu Andlaşması haline dönüşmüştür. DBA ile *BAB*'ne kolektif savunma, kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda işbirliğini amaçlayan yetki ve görevler verilmiştir. Ayrıca, DBA, *BAB*'nin evrensel ve bölgesel krizlere/çatışmalara müdahale etmesine ve barış gücü olarak katılmasına ilişkin düzenlemeleri de içermiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Kamuran Reçber, "Batı Avrupa Birliği'nin Evrensel ve Bölgesel Barışı Korumada Üstlendiği Rol", *Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Dergisi*, 2001, s. 1; Ercüment Tezcan, "Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri", *AÜSBF Dergisi*, Cilt 54, Sayı 1, 1999, ss. 144-145; Engin İ. Erdem, "Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği", *Avrasya Dosyası*, Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999, ss. 198-200; Mesut Arslanbek, (haz.), *Batı Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği Asamblesi*, Ankara: TBMM Dışişlikler ve Protokoller Müdürlüğü, Mayıs 1999, passim.

başlamış¹²⁶ ve yapılan müzakereler sonucunda 24 Nisan 1949 tarihinde NATO'yu kuran Washington Andlaşması imzalanmıştır. Kurulan bu örgüte, 1953 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955 yılında *-Federal-* Almanya, 1982 yılında İspanya üye olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Varşova Paketi'nin dağılmasını takiben gündeme gelen NATO'nun yeniden yapılanması içinde, Temmuz 1997 tarihinde yapılan Madrid Zirvesi'nde¹²⁷ eskiden Doğu Bloğu içinde yer alan Devletlerin artık düşman olarak görülmedikleri vurgulanmış ve NATO'nun yeni stratejisi / konsepti çerçevesinde Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya 1999 yılında NATO'ya katılmıştır¹²⁸. 21-22 Kasım 2002 tarihlerinde yapılan NATO'nun Prag Zirvesi'nin¹²⁹ ardından ise Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovakya ve Slovenya, Nisan 2004'de NATO'ya üye olmuş ve böylece bu İttifaka üye Devletlerin sayısı günümüz itibarıyla 26'ya ulaşmıştır.

Yukarıda genel hatlarıyla kuruluş süreçlerini incelediğimiz OECD ve NATO, her ne kadar gerek kurucu andlaşmalarının konuları gerekse kurucu andlaşmaları ile benimsenen amaçları ve bağıtlı tarafları ile spesifik Avrupa örgütlemeleri olmasalar da¹³⁰, hem o dönemdeki Avrupa'daki örgütlenme çabalarına kısmen de olsa model oluşturmuşlar hem de daha sonraki dönemlerde hız kazanan işbirliği çabalarına uygun zemini hazırlamışlardır.

Avrupa bazında her ne kadar ekonomik boyutları da olsa siyasi işbirliği karakteri ağırlıklı olan ve Devlet iradelerinin etkin olduğu sınırlı yetkilerle donatılmış bir örgüt

---

¹²⁶ Ülger, op. cit., ss. 50-51, Kabaalıoğlu, op. cit., ss. 56-57.

¹²⁷ Madrid Zirvesi'nde alınan kararların tam metni için bkz.; **Avrupa – Atlantik Sahasında Güvenliği Yayımlar: NATO ve Ortak Ülkelerin Rolü**, NATO Yayınları, 1998, ss. 8-9. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Hasan Çomak, "Yeni Bir Çağ İçin Yeni Bir NATO Stratejisi", **Savunma ve Havacılık Dergisi**, Cilt 15, Sayı 85, No: 3/2001, Yıl 2001, ss. 55-56; Sertif Demir, "NATO'nun Genişlemesi Üzerine Genel Değerlendirme", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı 359, Ocak 1999, ss. 19-22.

¹²⁸ Hasan Köni, "NATO'nun Genişlemesi", **Savunma ve Havacılık Dergisi**, Cilt 15, Sayı 85, No: 3/2001, Yıl 2001, ss. 46-47.

¹²⁹ NATO'nun Prag Zirvesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Güven Özalp, "NATO Geleceğini Arıyor", http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/haber/gozalp_201102.htm (e.t. 16.05.2003)

¹³⁰ Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", op. cit., s. 97.

olan *Avrupa Konseyi*'nin kurulmasıyla somutlaşan, ikinci aşamadaki (1945 sonrası) Avrupa'nın bütünleşmesine yönelik çabalar ve örgütlenme arayışları ise 1920'li yıllardaki '*Avrupa Birliği*' arayışlarından yöneliş itibarıyla üç önemli farklılık göstermiştir. Soyut olarak belirtirsek, örgütlenmenin şekli ve üye Devletler tarafından örgüte geçirilecek yetkilerin niteliği itibarıyla oluşan bu farklılık çerçevesinde savunulan yöntemlerden biri, enternasyonalistler (*internationalistler*) olarak literatürde adlandırılan grup tarafından geliştirilmiş olup, bu grup Devlet idaresi dışındaki bir idareye karşı çıkmış ve klasik uluslararası bir modelin işlevselliğini yani işbirliğine dayalı olarak '*Avrupa Birliği*' sürecini gerçekleştirmeyi savunmuştur. Federalistler (*birleşik devletçiler*) olarak da bilinen diğer bir grup ise radikal bir yöntemi benimseyerek, uluslarüstü (*supranational*) yapılarla ilgilenmiş ve doğrudan federal bir anayasaya bağlı bir şekilde '*Avrupa Birleşik Devletleri*'ni kuracak örgütlenme modelini öngörmüştür. Fonksiyonalistler (işlevselciler) olarak da bilinen bir diğer yönelişin nihai hedefi '*Avrupa Birliği*' olmasına rağmen, yöntem olarak federalistlerin dikey örgütlenme görüşüne karşı çıkarak, aşağıdan yukarıya doğru aşamalı olarak ekonomik yapıdan başlamak üzere önce birliğin alt yapısını, ikinci aşamada ise birliğin oluşturulmasını savunmuşlardır¹³¹. Bir diğer ifade ile hem yatay hem de dikey entegrasyonun birliğe katılacak Devletlerce uygulanması halinde sözkonusu birliğin oluşturulabileceğini savunmuşlardır.

Bu farklı yönelişlerin kaynaştırılması ve bir model üzerinde uyuşmanın sağlanması amacıyla 7-11 Mayıs 1948 tarihlerinde Den Haag (*La Haye*)'de yapılan '*Avrupa Birliği Hareketleri Uluslararası Kongresi*'nin "Sonuç Bildirisi"nde¹³² belirtilen karar uyarınca ise '*Avrupa Birliği*' hareketinin somutlaştırılması çabalarının teşvik

---

¹³¹ Genç, "Avrupa Topluluklarının...", op. cit., s. 7; Armağan Emre Çakır, *Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Eylül 2001, s. 2; 11-43.

¹³² Masclet, bu Kongre'nin sonunda kabul edilen "Sonuç Bildirisi"ni, "Avrupalılara Mesaj" olarak adlandırmakta ve bu belgede şu unsurların yer aldığını belirtmektedir: "*Bir İnsan Hakları Kanununun meriyetini sağlayacak bir Yargıtayın kurulması; milletlerin canlı güçlerini temsil edebilecek bir Avrupa Meclisinin meydana getirilmesi; ortak bir ekonomik organizmanın kurulması; bir Avrupa Kültür Merkezinin meydana getirilmesi*". Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Jean Claude Masclet, *Avrupa Siyasal Birliği*, (çeviren: Süheyl Gürbaşkan), İstanbul: Reklam Yayınları, 1974, ss. 7-8; İşyar, op. cit., ss. 10-11; İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Türkiye ve Avrupa Topluluğu -Ulus Devleti Aşma Çabasındaki Avrupa'nın Türkiye'ye Yaklaşımı-*, 1. Kitap, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993, s. 41.

edilmesi ve bu yöndeki çalışmaların koordinasyonunun, ‘Uluslararası Avrupa Birliği Hareketleri Komitesi-Batı Birliği Komitesi’nce yapılması benimsenmiştir.

Kurulan bu komitenin, 26 Kasım–26 Aralık 1948 tarihleri arasında Paris’te yaptığı çalışmalarda ise oyçokluğu prensibi ile karar alan, çeşitli Devletlerin temsilcilerinden oluşan, bir parlamentodan yana olan Fransa ve Benelux (*Belçika, Hollanda ve Lüksemburg*) Devletlerinin temsilcileri ile devletlerarası ilişkilerde geleneksel şekil ve ölçütlerden çıkmak istemeyen İngiltere ve İskandinav Devletlerinin temsilcilerinin savunduğu iki farklı model benimsenmiştir. İlk grup, federalistlerin ve fonksiyonalistlerin savlarını uyumlaştıran bir örgütlenmeyi model olarak benimserken, ikinci grup ise klasik bir örgütlenme modelini yani Devlet iradesine istinaden yetki kullanma yetkisiyle donatılacak ve salt işbirliği amaçlı örgütlenmeyi savunmuştur. Avrupa örgütlenmesini gerçekleştirmek amacıyla Londra’da toplanan konferansta ise taraf Devletler¹³³, federalistlerin ve fonksiyonalistlerin bütün itirazlarına rağmen, “*Batı Birliği Komitesi*”nde ikinci grubun savunduğu modele uygun örgütlenmeyi benimseyerek, 5 Mayıs 1949 tarihinde “*Avrupa Konseyi Kurucu Andlaşması*”nı imzalamışlardır¹³⁴. Onaylama işlemlerinin tamamlanmasının ardından da Avrupa Konseyi Kurucu Andlaşması 3 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’daki içsel ve Avrupa’ya yönelik dışsal faktörler nedeni ile bütünleşme amacından görev ve yetkileri bakımından işlevsellikten uzak olmasına rağmen¹³⁵ Avrupa Konseyi, hükümet temsilciliklerini bir parlamento çatısı altında birleştiren ilk örgüt olmasının yanısıra, aşağıda soyut ve genel olarak

---

¹³³ Taraf olan on Devletin isimleri şöyledir: Belçika, Danimarka, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İsveç ve İngiltere.

¹³⁴ Genç, “Avrupa Örgütlenmesindeki...”, op. cit., s. 98; Genç, “Avrupa Topluluklarının...”, op. cit., ss. 7-8; Masclet, op. cit., s. 8; Ülger, op. cit., s. 53; İşyar, loc. cit.; Çakır, op. cit., ss. 13-14.; Tekeli, İlk, loc. cit.

¹³⁵ Genç, “Avrupa Topluluklarının...”, op. cit., s. 9; Genç, “II. Dünya Savaşı Sonrası...”, loc. cit. (Genç’in bu saptamasına paralel mahiyetteki konulara Masclet’de dikkat çekerek, Avrupa Konseyi’nin, sadece önerilere şekil vermeye yetkili ve hükümetlerin temsilcilerin oluşan Bakanlar Komitesi’nin oybirliği nisabı ile bu önerileri kabul ettiğini veya tüzüğe bağladığını belirtmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Masclet, loc. cit.)

belirleyeceğimiz sebeplerle de Avrupa'daki alternatif örgütlenme arayışını güçlendirmiştir. Bu sebepleri Genç aşağıdaki gibi sıralamaktadır¹³⁶:

1. II. Dünya Savaşına değin Uluslararası Sistemde geleneksel güç odağı konumundaki Batı Avrupa ülkelerinin, savaş sonrası büyük güç ve prestij kaybına uğraması ve ABD ile SSCB'nin ağırlıklı güç öğeleri olarak evrensel boyutlarda ve Avrupa'da devreye girmeleri;
2. SSCB'nin yayılmacılığı ve Soğuk Savaş'ın başlaması ile birlikte Batı Avrupa status quo'sunu tehdit eder nitelikte algılanması;
3. Üçüncü Dünya ülkelerinin bağımsızlık savaşlarıyla veya 1946-47'lerde belirginleşen Doğu Batı bloku rekabeti neticesinde eski kolonilerin bağımsızlaştırılması sürecinin yaygınlaştırılması ile ulusal devletlerin sayısal artışı ve evrensel boyutlarda ilişki yoğunluğunun Avrupa'nın dışına kayması;
4. Savaş sırasında veya yukarıdaki etken nedeniyle Batı Avrupa ülkelerinin eski kolonilerini kaybetmeleri ve bu nedenle hammadde ihtiyacının giderilmesinde güçlüklerle karşılaşılması;
5. ABD'nin soğuk savaşın başlamasından sonra Batı Avrupa'nın güçlenmesine verdiği önem ve bu amaçla bütünleşme sürecini başlatması veya teşvik etmesi ve desteklemesi;
6. Batı Avrupa onarım sürecinin ABD'ye getirdiği yük;
7. Batı Avrupa ülkelerinin savaş sonrası ekonomik ve teknolojik olarak eski rekabet gücünden yoksun olmaları;
8. Batı Avrupa ülkeleri arası savaş olasılığını kontrol etme zorunluluğunun taraflarca algılanması;
9. Bloklaşmanın netleşmesiyle Batı Avrupa ülkelerinin bütünleşerek kendi çıkarlarına, bloklar arası politikaya güç öğesi olarak aktif katılma eğilimleri;
10. Avrupa'nın bütünleştirilmesi amacına engel teşkil eden siyasal yapı ve siyasal kültür farklılığının savaş sonrası bütün Batı Avrupa ülkelerinde benzeşen bir siyasal sistem niteliğine kavuşan parlamenter demokratik sistemlerle ortadan kalkmış olması;
11. Yatırım sermayesindeki darboğazlar;
12. Uzun savaş yıllarında Batı Avrupa ülkelerinin uzman ve emek gücünü belirli oranda kaybetmiş olması, dolayısıyla emek gücüne olan ihtiyaç vb. nitelikteki içsel dışsal faktörler Batı Avrupa örgütlenme arayışında yönlendirici güçte olmuştur”.

Gerek birinci aşamada kurulan OECD ve NATO'ya gerekse ikinci aşamada kurulan Avrupa Konseyi'ne Avrupalı bazı Devletlerin üye olarak katılımı, bu Devletler arasında işbirliği düşüncesinin gelişmesinde bir uygulama alanı yaratırken, özellikle, yukarıda belirttiğimiz gibi bütünleşme amacıyla işlevsel olmaktan kurucu andlaşması

¹³⁶ Genç, “Avrupa Topluluklarının...”, op. cit., ss. 9-10.

itibarıyla uzak olan Avrupa Konseyi'nin kurulması, 'Birleşik –bir- Avrupa' fikrini savunan "federalist" ve "fonksiyonalist" grupların aktivitelerini hızlandırmış, etkin kamuoyu oluşturma çabaları yapılmış ve bazı ulusal parlamentolarda "*Federal Avrupa*" istemi benimsenmiştir. Bu gelişmelerin yarattığı temel üzerine ise yapısal değişiklikler öngörmelerinin yanı sıra dinamik ve bütünleştirici örgütlenmeler olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) kurulmuştur¹³⁷. Ayrıca, Avrupa Konseyi'nin bu olumlu etkisi Avrupa savunma ortaklığı, siyasi ortaklık ile ilgili tartışmaları da etkilemiştir¹³⁸.

2. Avrupa Toplulukları'nın Kuruluşu

Yukarıda genel hatlarıyla belirtmeye çalıştığımız bölünmüşlük içinde Batı Avrupa'nın iki kutuplu sistemde ortaya çıkan yapısı öncelikle barış ve güvenliğin sağlanmasını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, Batı Avrupa Devletleri, hem ABD ve SSCB arasındaki rekabetin oluşturduğu dış etkenlerin, hem de OECD, NATO, Varşova Paktı, Brüksel Andlaşması ve Avrupa Konseyi gibi mevcut örgütlenmelerin yarattığı mevcut olumlu iç konjonktürün etkisinde kalarak, 1945 sonrası ortaya atılan "*Avrupa Bütünleşmesi*"ne yönelik planların da etkisi ile bu örgüt modellerinin çok daha ilerisinde, sadece politik ve savunma alanlarında değil, ekonomik işbirliğini de kapsayacak bir birlik oluşturmanın gerekliliğini tartışmaya başlamışlardır.

Bu çerçevede, Avrupa'da bir birlik oluşturma hususundaki ilk önemli girişim, savaş sonrası dönemde Fransa Planlama Teşkilatı Başkanlığı'nı yapan Jean Monnet tarafından gerçekleştirilmiştir. Monnet, savaş sonrası Avrupa'da düzenin korunmasının güvencesinin Almanya'nın büyümesinin sınırlanmasından değil, Almanya'yı Avrupa içinde "asimile" etmekten geçtiğini öne sürerek, '*Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu*' isimli uluslararası yetkilerle donatılmış bir örgüt kurulması önerisinde bulunmuştur¹³⁹.

¹³⁷ Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", loc. cit., Genç, "Avrupa Topluluklarının...", op. cit., s. 10.

¹³⁸ *Gesamtbericht Über die Tätigkeit der EU 1998*, Brüssel / Luxemburg: YEY., 1999; s. 56.

¹³⁹ Monnet'nin Walter Hallstein ile birlikte geliştirdiği bu öneriye göre, kurulacak olan topluluğun, '*Yüksek Otorite*', '*Adalet Divanı*', '*Bakanlar Konseyi*' ve '*Ortak Meclis*' isimli dört ana organı olmalıydı. Bu organlardan '*Yüksek Otorite*' üyelerinin ulusal meclisler tarafından seçilmesinden dolayı uluslararası yetkilere sahip olacak, ancak '*Ortak Meclis*'e karşı da sorumluluğu bulunacaktı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002, s. 2; Tekeli, İlkin, op. cit., ss. 42-43.

Bir Avrupa Birliği'nin kurulmasının fikir babalığını yapan Monnet'nin bu önerisinden esinlenen dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman ise, 9 Mayıs 1950 tarihinde hükümeti adına bir bildiri yayınlamış ve barış içinde yaşayan bir Avrupa'nın gerçekleştirilmesi için ilk olarak Fransız - Alman düşmanlığının son bulması gerektiğini belirtmiş ve Ruhr Bölgesi'nde bulunan zengin kömür ve çelik madenlerinin Almanya ile birlikte işletilmesini, bunun için de 'uluslarüstü' nitelikte bir örgüt kurulmasını ve isteyen tüm 'demokratik' Avrupa Devletlerinin bu örgüte üye olmasını önermiştir¹⁴⁰.

Schuman Planı olarak da anılan ve özü itibarıyla Fransa ve Almanya'nın kömür ve çelik üretimlerini, diğer Avrupalı Devletlerin de katılabileceği bir örgüt çerçevesinde ortak bir 'Yüksek Otorite'ye bağlı olarak birlikte yürütmelerine dayanan bu tasarımı, Almanya'nın kabul etmesinden sonra başlatılan girişimlere İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un da olumlu cevap vermesi¹⁴¹ sonucunda 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg tarafından AKÇT Kurucu Andlaşması (AKÇTKA) imzalanmıştır.

Ancak, Paris Andlaşması'na taraf Devletlerin iç hukuklarında benimsenen yöntemlere göre onaylanarak 23 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe giren bu kurucu andlaşma ile tesis edilmiş olan AKÇT'nun¹⁴² faaliyet alanı, üye Devletler tarafından konu itibarıyla sınırlı tutulmuştur. Bir diğer ifadeyle, AKÇT, sadece kömür ve çelik sektörlerinde yetki kullanma yetkisi ile donatılmıştır. Reçber'in de vurguladığı gibi,

---

¹⁴⁰ Haluk Günuğur, "Avrupa Birliği Bütünleşmesi'nin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını)", *Avrupa Birliği El Kitabı*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, 1995, ss. 14-15;

¹⁴¹ Schuman Planı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Wolfgang Ischinger, *Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik nach Amsterdam – Praxis und Perspektiven*, Bonn: ZEI Discussion Paper C 14, 1998; ss. 17-18; Klaus-Dieter Borchardt, *Avrupa Bütünleşmesi-Avrupa Birliği'nin Kökenleri ve Büyümesi*, Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Tarafından Türkçe Yayınlanmıştır, 1995, ss. 9-10; Özlem Türk Terzi, "Avrupa'nın Birliği: Avrupa'da Bütünleşmenin Tarihsel Dönüşümleri", *İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi*, No: 25, Ekim 2001, ss. 250-251; Karluk, op. cit., s. 3; Çakır, op. cit., s. 30 ve dipnot 41; Ischinger, loc. cit.; Ülger, op. cit., s. 57; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., ss 5-6; Sandıklı, op. cit., ss. 38-39; Tekeli, İlkin, loc. cit.

¹⁴² Genç, "Avrupa Topluluklarının...", op. cit., ss. 10-11. AKÇT'na İngiltere ile İrlanda 1 Ocak 1973 tarihinde, Yunanistan 1 Ocak 1981 tarihinde, Portekiz ve İspanya 1 Ocak 1986 tarihinde, Finlandiya, İsveç ve Avusturya ise 1 Ocak 1995 tarihinde üye olmuşlardır. AKÇT hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", op. cit., s. 98; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., ss. 6-7; Borchardt, loc. cit.; Ülger, loc. cit.; Karluk, op. cit., ss. 5-6; Sandıklı, op. cit., ss. 39-40.

'her ne kadar, AKÇTKA'nın dibace (giriş) kısmında genel mahiyette kullanılacak yetkililerden bahsedilse de AKÇT'nun genel anlamda kömür ve çelik sektörüne yönelik yetki kullanma yetkisiyle donatıldığını belirtmek gerekir'. Kömür ve çelik sektöründe entegrasyonu amaçlayan AKÇT'nun muhatapları ise üye Devletler, kömür ve çelik işletmeleri ve sınırlı mahiyette de olsa belirli konularda gerçek kişilerdir. Ayrıca, AKÇTKA üye Devletler tarafından elli yıllık bir süre ile akdedildiği için AKÇT, 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir¹⁴³.

Yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz AKÇT'nun kuruluşu ile yeni bir boyut kazanmış olan Avrupa örgütlenme süreci ise, temelleri bu örgütün kuruluşundan önce atılan *'Avrupa Savunma Topluluğu'* (AST) ve *'Avrupa Siyasal Birliği'* (ASB)'ni oluşturulma çabalarının¹⁴⁴ başarısızlıkla sonuçlanmasından dolayı kısa bir dönem eleştirilmeye başlansa da, gerek o dönem itibarıyla yeni kurulmuş bir askeri örgüt olan NATO'ya Federal Almanya'nın 23 Ekim 1954 tarihinde üye olması gerekse siyasi bütünleşmenin sağlanması için öncelikle ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesinin daha gerçekçi olacağı düşüncesinin ağırlık kazanması sonucunda tekrar hızlanmıştır.

Bu doğrultudaki ilk önemli adım ise AKÇT üyesi Devletler tarafından atılmış ve 1-2 Haziran 1955 tarihlerinde İtalya'nın Messina kentinde AKÇT üyesi Devletlerin Dışişleri Bakanları'nın katılımı ile yapılan toplantıda, bu altı Devlet arasında ekonomik kalkınmanın ortak temellerinin kurulmasını araştırmak amacı ile başkanlığını dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Henri Spaak'ın yaptığı bir komite kurulmuştur. Komitenin çalışmalarını 1956 yılında tamamlaması sonucunda hazırladığı rapor ise 29-30 Mayıs 1956 tarihlerinde Venedik'te yapılan toplantıda AKÇT üyesi Devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından görüşülerek kabul edilmiştir¹⁴⁵. Bu taslak plan üzerinde yapılan ayrıntılı görüşmelerden sonra da 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da Avrupa Topluluğu Kurucu Andlaşması (AET-ATKA) ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Kurucu Andlaşması (AAETKA), AKÇT'nu kuran altı Devlet tarafından imzalanmış ve bu

---

¹⁴³ Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., ss. 1-2.

¹⁴⁴ AST ve ASB'ni oluşturma çabaları hakkında bkz.; İnfra; "Pleven Planı Çerçevesinde Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasal Birliği Oluşturma Girişimleri" başlığı.

¹⁴⁵ Karluk, op. cit., s. 9; Tekeli, İlkin, op. cit., s. 44.

Devletlerin iç hukuklarının öngördüğü prosedürlere göre onaylandıktan sonra 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁴⁶.

Genel hatlarıyla bu iki örgütü incelediğimizde, AAETKA'nın enerji sorununun çözümlenmesini, nükleer enerji sanayiinin tesis edilmesini, gelişmesini ve nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasını ve enerji üretiminin arttırılmasını konu edindiği görülmektedir. Süresiz olarak akdedilen AAETKA, kural dışılık saklı kalmak kaydıyla üye Devletleri ve firmaları muhatap almaktadır¹⁴⁷.

AT'nun görevi ise ATKA'nın 2. Md.'si itibarıyla ortak bir pazarın kurulması yoluyla, ekonomik ve parasal bir birlik kurmak ve 3 ve 4. Md.'lerde belirtilen ortak politikaları veya faaliyetleri yürürlüğe koymak suretiyle, Topluluğun bütünü içindeki ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesini, yüksek seviyeli bir istihdam ve sosyal korumayı, erkek ve kadınlar arasında eşitliği, sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan bir büyümeyi, yüksek dereceli rekabet ve ekonomik performansların bütünleştirilmesini, çevrenin yüksek seviyede korunmasını ve kalitesinin yükseltilmesini, yaşam seviyesinin ve kalitesinin arttırılmasını, üye Devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin ve dayanışmanın iyileştirilmesini sağlama olarak¹⁴⁸ belirtilmektedir.

Yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz gibi, kurucu andlaşmalarında düzenlenen konular itibarıyla Avrupa Toplulukları'nın muhataplarının farklı olmasının yanı sıra görev alanları açısından da (*organik anlamda benzeşmelerine rağmen*) farklı olduklarını vurgulamak gerekir. Çünkü her ne kadar 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren "*Avrupa Toplulukları'nın Ortaklaşa Bazı*

---

¹⁴⁶ AT ve AAET'nun kuruluşu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarının...", op. cit., ss. 11-12; Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", loc. cit.; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., ss. 7-8; Borchardt, loc. cit.; Ülger, op. cit., ss. 57-58.; Karluk, op. cit., ss. 8-10; Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., s. 2; Tekeli, İlkın, op. cit., ss. 44-45; Baykal, op. cit., ss. 71-75; Günöğür, "Avrupa Topluluğu Hukuku", op. cit., s. 1; Sandıklı, op. cit., ss. 44-47.

¹⁴⁷ Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", loc. cit.; Genç, "Avrupa Topluluklarının...", op. cit., s. 12

¹⁴⁸ Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., ss. 46-47. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde yer alan ATKA'nın ilgili maddeleri Reçber'in, 'Avrupa Birliği Mevzuatı' başlıklı kitabından aynen alınmıştır.

Kurumlarına İlişkin Sözleşme” ile 8 Nisan 1965 tarihinde Brüksel’de imzalanan ve 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe giren “*Fusion Andlaşması*” (*Birleşme Andlaşması*)¹⁴⁹ itibarıyla her üç Topluluğun kurumları birleştirilmiş olsa da, Avrupa Toplulukları’nın Kurucu Andlaşmaları çerçevesinde yüklendikleri fonksiyonlar ve entegrasyona yönelik üstlendikleri görevler farklıdır. Ancak belirttiğimiz bütün bu farklılıklara rağmen Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları’nın, birbirlerini konular itibarıyla tamamladıklarını ve her üç kurucu andlaşmanın akit taraflarının aynı olup, kurumsal yapılarının da büyük benzerlikler içermekte olduğunu önemle vurgulamak gerekmektedir¹⁵⁰.

Bu bağlamda, oluşumları itibarıyla büyük bir benzerlikler içinde olan Avrupa Toplulukları’nın kurumsal yapılarına baktığımızda, öncelikle, üç Topluluğun da kurucu andlaşmaları ile kendilerine tanınan yetkileri kullanmaları amacıyla kurumsal bir yapıya kavuşturulduklarına, yetki kullanma yetkilerinin ise kurucu andlaşmaları ve bu andlaşmalara istinaden tesis edilen tasarruflar ile belirlendiklerine işaret etmek gerekmektedir. Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu kurumsal yapıya sahip olan Avrupa Toplulukları’nın ana organları ve yardımcı organları (*danışma organları*) şunlardır: Ana organlar; Avrupa Parlamentosu, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (*ATAD*)¹⁵¹,

---

¹⁴⁹ “*Avrupa Toplulukları’nın Ortaklaşa Bazı Kurumlarına İlişkin Sözleşme*” ile her üç Topluluğun ortak bir Parlamento ve Adalet Divanı’na sahip olmaları benimsenirken, Fusion Andlaşması itibarıyla, daha önce her Topluluğa özgü olan Konsey ve Komisyon’lar (AKÇT’da Yüksek Otorite) Avrupa Toplulukları için tek bir organ durumuna getirilmişlerdir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.; Genç, “Avrupa Topluluklarının...”, op. cit., ss. 40-44; Günüşur, “Avrupa Toplulukları Hukuku”, op. cit., s. 1, Tekinalp, Tekinalp, op. cit., s. 9; Tekeli, İlkin, op. cit., s. 65; Terzi, op. cit., s. 252.

¹⁵⁰ Reçber, “Avrupa Birliği Mevzuatı”, op. cit., ss. 3-4.

¹⁵¹ Reçber, “Avrupa Birliği Mevzuatı”, op. cit., s. 5. Avrupa Toplulukları’nın kurumsal yapısı bağlamında, Reçber’inde belirttiği gibi Avrupa Toplulukları Adalet Divanı’na bağlı olarak tesis edilen Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi’ni ve bu İlk Derece Mahkemesi’ne bağlı olarak kurulması öngörülen Yargı Daireleri’ni de vurgulamak gerekir. Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, “Avrupa Toplulukları İlk...”, op. cit., passim.

Konsey¹⁵², Komisyon ve Sayıştay. Yardımcı organlar; Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Bölgeler Komitesi, Ekonomik ve Sosyal Komite.

Avrupa Toplulukları'nın hukuki kişiliğine baktığımızda ise bu Toplulukların, kurucu andlaşmaları itibarıyla tamamlayıcı nitelikte görev ve yetkilere sahip olmalarına rağmen, her birinin hak ve sorumlukları ile görev ve yetkilerinin farklı olmasından dolayı, ayrı hukuk kişiliklerinin olduğu görülmektedir¹⁵³. Bu konu bağlamında vurgulamamız gereken diğer bir özellik de, Avrupa Toplulukları'nın, kurucu andlaşmaları itibarıyla kendilerine tanınan yetki kullanma yetkisi açısından, bazı alanlarda süpranasyonel karaktere sahip olduklarıdır. Bu durum, bir yandan Toplulukları klasik uluslararası örgütlerden ayırırken, bir yandan da üye Devletler karşısında daha etkin hale getirmektedir. Zira, Avrupa Toplulukları üstlendikleri

¹⁵² Reçber'in de vurguladığı gibi, daha önceden Avrupa Toplulukları Konseyi olarak bilinen Konsey, 8 Kasım 1993 tarihinde tesis ettiği 93/591/CE Sayılı Kararı ile ismini AB Konseyi olarak değiştirmiştir. Ancak bu Konseyi, Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması (ABKA)'nın 4. Md.'si itibarıyla tesis edilen ve Devlet veya Hükümet Başkanları ile Komisyon Başkanı'nı bir araya getiren Avrupa Konseyi ile karıştırmamak gerekir. Çünkü, Devlet veya Hükümet Başkanları ile Komisyon Başkanı'nı bir araya getiren Konsey için Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları'nda (örneğin bkz.; ATKA'nın 99. Md.'sinin 2. Prg.'i) ve ABKA'nda (örneğin bkz.; ABKA'nın 13. Md.'si) Avrupa Konseyi, adını AB Konseyi olarak değiştiren Konsey için ise sadece Konsey terimi kullanılmaktadır. Bu benzer terimler ise, hiç şüphesiz bir kavram karmaşası yaratmaktadır. Ayrıca, Avrupa Konseyi terimi 5 Mayıs 1949 tarihinde tesis edilen Avrupa Konseyi ile de karıştırılabilir. Belirttiğimiz bu terim karmaşasını engellemek içinse çalışmamızda (Reçber'in önerisi doğrultusunda), daha önceden Avrupa Toplulukları Konseyi olarak adlandırılan Konsey için AB Bakanlar Konseyi, Avrupa Konseyi (Devlet veya Hükümet Başkanları ile Komisyon Başkanı'nı bir araya getiren) için ise AB Konseyi terimi kullanılacaktır. (Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., ss. 5-6'da dipnot no 6. Bu konuda ayrıca bkz.; Kamuran Reçber, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üye Adayı Olarak Kabul Edilmesine Hukuksal Açından Bir Bakış", AÜSBF Dergisi, Cilt 56, No. 4, Ekim-Aralık 2001, s. 144; Reçber, "Avrupa Toplulukları İlk...", op. cit., s. 4'de dipnot no. 9).

¹⁵³ Genç ve Reçber'e atıfta bulunarak daha geniş bir ifade ile belirtirsek; Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları, Toplulukların hukuki kişiliğine yönelik düzenlemeler içermektedir. Örneğin, AKÇTKA'nın 6. Md.'sinin 2. Prg.'i, AKÇT'nun uluslararası hukuk kişiliğini açıkça düzenlemektedir. AAETKA'nın 184. Md.'si ve ATKA'nın 281. Md.'si ise AKÇTKA'na oranla açık olarak bu iki topluluğun uluslararası hukuk kişiliğine ilişkin düzenleme içermeseler de bu maddeleri, AAETKA'nın 185. Md.'si ve ATKA'nın 282. Md.'si ile birlikte değerlendirildiğimizde gerek AT gerekse AAET'nun uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğu söylenebilir. Zira, AAETKA'nın 185. Md.'si ve ATKA'nın 282. Md.'sinde düzenlenen iki Topluluğun, ulusal hukuklardaki kişilik hakları ile AAETKA'nın 184. Md.'si ve ATKA'nın 281. Md.'sinde yer alan "Topluluk tüzel kişiliğe sahiptir" şeklindeki tümceyi birlikte düşündüğümüzde de bu Toplulukların uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduklarını tespit edilebiliriz. Genç, "Avrupa Topluluklarının...", op. cit., s. 30; Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., s. 3. (Avrupa Toplulukları'nın uluslararası ve iç hukuk kişiliği konusunda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Genç, "Avrupa Topluluklarının...", op. cit., ss. 29-35; Günugur, "Avrupa Topluluğu Hukuku", op. cit., ss. 5-6; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., ss. 41-44; Pazarcı, "Uluslararası Hukuk Açısından...", op. cit., ss. 9-31; Pazarcı, "Avrupa Toplulukları'nın Uluslararası...", op. cit., ss. 14-19; Arsava, "Amsterdam Anlaşmasının Ortak...", op. cit., s. 186).

görevler ve kullandıkları yetki kullanma yetkileri itibarıyla yukarıda belirttiğimiz gibi kimi alanlarda süpranasyonel hukuk yapısına ve kimi alanlarda ise işbirliğinin ön planda olduğu Devletler hukuku karakterine sahiptirler¹⁵⁴.

Avrupa Toplulukları bünyesindeki bu işbirliği alanlarından birisi de ‘*siyasi işbirliği*’dir. Bu alana yönelik olarak Topluluklar bünyesinde başlatılan çalışmalar ise, üye Devletler arasından bir ortak güvenlik ve savunma politikası yaratılması sürecinin önemli bir alt yapısını oluşturmaktadır.

3. Avrupa Toplulukları’na Üye Devletler Arasında Güvenlik, Savunma ve Siyasi Alanlarda İşbirliği Oluşturulması Çabalarının Tarihsel Gelişimi

Yukarıda genel ve soyut olarak belirttiğimiz gibi, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasından bir ortak güvenlik ve savunma politikası yaratılması süreci içinde, ‘işbirliği’ mekanizması önemli bir rol oynamıştır. Zira, İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ardından Avrupa’da yeni bir savunma topluluğu oluşturulmasının gerekliliği üzerine tartışmalar başlamasına rağmen, Avrupalı Devletler arasında güvenlik, savunma ve siyasi alanlarında bir işbirliği yaratılması süreci, ancak Avrupa Toplulukları’nın kurulması ile (nihai bir sonuca ulaşamamış olsa da) kısmen mümkün olmuştur. Bu bağlamda, Topluluklar bünyesinde başlatılan işbirliği süreci, AGSP’nin önemli bir alt yapısını oluşturmaktadır.

3.1. Pleven Planı Çerçevesinde Avrupa Savunma Topluluğu’nu ve Avrupa Siyasal Birliği’ni Oluşturma Girişimleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’daki gelişmeler incelendiğinde ilk olarak, hem İngiltere’nin Avrupa’da oluşmaya başlayan bütünleşme sürecinin dışında kalma politikası izlemesinin hem de ABD’nin Avrupa entegrasyonuna yönelik çalışmalara verdiği desteğin, Fransa’yı savaş sonrası yeniden oluşturulan Avrupa’da lider Devlet konumuna getirmeye başladığı görülmektedir. Bu panorama içindeki ikinci önemli

---

¹⁵⁴ Reçber, “Avrupa Birliği Mevzuatı”, op. cit., s. 4; Reçber, “Avrupa Toplulukları İlk...”, op. cit., s. 2 ve ss. 146-147. Bu konuda ayrıca bkz.; Arsava, “Avrupa Toplulukları Hukuku...”, op. cit., ss. 73-102.

bir Genelkurmay'ın oluşturulması ve AKÇT nezdinde sorumlu olacak bir Savunma Bakanı'nun atanması önerilmiştir¹⁵⁷.

Bir AST kurulmasını öngören yukarıda belirttiğimiz bu plan, Fransız Milli Meclisi tarafından onaylandıktan sonra NATO üyesi Devletlere sunulmuş ve planın ayrıntıları 15 Şubat 1951 tarihinde Paris'te yapılan, NATO üyesi Devletlerin ve Almanya'nın katıldığı konferansta görüşülmüştür. Taraflar arasında yapılan görüşmeler neticesinde, AST Kurucu Andlaşması'nın taslağı 1 Şubat 1952 tarihinde, AKÇT Kurucu Andlaşması dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu taslakta: bu andlaşmaya taraf olan Devletlerin birbirlerine yardım etmesi ve hiçbir hususta aralarında ayırım yapılmaması, ortak komutanlık altında görev yapacak bir '*Avrupa Ordu*'sunun kurulması ve taraf Devletlerin deniz ötesi birlikleri dışında kalan tüm kara, hava ve deniz kuvvetlerinin oluşturulacak olan AST'na bağlı olması öngörülmüştür. Belirttiğimiz bu işlemlerin koordinasyonu ise, kurulacak olan '*Avrupa Savunma Komiserliği*'ne bırakılmıştır. Taslakta ayrıca, AST'nun, '*Yüksek Otorite*', '*Avrupa Savunma Bakanları Konseyi*', '*Adalet Divanı*' ve '*Avrupa Meclisi*'nden oluşan dört ana organ itibarıyla kurumsallaşması, bu organların haricinde de, AST bünyesinde görev yapacak '*Avrupa Silahlanma Servisi*' ve '*Avrupa Lojistik Komutanlığı*' adı altında iki kurumun kurulması kararlaştırılmıştır. Önemli konulara ilişkin karar alınmasında oybirliği, diğer konularda ise 2/3 çoğunluk nisabının işletileceğinin benimsendiği bu taslakta, üye Devletlerin AST'na sağladıkları mali katkı ile oy ağırlıkları arasında da doğrusal bir ilişki kurulmuştur¹⁵⁸.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, 1950 yılından 1952 yılına kadar AKÇT Kurucu üyesi olan altı Devlet tarafından müzakere edilen Pleven Planı ve bu plan doğrultusunda hazırlanan AST Kurucu Andlaşması taslağı, 20-25 Şubat 1952 tarihlerinde Lizbon'da yapılan NATO toplantısında Atlantik Konseyi üyesi Devletler tarafından

---

¹⁵⁷ Kopeczinski, op. cit., ss. 24-25; Tekeli, İlkın, op. cit., s. 43; Ülger, op. cit., s. 52; Nicol, Trevor, op. cit., s. 14; Sandıklı, op. cit., ss. 40-41.

¹⁵⁸ Bu konu ayrıntılı bilgi için bkz.; Çağrı Erhan, "NATO'nun Kuruluşu ve Gelişmesi", Baskın Oran (ed.) *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, (içinde) s. 543; Tekeli, İlkın, op. cit., ss. 43-44; Ülger, op. cit., ss. 52-53; Nicol, Trevor, op. cit., s. 10.

gelişme ise gerek 1948 yılının yaz aylarında Berlin'in abluka altına alınmasının gerekse Haziran 1950'de Kore Savaşı'nın başlamasının, Avrupa güvenliğinin, olası bir savaşa özellikle de bir SSCB saldırısına karşı, yeni kurulmuş bir örgüt olan NATO'ya rağmen ne kadar hazırlıksız ve zayıf olduğunu ortaya çıkarmasıdır.

Bu iki gelişmenin sonucu olarak da Avrupa'da yeni bir savunma topluluğu oluşturulmasının gerekliliği üzerine tartışmalar başlamıştır. Yapılan bu tartışmalarda yönlendirici olan Devletin ise, ABD olduğu görülmektedir. Çünkü, ABD, bir yandan kendisinin yeniden silahlanacağını açıklarken, diğer yandan da Avrupa'daki müttefiklerinden aynı yönde hareket etmelerini, özellikle de Almanya'nın NATO içinde yeniden silahlandırılmasını istemiştir¹⁵⁵.

ABD'nin, Almanya'nın NATO emrinde yeniden silahlandırılması şeklindeki istemini benimsemeyen Avrupalı Devletler ise, W. Churchill'in, 11 Ağustos 1950 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nin 5. Oturumu'ndaki konuşmasında belirttiği, '*ABD ve Kanada ile tam bir işbirliği içinde çalışacak, demokratik denetim mekanizmasına sahip bir Avrupa Ordusu'nun ivedilikle kurulması*', önerisini getirmişlerdir¹⁵⁶.

Fransa'nın, Almanya'nın silahlandırılması üzerine olan itirazlarını, AKÇT kurucu üyesi olan diğer Devletlerin ve ABD'nin baskısı neticesinde geri çekmesinden sonra oluşturulan sözkonusu bu öneri, AKÇT'nun mimarı olarak anılan Jean Monnet tarafından taslak plan haline getirilip, dönemin Fransa Başbakanı René Pleven tarafından 24 Ekim 1950 tarihinde açıklanmıştır. İlerleyen dönem içinde '*Pleven Planı*' olarak anılan bu plan ile AKÇT model alınarak, uluslararası niteliğe sahip olacak "*Avrupa Savunma Topluluğu (AST)*" adı altında bir örgüt kurulması istenmiştir. Planda ayrıca, sadece biri Almanya tarafından oluşturulmak üzere, biner kişiden oluşan altı tümen kurulması, farklı milletlerden oluşacak bu ordunun koordinasyonu için ise, ortak

---

¹⁵⁵ Sven Kopeczinski, *Die Europäische Union auf dem Weg zur Sicherheitsgemeinschaft? Perspektiven und Grundlagen der GESVP*, Siegen: Universität Siegen Magisterarbeit im Fach Politikwissenschaft, 2002, s. 28.

¹⁵⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Beril Dedeoğlu, *Adım Adım Avrupa Birliği*, İstanbul: Çınar Yayınları, 1996, s. 73; William Nicol, C. Salmon Trevor, *Understanding The New European Community*, Guilford and King's Lynn England: Biddles Press, 1994, s. 14; Ülger, op. cit., ss. 51-52.

benimsenmiştir. Bu onay işleminden sonra, AST Kurucu Andlaşması (*Paris Andlaşması*) ve NATO ile yapılan Protokoller de 27 Mayıs 1952 tarihinde Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından imzalanmış ve bu Devletlerin iç hukuklarının öngördüğü şekilde ulusal parlamentoların onayına sunulmuştur¹⁵⁹.

AST Kurucu Andlaşması'nın taraf Devletlerin iç hukuklarında onayı ile ilgili işlem sürdürülürken, diğer yandan da oluşturulmak istenen ortak güvenlik sisteminin kuvvetli bir siyasal boyuta sahip olması düşüncesinden hareketle, Fransa'nın önerisi üzerine, diğer Devletlerin de uygun bulmasıyla, 'Avrupa Siyasal Birliği (ASB)'nin kurulmasına yönelik çalışmalara temel oluşturacak 'Avrupa Ortaklık Statüsü' taslağı hazırlanmaya başlanmıştır. Bu taslak metinde ASB'nin üye Devletlerin ulusal menfaatlerinden bağımsız olarak faaliyet gösteren bir örgüt olması planlanmış, ancak örgütün çalışma yapısının, üye Devletlerin egemenlik haklarından feragat ettiği şeklinde anlaşılması gerektiği de vurgulanmıştır¹⁶⁰.

Oluşturulan bu taslağın, ASB Kurucu Andlaşması tasarısı şekline dönüştürülmesi görevinin ilk olarak, Avrupa'da federal bir yapı oluşturulmasını savunan Avrupa Federalistler Birliği'nin isteği üzerine, AST Meclisi'ne verilmesi düşünülmüştür. Ancak, hukuki bakımdan henüz tam olarak oluşmamış olan AST'nun bu görevi üstlenmesine karşı çıkılması üzerine, bu tasarıyı hazırlama görevi, AKÇT Meclisi'nin genişletilmesiyle oluşturulan ad hoc komiteye verilmiştir. Bu komite tarafından hazırlanan ve federalist bir anlayışla bir politik topluluk kurma amacını ortaya koyan tasarı, 10 Mart 1953 tarihinde açıklanmıştır¹⁶¹.

AKÇT ve AST benzeri bir kurumsal bir yapı öngören bu tasarıya göre, ASB'de AST gibi halkların ve Devletlerin birleşmesini öngören federal bir örgüt olarak

---

¹⁵⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Esra Çayhan, "Avrupa Birliği'nde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası", Faruk Sönmezoğlu (der.), *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar ve Yeni Bakışlar*, İstanbul: Der Yayınları, 1998, (içinde), s. 344; Kopeczinski; op. cit., ss. 31-32; Ülger, op. cit., s. 53; Veysel Bozkurt, *Türkiye ve Avrupa Birliği*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1997, s. 90; Nicol, Trevor, op. cit., s. 14.

¹⁶⁰ Masclet, op. cit., s. 11; Ülger, op. cit., s. 53.

¹⁶¹ Mümin Alanat, "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Siyasal Birlik", *T.C. Merkez Bankası Avrupa Birliği El Kitabı*, Ankara: 1995, s. 127; Masclet, op. cit., s. 12; Ülger, op. cit., s. 54; Çakır, op. cit., s. 14.

tasarlanmış, uluslararası bir karakter taşıyacak olan bu örgütün de dış politika, savunma, sosyal entegrasyon ve insan haklarının korunması konularında yetkili olması öngörülmüştür. ASB'nin kurumsal işleyişiyle ilgili organlar olarak bu tasarıda, Parlamento (*Meclis*), Avrupa Yürütme (*İcra*) Konseyi, Adalet Divanı, Ekonomik ve Sosyal Komite (*Konsey*) ve Ulusal Bakanlar Konseyi (*Bakanlar Kurulu*)'nin kurulması önerilmiştir¹⁶².

Avrupa Konseyi'ne üye olup, insan hakları ve temel hürriyetlere saygı gösteren her Avrupa Devletine açık olan AST'nun başlıca hedefleri tasarıda şu şekilde sayılmıştır: “*üye Devletlere yönelik herhangi bir saldırı karşısında üye Devletlerin güvenliğini sağlamak, bir ortak pazar kurmak, Kuzey Atlantik Andlaşması, Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nca öngörülen hedeflere ulaşılmasının sağlanması*”¹⁶³.

Genel hatlarıyla yukarıda aktardığımız süreçte, kuruluş amacı ve kurumsal yapısını içerecek şekilde hazırlanan ASB Kurucu Andlaşması'nın taraf Devletlerce imzalanması ve onaylanması işlemi ise, AST Kurucu Andlaşması'nın yürürlüğe girişinin, diğer bir ifade ile AST'nun faaliyete geçmesinin sonrasına bırakılmıştır. Bu durumun en büyük sebebi, aradan yaklaşık iki seneden fazla bir süre geçmesine rağmen, AST Kurucu Andlaşması'nın Fransa ve İtalya tarafından iç hukuklarının ön gördüğü usullerle onaylanmamış olmasıdır. İtalya'nın bu Kurucu Andlaşmayı bahsedilen süre içinde onaylamaması, tamamen kendi iç siyasal yapısındaki istikrarsızlıktan kaynaklanırken, Fransa onaylama sürecinde, ulusal egemenliklerin çok fazla kısıtlandığını ileri sürerek, andlaşmanın özüne ilişkin önemli değişiklik taleplerinde bulunmuştur. Fransa'nın, ‘yorumlayıcı protokoller’ hazırlayarak ek güvenceler ve talepler isteminde bulunması ise, taraf olan diğer Devletlerce tepkiyle karşılanmıştır¹⁶⁴.

---

¹⁶² Alanat, loc. cit.; Ülger, op. cit., s. 54. Bu organların görev, yetki ve çalışma esasları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Masclet, op. cit., ss. 12-13.

¹⁶³ Masclet, op. cit., s. 15.

¹⁶⁴ Günuğur, “Avrupa Birliği Bütünleşmesi'nin...”, op. cit., s. 15; Masclet, op. cit., ss. 15-16; Ülger, op. cit., s. 54.

AST Kurucu Andlaşması bu gelişmelerin sonucunda, bazı taraf Devletlerce onaylanmasına rağmen, Fransa tarafından 30 Ağustos 1954 tarihinde (*dönemin Fransa Parlamentosu'nda yer alan Komünist ve De Gaulist / De Gaulcü üyelerin olumsuz oyları neticesinde*) reddedilmiştir. Sözkonusu bu ret kararı ile hem AST son bulmuş hem de ASB'ni oluşturma girişimleri üye Devletlerin onayına sunulmadan bitirilmiştir¹⁶⁵.

AST ve ASB'nin kurulması girişiminin başarısız olması sonrasında, en azından Avrupa'nın ortak bir şekilde savunulması ve bu çerçevede Federal Almanya'nın yeniden silahlandırılması soruna bir çözüm oluşturmak için, *BAB*, 1948 Brüksel Andlaşması'nın, yedi Batı Avrupa Devleti (*Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Lüksemburg*) tarafından 23 Ekim 1954 tarihinde değiştirilmesiyle kurulmuştur. Brüksel Andlaşması da "*Değiştirilen Brüksel Andlaşması (DBA)*" adıyla, "*BAB Kurucu Andlaşması*" haline getirilmiştir. DBA ile BAB'ne kollektif savunma, kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda işbirliğini amaçlayan yetki ve görevler verilmiştir¹⁶⁶.

Sonuç olarak, Pleven Planı'nın oluşturulmasıyla başlayan ve AKÇT'na üye Devletler arasında bir AST ile bir ASB yaratma girişiminin başarısızlıkla bitmesiyle kapanan bu dönemin sonuna bakıldığında, uluslarüstü bir kurumsallaşma yöntemini seçen Avrupalı Devletlerin, aralarında bir ekonomik birlik sağlanmadan, siyasal bir birliktelik oluşturamayacaklarının ortaya çıktığını söylemek doğru olacaktır. Diğer bir ifade belirtirsek, siyasi birliği gerçekleştirilmede yaşanan başarısızlık, öncelikle ekonomik alanlarda bir birlik sağlanması fikrini kuvvetlendirmiş ve Avrupa Devletleri ulusal egemenlik yetkilerini daha az kısıtlayıcı olan, ekonomik bütünleşmeye ağırlık vermişlerdir.

---

¹⁶⁵ Günüğü, "Avrupa Birliği Bütünleşmesi'nin...", loc. cit.; Haluk Günüğü, "Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Dünü Bugünü Yarını", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1-2, 1986, s. 146; Masclet, op. cit., s. 16; Ülger, op. cit., s. 54; Kopeczinski, op. cit., s. 40.

¹⁶⁶ Reçber, "Batı Avrupa Birliği'nin Evrensel...", loc. cit., Bu konuda ayrıca bkz.; Tezcan, loc. cit.; Erdem, loc. cit.; Arslanbek, op. cit., ss. 3-4.

Ancak her ne kadar, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında bir '*Avrupa Savunma Topluluğu*' ve '*Avrupa Siyasi Topluluğu*' kurulmasına yönelik girişimin başarısız olmasının ardından, üye Devletler arasındaki entegrasyonun öncelikle ekonomik alanda gerçekleştirilmesi gerektiği görüşü ağırlık kazanmış olsa da dış politika ve güvenlikle ilgili girişimler (hükümetlerarası bir nitelik taşıyacak şekilde), üye Devletlerin egemenlik yetkilerinin Topluluklara devri konusu gündeme getirilmeden, özellikle Fransa'nın izlediği politikaların bir sonucu olarak sürdürülmeye devam etmiştir.

3.2. Fouchet Planları

General De Gaulle'ün iktidara gelmesiyle birlikte, Topluluklar içinde başat bir rol oynamak isteyen Fransa tarafından, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında entegrasyonun öncelikle ekonomik alanda sağlanması gerektiği görüşü eleştirilmeye başlanmış ve bu kapsamda, üye Devletler arasında siyasi işbirliğinin gerçekleştirilmesi düşüncesi yeniden tartışmaya açılmıştır.

Bu tartışmalar çerçevesinde, ABD'ne daha az bağımlı bir Avrupa oluşturma düşüncesine sahip olan De Gaulle, ilk olarak 1958 yılında, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Dışişleri Bakanları'nın, oluşturulacak küçük bir sekreteryaya ile birlikte çalışarak, siyasi sorunları ve savunma konularını görüşmek için düzenli olarak toplanmasını önermiştir. Ancak De Gaulle'un bu teklifini diğer üye Devletler, Atlantik ittifakı ile olan iyi ilişkileri zedeleyebileceği gerekçesiyle olumlu karşılamamışlardır¹⁶⁷.

De Gaulle, Kasım 1959 tarihinde İtalya'da düzenlenen üye Devletlerin Dışişleri Bakanları toplantısında ise Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasındaki işbirliğinin, ekonomik konuların yanı sıra, siyasi sorunları ve savunma konularını da kapsamı gerektiği teklifini yeniden ileri sürmüştür. De Gaulle ayrıca, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Dışişleri Bakanları'nın uluslararası sorunları görüşmek için periyodik olarak

---

¹⁶⁷ "Rolle der Union in der Welt: Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik", <http://europa.int/abc/doc/off/bull/de/new/pesc.htm> (e.t., 26.07. 2002); Nicol, Trevor, op. cit., s. 29.

toplanmasını ve bu toplantılara yardımcı olmak gayesiyle, merkezi Paris olan bir sekreteryaya kurulmasını da önermiştir¹⁶⁸.

De Gaulle tarafından ileri sürülen bu öneriye Avrupa Toplulukları üyesi Devletler temkinli yaklaşırlarken, özellikle Belçika ve Hollanda, üye Devletler arasında siyasi bir işbirliğini gerekli gördüklerini açıklamalarına rağmen, bu işbirliğinin ABD'nin Avrupa'daki varlığının zayıflamasına yol açmamak için uluslararası bir nitelik taşınamaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Almanya ve Lüksemburg ise, bu öneriyi hiçbir koşul öne sürmeden desteklerken, İtalya sadece oluşturulacak sekreteryanın merkezinin Strazburg veya Nice olmasına yönelik teklifte bulunmuştur¹⁶⁹.

Yukarıda belirttiğimiz görüşlerinin doğrultusunda, İtalya'da Dışişleri Bakanları seviyesinde yapılan bu toplantının sonunda taraflar, ayda bir yapılan bu toplantıların, BAB ve NATO toplantılarını aksatmayacak şekilde aynı düzeyde ve sıklıkta yapılmaya devam etmesini kararlaştırmışlardır. Savunma konularının ise Hollanda'nın önerisi üzerine, işbirliği kapsamı dışında bırakılması, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından kabul edilmiştir¹⁷⁰.

De Gaulle tarafından gündeme getirilen bu siyasi işbirliği önerisini görüşmek üzere, 10 Şubat 1961 tarihinde Paris'te toplanan Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları ise, Hollanda dışında¹⁷¹ kalan üye Devletler arasında bir siyasi birlik oluşturulması konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bu görüş çerçevesinde, Fransa'nın Danimarka (*Kopenhag*) Büyükelçisi olan Christian Fouchet başkanlığında, savunma, kültür ve ekonomi konularında siyasi işbirliği kurulmasına yönelik incelemelerde bulunmak ve üye Devletlerin Dışişleri Bakanlarının

---

¹⁶⁸ Tekeli, İlkın, op. cit., s. 48; Ülger, op. cit., s. 60.

¹⁶⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.; Tekeli, İlkın, loc. cit.; Ülger, loc. cit.

¹⁷⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.; Masclet, op. cit., s. 20; Ülger, loc. cit.

¹⁷¹ Hollanda, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında öncelikle uluslararası düzeyde bir ekonomik bütünleşmenin tamamlanması gerektiğini, ancak bu bütünleşmenin sağlanmasından sonra siyasi bütünleşmeye yönelik girişimlerde bulunulmasının gerektiğini ileri sürmüş ve bu nedenle söz konusu bu kurumsallaşma çabalarının dışında yer almıştır. Hollanda'nın bu konudaki tutum ve görüşleri hakkında daha geniş bilgi için bkz.; Tekeli, İlkın, loc. cit.; Ülger, loc. cit.

toplantılarında görüşülmek üzere rapor hazırlamakla görevlendirilen bir komisyon kurulmuştur¹⁷².

Bu konu bağlamında büyük önem taşıyan bir diğer toplantı da 18 Temmuz 1961 tarihli Bonn Zirvesi'dir. Bu Zirvede tekrar bir araya gelen üye Devletler kabul ettikleri "*Bonn Beyanatı*" ile savunma alanında işbirliğine gidilmesine değinmeden, siyasi birlik için ortam yaratılmasını, ortak görüşlere ulaşabilmeye yardımcı olabilecek uygun koşulların oluşturulmasını, eğitim, kültür ve araştırma alanlarında işbirliğinin gerçekleştirilmesini öngördüklerini açıklamışlardır. Bu beyanatla, üye Devletler ayrıca, başkanlığını Fouchet'nin yaptığı komiteye, '*kendi halklarının birliği*'ne yönelik bir siyasal andlaşma için öneriler hazırlama talimatı da vermişlerdir¹⁷³.

Belirttiğimiz bu somut görevlerle çalışmalara başlayan ve Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin hepsinin kabul edebileceği bir formül bulma gayesi güden Fouchet'nin başkanlığındaki komite, 19 Ekim 1961 tarihinde Komisyon'a daha sonra '*I. Fouchet Planı*' olarak adlandırılacak olan raporunu sunmuştur.

Söz konusu bu planda, oluşturulmak istenen siyasi birliğin amaçları ise şu şekilde belirlenmiştir¹⁷⁴:

1. "*ortak çıkarlarla ilgili konularda, ortak bir dış politikanın belirlenmesi*;
2. "*diğer serbest ülkelerle işbirliği içinde, ortak bir savunma politikasının kabulü ve üye Devletlerin her türlü saldırıya karşı güvenliklerinin arttırılması*;
3. "*bilim ve kültür alanında işbirliğinin sağlanması*;
4. "*insan hakları, temel haklar ve demokrasinin savunulması*".

Aktardığımız bu amaçlardan da görüldüğü gibi, I. Fouchet Planı'nda, üye Devletlerin egemenlik yetkilerini kısıtlayıcı hiçbir kural getirilmezken, sadece karşılıklı güven ve sadakate değinilmiştir. Ancak, bu plan dahilinde De Gaulle tarafından her

---

¹⁷² Kuruçun, op. cit., s. 202; Tekeli, İlkin, loc. cit.; Ülger, loc. cit.

¹⁷³ Masolet, op. cit., ss. 23-24; Borchardt, op. cit., s. 11.

¹⁷⁴ Masolet, loc. cit.; Ülger, op. cit., s. 61.

zaman savunulan Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında, NATO dışında, yani ABD'nin içinde bulunmadığı bir örgütlenme modelinde, 'ortak bir savunma politikasının' oluşturulması unsurunun yer almış olması da dikkat çekicidir.

I. Fouchet Planı itibarıyla kurulması öngörülen siyasi birlik mekanizmasının kurumsal işleyişi ile ilgili organlar ve çalışma esasları ise şöyledir¹⁷⁵:

"Konsey: Dört ayda bir Devlet veya Hükümet Başkanları seviyesinde toplanacaktır. Bu süre içinde en az bir kez de Dışişleri Bakanları seviyesinde olağan toplantı yapılacaktır. Ayrıca herhangi bir üye Devletin istemi ile de Konsey olağanüstü toplanabilir.

Konsey kararları oybirliği ile alınacaktır. Alınan karar çekimser kalan ya da oylamaya katılmayan üye Devleti bağlamayacaktır.

Konsey, sadece üye Devletlerin ödedikleri aidatlardan oluşan birlik bütçesini kullanacak ve yılda bir kez Meclise faaliyet raporu sunacaktır.

Meclis: Yapısı ekonomik anlaşmadaki Meclis ile aynı olmakla birlikte, siyasi birlik konusunda müdahalesi gerektiğinde gerçek denetleme yetkisi yoktur ve alacağı kararlar üye Devletlerin egemenlik haklarına hanel getirmez.

Meclis'in, Konsey'e sözlü ve yazılı soru sorma hakkı vardır.

Avrupa Siyasi Komisyonu: Ekonomik anlaşmalardaki Komisyon'dan farklıdır. Sadece teknik bir organ olup, üye Devletlerin dışişleri temsilcilerinden (yüksek düzeydeki bürokratlarından) oluşur. Konsey'e dosyaları hazırlar ve kararların hazırlanmasında yardımcı olur".

I. Fouchet Planı olarak adlandırılan bu rapor, Fransa haricindeki Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar sırasında özellikle, karar alma mekanizmasının oybirliği esasına dayanmasının uluslararası bir yapıda sorun yaratacağı belirtilmiş, Meclis'in yetkileri sınırlı bulunmuş ve bütçe ile yasama konularında Meclis'in Konsey'i denetleme yetkisinin bulunmayışı eleştirilmiştir. Ayrıca, Komisyon'un üye Devletlerin Dışişleri Bakanlıklarının memurlarından oluşmasından dolayı bağımsız olamayacağı ileri sürülmüş, Anlaşmanın yürürlüğe girdikten üç yıl sonra genel ve zorunlu bir revizyonu öngörmesine rağmen,

¹⁷⁵ Masclat, op. cit., ss. 25-26.

yapılacak olan bu değişiklikler konusunda bir açıklık bulunmaması ise önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Bütün bu eleştirilerin sonucunda, I. Fouchet Planı'nı, Avrupa Parlamentosu ve AET Komisyonu tarafından kabul edilmemiştir¹⁷⁶.

Gelen bu tepkiler üzerine Fransa, üye Devletler arasında Fouchet başkanlığındaki komisyon tarafından hazırlanan metin üzerinde müzakereler devam ederken, 18 Ocak 1962 tarihinde Komisyon'a yeni bir taslak sunmuştur. Daha sonra "II. Fouchet Planı" olarak da adlandırılacak olan bu taslaktaki önemli farklılıklar şöyledir¹⁷⁷:

1. Komisyon, üye Devletlerin Dışışleri Bakanlıkları'nın yüksek seviyedeki memurlarından değil, doğrudan hükümetlerin belirlediği temsilcilerden oluşacaktır;
2. Meclis'in yetkileri dış politika, savunma ve eğitim konularını kapsayacaktır;
3. Birliğin yetki sınırları içinde ekonomik sorunlar da yer alacaktır;
4. Andlaşmanın revizyonu gerçekleştirilirken o tarihteki mevcut yapılara dokunulmayacaktır".

Yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz iki plan arasındaki farklılıkların çalışma konumuz açısından en önemlisi şüphesiz, Meclis'in daha geniş bir alanı kapsayacak şekilde, dış politika, savunma ve eğitim konularında yetkilendirilmiş olmasıdır. Ayrıca, bu Meclis'in alacağı olası kararlar her ne kadar, üye Devletlerin egemenlik haklarına hanel getirmiyor olsa da, dış politika ve savunma konularının Meclis'in yetki alanları içinde yer alması, Fransa'nın savunduğu politikaların planlarda üstü örtülü de olsa yer alması açısından son derece önemlidir.

Bu farklılıkların haricinde, II. Fouchet Planı'nda, NATO'ya yapılan bütün atıflar kaldırılmış ve oluşturulacak olan siyasal birlik içinde, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları'ndan oluşan Konsey'in yanı sıra Bakanlar düzeyinde toplanacak olan bir Komite'nin kurulması da öngörölmüş, bu komitenin de

---

¹⁷⁶ Ülger, op. cit., s. 61; Masclet, op. cit., s. 27; Tekeli, İlkın, op. cit., s. 59.

¹⁷⁷ Ülger, op. cit., s. 62. Bu konuda ayrıca bkz.; Masclet, op. cit., ss. 31-32.

her dört ayda bir olmak üzere yılda en az üç defa toplanması planlanmıştır. Avrupa Siyasi Komisyonu'nun ise, üye Devletlerin Dışişleri Bakanlıklarının mensuplarından değil, her üye Devlet tarafından tayin edilecek kişilerden oluşacağı ve bu Komisyonun yetki alanına ekonomik konularında dahil edileceği açıklanmıştır¹⁷⁸.

Fransa'nın bu yeni planına karşılık, Avrupa Toplulukları üyesi diğer beş Devlet "Avrupa Birliği" ismini taşıyan ayrı bir taslak andlaşma metni hazırlamışlardır. Bu taslak metinde özellikle, Fouchet Planları ile kurulması düşünülen siyasi işbirliği mekanizmasının revizyonunun gündeme gelmesi halinde, oluşturulacak olan yapının Avrupa Toplulukları ile bütünleştirilmesi gerektiği vurgulanmış ve bu hükmün Fransa tarafından kabul edilmesi şart koşulmuştur¹⁷⁹. Dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak'ın Fouchet Planları'na yönelik şu eleştirisi de Fransa dışındaki Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin tutumunu net olarak ortaya koymaktadır: "Vatanlar Avrupa'sı, dar ve yetersiz bir kavram... Avrupa uluslarüstü olacaktır ya da hiç olmayacaktır"¹⁸⁰.

Paul-Henri Spaak'ın yukarıda belirttiğimiz görüşünden de anlaşıldığı gibi, Fouchet Planları ile ilgili tartışmaların en önemli unsurlarından biri, oluşturulması istenen siyasi işbirliği mekanizmasının diğer bir ifade ile birliğin, sahip olacağı kurumsal yapısına ilişkindir. Çünkü Fransa, siyasal işbirliği konusunda hükümetlerarası bir yapı önerirken, Belçika ve Hollanda ise İngiltere'nin Avrupa Toplulukları içinde henüz yer almamasından dolayı, uluslarüstü bir yapıyı savunmaktadır¹⁸¹.

Fouchet Planları'na yönelik getirilen eleştirilerin bir diğer odak noktası ise, De Gaulle'ün, "Avrupalılaştırmış bir Avrupa"nın oluşturulması kapsamında savunduğu,

---

¹⁷⁸ Jürgen Schwarz (Hrsg.), *Die WEU als sicherheitspolitische Säule der EU und als europäischer Pfeiler der NATO*, München: Universität der Bundeswehr München, 1998; s. 11; Ülger, op. cit., s. 62; Masclet, op. cit., s. 27

¹⁷⁹ Ülger, op. cit., s. 62; Masclet, op. cit., ss. 34-35.

¹⁸⁰ Susanne J. Bodenheimer, *Political Union: A Microcosm of European Politics, 1960-1966*, Sijthoff-Leyden 1967, s. 324'den aktaran, Canbolat, "Avrupa Birliği Uluslarüstü...", op. cit., s. 112. Henri Spaak'ın eleştirisi hakkında ayrıca bkz., Masclet, op. cit., s. 36.

¹⁸¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Stanley Hoffman, "Towards a Common Foreign and Security Policy?", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 38, No. 2, June 2000, s. 190; Ülger, op. cit., s. 62.

ABD'nin himayesinin Avrupa'da son bulmasına yönelik görüşleri çerçevesinde NATO'ya karşı takındığı tutumun, diğer Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından kabul görmemesidir¹⁸². Başka bir ifadeyle, De Gaulle'ün yönetimi altında bulunan Fransa, Avrupa savunmasının ABD'nden bağımsız olarak örgütlenmesi gerektiğini savunurken, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasındaki savunma konusuna ilişkin işbirliğinin de uluslararası bir yapıda olması gerektiğini belirtmiştir. Avrupa Toplulukları üyesi diğer Devletler ise, Avrupa savunması bağlamında kendi Devlet ülkelerinin olası bir tehlikeye karşı savunulmasının NATO kapsamında kalması gerektiğini ileri sürmüşlerdir¹⁸³.

Fransa ve Avrupa Toplulukları üyesi diğer Devletler arasındaki yukarıda belirtmeye çalıştığımız görüş farklılıklarının giderilememesi sonucunda, hükümetlerarası bir kurumsal yapı öngören Fouchet Planları hayata geçirilememiştir.

Bu başarısızlığın ardından, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında siyasi işbirliğini geliştirme çabaları bir durgunluk dönemine girmiştir¹⁸⁴. Bu bağlamda, 1959 yılında alınan karar uyarınca, üye Devletlerin Dışişleri Bakanlarının yılda üç kez gerçekleştirmeleri gereken toplantılara da ara verilmiştir. Siyasi işbirliğine ilişkin bu durgunluk dönemine son verecek ilk adım ise 1969 yılında La Haye'de yapılan Zirve'de Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları tarafından atılmıştır¹⁸⁵.

3.3. Davignon (Lüksemburg) Raporu İtibarıyla ASİ'nin Kuruluşu

De Gaulle'nin ardından Fransa'da göreve başlayan ilk lider olan G. Pompidou'nun girişimleri sonucunda, 1-2 Aralık 1969 tarihlerinde La Haye'de bir araya gelen Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları bir zirve

---

¹⁸² Schwarz, op. cit., s. 16; Hoffman, loc. cit.

¹⁸³ Ülger, op. cit., ss. 62-63.

¹⁸⁴ Masclet'in 'ara devre' olarak tanımladığı 1969 yılına kadar süren bu dönem içinde yaşanan gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Masclet, op. cit., ss. 39-47.

¹⁸⁵ Gemeinsame Aussen und Sicherheitspolitik der Europäischen Union (GASP), Bonn: Auswärtiges Amt, 1994, s. 29; Bilsay Kuruçun, *Avrupa Topluluğu Nedir?*, Ankara: Avrupa Topluluğu Yayınları, 1975, s. 202.

gerçekleştirmişlerdir. Bu zirvenin sonunda yayımlanan bildirmede şu üç konuya / amaca ilişkin karar alınmıştır¹⁸⁶:

1- *Roma Andlaşması'nın sonucu olan gümrük birliğini tamamlayacak nitelikte bir ekonomik ve parasal birliğin yaratılması için çalışmalar yapmak;*

2- *İngiltere, Danimarka, İrlanda ve Norveç ile üyelik müzakerelerine başlamak;*

3- *ortak bir savunma politikası oluşturulması haricindeki hususlarda, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında siyasi işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak.*

Belirttiğimiz bu amaçlardan özellikle, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında, ortak bir savunma politikası oluşturulması haricindeki konularda, siyasi işbirliğinin geliştirilmesine önem verilmiştir. Zira bu amaç için, Topluluklar üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları, Dışişleri Bakanları'nı yeni üyelerin katılımıyla genişleyecek yapı içerisinde Topluluğu siyasi birlik hedefine ulaştırabilecek uygun yöntemleri araştırmakla görevlendirmişlerdir¹⁸⁷.

Bu görevlendirme çerçevesinde, Belçikalı Büyükelçi ve Siyasi Direktör Vicomte Etienne Davignon başkanlığında, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Dışişleri Bakanları'nın katılımıyla oluşturulan komisyon, yaptığı seri müzakerelerin ardından, 27 Ekim 1970 tarihinde '*Lüksemburg Raporu*' olarak da bilinen raporu, Avrupa Toplulukları'na ve dolayısıyla Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları'na sunmuştur¹⁸⁸.

Sunulan bu raporda, Avrupa'da bir siyasi birlik düşüncesinin önemi şu şekilde ifade edilmiştir¹⁸⁹: "*Paris ve Roma Andlaşmaları'nın dibacelerindeki ruha uygun*

---

¹⁸⁶ Masclat, op. cit., s. 48; Ülger, op. cit., s. 64. Bu bildirgenin tam metni için bkz., "Gemeinsame Aussen und...", op. cit., ss. 29-30.

¹⁸⁷ Kuruçun, op. cit., s. 202.

¹⁸⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Mustafa Şahin, *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası*, Ankara: Nobel Yayınları, 2000, s. 56; Ülger, loc. cit.; Kuruçun, loc. cit.; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., ss. 10-11.

¹⁸⁹ Report by the Foreign Minister of the Member States on the Problems of Political Unifications, *Bulletin of the European Communities*, 11-1970, ss. 9-14'den aktaran, Ülger, op. cit., s. 64.

olarak, belirtilmesi gereken ilk gerçek şudur ki; siyasi birlik iradesi Avrupa Toplulukları'nın ilerlemesinde her zaman itici güç olmuştur”.

Bu bağlamda, Davignon Raporu'nda ayrıca, aşağıda belirttiğimiz hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için saptanan hususlar yer almıştır.

İşbirliğine yönelik hedefler¹⁹⁰:

- “düzenli bilgi alışverişi ve görüşmeler yolu ile önemli uluslararası sorunların daha iyi bir biçimde anlaşılmasını sağlamak,
- görüş açılarının ve tutumların yakınlaştırılmasıyla üye Devletler arasında dayanışmayı arttırmak, imkanların elverdiği ve arzu edilen durumlarda ortak eylemler gerçekleştirmek”.

Belirlenen hedeflere ulaşmak içinde saptanan hususlar şunlardır¹⁹¹:

- “üye Devletlerin Dışişleri Bakanları her altı ayda bir dış politika sorunlarını görüşmek üzere bir araya gelecekler, bu toplantılardan birinin yerine bir zirve toplantısı da yapılabilecektir;
- üye Devletlerin Dışişleri Bakanlıkları Siyasal İşler Genel Müdürleri'nin katılımıyla kurulan ve yılda en az dört kez toplanan bir Siyasal Komite, toplantıları ve Dışişleri Bakanları tarafından alınan kararları hazırlayacak ve alınan kararları icra edecektir;
- yılda bir kez Avrupa Parlamentosu'nun Siyasi İşler Komisyonu'na yapılacak çalışmalarını içeren bir rapor verilecektir;
- altı ayda bir seminer yapılacak ve bu seminerlere Üye Devletlerin Bakanları ve Siyasal Komite'nin üyeleri katılacaklardır;
- Siyasal Komite toplantıları ve Üye Devletlerin Dışişleri Bakanları düzeyinde yapılacak işbirliği çalışmalarında uluslararası sorunlar ve dış politika alanına giren bütün önemli hususlar ele alınacaktır”.

Yukarıda belirttiğimiz hedeflerden ve bunlara yönelik hususlardan da anlaşıldığı gibi, Fouchet Planları'ndan farklı olarak ortak savunma ve kültür alanlarının kapsam dışı bırakıldığı Davignon Raporu ile Toplulukların ortak bir dış politika izlemesi

¹⁹⁰ Bu bildirgenin tam metni için bkz.; “Gemeinsame Aussen und...”, op. cit., ss. 31-37; Ömer Bozkurt, “Avrupa Topluluğu'nun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış”, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No. 220, 1987, s. 16.

¹⁹¹ European Political Cooperation, Office for Official Publications of the EC, European Documentation Series, Luxembourg, 1988, s. 31.

gerektiği ortaya konulmuştur. ABD'nin dışarıda bırakılacağı bir yapı ile Avrupa savunmasının sağlanmasını öngören önceki planların artık terk edildiği anlamında gelen bu plan çerçevesinde üye Devletler arasında ortak bir dış politika oluşturulması hedeflenirken, bu hedef kapsamında üye Devletlerin Dışişleri Bakanları / Bakanlıkları arasında işbirliği yapılması öngörülmüş ve 'Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ)' adı altında bir mekanizmanın¹⁹² kurulması önerilmiştir.

Toplulukların Kurucu Andlaşmaları'nın dışında gerçekleştirilmesi öngörülen sözkonusu işbirliği, Toplulukların karar mekanizmalarının da dışında tutulmuş ve böylece üye Devletlerin bağlayıcı taahhütler altına girmeleri önlenmiştir¹⁹³. Diğer bir ifade ile ASİ, üye Devletler arasındaki dış ilişkilere siyasi bir boyut kazandırmak amacıyla oluşturulan işbirliği ve dayanışma temelli hükümetlerarası bir süreç olarak başlatılmıştır¹⁹⁴.

Ayrıca, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak analiz edilen AGSP bağlamında, Davignon Raporu ile kurulması öngörülen yapı göz önüne alındığında, özellikle bu raporda yer alan yukarıda aktardığımız işbirliğine yönelik hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için saptanan unsurlar ile Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında günümüz itibarıyla oluşturulan / oluşturulmaya çalışılan yoğunlaştırılmış işbirliği temelli, hükümetlerarası yapı arasından büyük paralellikler olduğu da görülmektedir.

3.4. 1972 Paris Zirvesi

Davignon Raporu çerçevesinde oluşturulan ASİ mekanizması itibarıyla Avrupa Toplulukları üyesi Devletler, bağlayıcı bir taahhüt altına girmeden dış politika ile ilgili tüm konularda birbirleriyle danışmalarda bulunmayı kabul etmiş olsalar da, öngörülen bu mekanizma, bir süre düzenli ancak etkinlikten yoksun bir şekilde uygulanmıştır.

---

¹⁹² Ünal Tekinalp, sözkonusu bu rapor ile kurulması öngörülen Avrupa Siyasi İşbirliği'ni, Avrupa Politik İşbirliği olarak tanımlarken, ASİ mekanizması olarak tanımladığımız kurumunda, bir uluslararası örgüt olarak belirtmektedir. Bu konuda bkz.; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., s. 10.

¹⁹³ Ülger, op. cit., ss. 64-65, Masclet, op. cit., s. 48

¹⁹⁴ Alanat, op. cit., s. 112, Masclet, op. cit., s. 49.

ASİ mekanizmasını bu şekilde deneyen Avrupa Toplulukları üyesi Devletler, 19-21 Ekim 1972 tarihlerinde yapılan Paris Zirvesi'nde¹⁹⁵ Fransa'nın girişimlerinin sonuç vermesi üzerine, aralarındaki işbirliğinin etkinliğini arttıracak tedbirleri araştırmak için üye Devletlerin Dışişleri Bakanları'nın yeni bir rapor hazırlaması kararını almışlardır.

Üye Devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından hazırlanan ve 23 Temmuz 1973 tarihinde kabul edilen raporda, üye Devletlerin birbirlerine danışmadan uluslararası olaylarda tutum belirlememesi ilkesi kabul edilirken¹⁹⁶, siyasi işbirliğinin düzenlenmesine yönelik olarak da aşağıdaki hususlarda anlaşma sağlanmıştır¹⁹⁷:

- *“Dışişleri Bakanları yılda en az dört kez, uluslararası durumun gerektirmesi halinde ise daha sık toplantı yapacaklardır;*
- *Siyasi Komite'nin toplantı sayısı da buna paralel olarak arttırılacaktır;*
- *Topluluk üyesi Devletler dışındaki Devletler de, Birleşmiş Milletler'de ve diğer uluslararası örgütlerde görev yapan üye Devlet Büyükelçileri sürekli bir koordinasyon ve işbirliği içinde uyum bir şekilde hareket edeceklerdir;*
- *Topluluklar Konseyi dönem başkanı olan üye Devlet Dışişleri Bakanı yılda bir kez Avrupa Parlamentosu'na siyasi işbirliği alanında yürütülen çalışmalar hakkında bilgi verecek ve görüşlerini alacaktır;*
- *yılda dört kez Avrupa Parlamentosu Siyasi İşler Komisyonu'na yapılacak çalışmaları içeren bir rapor verilecektir;*
- *Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları'nın uygulama alanına giren bir konunun ele alındığı Siyasi Komite ve Dışişleri Bakanları toplantısına Komisyon temsilcileri de katılacaktır”.*

Yukarıda belirttiğimiz düzenlemelerden de anlaşıldığı gibi, bu rapor sonucunda ASİ ile Avrupa Toplulukları'nın faaliyetleri arasındaki ayrım netleşmiş, diğer bir ifade

---

¹⁹⁵ Paris Zirvesi'ne, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin yanı sıra Topluluklara henüz tam üye olmayan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç'te katılmıştır. Norveç dışındaki üç Devlet, 1 Ocak 1973 tarihinde Avrupa Toplulukları'na tam üye olurken, Norveç yapılan referandum sonucunda, tam üye olmaktan vazgeçmiştir. Bu zirve hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Masclet, op. cit., ss. 50-53.

¹⁹⁶ Ülger bu raporu, “Kopenhag Raporu” olarak adlandırmaktadır. Bu konuda bkz., Ülger, op. cit., s. 65.

¹⁹⁷ “Gemeinsame Aussen und...”, op. cit., ss. 44-45.

ile ASİ'nin, Toplulukları'nın faaliyetleri dışında, hükümetlerarası düzeyde uluslararası politika sorunlarının tartışıldığı bir zemin olduğu kabul edilmiştir¹⁹⁸.

3.5. Kopenhag Zirvesi

14-15 Aralık 1973 tarihleri arasında Kopenhag'da yapılan Zirve'de, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları'nın talimatıyla toplanan üye Devletlerin Dışişleri Bakanları, "Avrupa kimliğini" tanımlayan bir belge hazırlayarak, ASİ mekanizmasının gelişiminde önemli bir adım atmışlardır. Bu belge ile ayrıca, Avrupa Toplulukları ve ASİ süreci arasındaki ilişki de kabul edilmiş ve üye Devletler ilk defa Avrupa birliğini gerçekleştirme iradelerini ortaya koymuşlardır¹⁹⁹.

Zirvenin sonunda yayınlanan raporda ise Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında ASİ çerçevesinde ortak tavır ve faaliyetlerin belirlenmesi konusunda konsensus sağlanmış ve bu bağlamda Dışişleri Bakanlarının yılda en az dört kez bir araya gelmesi, kurulacak bir Siyasi Komite'nin de ayda bir veya gerekmesi halinde daha sık toplanarak görüş alışverişinde bulunulması kararlaştırılmıştır. Bu raporda ayrıca, ASİ çalışmalarının Topluluk Konseyi dönem başkanı tarafından yürütüleceği, bir sekreterliğinde yardımcı olacağı ve Avrupa Toplulukların diğer organlarının da ASİ çerçevesinde oluşturulan politikalardan haberdar edileceği belirtilmiştir²⁰⁰.

3.6. 1974 Paris Zirvesi

14-15 Aralık 1973 tarihleri arasında Kopenhag'da yapılan Zirve ile birlikte, ASİ mekanizmasının kurumsallaşmasında önemli bir konuma sahip olan Paris Zirvesi'nde (9-10 Aralık 1974 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir), Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları'nın katılacakları toplantılar vasıtasıyla ASİ kapsamında, 1980 yılından önce Avrupa birliğini gerçekleştirme hedefi ortaya

---

¹⁹⁸ Ülger, op. cit., s. 65.

¹⁹⁹ "Gemeinsame Aussen und...", op. cit., s. 50; İşyar, op. cit., s. 9; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., s. 10 (Bu raporun tam metni için bkz.; "Gemeinsame Aussen und...", op. cit., ss. 50-57).

²⁰⁰ İşyar, loc. cit.; Alanat, op. cit., s. 129.

konulmuştur. Bu hedef doğrultusunda ilk adım olarak da bir rapor hazırlaması için dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Leo Tindemans görevlendirilmiştir²⁰¹.

Zirvede, üzerinde mutabakat sağlanan diğer konuların belli başlıları ise aşağıda belirtildiği gibidir²⁰²:

- *“Avrupa Konseyi'nin yılda en az üç kez toplanması;*
- *Topluluk Dönem Başkanı'nın, Topluluğun sözcülüğünü de yapması;*
- *Avrupa Toplulukları'nın çıkarlarını etkileyen bütün uluslararası sorunlarda tedricen ortak bir tutum ve ahenkli bir politika tespit edilmesi”.*

3.7. Tindemans Raporu

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Paris Zirvesi'nde belirlenen hedefler doğrultusunda, dönemin Belçika Dışişleri Bakanı L. Tindemans'dan, daha önceki raporlarda Komisyon, Avrupa Parlamentosu, Adalet Divanı ile Ekonomik ve Sosyal Komite tarafından ortaya konan düşünceler temelinde, Avrupa birliğine yönelik kapsamlı bir rapor hazırlanması istenmiştir.

Tindemans, 7 Ocak 1976 tarihinde sunduğu kendi adıyla anılan raporunda²⁰³, Avrupa siyasi birliği kapsamında o zamana kadar AT organları tarafından yapılan çalışmaların eksikliklerini belirttikten sonra, siyasal birlik önerilerinin bir sentezini yaparak, Topluluk üyesi Devletler arasında ekonomik ve parasal birliğin kurulması, Topluluk Organlarında reforma gidilmesi, ortak bir dış politika ile ortak bölgesel ve

---

²⁰¹ Borchardt, op. cit., s. 11; Ülger, op. cit., s. 66; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., s. 11; Tekeli, İlkin, op. cit., s. 78.

²⁰² Kuruçun, op. cit., s. 206, “Gemeinsame Aussen und...”, op. cit., ss. 55-57.

²⁰³ Raporun Türkçe tam metni için bkz. “Avrupa Birliği Konusunda Hazırlanan Tindemans Raporu”, (çeviren: Oktay Kozluca), İstanbul: İKV Yay. No. 1976-2, 1976. İngilizce tam metin için bkz.; Bulletin of the European Communities, Supplement 1/76.

sosyal politikaların uygulanması itibarıyla 1980 yılına kadar birlik sürecinin tamamlanmasını önermiştir²⁰⁴.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu öneriler kapsamında, AT üyesi Devletlerin Hükümetlerinin ve Topluluk kurumlarının üstlenmesi istenilen görevler ise bu raporun ‘Genel Sonuç’ başlıklı bölümünde şu şekilde saptanmıştır²⁰⁵:

“Öncelikli Görev:

- Halklarımızın derin arzularına cevap verecek vadeler içinde Birliğin hedef ve karakteristikleri hakkında politik bir anlaşma tespit etmeleri;

Sonraki Görevler:

- Topluluğun çeşitli iç ve dış faaliyet muntikalarında bu seçimin sonuçlarını tayin etmek;

- Bu sahaların her birinde somut faaliyetlerle Avrupa teşebbüsüne güveni sağlayan şartlar içinde, Birliğin dinamik gerçekleşme hareketini yoluna koyma;

- Kurumsal mekanizmayı, kendisini bekleyen görevleri karşılamada takviye etmek”.

Tindemans Raporu, içerdiği radikal değişiklik önerileri ve öngördüğü takvimin kısılalığının yanı sıra özellikle “savunmaya ilişkin spesifik sorunlar” için üye Devletlerin karşılıklı görüş alış verişinde bulunmalarını, Konsey’in oyçokluğu ile karar almasını ve Komisyon’un dış ilişkilerdeki rolünün artırılmasını²⁰⁶ önermesi itibarıyla, açık bir şekilde üye Devletlerin egemenlik haklarının büyük bir kısmını daha terk edecekleri bir uluslararası kurumun kurulmasının gerekliliğinden bilinçli bir şekilde bahsetmemesine rağmen²⁰⁷, üye Devletler tarafından egemenlik haklarının kısıtlanma istemi olarak algılanmış ve bu nedenle reddedilmiştir.

---

²⁰⁴ Ülger, op. cit., s. 67, Borchardt, op. cit., s. 11; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., s. 10; Tekeli, İlkin, op. cit., ss. 79-81.

²⁰⁵ “Avrupa Birliği Konusunda Hazırlanan Tindemans Raporu”, op. cit., ss. 54-56.

²⁰⁶ Ülger, loc. cit.; Borchardt, loc. cit.

²⁰⁷ Tekinalp, Tekinalp, loc. cit.

Ancak, Tindemans Raporu her ne kadar üye Devletler tarafından reddedilmiş olsa da ASİ'nin gelişimine büyük bir katkıda bulunmuş ve bu raporda sunulan önerilerin büyük bir bölümü, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması'na kadar geçen süre içerisinde adım adım uygulanmaya başlanmıştır.

3.8. Genscher - Colombo Raporu

Tindemans Raporu'nun oluşturduğu ortamın etkisi ile 1980'lerin başları, 'ikinci kuşak Avrupa', 'yeniden Avrupa', 'Avrupa birliği' gibi başlıklar altında ortaya atılan yoğun bir reform tartışmasının başladığı dönem olmuştur²⁰⁸. Bu dönem içindeki ilk önemli gelişme, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Dışişleri Bakanları'nın 13 Ekim 1981 tarihinde, ASİ sürecinde ilk kez 'güvenlik' kavramını gündeme getiren ve üye Devletler arasındaki danışma mekanizmasının ileride 'ortak eylem'e dönüşmesi gerektiğini vurgulayan Londra Raporu'nu²⁰⁹ kabul etmeleri olmuştur. Bu rapordan kısa bir süre sonra, dönemin Almanya Dışişleri Bakanı olan Genscher ve İtalya Dışişleri Bakanı olan Emilio Colombo tarafından Avrupa birliği konusunda hazırlanan bir rapor²¹⁰ da, 4 Kasım 1981 tarihinde Konsey'e sunulmuştur.

Daha sonraki yıllarda, 'Genscher-Colombo Girişimi' adıyla da anılan bu rapor, genel hatlarıyla belirtirsek; bir Avrupa birliği kurulabilmesi için Avrupa Toplulukları'nın daha etkin hale getirilmesini, politik işbirliğinin artırılarak üye Devletler arasında ortak bir Avrupa dış politikasının geliştirilmesini, ekonomik işbirliği

---

²⁰⁸ Borchardt, op. cit., s. 12.

²⁰⁹ İngiltere'nin dönem başkanlığı sırasında Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından kabul edilen Londra Raporu'nda; "1- Üye Devletlerin dış politikada tutum belirlemeden önce birbirleriyle danışmada bulunma yükümlülüğü teyit edilmiş; 2- Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesinde ilk kez "güvenliğin siyasi boyutu" adı altında güvenlik kavramı gündeme getirilmiş; 3- üye Devletler arasındaki danışmaların ileride 'ortak eyleme' dönüşmesi dileği ifade edilmiştir". Özet bir şekilde belirttiğimiz bu hususların dışında, Londra Raporu'nun tam metni ve ayrıntılı bilgi için bkz.; "Gemeinsame Aussen und...", op. cit., ss. 59-67; Ülger, op. cit., ss. 67- 68; Alanat, op. cit., s. 129.

²¹⁰ Genscher ve Colombo tarafından yazılan bu raporun hazırlanış süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Ömer Göksel İşyar, 1980-1994 Dönemi Alman Dış Politikası ve Avrupa Siyasi İşbirliği Süreci, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 1997, ss. 81-86.

alanlarının genişletilmesini ve güvenlik konularında yeni düzenlemelerin yapılmasını²¹¹, kültürel alanlarda işbirliğinin sağlanmasını ve Avrupa Parlamentosu'nun güçlendirilmesini öngörmekteydi²¹².

Ele aldığı konulardan da anlaşıldığı gibi, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında bir '*siyasi ve güvenlik işbirliği*'nin oluşturulması gerektiği görüşünü Davignon Raporu'ndan sonra bir kez daha tartışmaya açan Genscher-Colombo Raporu, geniş ölçüde federatif özellikler taşıması sebebiyle İrlanda ile Benelüks Devletleri dışındaki Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından tepkiyle karşılanması üzerine uygulanmaya konulmaması da²¹³, ilerleyen dönem içinde hazırlanıp, kabul edilerek yürürlüğe girecek olan Avrupa Tek Senedi'ne de bir çok konuda öncülük etmesi bakımından şüphesiz büyük bir öneme sahiptir²¹⁴.

3.9. Stuttgart, Fontainebleau ve Milano Zirveleri

Kuruluşundan, 1980'li yılların başlarına kadar olan dönem içinde Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında iç bütünleşmenin henüz tamamlanmamış olmasına, Topluluk üyesi Devletlerin sanayicileri tarafından çeşitli gerekçelerle²¹⁵ tepki gösterilmesi sonucunda, bir '*iç pazarın*' oluşturulması konusu üye Devletlerin

---

²¹¹ Ülger'in ifadesi ile 'Avrupa Senedi Projesi' adını taşıyan bu raporda, Avrupa güvenliğini sağlamayı amaçlayan temel noktalar şu şekilde sıralanmıştır: "1- Topluluk üyesi ülkeler güvenliklerine yönelik tehditler bakımından ortak bir değerlendirme yapmalıdırlar; 2- Tehditlere karşı koyabilmek için ortak bir dış politika oluşturulmalıdırlar; 3- Terörizmin önlenmesi için ortak eylem ve kriz durumlarında ortak tavır alınmalıdır". Bkz., Ülger, op. cit., s.68.

²¹² Simon J. Nuttall, *European Political Cooperation*, Oxford: Clarendon Press, 1992, s. 184'den aktaran, İşyar, "1980-1994 Dönemi...", op. cit., s. 79; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., s. 11; Veysel Bozkurt, op. cit., ss. 110-111.

²¹³ Genscher bu planı kendi ifadeleriyle şöyle tanımlamaktadır: "...federal ve konfederal unsurların, değiştirilmiş bir Fuchet Planı'na benzer yapıda bir araya getirilmesi". Andreas Buro, "EU – Europa als Sicherheitsmacht und als Sicherheitsrisiko", *Komitee für Grundrechte und Demokratie: Jahrbuch 1997/1998*, Berlin: YYB., (içinde) ss. 235-236.

²¹⁴ Tekinalp, Tekinalp, loc. cit.; Veysel Bozkurt, loc. cit.; Dedeoğlu, "Adım Adım Avrupa...", op. cit., ss. 211-213.

²¹⁵ Topluluk üyesi Devletlerin sanayicileri tarafından gündeme getirilen ve üye Devlet Hükümetleri tarafından dikkate alınan bu hususlar hakkında ayrıntı bilgi için bkz., Dani Rodrik, *Grenzen der Globalisierung: Ökonomische Integration und soziale Desintegration*, Frankfurt a. M.: Campus Verlag, 2000. s. 34.

Hükümetleri tarafından ilk kez, 17-19 Haziran 1983 tarihlerinde Stuttgart'ta yapılan Avrupa Toplulukları Konseyi Zirvesi'nde dikkate alınarak, tartışılmaya başlanmıştır.

Esas olarak ekonomik konuların ele alındığı bu Zirve'nin sonunda açıklanan bildirmede²¹⁶, yapılacak ekonomik reformlara ilişkin görüşlerin haricinde²¹⁷, ASİ sürecinin güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılması için Topluluk üyesi Devletlerin, dış politikaların yanı sıra güvenliğin ekonomik ve siyasi boyutlarına ilişkin konularda ortak eylem ve tutum içinde olmaları gerektiği vurgulanırken, üye Devletlerin dış politikaya ilişkin kararlar alırken, Topluluğun ortak eylem ve tutumlarını rehber olarak kabul etmeleri de istenmiştir²¹⁸.

Daha sonraki yıllar içinde yaşananların ışığında bakıldığında, herhangi bir anlaşmayı içermemesinden dolayı, Avrupa Toplulukları'nı yeniden harekete geçirmeyi sağlayacak genel çabanın ötesinde geçemeyen bir gelişme olarak değerlendirebileceğimiz bu Zirve'nin ardından, Avrupa kamuoyunun önüne çok sayıda girişim ve reform önerisi getirilmiştir. Bunlardan en dikkat çekenini hiç şüphesiz, İtalyan Parlamenter Altiero Spinelli'nin hazırladığı, Avrupa Parlamentosu tarafından 14 Şubat 1984 tarihinde kabul edilen '*Avrupa Birliği'nin Kuruluşuna İlişkin Andlaşma Taslağı*' olmuştur. Ekonomik entegrasyon çerçevesinde gösterilen başarının siyasi entegrasyonda da gösterilerek, uluslararası alanda Avrupa'nın hak ettiği siyasi konumun elde edilmesinin hedef olarak belirtildiği bu taslakta, ayrıca (*bu hedefe yönelik olarak*) ekonomik ve parasal politikalar ile refah ve sağlık konularını da kapsayan sosyal politikalar gibi alanlarda ve dış politika (*güvenlik, barış, silahsızlanma*) konusunda kurulacak olan birliğe yeni yetkiler devredilmesi öngörülmekteydi²¹⁹.

Güvenlik konuları da dahil olmak üzere Avrupa'da yeni bir siyasal birlik oluşumu hedefleyen 87 maddelik bu Andlaşma taslağı, Avrupa Parlamentosu tarafından

---

²¹⁶ Bu Bildirinin tam metni için bkz., "Gemeinsame Aussen und...", op. cit., ss. 67-75.

²¹⁷ Zirve Bildirisi'ndeki yer alan ekonomik reformlara ilişkin görüşler ve bu konu bağlamında daha sonra yapılan girişimler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Rodrik; op. cit., s. 35; Karluk, op. cit., ss. 34-36.

²¹⁸ Ülger, op. cit., s. 68. Bu Zirve hakkında ayrıca bkz.; Alanat, op. cit. s. 129; Borchardt, loc. cit.

²¹⁹ Spinelli tarafından hazırlanan bu tasarı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Ömer Bozkurt, "Avrupa Topluluğu'nun Bütünleşme...", op. cit., s. 19; Borchardt, loc. cit.

onaylanmasına rağmen Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerce egemenlik yetkilerinin devrini de kapsayan federatif ögeler taşınmasından dolayı desteklenmediği için hayata geçirilemedi²²⁰.

Ancak, bir Avrupa birliği kurulması yönündeki çalışmalar devam etmiş ve Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları, 25-26 Haziran 1984 tarihinde yapılan Fontainebleau Zirvesi'nde, Avrupa bütünleşmesine doğru ilerlemek için sıkı bir işbirliğine gidilebilecek alanların tespiti üzerinde çalışmalar yapacak iki komitenin kurulması kararını almışlardır.

Bu gelişme neticesinde kurulan komitelerden ilki, İrlandalı Senatör James Dooge başkanlığında, Devlet veya Hükümet Başkanları'nın özel temsilcilerinden oluşmaktaydı. Dooge Komitesi olarak da adlandırılan bu komitenin görevi ise hem Topluluklar hem de ASİ alanlarında üye Devletler arasında işbirliğini geliştirecek önerilerde bulunmak ve bu bağlamda gerekli kurumsal reformların belirlenmesi ve özellikle de kurucu anlaşmalarının revize edilmesi gereken noktalarının tespiti ile iç pazarı tamamlayıcı yönde çalışmalar yapmaktı²²¹.

İkinci komite ise, Pietro Adonnino başkanlığında, Devlet veya Hükümet Başkanları'nın özel temsilcilerinden oluşacak şekilde kurulmuştur. 7 Kasım 1984 tarihinde görevine başlayan ve '*Adonnino Komitesi*' olarak da adlandırılan bu komitenin görevi; eğitim, sağlık, hukuk, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizmle mücadele gibi alanlarda ortak çabaların kapsamını görüşmek ve hem Avrupa Toplulukları üyesi Devletleri hem de bu Devletlerin vatandaşlarını bir Avrupa birliğine doğru ilerletmek için gerekleri alanları belirlemektir. Daha farklı bir ifade ile belirtirsek, Adonnino Komitesi'nin görevi, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin vatandaşlarının ilgi ve çıkarlarını daha fazla dikkate alacak bir "*yurttaşlar Avrupa'sı*" üzerinde çalışmak ve bu konuda somut öneriler hazırlamaktı²²².

---

²²⁰ Buro, loc. cit.; Heinz Gärtner, "Theorie und Sicherheits-Modelle für ein künftiges europäisches Sicherheitssystem", *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, Vol. 1996/4, ss. 387-388.

²²¹ Ülger, op. cit., s. 69; Borchardt, loc. cit.

²²² Borchardt, op. cit., ss. 12-13.

Bu iki komitenin vardığı sonuçlar, 1985 yılının Haziran ayında yapılan Milano Zirvesi'nde bir araya gelen Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin liderlerinin, iç sınırların bulunmadığı bir ekonomik alan oluşturularak AB'ne giden yolun ortaya konulması, güvenlik ve savunma konularının da kapsama alınarak ASİ'nin güçlendirilmesi ile Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin genişletilerek karar alma sürecinin geliştirilmesi konularında yaptıkları görüşmelerin zemini hazırlamıştır. Ancak bu Zirve'de de mevcut Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları'nın yenilenerek kurumsal bir reformun yapılması konusunda somut bir sonuç alınamamış²²³, sadece Zirve'nin sonunda yayımlanan sonuç bildirgesinde, Roma Andlaşması'nın 236. Md.'sine dayanılarak bir iç pazarın kurulması ve Toplulukların fonksiyonlarının yeniden belirlenerek etkinlik alanlarının genişletilmesi konusunda çalışmalar yapacak, Hükümetlerarası bir konferansın toplanmasının kararlaştırıldığı açıklanmıştır²²⁴.

Fakat, her ne kadar Milano Zirvesi'nde yukarıda belirttiğimiz yönde somut bir gelişme sağlanamamış olsa da 1983 Stuttgart Zirvesi sonrasında başlatılan süreci, bizce başarısız ve etkisiz kabul etmemek gerekmektedir. Zira, Avrupa Birliği'nin kuruluş sürecinde önemli bir aşama olan Avrupa Tek Senedi'nin oluşturulması sürecinde özellikle Dooge Komitesi'nin yaptığı çalışmaların dolaylı da olsa bir etkisi bulunmaktadır. Başka bir deyişle vurgularsak, Dooge Komitesi tarafından hazırlanan ve Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin dış politika konularında izleyecekleri tutumlar hakkında o güne kadar kaydedilen gelişmeleri kodifiye eden '*Siyasi İşbirliği Andlaşması*' başlıklı metne, İngiltere ve Danimarka'nın karşı çıkması üzerine²²⁵, Milano Zirvesi sonrasında yapılan Konferanslar kapsamında yeni bir çalışma başlatılmış ve

---

²²³ Reiner Kern, "Europa unter Waffen? Die Zukunft der Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik der EU", *Zeitschrift für Sozialistische Politik und Wirtschaft* Heft, No. 86, 1995, s. 56.

²²⁴ Yusuf Karakaş, *Avrupa Birliğinde Siyasal Entegrasyon*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002, s. 95. Bu konuda ayrıca bkz., Karluk, op. cit., ss. 40-41.

²²⁵ Gerek ATS öncesi gerekse sonrasında yapılan Hükümetlerarası Konferanslar ve Komisyon nezdindeki çalışmalarda İngiltere ile Danimarka yapılacak kapsamlı bir değişikliklere ulusal egemenliklerinin zedeleneceği gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Bu görüşlere karşılık olarak ise, Almanya ve Fransa her zaman daha derin bir entegrasyonu savunmuşlardır (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Uwe Nerlich, "Deutsche Sicherheitspolitik: Konzeptionelle Grundlagen für Multilaterale Rahmenbedingungen", Karl Kaiser, W. Hanns Maull (Hrsg.), *Deutschlands Neue Aussenpolitik*, Band 1 Grundlagen, München: R. Oldenbourg Verlag, 1995. (içinde) s. 155).

Almanya ile Fransa'nın da desteğini alan bu yeni çalışma, '*Avrupa Birliği Andlaşması*' adını almıştır. Bu metinde yer alan siyasi işbirliğine ilişkin hükümler ise 2-3 Aralık 1985 tarihlerinde yapılan Lüksemburg Zirvesi'ne bir taslak olarak sunulmuştur. Konsey tarafından ana hatlarıyla kabul edilen bu taslak metin de ilerleyen dönemde '*Avrupa Tek Senedi*' içinde hukuksal bir kimlik kazanmıştır²²⁶.

3.10. Avrupa Tek Senedi

Çalışmamızın önceki bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde kronolojik olarak incelemeye çalıştığımız gibi, Batı Avrupa'nın bütünleştirilmesi sürecinde siyasal bir birliğe ulaşma her zaman büyük bir amaç olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, 1940'lı yılların sonu ve 1950'li yılların ilk yarısında, Batı Avrupa'da yapılan entegrasyonla ilgili tartışmalarda bütünleşmenin yapısı ile ilgili gündeme gelen '*konfederasyon*', '*federasyon*' yönelişleri veya '*federalistler*', '*fonksiyonalistler*', '*enternasyonalistler*' şeklindeki gruplaşmalar, 1970'li yıllardaki birinci ve 1980'li yıllardaki ikinci genişleme ile yerlerini, entegrasyonun niteliksel olarak daha da yaygınlaştırılmasına, üye Devletlerin Avrupa Toplulukları lehine ulusal yetkilerinde yaptıkları sınırlamalara, dolayısıyla yapılan yetki devrinin genişletilmesine ve Avrupa Toplulukları'nın yetkilerinin arttırılmasına bırakmıştır²²⁷.

Bu çerçevede bakıldığında, Stuttgart Zirvesi'nde yayımlanan bildirmede, Avrupa Toplulukları'nın entegrasyonunda nihai amaç olarak kabul edilen, siyasi bir Avrupa birliği yaratma hedefini formelleştiren *Avrupa Tek Senedi* (ATS)²²⁸, başta Komisyon ile Avrupa Parlamentosu'nun görev ve yetkileri olmak üzere, Avrupa Toplulukları'nın bütün kurumsal yapısına yönelik yeni düzenlemeler getiren, karar alma mekanizmasında iyileştirmeler sağlayan, dış politika alanında siyasi işbirliğini öngören

²²⁶ Ülger, loc. cit.; Karakaş, loc. cit.; Karluk, op. cit., s. 41.

²²⁷ Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", op. cit., s. 99.

²²⁸ Genç, "Avrupa Örgütlenmesindeki...", op. cit., s. 88 (ATS, 17 Şubat 1986 tarihinde Belçika, Fransa, Almanya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere ve Portekiz tarafından Lüksemburg'da, 28 Şubat 1986 tarihinde de Yunanistan, Danimarka ve İtalya tarafından La Haye'de imzalandıktan sonra üye Devletlerin iç hukuklarında benimsenen yöntemlere uygun olarak onaylanarak 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu konuda ayrıca bkz; Kern, loc. cit.; Tekeli, İlkin, op. cit., ss. 103-104; Karluk, op. cit., s. 41).

ve Toplulukların izlediği politikalara ilişkin olarak çeşitli alanlarda ortak eylemler öngören hukuksal bir metin olmanın yanı sıra, üye Devletler arasındaki siyasi işbirliğini, ekonomik bütünleşme ile aynı düzeyde ve önemde kabul etmesinden dolayı da bir ilktir. Zira, bu Senet'e tek denmesinin ardında yatan neden de budur²²⁹.

Roma Andlaşması'na getirilen en önemli revizyon olarak kabul edilen ATS'nin, ASİ mekanizmasına ilişkin hükümleri incelendiğinde ise, o dönem itibarıyla Avrupa Toplulukları üyesi olan on iki Devletin (*Yüksek Akit Taraflar'ın*), bu Senet'in dibace kısmından başlayarak, "*Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları temel alınarak başlatılan girişimlerin devam ettirilmesi ve üye Devletler arasındaki ilişkilerin 19 Haziran 1983 tarihli Stuttgart Bildirgesi itibarıyla Avrupa Birliği'ne dönüştürülmesi istencinden...*" hareket ettiklerini belirttikleri ve bu bağlamda ayrıca "*Avrupa Birliği'ni, bir yandan kendi kuralları çerçevesinde çalışan Avrupa Toplulukları diğer yandan da imzacı Devletler arasındaki dış politika alanında ASİ'ne dayanarak kurmaya ve bu Birliği gerekli araçlarla donatmaya kararlı...*" olarak, "*...Avrupa'nın ortak çıkarlarını ve bağımsızlığını etkin bir şekilde korumak için giderek artan bir şekilde tek sesle konuşmayı, dayanışma ve birlik içinde hareket etmeyi ve BM Kurucu Andlaşması çerçevesindeki taahhütlerine uygun olarak uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına birlikte katkıda bulunmak için önem verdikleri demokratik değerlere,*

---

²²⁹ Gerteiser, op. cit., s. 81; Ischinger, op. cit., ss. 55-56 (Bir çok uzmanında belirttiği gibi ATS başlıca beş alanda Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları'na yeni düzenlemeler getirmektedir. ATS'nin 4., 6., 14. ve 30. Md.'leri itibarıyla getirilen bu yenilikler şu başlıklar altında özetlenebilir: 1- Avrupa Parlamentosu ve Konsey arasında yeni bir işbirliği sürecinin başlatılması; 2- Avrupa Parlamentosu'nun etkinliğinin artırılması; 3- Yeni ve mevcut ortak politikaların yeniden düzenlenmesi çerçevesinde başta 31 Aralık 1992 tarihine kadar bir iç pazarın kurulması olmak üzere parasal kapasite, sosyal politika, ekonomik ve sosyal birleşme, araştırma ve teknolojik gelişme ile çevre konularında çalışmalar yapılması; 4- Konsey'deki nitelikli çoğunlukla karar alma ilkesinin ortak gümrük tarifesi, hizmet edimleri, vb. konularda değiştirilmesi; 5- Dış politika konusunda üye Devletler arasında bir işbirliğinin sağlanması. Bu hususlar hakkında ayrıntı bilgi için bkz.; Karluk; op. cit., ss. 41-42; Karakaş, op. cit., ss. 94-95; Tekinalp, Tekinalp, op. cit., ss. 13-14; Ülger, op. cit., s. 70; Borchardt, loc. cit.; Giovanni Jannuzzi, "Siyasi Alanda Avrupa İşbirliği-Daha Fazla Bütünleşme", NATO Dergisi, Sayı: 3, 1988, s. 11; Nurettin Türsan (haz.), *Avrupa'nın Yeni Siyasi Stratejik-Ekonomik Ortamı, Avrupa Ekonomik Topluluğundan Avrupa Birliği'ne 1957-1992-*, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, Aralık 1992, ss. 13-14.; Canbolat, "Avrupa Birliği Uluslararası ...", op. cit., s. 113; Sandıklı, op. cit., s. 67).

hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygı duymayı...” yükümlendiklerini de kabul ettikleri görülmektedir²³⁰.

Yukarıda özet olarak belirttiğimiz dibace kısmı dışında, ATS’nin bütünü dikkate alındığında ise ASİ mekanizmasının uygulanmasına yönelik düzenlemelerin bu Senet’in ‘*Dış Politika Alanında Avrupa İşbirliğine İlişkin Hükümler*’ başlıklı III. Bölümü’nde yer alan 30. Md.’de²³¹ hükümselleştirilmiş olduğu görülmektedir. Oniki paragraftan oluşan bu maddeyi, şu şekilde ana hatlarıyla incelemek mümkündür²³²:

3.10.1. ATS İtibarıyla ASİ’nin Amacı

ATS’nin 30. Md.’sinin 1. Prg.’ı itibarıyla taraf Devletler, ASİ’nin amaçlarını genel ve soyut olarak şu şekilde tanımlamaktadırlar. “*Avrupa Toplulukları üyesi olan Yüksek Akit Taraflar, birlikte bir Avrupa dış politikası hazırlamaya ve gerçekleştirmeye çaba sarf edeceklerdir*”.

Avrupa Toplulukları üyesi Devletlere yükümlülükler getiren bu düzenlemenin bir diğer özelliği ise ‘*Avrupa dış politikası*’ kavramının ilk kez resmi olarak kullanılmış

---

²³⁰ ATS’nin Dibace Kısmı’nın 1., 2. ve 5. Bentleri için bkz.; “Gemeinsame Aussen und...”, op. cit., ss. 75-76; “Einheitliche Europäische Akte” <http://www.politische-union.de/eea.htm>, (e.t. 12.06.2002); Meltem Cansever, *Avrupa Tek Senedi*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, Eylül 1987, ss. I-II; ATS’nin Dibace Kısmı’nın çeşitli yönleriyle değerlendirilmesi hakkında ayrıca bkz.; Murat Tahsin Yörüng, “Avrupa Tek Senediyle Avrupa Parlamentosuna Tanınan Yetkiler,” *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1-2, 1991, ss. 295-296; Dany, op. cit., s. 48; Borchardt, op. cit., s. 13; Tekeli, İlkın, op. cit., ss. 103-105; Alanat, op. cit., s. 130; Karakaş, op. cit., s. 97; Jannuzzi, loc. cit.; Türsan, op. cit., s. 14.

²³¹ ATS’nin 30. Md.’si, bu Md.’nin 12. Prg.’ında belirtilen hükümler doğrultusunda Yüksek Akit Devletler tarafından gözden geçirilmiş ve ABKA’nın 50. Md.’sinin 2. Prg.’ı (eski Madde P/2) itibarıyla ATS’nin III. Bölümü (ATS’nin 30. Md.’si) yürürlükten kaldırılmıştır (Reçber, “AB Kurucu Antlaşması...”, op. cit., s. 114’de dipnot no 2. ABKA’nın 50. Md.’sinin 2. Prg.’ının tamamı için bkz.; Reçber, “Avrupa Birliği Mevzuatı”, op. cit., s. 41).

²³² Bu incelememiz sırasında şu kaynaklardaki bilgiler ve düzenlemeler karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır: “Gemeinsame Aussen und...”, op. cit., ss. 75-82; “Einheitliche Europäische Akte”, loc. cit.; Cansever, op. cit., ss. 25-28; Canbolat, “Avrupa Birliği Uluslararası ...”, s. 238’de dipnot no 321; Jannuzzi, op. cit., ss. 11-16; Türsan, op. cit., ss. 14-18.

olmasıdır²³³. Başka bir deyişle bu kavram hukuki bir metinde bağlayıcı olarak ilk defa yer almıştır.

3.10.2. ATS İtibarıyla ASİ Sürecinde Üye Devletlerin Yükümlülükleri

1. Prg.'ta genel ve soyut olarak tanımlanan ASİ'nin amacı, 2, 7, 8 ve 9. Prg'lar itibarıyla daha açık bir şekilde belirtilirken, bu amaçlar çerçevesinde taraf Devletler (*Yüksek Akit Taraflar*) ilgili düzenlemeler ile şu yükümlülükleri kabul etmişlerdir:

“Yüksek Akit Taraflar, genel bir çıkar arz eden her dış politika konusunda; ortak eylemlerini en etkili şekilde sağlayabilmek amacıyla, tutumlarını birbirlerine yakınlaştırabilmek ve koordinasyon içinde hareket edebilmek için birbirleriyle danışmada bulunur ve görüş alışverişi yaparlar (2. Prg.'ın a Bendi);

Yüksek Akit Taraflar'ın kesin tutumlarını kararlaştırmasından önce, danışmalar gerçekleştirilir (2. Prg.'ın b Bendi);

Yüksek Akit Taraflar dış politika alanındaki ortak eylemlerini imkan dahilinde arttırmak için ortak ilkeler ve hedeflerin tespit edilmesi ve aşamalı olarak gelişimini sağlarlar (2. Prg.'ın c Bendi, 2. Satır);

Yüksek Akit Taraflar, uluslararası ilişkilerde ya da uluslararası örgütlerdeki faaliyetlerinde, kohärenz gücüne zarar verebilecek her türlü eylemden ve davranıştan kaçınırlar (2. Prg.'ın d Bendi);

Yüksek Akit Taraflar, katıldıkları uluslararası kurumlar ve uluslararası konferanslar sırasında, bu Başlık altında düzenlenen konularda ortak tutumlar benimsemeye çalışırlar (7. Prg.'ın a Bendi). Yüksek Akit Taraflar'ın tümünün katılmadığı uluslararası kurumlar ve uluslararası konferanslar sırasında katılan diğerleri, Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesinde kararlaştırılan ortak görüşleri tamamıyla dikkate alırlar (7. Prg.'ın b Bendi);

Yüksek Akit Taraflar, kendileri için gerekli addettikleri her zaman, üçüncü Devletlerle ve bölgesel gruplarla politik bir diyalog düzenlerler (8. Prg.);

Yüksek Akit Taraflar ve Komisyon, karşılıklı yardım ve bilgi alışverişinde bulunarak, üçüncü Devletler ve uluslararası örgütlerdeki akredite temsilcileri arasında işbirliğini arttıırırlar (9. Prg.).

---

²³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Dany, op. cit., s. 33; Jannuzzi, op. cit., ss. 11-12; Türsan, op. cit., s. 14.

Belirttiğimiz bu düzenlemelerden de anlaşıldığı gibi ATS'ne taraf olan Devletler, 30. Md.'nin 2. Prg.'ı, 7. Prg.'ının a Bendi ve 9. Prg.'ı itibarıyla hükümselleştirilen ortak bir dış politika oluşturulması konusundaki yükümlülükleri kabul etmişlerdir.

ATS'nin 30. Md.'sinin 7. Prg.'ının b Bendi ve 8. Prg.'ı itibarıyla hükümselleştirildiğini belirttiğimiz Avrupa Toplulukları üyesi olmayan üçüncü Devletlerle ilişkiler konusunda, ATS'ne taraf Devletler tarafından kabul edilen yükümlülükler genişlik kazandıran bir diğer düzenleme ise, ATS'ne ekli bir bildirgedir. “*Yüksek Akit Tarafların Avrupa Tek Senedi III. Başlığı'na İlişkin Bildirgesi*” başlığını taşıyan bu düzenleme ile ATS'ne taraf Devletler, ASİ'nin, Topluluklara üye olmayan Avrupalı diğer Devletlere de açık olduğunu kabul ederlerken, özellikle de Avrupa Konseyi'ne üye olan Devletler ve yakın işbirliği içinde oldukları demokratik değerlere sahip Avrupalı diğer Devletler ile ilişkilerini güçlendirme konusunda uzlaştıklarını belirtmişlerdir²³⁴.

Başka bir ifadeyle belirtirsek, Avrupa Toplulukları, ATS'ne ekli bu Bildirge ile Avrupa Konseyi üyesi olan Devletlerin yanı sıra, kimi Doğu Avrupa Devletleri ile de diyalog kurma ve görüşmelerde bulunma konularında ASİ çerçevesinde hukuksal bir yetkiye sahip olmuşlardır. Sözkonusu bu yetki ise, *Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı - Teşkilatı (AGİK-AGİT)* süreci içinde Topluluklar ve Doğu Avrupa Devletleri arasındaki ilişkilerin temel ögesini oluşturmuş ve AGİK-AGİT deneyimi ile Topluluklar, üçüncü Devletlerle yapılan görüşmelerde ‘*tek sesle konuşma*’ olanağına sahip olurlarken, siyasi işbirliği potansiyelini fiili bir biçimde uygulamaya koymuşlardır²³⁵.

---

²³⁴ “*Yüksek Akit Tarafların Avrupa Tek Senedi III. Başlığı'na İlişkin Bildirgesi'nin* tam metni şöyledir: “*Avrupa Siyasi İşbirliği ile ilgili III. Başlığın Yüksek Akit Tarafları, kendileri ile aynı idealleri ve amaçları paylaşan diğer Avrupa Devletlerle karşılıklı olarak ilişkileri güçlendirmeye açtıkları. Yüksek Akit Taraflar özellikle, Avrupa Konseyi'ne üye olan Devletler ve kendileri ile dostluk ilişkilerini muhafaza eden ve yakın işbirliği içinde bulunan Avrupa'lı diğer demokratik Devletleri ile bağlarını güçlendirme hususunda uzlaşmışlardır*”

²³⁵ H. Borchert, “Friedensicherung im Rahmen der OSZE ?- Eine Antwort in acht Postulaten”, <http://www.fsk.ethz.ch/osze/research/paper02.htm> (e.t. 17.05.2003); Dany, op. cit., ss. 33-34; Aktar, op. cit., ss. 165-170.

3.10.3. ATS İtibarıyla ASİ Sürecinin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi

ATS'nin 30. Md.'si, bir yandan ASİ sürecinin işleyişinde yetkili olan Avrupa Toplulukları organlarının görev ve sorumluluklarını diğer yandan da bu mekanizmanın kendi iç yapısına (organlarına) ilişkin çalışma esaslarını düzenlemiştir. Sözkonusu bu yapının daha iyi anlaşılması için çalışmamızda öncelikle ATS itibarıyla kurulan ASİ'nin iç yapısı incelendikten sonra, bu yapının işleyişinde yetkili olan Avrupa Toplulukları organlarının ele alınması uygun olacaktır.

3.10.3.1. ASİ'nin Organları

ATS'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'nda ASİ'nin başlıca organları ile bu organların görev ve yetkileri şu şekilde düzenlenmiştir:

- **ASİ Başkanlığı:**

ATS'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'ının a Bendi itibarıyla Başkanlık, Avrupa Toplulukları Konseyi Başkanlığı'nı yürüten üye Devletler (*Yüksek Akit Taraflar*) tarafından, alfabetik sıra ile yürütülür. Başkanlığın görevleri ise ilgili Prg.'ın b Bendi'nde şu şekilde düzenlenmiştir:

“Başkanlık, girişim, koordinasyon ve Avrupa Siyasi İşbirliği ile ilgili faaliyetler çerçevesinde üçüncü Devletlerle ilişkilerde üye Devletleri temsil görevini yürütür. Başkanlık ayrıca, siyasi işbirliğinin yönetiminden ve özellikle toplantı tarihlerinin saptanması, toplantıların duyurulması ve düzenlenmesinden sorumludur”.

ATS'nin 30. Md.'sinin 5. Prg.'ı²³⁶ ise, Komisyon'un yanı sıra ASİ Başkanlığı'na, Avrupa Toplulukları dış politikaları ile ASİ içinde kararlaştırılan politikaların birbirini tamamlaması için kohärenz prensibi çerçevesinde çalışma sorumluluğu vermiştir.

---

²³⁶ ATS'nin 30. Md.'sinin 5. Prg.'ının tam metni şöyledir: “Avrupa Topluluğu dış politikaları ve Avrupa Siyasi İşbirliği içinde kararlaştırılan politikalar birbirleriyle kohärenz içinde olmalıdır (1. Bend). Başkanlık ve Komisyon'un her birinin, kendi yetkileri çerçevesinde, kohärenzin sağlanması ve korunmasında özel sorumluluğu vardır” (2. Bend).

- ***Siyasi Direktörler:***

ATS'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'ının c Bendi itibarıyla oluşturulan Siyasi Direktörler ise, *“Avrupa Siyasi İşbirliği'ni harekete geçirmek ve bu Birliğin sürekliliğini sağlamak ve Bakanların müzakerelerini hazırlamak amacıyla Siyasi Komite içinde düzenli olarak toplanırlar”*.

Siyasi Direktörler, yılda yirmi olağan toplantı yapmalarının yanısıra²³⁷, bu Prg.'ın c Bendi itibarıyla Siyasi Komite'nin içinde yer almalarından dolayı, ilgili Prg.'ın d Bendi²³⁸ uyarınca, en az üç üye Devletin talebi üzerine, kırk sekiz saat içinde acil olarak da toplantıya çağrılabilirler.

- ***Avrupa Muhabirler Grubu:***

ATS'ne taraf olan on iki üye Devlet'in Dışişleri Bakanlıklarında ASİ ile ilgili ilişkileri yürüten görevlilerden oluşan Avrupa Muhabirler Grubu, ATS'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'ının e Bendi itibarıyla, *“...Siyasal Komite'nin yönetimi altında Avrupa Siyasi İşbirliği'nin uygulanışını izlemek ve genel düzenleme sorunlarını incelemekle görevlidir”*.

Avrupa Muhabirler Grubu, Siyasi Komite'nin yönetimi altında olmasından dolayı, bu komite ile eş zamanlı toplanır²³⁹. Ancak, bu yapısından dolayı Muhabirler Grubu, ilgili Prg.'ın d Bendi'nin düzenlemeleri uyarınca, en az üç üye Devletin talebi üzerine, kırk sekiz saat içinde acil olarak da toplantıya çağrılabilir.

---

²³⁷ Jannuzzi, op. cit., s. 13; Türsan, op. cit., s. 16.

²³⁸ ATS'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'ının d Bendi'nin tam metni şöyledir: “En az üç üye Devletin talebi üzerine Siyasi Komite yada gerektiğinde Bakanlar, kırk sekiz saat içinde toplantıya çağrılırlar”.

²³⁹ Jannuzzi, loc. cit.; Türsan, loc. cit.

- **Çalışma Grupları:**

Siyasi Komite, kendi çalışmalarına yardımcı olmaları amacıyla, çalışma grupları oluşturabilmektedir. Sözkonusu bu gruplar, her yıl dört veya beş kez olağan²⁴⁰ olarak toplanır²⁴¹.

- **Sekreteryaya:**

ATS'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'ının g Bendi²⁴² itibarıyla Brüksel'de kurulan Sekreteryaya, ASİ'ne ilişkin çalışmaların hazırlanışında ve uygulanmasında ASİ Başkanlığı'na yardımcı olup, idari işleri yürütmekle görevlidir²⁴³.

ASİ Sekreteryası'nın üyeleri diplomatik dokunulmazlık ve imtiyazlar bakımından, ATS'nin 30. Md.'sinin 11 Prg.'ı itibarıyla, "... Yüksek Akit Tarafların, Sekreteryanın kurulduğu yerde bulunan diplomatik misyonlarının üyeleri ile aynı muameleye tâbidirler".

3.10.3.2. ASİ Sürecinde Yetkili Olan Avrupa Toplulukları Organları

ASİ sürecinin işleyişinde yetkili olan Avrupa Toplulukları organları ATS'nin 30. Md.'sinin 3. ve 4. Prg.'larında düzenlenmiştir. Ancak, bu düzenlemeler ile sadece AB Bakanlar Konseyi (*Avrupa Toplulukları Konseyi*)'nin²⁴⁴, Komisyon'un ve Parlamento'nun görev ve yetkileri tanımlanırken, ATS'nin '*Genel Hükümler*' başlıklı I. Bölümü dikkate alındığında, üye Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları ile

---

²⁴⁰ Jannuzzi, loc. cit.; Türsan, loc. cit.

²⁴¹ ATS'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'ının f Bendi'nin tam metni şöyledir: "*Çalışma Grupları, Siyasi Komite'nin yönetimi altında toplanırlar*".

²⁴² ATS'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'ının g Bendi'nin tam metni şöyledir: "*Brüksel'de kurulan bir Sekreteryaya, Avrupa Siyasi İşbirliği'nin faaliyetlerinin düzenlenişi ve uygulanışında ve idari konularda Başkanlığa yardım eder*".

²⁴³ ATS'ne ekli "*Avrupa Tek Senedi'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'ının g Bendine İlişkin Bildirge*" itibarıyla taraf Devletler, Sekreteryaya'nın kuruluşuna ilişkin olarak şu hususları kabul etmişlerdir: "*Konferans, 30. Md.'nin 10. Prg.'ının g Bendi hükümlerinin, Topluluklar içinde belirli organların ve hizmet bürolarının geçici olarak kurulmasına ilişkin olarak, üye Devlet Hükümetlerinin temsilcilerinin 8 Nisan 1965 tarihinde aldıkları kararda yer alan hükümlere hâlel getirmediğini kabul eder*" (Bu konuda ayrıca bkz.; "Gemeinsame Aussen und...", op. cit., ss. 85-87).

²⁴⁴ Bu adlandırma için yaptığımız açıklama hakkında bkz.; supra, dipnot no 45.

Komisyon Başkanı'nın katılımı ile oluşturulan AB Konseyi (*Avrupa Konseyi*)'nin²⁴⁵ de ASİ'nin faaliyetlerinin yürütülmesi hususunda yetkili bir organ olduğu görülmektedir.

ASİ sürecinde yetkili olan organları ayrıntılı olarak incelemeye önce önemle belirtmemiz gereken bir diğer husus da, bu organların görev ve yetkilerini kullanma konusunda, ATS'nin 3. Md.'sinin 2. Prg.'nda belirtilen hükümler itibarıyla sınırlanmış olduklarıdır. Bir başka ifade ile belirtirsek, bu organların yetkilerini kullanmaları ATS'nin 3. Md.'sinin 2. Prg.'nda şu şarta bağlanmıştır:

“Avrupa Siyasi İşbirliği konusunda yetkili olan kurumlar ve organlar yetkilerini ve sorumluluklarını, III. Başlıkta ve de 1. Md.'nin 3. Bendi'nde adı geçen belgelerde saptanan şartları ve bu düzenlemelerde yer alan amaçları dikkate alarak kullanırlar”.

İşbu düzenlemede atıfta bulunulan ATS'nin 1. Md.'sinin 3. Bendi şu şekildedir:

“Avrupa Siyasi İşbirliği III. Başlıkta düzenlemiştir. Bu başlıktaki hükümler, Lüksemburg (1970), Kopenhag (1973) ve Londra (1981) Raporları ve de Avrupa Birliği Resmi Bildirgesi (1983)'nde akdedilip, üye Devletler arasında aşama aşama yerleşen prosedürleri ve uygulamaları onaylar ve tamamlar”.

Yukarıda incelediğimiz düzenlemelerde belirtilen yetki alanları açısından ASİ sürecinde görev verilen Avrupa Toplulukları organları şunlardır:

AB Konseyi (Avrupa Konseyi):

Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşmaları'nda öngörülmemesine rağmen 1970'lerin ikinci yarısından itibaren fiili olarak etkili olmaya başlayan ve ATS'nin 2. Md.'si itibarıyla tesis edilen AB Konseyi, üye Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları ile Komisyon Başkanı'nın bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

Üye Devletlerin Dışişleri Bakanları ve bir Komisyon üyesinin katıldığı AB Konseyi yılda olağan olarak en az iki kez toplanırken, bu toplantılarda Topluluğu ilgilendiren bütün konular dahilinde ASİ'ne yönelik hususlar görüşülmektedir.

---

²⁴⁵ Bu adlandırma için yaptığımız açıklama hakkında bkz.; supra, dipnot no 45.

AB Bakanlar Konseyi (Avrupa Toplulukları Konseyi):

AB Bakanlar Konseyi, dolaylı bir biçimde ASİ itibarıyla yetkilendirilmiş bir organdır. Zira, ATS'nin 30. Md.'sinin 3. Prg.'ının a Bendi itibarıyla, üye Devletlerin Dışişleri Bakanları ve Komisyon'un bir üyesi ASİ çerçevesindeki konuları görüşmek üzere yılda en az dört kez toplanırlarken, bu kişilerin, ayda en az bir kez toplanan AB Bakanlar Konseyi toplantıları sırasında, ASİ faaliyetleri çerçevesindeki dış politika konularını müzakere etme yetkileri de bulanmaktadır. Diğer bir ifade ile, toplantılarına katılan sujelerin niteliğinden dolayı AB Bakanlar Konseyi, siyasi işbirliği çerçevesindeki dış politika konularını ele alabilmektedir.

Komisyon:

ATS'nin 30. Md.'sinin 3. Prg.'ının a Bendi itibarıyla, üye Devletlerin Dışişleri Bakanları ile birlikte Komisyon'un bir üyesi, ASİ çerçevesindeki konuları görüşmek üzere yılda en az dört kez toplanmakla -özel olarak- görevlendirilirken, bu Prg.'ın b Bendi açısından ise Komisyon'un, siyasi işbirliğine yönelik çalışmaların tamamına katılmakla yükümlü olduğu görülmektedir.

ATS'nin 30. Md.'sinin 5. Prg.'ı daha somut bir düzenleme ile -ASİ Başkanlığıyla birlikte- Komisyon'a, Avrupa Toplulukları dış politikaları ile ASİ içinde kararlaştırılan politikaların birbirini tamamlaması için kohärenz prensibi çerçevesinde çalışma sorumluluğu vermiştir.

Komisyon'un, ATS sonrasında ASİ çerçevesindeki çalışmalara yukarıda belirttiğimiz düzeyde katılımı, bir yandan Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasındaki politik ilke belirleme sürecinin kurumsallaşma eğiliminin göstergesi olmuş²⁴⁶, diğer yandan da ekonomik kararların siyasi yansımaları nedeniyle bu organı, ASİ mekanizmasının 'görünmeyen el'i konumuna getirmiştir²⁴⁷.

---

²⁴⁶ Karakaş, op. cit., s. 101.

²⁴⁷ Ülger, op. cit., s. 71.

Avrupa Parlamentosu:

ASİ ile Avrupa Parlamentosu arasındaki ilişki, ATS'nin 30. Md.'sinin 4. Prg.'ında düzenlenmiştir. Bu düzenleme itibarıyla “...*Yüksek Akit Taraflar, Avrupa Parlamentosu'nun, Avrupa Siyasi İşbirliği'ne yakinen katılımını sağlarlar. Bu amaç çerçevesinde Başkanlık, Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesinde incelenen dış politika konuları hakkında Avrupa Parlamentosu'na düzenli olarak bilgi verir ve Avrupa Parlamentosu'nun bu çalışmalar üzerine olan görüşlerinin değerlendirilmesine...*” dikkat ederler.

Bu düzenlemeden de anlaşıldığı gibi, ATS açısından üye Devletler, ASİ mekanizması çerçevesinde oluşturulan işbirliği süreci içinde, Avrupa Parlamentosu'nun, dış politika alanındaki görüşlerini bildirmesini ve bu görüşlerin ASİ Başkanlığı tarafından dikkatle değerlendirileceğini kabul ederek, Avrupa Parlamentosu'na (*işbirliği kapsamında*) önemli bir görev vermişlerdir²⁴⁸.

3.10.4. ATS İtibarıyla ASİ Çerçevesindeki Avrupa Güvenliği'ne İlişkin Konular

Gerek 1983 yılında yapılan Stuttgart Zirvesi sırasında gerekse 1986 yılı içinde ATS'nin oluşturulması sürecindeki görüşmelerde, en büyük tartışmaların güvenlik konusu üzerinde yapılmasından dolayı, taraf Devletlerce bu konuyu düzenleyen ATS'nin 30. Md.'sinin 6. Prg.'ına son derece önemli hükümler konulmuştur. Bu Prg.'ta, şu hususlara yer verilmektedir:

“a- Yüksek Akit Taraflar, Avrupa güvenliği ile ilgili konularda daha sıkı bir işbirliğinin, dış politika alanında bir Avrupa Kimliği'nin gelişmesine önemli katkıda bulunacağı görüşündedirler. Taraflar ayrıca, güvenliğin siyasi ve ekonomik yönleri hakkındaki tutumlarını daha fazla koordine etmeye hazırdırlar.”

²⁴⁸ “Gemeinsame Aussen und...”, op. cit., ss. 83-85; Canbolat, “Avrupa Birliği Uluslarüstü ...”, op. cit., s. 114 [ATS'nin tamamı dikkate alındığında, Avrupa Toplulukları mevzuatının ittihazında Avrupa Parlamentosu'nun, gerek işbirliği (ATS 6. ve 7. Md.'ler) gerekse onay prosedürleri (ATS 8. ve 9. Md.'ler) itibarıyla yetkilendirildiği görülmektedir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Yörüng, op. cit., ss. 295-306; Haluk Kabaalioğlu, “Avrupa Parlamentosu”, Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1-2, 1991, passim].

b- Yüksek Akit Taraflar, güvenlikleri için gerekli sanayi ve teknolojik koşulları korumaya kararlıdırlar. Bu amaçla, ulusal düzeyde olduğu gibi, belirtilen durumlar içinde yetkili kurumlar ve organlarda çalışacaklardır.

c- Bu başlık altındaki düzenlemeler, kimi Yüksek Akit Taraflar'ın Batı Avrupa Birliği ve Atlantik İttifakı ile olan güvenlik alanındaki mevcut sıkı işbirliklerine engel değildir”.

Aktardığımız bu düzenlemelerde de açık bir şekilde belirtildiği gibi, ATS'ne taraf olan bir çok Devletin üyesi olduğu askeri ittifaklar, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında güvenlik alanındaki işbirliğinin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu ittifaklar, ATS itibarıyla da tanınmaktadır²⁴⁹. ASİ çerçevesinde, ATS'nin 30. Md.'sinin 6. Prg.'ının a ve b Bendlerinde ortaya konulan güvenliğe ilişkin siyasi, iktisadi ve teknolojik unsurlar, etkileri orta ve uzun vadede görülebilecek politikalar olarak kalmışlardır. Diğer bir ifade ile vurgularsak, üye Devletler ulusal egemenliklerinden büyük ölçüde feragatte bulunarak, ASİ süreci içinde bir askeri güvenlik ittifakı kurmaya, ATS açısından da yanaşmamışlar ve ulusal güvenliklerini üyesi oldukları mevcut uluslararası askeri örgütler çerçevesinde sağlamaya devam etmişlerdir.

4. ASİ'nin Değerlendirilmesi

Avrupalı Devletlerin, ortak bir dış politika çerçevesinde 'tek bir ses' olarak uluslararası sistemde yer almasına yönelik çabalar, ilk olarak (AKÇT'nun kurucu altı üyesinin girişimleri ile) 1950'li yılların başında AST ve ASB'ni oluşturma girişimleri ile başlatılmıştır. Bu iki girişimin de eş zamanlı olarak başarısız olmasının ardından yapılan çeşitli çalışmaların - girişimlerin sonucunda, 1970 yılında ASİ resmen kurulmuştur. Kurulduğu günden itibaren başta, 1973 Kopenhag Raporu, 1981 Londra Raporu, 1983 Stuttgart Bildirgesi ve 1987 ATS olmak üzere, Avrupa'da siyasi işbirliği sağlamaya yönelik birçok girişimden etkilenecek gelişen ASİ, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin dış politikaları arasında bir konsensüs oluşturma amacı çerçevesinde, Toplulukların uluslararası sistem ile olan ilişkilerini tamamlayan bir mekanizma - sistem olmuştur.

²⁴⁹ Jannuzzi, op. cit., s. 15; Türsan, op. cit., s. 18; Tezcan, op. cit., s. 145.

Genel olarak bakıldığında, 1970'li yıllar, ASİ'nin kurumsal düzeyde gelişimin tamamlandığı bir hazırlık dönemi olarak geçilirken, bu dönem içinde Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin işbirliği içinde hareket ettikleri uluslararası olaylar sınırlı kalmıştır. Diğer bir ifade ile ekonomik alanda kaydedilen gelişmelerin, ASİ mekanizması çerçevesinde dış politika alanında etkili bir işbirliği oluşturacağı öngörülmesine rağmen, 1980 yılındaki Venedik Bildirgesi'ne kadar, dış politika konularında üye Devletler arasında istikrarlı bir uyumluluk görülememiştir. Bu dönem içinde üye Devletlerin, ASİ mekanizması çerçevesinde kolektif olarak hareket ettikleri olayların başlıkları şöyledir: Üye Devletlerin Dışişleri Bakanları arasında teleks bağlantısının kurulması, çeşitli alanlarda çalışma gruplarının oluşturulması, 1974 yılında Kıbrıs'ta Nikos Sampson tarafından yapılan darbenin kınanması, AGİK hazırlıkları kapsamında 1972-1974 yılları arasında yapılan çalışmalar, Helsinki Nihai Senedi'nin Avrupa Toplulukları adına dönemin İtalya Başbakanı olan Aldo Moro tarafından imzalanması²⁵⁰.

1980 yılında, Arap - İsrail çatışmasına ilişkin olarak Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından yayımlanan Venedik Bildirgesi²⁵¹ ise ASİ süreci içinde en çok ses getiren eylem olmuştur. Bu bildirgenin ardından, Topluluklar üyesi Devletlerin, ASİ süreci çerçevesinde daha kolektif hareket ettikleri ileri sürülebilir. Zira, AT, 1987 yılında İsrail ile ticaret anlaşması yapmayı *-bu Devletin Filistin menşeli tarım ürünlerine uyguladığı politikalar nedeniyle-* reddetmiş, 1989 yılında ise dönemin Çin Hükümeti'nin Tiananmen Meydanında gerçekleştirdiği kırım nedeniyle, bu Devlete ile yaptığı bütün yardım programlarını dondurmuştur²⁵².

---

²⁵⁰ Genel olarak belirttiğimiz bu önemli gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Hüseyin Pazarıcı, "AGİK Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları", Turgut Tarhanlı (Hazırlayan), **Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet**, İstanbul, Engin Yayıncılık, BTB, (içinde) ss. 264-267; Ülger, op. cit., ss. 72-73; Jannuzzi, op. cit., s. 16; Türsan, op. cit., s. 17.

²⁵¹ Bu Bildirge hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Ülger, op. cit., s. 73; İrfan Kaya Ülger, "Ortadoğu Sorunu" ve 'Yugoslavya'nın Dağılması'nın Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi", http://stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_04.html (e.t. 11.09.2003).

²⁵² Dany, op. cit., ss. 52-53; Jannuzzi, op. cit., s. 16; Türsan, op. cit., s. 17; Ülger, "Ortadoğu Sorunu" ve "...", loc.cit.

1987 yılında yürürlüğe giren ATS, çalışmamızın önceki kısımlarında ayrıntılı olarak belirttiğimiz gibi, ASİ mekanizmasının eksik olan hukuksal zeminini oluşturarak, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasındaki siyasi işbirliğine olumlu bir katkıda bulunmuştur. Ancak, ATS'nin yürürlüğe girmesinin ardından uluslararası sistemde yaşanan *-Berlin Duvarı'nın yıkılması, Doğu Blok'unda yaşanan reformların ardından Varşova Pakt'nin lağvedilmesi ve SSCB'nin dağılması gibi-* önemli politik gelişmeler karşısında, Avrupa Toplulukları'nın ve üye Devletlerin sergilediği dış politikaların koordineli olmaması / olamaması sonucunda, ASİ mekanizmasının mevcut durumu ve etkinliği sorgulanmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, çalışmamızın bir sonraki kısmında ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz ABKA'nın V. Kısım hükümleri itibarıyla AB içinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturulmuştur.

Görüşümüze göre, çok hızlı bir şekilde değişen uluslararası konjonktürde ASİ'nin başarılı olmamasının ardında yatan sebep, bu mekanizmasının iç yapısından kaynaklanmaktadır. Zira, Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin özellikle kendi güvenlik ve savunmalarıyla ilgili dış politika konularında egemenlik yetkilerinden feragat etmek istememeleri sonucunda ASİ, uluslararası değil, hükümetlerarası bir yapı kapsamında kurulmuştur. Bu bağlamda ayrıca ASİ'nin, bağlayıcı kararlar alamadığı ve zorlayı yetkilere sahip olmadığını da unutulmaması gereklidir.

İKİNCİ KISIM

AVRUPA BİRLİĞİ KURUCU ANDLAŞMASI'NIN İLGİLİ DÜZENLEMELERİ İTİBARIYLA ODGP

1. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu ve ODGP'nin Gelişimi

İki Kutuplu Sistem'in sona ermesi, tüm Dünyadaki siyasi ve askeri sistemlerde geçiş ve değişim dönemlerinin yaşanmasına yol açarken, Avrupa'da yaşanan çok sayıda siyasi gelişmede, eski kıtanın şeklini değiştirmiştir²⁵³. Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu kaotik uluslararası konjonktür içinde, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında bütünleşmeyi arttırmak için, ATS'nin başlangıç bölümünde yer alan bir Avrupa birliği kurulması hedefi çerçevesinde ilk olarak, 1989 yılında Madrid'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında bir “*Ekonomik ve Parasal Birlik Andlaşması*” hazırlanmasına karar verilmiştir.

Ekonomik bir dev olmasına rağmen siyasi bir güç olarak pek fazla etkili olamayan Avrupa Toplulukları'nın, değişen uluslararası güç dengeleri karşısında, ekonomik konumunun kendisine kazandırdığı güce paralel bir siyasi güç olmak istemesinin²⁵⁴ / gereksiniminin sonucunda da, ilk olarak, 1990 yılı sonunda dönemin Almanya Başbakanı Helmut Kohl ve Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın girişimleri ile ekonomik bir birliğin yanı sıra, siyasal birlik konusundaki çalışmalarında geliştirilmesi gündeme gelmiştir²⁵⁵.

---

²⁵³ Avrupa'da yaşanan siyasi gelişmelerin başında Doğu ve Batı Avrupa arasındaki demirperdenin kalkması, iki Almanya'nın yeniden birleşmesi ve eski Yugoslavya topraklarında savaşın başlaması gelmektedir. Ayrıca, uluslararası düzeyde de Körfez Savaşı başlamıştır. Bu gelişmeler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; İbrahim Canbolat, “Yeni Avrupa Yapılanması ve Türkiye”, *Marmara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Çalışmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1-2, Yıl 1993-1994, ss. 69-77; Tayyar Arı, “Yeni Dünya Düzeni ve Global Güvenlik”, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, Sayı 6, Mayıs 1994, 157-169.

²⁵⁴ Çayhan, op. cit., s. 344; Elvira Borombaeva, “Maastricht Antlaşması, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve AGSK AB'nin Güvenlik Konseptinin Gelişim Süreci”, <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/maas.html> (e.t. 04.08.2002).

²⁵⁵ Bernhard Knoll, *Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik*, Wien: Renner Institut Verlag, 2003, s. 3.

Şüphesiz, Kohl ve Mitterand'ın bu görüşmeleri tesadüfî değildir. Zira, 1990 yılında Doğu Almanya'nın, Federal Almanya'ya ile birleşmesi sonucunda, Almanya'nın Avrupa Toplulukları içindeki ağırlığı büyük ölçüde artmıştır. Başta Fransa olmak üzere diğer üye Devletlerde, bu durum karşısında Avrupa Toplulukları'nın kurumsal yapısında değişiklik yapılmasını istemişlerdir. Almanya'nın, Avrupa Toplulukları üyesi diğer Devletlerden gelen bu eğilimi desteklemesi üzerine, 15 Aralık 1990 tarihinde Roma yapılan Zirvede alınan kararlar doğrultusunda, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında bir '*Tek Pazar*' kurulmasına yönelik çalışmalara hız verilmiştir. Bu amaç çerçevesinde, ekonomik ve parasal konular üzerine çalışmalar yapması planlanan Hükümetlerarası Konferansla eşzamanlı olarak siyasi birlik konusunun ele alındığı ikinci bir konferansın daha düzenlenmesi kararlaştırılmıştır²⁵⁶. Üye Devletlerin, egemenlik haklarını belirli konularda ve şartlarda Avrupa Toplulukları'na devretmesini, ancak egemenliğin devri ile ilgili kararların oybirliği prensibi ile alınmasını öngören Hükümetlerarası Konferans çalışmaları, 1991 yılı boyunca aralıksız olarak devam etmiştir²⁵⁷.

1.1. Maastricht Andlaşması

Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında ekonomik entegrasyonun büyük ölçüde tamamlanmış olmasının, Avrupa bütünleşmesine etkilerini arttırmak için sürdürülen hükümetlerarası konferansların sonucunda, 14-15 Aralık 1991 tarihlerinde Hollanda'nın Maastricht şehrinde yapılan Devlet veya Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, Topluluklara üye Devletler arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesi kararı alınmıştır. Alınan bu karar doğrultusunda, 7 Şubat 1992 tarihinde Avrupa Toplulukları üyesi

---

²⁵⁶ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., ss. 81-82; Karluk, op. cit., s. 48; Türsan, op. cit., ss. 19-22; Tezcan, op. cit., ss. 145-146; Ömer Bozkurt, "Siyasal ve Kurumsal Yönleriyle Maastricht Antlaşması ve Avrupa Bütünleşmesi", *Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, Mart 1993, ss. 9-10.

²⁵⁷ Karluk, loc. cit. AB üyesi Devletler arasında yapılan Hükümetlerarası Konferans çalışmalarına ABD'nin de dolaylıda olsa önemli etkisi olmuştur. Zira, ABD, 12 Aralık 1988 tarihli Baker, 20 Kasım 1990 tarihli NATO Deklarasyonları, 6-7 Temmuz 1991 tarihli NATO Zirvesi vesilesiyle AB üyesi Devletler arasında güvenlik ve savunma konularının tartışılmasına yönelik girişimleri desteklemiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Knoll, op. cit., ss. 3-4; Çomak, "Yeni Bir Çağ ...", op. cit., ss. 57-59; Tezcan, op. cit., s. 146 ve dipnot no 6.

Devletlerin temsilcileri tarafından imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması ile AB kurulmuştur.

AB, genel ve soyut bir tanımlama ile belirtirsek, üye Devletler arasında dayanışmayı sağlayarak ilişkileri bütünleştirme görevine sahiptir. Bu görev bağlamında Birlik, Kurucu Andlaşması düzenlemeleri itibarıyla; a) Avrupa Toplulukları, b) ortak dış politika, güvenlik, savunma ve c) adalet ve içişleri olmak üzere üç sütun üzerine kurulmuştur²⁵⁸.

Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında işbirliğini ve siyasal bütünleşmeyi bu üç sütun üzerinden sağlamayı gaye edinen AB'nde -dolayısıyla ABKA'nda-, ABKA'nın 48. Md.'si (*eski N Md.'si*) hükümleri uyarınca, gerek Amsterdam gerekse Nice Andlaşmaları ile revizyon yapılmıştır.

Çalışmamızın başlığı bağlamında, ortak dış politika, güvenlik ve savunma konularına ilişkin olan ikinci sütuna, gerek Amsterdam gerekse Nice Andlaşmaları ile getirilen bir çok değişikliği şu şekilde sistematik bir biçimde incelemek mümkündür.

1.1.1. Maastricht Andlaşması'nın ODGP'na İlişkin Hükümleri

Yukarıda da vurguladığımız gibi, ABKA'nın amacı, Avrupa bütünleşmesinin daha da ileri bir boyuta taşınmasıdır. Bu amaç bağlamında, ekonomik ve parasal birliğin yanı sıra, siyasal birliğinde sağlanabilmesi için, ilk olarak ATS'nde hukuksal bir boyut kazanan dış politika ve güvenliğe ilişkin hususlar, Maastricht Andlaşması'nın çeşitli hükümlerinde daha geniş kapsamlı bir biçimde düzenlenmiştir.

Diğer bir ifade ile, ABKA'nın I. Başlığı (*Ortak Düzenlemeler*) altında yer alan genel hükümlerde, ekonomik ve parasal birlik ile ortak dış politika ve güvenliğin eş zamanlı olarak gerçekleştirilmesinin amaçlandığı vurgulanmış (*ABKA'nın 2. Md.'sinin 2. bendi*) ve bu amaç doğrultusunda da, AB Konseyi'nin genel siyasi eğilimleri saptama ve gerekli ivmeyi kazandırmaktan sorumlu olduğu belirtilmiştir (*ABKA'nın 4. Md.'si*).

---

²⁵⁸ Genel ve soyut mahiyette belirttiğimiz, AB'nin kurumsal yapısı ve bu bağlamda uluslararası hukuk kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., supra, I. Bölüm Alt Başlık "3. Avrupa Birliği Örneğinde Uluslararası Örgütlenme ve Egemenlik Kavramı".

Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında ortak bir dış ve güvenlik politikası oluşturulmasına ilişkin özel hükümler ise ABKA'nın V. Başlığı altındaki J 1 – J 11. Md.'lerinde yer almıştır.

Bu hükümler itibarıyla ODGP'nin amaçları: AB'nin ortak değerlerinin, temel çıkarlarının ve bağımsızlığının korunması; Toplulukların ve üye Devletlerin her yönüyle güvenliğinin güçlendirilmesi; AGİT'in ilke ve amaçlarına ek olarak BM Şartı'nın ve Helsinki Nihai Senedi'nin ilkelerine ve 1990 Paris Şartı'nın amaçlarına uygun olarak barışın korunması ve uluslararası güvenliğin ve uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi; demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukuk kurallarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, olarak belirtilmiştir. Aynı hükümler uyarınca işbirliği kapsamında, ortak tutum ve ortak eylem olarak adlandırılan araçlar, bu amaçlara ulaşılması için öngörülmüştür. Genel ve soyut olarak belirttiğimiz amaçlara ulaşmak için öngörülen bu araçların kullanımı, diğer bir deyişle ODGP'nin işletilmesi ve bu hususlar ile ilgili organların görev ve sorumlulukların tespiti ise ABKA'nın J. 5, J. 7, J. 8. ve J. 9 Md.'lerinde düzenlemiştir²⁵⁹.

Nice Andlaşması ile getirilen değişiklikler, çalışmamızın sonraki kısımlarında yer aldığı için genel ve soyut olarak değindiğimiz bu Md.'ler bakımından, ODGP'nin işletilmesi konusunda yetkilendirilen organların isimleri ise şöyledir: AB Konseyi, AB Bakanlar Konseyi, Başbakanlık, Komisyon, Avrupa Parlamentosu, Siyasi Komite²⁶⁰.

---

²⁵⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Türsan, op. cit., ss. 23-28; Knoll, op. cit., ss. 4-6; Alanat, op. cit., ss. 132-134; Borombaeva, loc. cit.; Çayhan, op. cit., ss. 346-347; Bozkurt, "Siyasal ve Kurumsal Yönleriyle...", op. cit., ss. 13-14; Burak Özdemir, *Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye*, İstanbul: İKV Yayınları, No. 171, Ekim 2002, s. 10.

²⁶⁰ ABKA ile ODGP'na ilişkin olarak ismen belirttiğimiz organların dışında, Avrupa Toplulukları yani AB üyesi Devletlerin dış temsilciliklerine de sorumluluk vermiştir. Zira, üye Devletlerin dış temsilcilikleri, uluslararası örgütlerde ve uluslararası konferanslarda Toplulukların çıkarlarını ve politikalarını korumak için aralarında ortak hareket etmekten sorumlu tutulmuşlardır. Ancak, sorumluluk ihlali durumunda hukuksal bir yaptırım mekanizması öngörülmemiştir. ABKA'nın ODGP'na ilişkin hükümlerinin ihlali halinde, ATAD'nın yargı yetkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; *infra*, Alt Başlık "3.3.8 Avrupa Toplulukları Adalet Divanı".

1.1.2. Maastricht Andlaşması'nın ODGP İtibarıyla Değerlendirilmesi

Maastricht Andlaşması ile Avrupa'da bir birlik oluşturma sürecinin en önemli gelişimi, AB'nin kurulmasıdır. Avrupa'lı Devletler arasında ODGP oluşturulması ülküsünün kurulan bu yeni örgütlenmenin içinde yer aldığı görölmektedir. Ancak, ikinci sütün içinde oluşturulan yapı analiz edildiğinde, oluşturulan bu politikaların, genel olarak daha önceden ASİ adı altında sürdürölen Avrupa Toplulukları'nın, Topluluklar boyutu dışındaki dış politikasının yeniden düzenlenmiş bir halini ve ileride savunma politikasına dönüşebilecek bir ortak güvenlik politikası istemini formüle ettiği görölmektedir. Zira, ABKA'nda, ASİ'nin yapısı genel hatlarıyla korunmuştur ve ODGP içinde belirtilen konular Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından temel ulusal egemenlik alanları olarak kabul edildiği için, hükümetlerarası işbirliği temelinde düzenlenmiřlerdir²⁶¹.

Maastricht Andlaşması'nın, ODGP'na getirdiği en temel yenilikler ise Avrupa Toplulukları için yaşamsal öneme sahip olan alanlarda ve konularda ortak eylem mekanizmasının oluşturulması ve BAB'nin canlandırılmasının öngörölmesidir²⁶².

Özellikle BAB'nin faal kılınmasına yönelik getirilen düzenlemeler bizce önemlidir. Zira, Avrupa Toplulukları içindeki, Almanya ve Fransa'nın başat rol oynadığı (*Belçika ve Lüksemburg'da bu gruba dahildir*) pro-Avrupacılar ile İngiltere, İtalya, Danimarka ve Hollanda'nın desteklediği Atlantikçi görüşün mücadelesi şeklinde

---

²⁶¹ Ayrıca, Arsava'nın da vurguladığı gibi, AB, Maastricht Andlaşması'nın C Md.'si itibarıyla ODGP konularında alınacak önlemlerin '*kohärenz*'ine özen gösterecektir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Ayşe Füsün Arsava, *Amsterdam Anlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları (Makaleler Derlemesi)*, Ankara: AÜSBF Yayınları No: 589, 2000, ss. 70-71; Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Dairesi, *Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası*, Lüksemburg: 1996, ss. 10-11.

²⁶² Çalışmamız içinde daha öncede vurguladığımız gibi BAB, İki Kutuplu Sistem'in yapısından dolayı, uygulama gücünden yoksun olarak uzun yıllar NATO'nun gölgesinde kalmış ve işlevsel olamamıştır. 1980'lerin başında meydana gelen gelişmeler ise BAB'nin yeniden canlandırılması tartışmalarını gündeme getirirken, bu maksatla 1984 yılında Roma Deklarasyonu yayımlanmıştır. Bu Deklarasyonla, Avrupa Toplulukları'na ve NATO'ya üye Devletler arasında güvenlik alanında işbirliği yapılarak bir ortak 'Avrupa Savunma Kimliği' oluşturulması ve NATO'nun Avrupa kanadının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ancak, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasındaki görüş ayrılıkları yüzünden bu konularda Maastricht Andlaşması'na kadar ciddi bir gelişme yaşanamamıştır. Paralel mahiyette görüşler için bkz.; Canbolat, "Yeni Avrupa Yapılanması...", op. cit., s. 79; Erdem, op. cit., ss. 201-204; Bozkurt, "Siyasal ve Kurumsal Yönleriyle...", op. cit., s. 13; Çayhan, op. cit., ss. 348-350; Arslanbek, op. cit., ss. 3-4.

geçen görüşmelerden sonra²⁶³ kabul edilen ABKA'nda, BAB'nin AB'nin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda ayrıca BAB, Birliğin savunma boyutu taşıyan karar ve eylemlerini yürütmekten sorumlu bir kurum olarak kabul edilmiştir. Topluluğun bir ortak dış ve güvenlik politikasına sahip olmasına, ortak savunmanın da eklenmesi ve buna yönelik karar ve eylemleri hazırlama görevinin BAB'ne verilmesi ise askeri işbirliğine yol açmıştır. Bu çerçevede ayrıca, DBA'nın sona ereceği 1998 yılı sonundan itibaren bu örgütün geleceğine dair görüşmeler yapılması yönünde de karar alınmıştır²⁶⁴.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu gelişmelerin sonucunda BAB, bir yandan AB'nin savunma boyutu görevini yerine getirirken, diğer bir yandan da NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirecek bir örgüt olarak kabul edilmeye başlanmıştır²⁶⁵. Ancak, gerek Topluluk ve BAB arasındaki ilişkiler, gerekse BAB ve NATO arasındaki ilişkiler

---

²⁶³ Maastricht Andlaşması öncesinde yapılan görüşmelere ve ABKA'nın ilgili düzenlemelerine temel oluşturacak biçimde, BAB'nin faal kılınması konusuna yönelik olarak Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından yapılan ilk ciddi çalışma Ekim 1987'de Dan Hauge'da yapılan Bakanlar Toplantısı'dır. Bu Toplantının sonunda "*Avrupa Güvenlik Çıkarları – Lahey Platformu Belgesi*" imzalanırken, BAB'nin Avrupa Toplulukları'nın güvenlik ve savunma boyutunu oluşturması ve böylelikle NATO içinde bir "Avrupa unsuru" oluşturulması tartışmaları ivme kazanmıştır (Arslanbek, op. cit., s. 4; Kemal Yavuz, "NATO Stratejisi, Avrupa Güvenliğinin Dünü, Bugünü, Yarını", NPQ, Cilt 2, Sayı 1, Yıl 1999, s. 48). Bu tartışma zemini içinde, özellikle şu gelişmeler yönlendirici olmuştur: 22 Şubat 1991 tarihinde BAB'ne üye Devletlerin Bakanları tarafından yayımlanan BAB'nin rolü ve önemini vurgulayan belge (daha sonra taraflar arasında yapılan görüşmeler neticesinde bu belge '*BAB'nin Rolü ve Avrupa Birliği ile Atlantik İttifakı İle İlişkileri Hakkındaki Deklarasyon*' adını almıştır), 4 Ekim 1991 tarihli '*Avrupa Güvenliği ve Savunması Hakkındaki İngiliz – İtalyan Deklarasyonu*', 14 Ekim 1991 tarihli Mitterand – Kohl Mektubu (*Fransız – Alman Mektubu*); Kuzey Atlantik Konseyi'nin Haziran 1991 tarihli Kopenhag ve Kasım 1991 tarihli Roma Zirveleri ve Zirve Deklarasyonları (Maastricht Andlaşması öncesinde yaşanan bu gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Tezcan, op. cit., ss. 146-147; Paul Borinski, "Die neue NATO Strategie Perspektiven Militarischen Sicherheitspolitik in Europa" *Hessische Stiftung Friedens und Konfliktforschung Report*, No. 1/1993, ss. 6-8; Willem Van Ekel, "BAB'ın Maastricht Sonrası Gündemi", *NATO Dergisi*, Sayı 2, Yıl 1992, ss. 13-15; Sabahattin Şen, "Yeni Dünya Düzeninde Avrupa ve Türkiye", Sabahattin Şen (der.), *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1992, (içinde) ss. 300-303.).

²⁶⁴ Özdemir, loc. cit.; Tezcan, op. cit., s. 147, Erdem, op. cit., ss. 205-206. DBA'nın son ermesi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Kamuran Reçber, "Batı Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması Örneğinde Uluslararası Andlaşmaların Sona Ermesi / Erdirilmesi Sorunu", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Yıl 2001, passim.

²⁶⁵ BAB'nin rolü, ABKA'nın ilgi düzenlemelerinin yanı sıra 10 Haziran 1991 tarihinde taraf Devletlerce yayımlanan "*Aynı Zamanda AB'nin Üyesi Olan BAB'ne Üye Devletlerin; BAB'nin Rolü, AB ve Atlantik İttifakı İle İlişkileri Üzerine Deklarasyonu*" ile de teyit edilmiştir. Bu Deklarasyonun Türkçe tam metni için bkz.; Türsan, op. cit., ss. 29-33. Bu Deklarasyonun hakkında daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Tezcan, op. cit., ss. 148-149.

değerlendirildiğinde, tam anlamıyla kurallara bağlanmış bir sistemin, sözkonusu o dönem itibarıyla mevcut olmadığı da görülmektedir. Bu durumun nedeni ise şüphesiz, AB üyesi Devletlerin günümüze değin, egemenlik yetkilerinden ODGP konularında feragatten kaçınmalarıdır. Bu savımıza kanıt oluşturan en somut unsur ise, AB'nin, ODGP dışındaki görev ve yetki alanlarına ilişkin konularda kararların oyçokluğu ile alınmasına rağmen ODGP'na yönelik kararların oybirliği prosedürü ile alınmasıdır. Arsava'nın da vurguladığı gibi, bu durumun sonucu olarak ODGP, entegrasyondan çok, üye Devletlerin işbirliğine dayanırken, ODGP'nın strüktürü de AB'nin bir hukuk sujeliğine sahip olamaması esasına istinat ettirilmiştir²⁶⁶.

Bu bağlamda belirtilmesi gereken bir diğer gelişmede, Maastricht Andlaşması'nı takiben 19 Haziran 1992 tarihinde Bonn'da yapılan BAB Bakanlar Konseyi Toplantısı'nın sonunda yayımlanan Petersberg Deklarasyonu'dur. Bu Deklarasyon ile BAB'ne tam ve ortak üye sıfatıyla davet olunan Devletlerin statülerine ilişkin ilkeler açıklanırken, BAB'ne tam üye olabilmek için AB üyeliği koşulu getirilmiştir. Bu koşul uyarınca, Yunanistan yapılan daveti kabul ederek BAB'ne tam üye olacağını açıklarken, AB üyesi olan Danimarka ve İrlanda ise BAB'ne tam üye olarak değil, gözlemci olarak katılmayı kararlaştırmışlardır. Bu iki üye Devlet itibarıyla ortaya konulan, üye olunan örgüt lehine, egemenlik yetkilerinden güvenlik ve savunma konularında kaçınma tutumu izlemeleri, 1995 yılında AB üyesi olan Avusturya, İsveç ve Finlandiya tarafından da kabul görmüş ve bu üç yeni üye Devlet de BAB'nde gözlemci statüsünde kalmayı tercih etmişlerdir²⁶⁷.

---

²⁶⁶ Arsava, "Amsterdam Anlaşmasının Avrupa..", op. cit., s. 69. Paralel mahiyette Van Ekelen'de, Maastricht Andlaşması'nda ODGP'na ilişkin anahtar sözcükler olarak yakın işbirliği, senkronizasyon ve uyumlaştırma, danışma ve bilgilendirmenin ön plana çıktığını vurgulamaktadır. Van Ekelen'in görüşleri hakkında daha geniş bilgi için bkz., Van Ekelen, op. cit., ss. 16-17.

²⁶⁷ Oliver Thranert, "Die Neue Sicherheitspolitische Situation in Europa", *Vierteljahres Berichte*, Nr. 134, Dezember 1993, ss. 389-390. NATO üyesi olmasına rağmen AB üyesi olmayan Türkiye ise aynı statüdeki Norveç ve İzlanda ile birlikte BAB'ne ortak üye olmaya davet edilmiştir. Bu daveti kabul eden üç Devlet ile BAB'ne üye Devletler arasında 20 Kasım 1992 tarihinde Roma'da '*ortak üyelik*' belgesi imzalanırken, '*ortak üyelik*' statüsü, Yunanistan'ın tam üyeliği ile eş zamanlı olarak 6 Mart 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Arslanbek; op. cit., ss. 12-14; Tezcan, op. cit., ss. 149-150; Kamuran Reçber, "Batı Avrupa Birliği'nde Karar Alma Süreci", *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 16, Sayı 3, 1998, ss 16-18; Kamuran Reçber, "Türkiye-Batı Avrupa Birliği İlişkilerine Hukuksal Bir Bakış", *Prof. Dr. Nurhan Akçaylı'ya Armağan*, Bursa, 1999; ss. 263-266.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz, AB üyesi Devletler arasındaki çıkar çatışması, BAB'nin, Avrupa güvenlik ve savunma kimliği (AGSK)'nin gelişimindeki rolünün nasıl olacağı konusundaki belirsizliği ortaya koymanın yanı sıra ODGP'na ilişkin üye Devletler arasındaki görüş farklılıklarını da belirginleştirmiştir. Zira, özellikle İngiltere, Almanya ve Fransa arasında ODGP ve NATO-AB-BAB ilişkileri hususunda çatışma yaşanırken, 'pro-Avrupacı' üye Devletler (Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Belçika), BAB'nin Avrupa'da bir savunma ve güvenlik birliğinin oluşturulmasında etkin rol oynamasını ve NATO'dan bağımsız olarak faaliyet göstermesini amaçlamaktadırlar. İngiltere'nin liderliğini yaptığı Atlantikçi / Atlantist Devletler (Danimarka, Hollanda, İtalya, Portekiz, İrlanda ve Finlandiya) ise, ODGP'nın AB üyesi Devletlerin işbirliğine dayanmasını ve NATO'nun Avrupa savunmasından dışlanmamasını istemektedirler²⁶⁸.

2. Amsterdam Andlaşması

Yukarıda genel hatlarıyla analiz etmeye çalıştığımız, Maastricht Andlaşması ile ilk kez AB üyesi Devletler arasında bir ODGP oluşturulmaya çalışılmasına rağmen, özellikle eski Yugoslavya Krizi'nin başlangıcından itibaren üye Devletlerin ortak ve kararlı bir tutum izleyememesi, AB'nin ortak bir dış politika ekseninde hareket etmediğini / edemediğini göstermiştir²⁶⁹.

Eski Yugoslavya Krizi ile deyim yerindeyse test edilen AB ve dolayısıyla AB üyesi Devletlerin başarısızlığının, erken uyarı ile çatışma önleme mekanizmasının olmamasından ve de etnik temizlik amacıyla hareket eden Sırbistan lideri Miloseviç'e karşı ortak bir tutum izleyemmeden kaynaklandığı görülmektedir. Askeri gücü ve müdahaleyi gerçekleştirecek altyapısının olmamasının yanı sıra, AB'nin, ODGP oluşturulma sürecinin başlangıcında yaşadığı bu başarısızlığının ardında yatan en büyük etken ise şüphesiz, üye Devletler arasında krize müdahale konusunda ortak iradenin

²⁶⁸ Paralel mahiyetteki yorumlar için bkz.; Reçber, "Türkiye-Batı Avrupa...", op. cit., s. 280; Çomak, "Yeni Bir Çağ...", op. cit., s. 55; Thranert, loc. cit.; Tezcan, op. cit., ss. 146-147; Erdem, loc. cit.; Heinz-Jürgen Axt, "Die EU nach Amsterdam: Kompetenzzuwachs für Aussen- und Sicherheitspolitik?", *Europäische Rundschau*, 1997, ss: 3-4.

²⁶⁹ Eski Yugoslavya Krizi'nin başlangıcından itibaren Avrupa Toplulukları üyesi Devletlerin izledikleri kararsız politikalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Ülger, "Ortadoğu Sorunu' ve...", loc. cit.; Axt, op. cit., ss. 4-5; Başak Kale, "AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Değişen Perspektifler", *Stratejik Analiz*, Cilt 1, Sayı 10, Şubat 2001, ss. 20-21.

bulunmaması ve ODGP'na yönelik giderilemeyen görüş ayrılıkları olmuştur²⁷⁰. Zira, bu sebeple de 1996 yılında yapılacak olan Hükümetlerarası Konferansta ABKA'nın ODGP'na ilişkin düzenlemelerinin gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır.

Alınan bu karar bağlamında, AB'nin amaçlarına daha kolay ulaşabilmesi ve ATKA'nda ihtiyaç duyulan değişikliklerin yapılabilmesi gayesiyle, ABKA'nın 48. Md.'sinin 2. Prg.'ına göre (*eski Md. N*) ve bu Andlaşma'nın ortak düzenlemelerinden olan 1 ve 2. Md.'lerde (*eski A ve B Md.'leri*) benimsenen amaçlara uygun olarak, Hükümetlerarası Konferans 29 Mart 1996 tarihinde İtalya'nın Torino kentinde toplanmıştır. Bu Konferans'ın çalışmalarını 1997 Haziranında tamamlamasının ardından da Amsterdam Andlaşması olarak adlandırılan, Andlaşma metni hazırlanmıştır²⁷¹.

Ancak, her ne kadar yukarıda belirttiğimiz Hükümetlerarası Konferans, AB üyesi Devletler arasında ODGP konularında önemli kararların tesis edilmesi açısından bir tarihi fırsat olmuşsa da, Konferans'ın sonundan imzalanan Andlaşma metni incelendiğinde, ODGP'na ilişkin konular üzerinde, üye Devletler arasında tam bir uzlaşma sağlanamaması nedeniyle önemli reformların yapılamadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle belirtirsek, başta İngiltere ve diğer tarafsız Devletlerin muhalefeti neticesinde, Amsterdam Andlaşması ile özellikle ODGP'nın kurumsal yapısı ve karar nisapları büyük ölçüde değiştirilmezken, BAB'nin de AB'nin esas savunma örgütü /

---

²⁷⁰ Ülger, her ne kadar eski Yugoslavya krizindeki AB eylemsizliğinin 1998 yılında tırmanan Kosova olaylarında tekrarlanmış olsa da 1999 yılında ODGP boyutunda meydana gelen açılımların, AB'nin eski Yugoslavya Krizi'nden gereken dersi aldığını ortaya koyduğunu ileri sürmekte ve bu çerçevede Petersberg görevlerinin AB içine alınmasının, acil müdahale gücü için 50-60 bin kişilik uluslararası bir gücün oluşturulmasının, Siyasal Planlama ve Erken Uyarı Birimi'nin kurulmasının ve AB Genelkurmaylığı'nın oluşturulmasının, eski Yugoslavya Krizi ile bağlantılı olarak ele alınmasının yanlış olmayacağını belirtmektedir (Ülger, "Ortadoğu Sorunu" ve...", loc. cit.). Ancak, çalışmamızın bütünlüğü içinde vurguladığımız gibi, her ne kadar Ülger'in belirttiği bu gelişmeler yaşanmışsa da, AB üyesi Devletlerin uluslararası bir kriz (ABD'nin Afganistan'a ve Irak'a müdahalesi, vb.) anında ortak tutum izlemesi sağlanamamış ve dolayısıyla bizce ODGP ve AGSP tam olarak gerçekleştirilememiştir.

²⁷¹ Amsterdam Andlaşması, üye Devletlerin temsilcileri tarafından 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanmış ve yürürlüğe girebilmesi için tüm üye Devletlerin onayına sunulmuştur. Amsterdam Andlaşması'nın onayladığına dair en son onay belgesinin Fransa tarafından 30 Mart 1999 tarihinde tevdi merci olan İtalya'ya iletilmesinden sonra 1 Mayıs 1999 tarihinde ABKA değişik haliyle yürürlüğe girmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 114; "Der Vertrag von Amsterdam: Gebrauchsanweisung / Eine wirksame und kohärente Aussenpolitik / Die Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik", <http://europa.eu.int/scadplus/leg/de/lvb/a19000.htm> (e.t. 06.04.2002).

gücü olması engellenmiştir. Amsterdam Andlaşması ile ABKA'nın ODGP'na ilişkin hükümlerine getirilen değişiklikleri şu şekilde incelemek mümkündür.

2.1. Amsterdam Andlaşması ile ODGP'nda Yapılan Değişiklikler

Amsterdam Andlaşması'nın III. Bölümü "*Etkin ve Uyumlu Dış Politika*" başlığını taşımakta olup, söz konusu bölüm hükümleri itibarıyla ODGP'nın kurumsal yapısı, karar alma süreci ve tasarruf türlerine ilişkin değişiklikler yapılmıştır.

İngiltere'nin de olumlu görüşü neticesinde, Amsterdam Andlaşması'nda üye Devletlerin üzerinde ittifak sağladıkları, ODGP'na ilişkin önemli yapısal değişikliklerin başında ise bir '*Politik Planlama ve Erken Uyarı Birimi*'nin kurulması gelmektedir. Andlaşmanın ekinde yer alan 6 No.'lu Bildiri'de sözkonusu bu birimin, AB Bakanlar Konseyi'nin Genel Sekreterliği (*ODGP Yüksek Temsilciği*)'nin sorumluluğu altında oluşturulduğu belirtilirken, Birliği'nin dış ekonomik ve gelişme politikalarıyla tam bütünleşmeyi temin etmek için Komisyon ile uygun işbirliği kurulacağı vurgulanmış ve görevleri şu şekilde sıralanmıştır²⁷²:

"a). ODGP ile ilgili alanlardaki gelişmelerin izlenmesi ve değerlendirilmesi;

b). Birliğin dış politika ve güvenlik politika çıkarlarının değerlendirilmesi ve ODGP'nin gelecekte odaklanacağı alanların belirlenmesi;

c). olası politik krizler dahil olmak üzere, Birliğin dış politika ve güvenlik politikası için önemli yansımaları olabilecek olay veya durumların zamanında değerlendirilmesi ve bunlarla ilgili olarak erken uyarıda bulunulması;

d). kendi girişimiyle veya Konsey'in ya da Başkanlığın talebiyle Konsey'de politika oluşturulmasına katkı olarak Başkanlığın sorumluluğu altında ODGP için analiz, tavsiye ve strateji içerebilen tartışılmış politika seçeneklerini içeren raporların hazırlanması"

Aktardığımız bu görevlerden de anlaşıldığı gibi, *Politik Planlama ve Erken Uyarı Birimi*'nin amacı uluslararası olayların analizini yapmak ve böylece bir yandan

---

²⁷² Bu bildirin Türkçe tam metni için bkz., Reçber, Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., s. 259.

Avrupa Toplulukları'nın dış politikası ile ODGP arasında, diğer yandan da üye Devletlerin ulusal dış politikalarıyla AB'nin genel tutumu arasında uyum sağlamaktır. Diğer bir ifade ile vurgularsak, oluşturulan bu yeni birim, AB'nin dış politikasındaki, gecikmeleri ve farklılıkları ortadan kaldırmak için oluşturulmuştur²⁷³.

Bu ana değişikliğin haricinde, Amsterdam Andlaşması ile ABKA'nın 11. Md.'sinde belirtilen ODGP'nun tanımlanması ve amaçlarında da kimi değişiklikler yapılmıştır. Daha geniş bir biçimde belirtirsek; ilgili Md.'de yapılan değişiklikler ile Maastricht Andlaşması'nda yer alan "...Birliğin ve üye Devletlerin güvenliğini bütün imkanları seferber ederek güçlendirmek..." ifadesi "...Birliğin güvenliği..." biçiminde değiştirilirken, benzer şekilde "...ortak değerleri, temel çıkarları ve Birliğin bağımsızlığını korumak..." ifadesi de yeniden formüle edilerek "...Birliğin birlikteliğini, BM Andlaşmasında yer alan ilkelere uygun olarak korumak..." haline getirilmiştir.

Amsterdam Andlaşması ile değiştirilen bir diğer düzenleme ise, ABKA'nın 17. Md.'sidir. Bu Md.'de yapılan değişiklikler ile AB'nin, ODGP'nı, AB Konseyi'nin kararlarına bağlı olarak ortak savunma politikasını da kapsayacak bir biçimde geliştirilebileceği vurgulanmış ve bu bağlamda ilgili Md.'nin 1 ve 2. Prg.'ları itibarıyla savunma politikasının tanımlanmasına Petersberg Görevleri kapsamında BAB'de dahil edilmiştir²⁷⁴. Diğer bir ifade ile, ilgili Md.'de yapılan değişiklikler neticesinde oluşturulan yeni düzenlemelerden ABKA'nın 17. Md.'sinin 1. Prg.'ının 2. bendine göre BAB, özellikle ABKA'nın 17. Md.'sinin 2. Prg.'ı çerçevesinde, AB gelişiminin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda BAB, ABKA'nın 17. Md.'sinde benimsenen düzenlemeler itibarıyla, ODGP'nın savunma yönlerinin belirlenmesinde AB'ne yardımcı olmaktadır ve eğer, AB Konseyi bu konuda karar

---

²⁷³ Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., s. 97; Axt, op. cit., s. 8.

²⁷⁴ Çayhan, loc. cit.; Erdem, op. cit., ss. 200-201; Seda Serdar, " 'Yıldız Savaşlarının Oğlu' ve AGSK: ABD'nin Bitmeyen, Avrupa'nın Başlayamayan Oyunu", *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 14, Haziran 2001, ss. 45-46; Lluís Maria De Puig, "NATO İçerisinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği", *NATO Dergisi*, Sayı 2, Yaz 1998, ss. 6-9; Apostolos Tsohatzopoulos, "BAB'ın Sorunları", *NATO Dergisi*, Sayı 2, Yıl 1998, ss. 5-6.

verecek olursa, BAB'nin AB'ne olası entegrasyonunun sağlanması gayesiyle AB ile BAB arasında sıkı bir kurumsal ilişkinin tesis edilmesi de teşvik edilmektedir²⁷⁵.

ABKA'nın 17. Md.'sinin 3. Prg. hükümleri ise, BAB'nin AB'ne bağımlılığını düzenlenmesine rağmen, bu iki örgüt arasındaki ilişkileri açıklamakta pek yeterli değildir. Zira, AB, ABKA'nın 17. Md.'sinin 3. Prg.'nın ilk bendi itibarıyla, savunma alanında sonuç doğuracak olan kendi eylem ve kararlarını hazırlamak ve uygulamak için BAB'ne müracaat edebilmektedir²⁷⁶. Ayrıca, BAB, ABKA'nın tesis edilmesinden sonra AB sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesine rağmen, AB üyesi Devletler arasındaki uyuşmazlıklar sona ermemiştir. Bu bağlamda belirtilmesi gereken bir diğer hususta, AB'nin genişlemesi ile birlikte AB ile BAB arasında yeni problemlerin ortaya çıkmasıdır. Zira, Avrupa Toplulukları'na dolayısıyla AB'ne 1 Ocak 1995 tarihinde üye olan Avusturya, Finlandiya ve İsveç, savunma ve güvenlik konularını kolayca vazgeçemeyecekleri egemenlik alanları olarak gördükleri için, BAB'ne tam üye olmayı amaçlamadıklarını açıklamışlardır. Bu üç Devletin sergiledikleri tutum ise, savunma ve güvenlik alanında egemenlik yetkilerini kullanma yetkisinin AB'ne verilmesinin sıradan bir olgu olarak kabul edilmemesi gerektiğini bir kez daha göstermiştir. Zira, egemenlik yetkilerinin devredilmemesinin sonucu olarak, üye Devletler arasında AB aracılığıyla bir işbirliği mekanizması işletilmekte, dolayısıyla üye Devletler tesis edilecek tasarruflara ilişkin veto yetkisini daima korumaktadırlar. Bu anlamda, veto yetkisinin üye Devletlerde olması nedeniyle, ortak

---

²⁷⁵ Reçber'inde vurguladığı gibi ABKA'nın 17. Md.'sinin 1. Prg.'ının 2. bendi itibarıyla AB Konseyi, üye Devletlerin kendi iç hukuklarının gerektirdiği durumlara uygun olarak bir karar almalarını tavsiye etmektedir. Ancak, bu düzenlemeye yönelik verdiğimiz bilgiler veya değerlendirmeler, AB, dolayısıyla AT üyesi Devletler tarafından 26. 02. 2001 tarihinde imzalanan Nice Andlaşması aracılığıyla, ABKA'nda yapılan değişiklikler sonucunda geçerliliğini yitirecektir. Zira, ABKA ABKA'nın 17. Md.'sinin 1. Prg.'ının 2. bendi, Nice Andlaşması düzenlemeleri ile lağvedilmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 122.

²⁷⁶ AB Konseyi, ABKA'nın 13. Md.'si itibarıyla da BAB'ne ilişkin olarak genel yönelimler saptayabilmektedir. Bu tür genel yönelimler, AB'nin BAB'ne müracaat ettiği konularla ilgili olurken, AB Konseyi, BAB'ne müracaat ettiği durumlarda ABKA'nın 17. Md.'sinin 3. Prg.'ının 2. bendi itibarıyla genel yönelim saptama yetkisi kullanmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 123.

veya kollektif savunma ve güvenlik kapasitesi de tam anlamıyla işlerlik kazanamamaktadır²⁷⁷.

ODGP konusunda, ABKA'nın 17. Md.'sinin 4. Prg.'ı ise, ilgili Md.'nin tamamına atıf yaparak, işbirliğinin, bu maddede öngörülenlere aykırı veya bunları engelleyici olmaması kaydıyla, BAB ve NATO çerçevesinde, iki veya daha çok üye Devletin ikili düzeyde daha yakın işbirliği geliştirmelerine engel olmadığını hükümselleştirilmiştir. Görüldüğü gibi, bu düzenleme uyarınca, AB üyesi Devletler tarafından, ABKA 17. Md.'si kapsamındaki düzenlemelerin ve bu anlamda AB politikalarının, ortak savunmalarını NATO çerçevesinde güvenceye alan kimi üye Devletlerin NATO Kurucu Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülükleri ile yine bazı üye Devletlerin ortak güvenlik ve savunma politikalarının özel durumuna zarar vermemesi ve NATO içinde karar kılınan ortak güvenlik ve savunma politikasına uyumlu olması gerektiği, benimsenmiştir. Özel olarak, ortak bir savunma politikasının aşamalı oluşumu ise, ABKA'nın 17. Md.'sinin 1. Prg.'ının 3. bendi itibarıyla, AB üyesi Devletlerin uygun gördükleri ölçüde (*kendi aralarında*), silahlanma alanındaki işbirliğine dayandırılmıştır²⁷⁸.

ABKA'nın 17. Md.'sinin 4. Prg.'ı itibarıyla genel ve soyut bir biçimde hükümselleştirilen, AB – BAB - NATO arasındaki işbirliğine dayalı ilişkiyi daha ayrıntılı ve somut bir şekilde ele alan düzenleme ise, Amsterdam Andlaşması'na Ekli "*BAB'ne Dair Bildiri*"dir. BAB Bakanlar Konseyi tarafından 22 Temmuz 1997 tarihinde kabul edilen Bildirimi²⁷⁹ dikkate alarak Konferansa katılan üye Devletlerce kabul edilen

---

²⁷⁷ Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", loc. cit.

²⁷⁸ Paralel mahiyette yorumlar için bkz.; Axt, op. cit., ss. 11-12; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 116.

²⁷⁹ BAB Bakanlar Konseyi tarafından 22 Temmuz 1997 tarihinde kabul edilen Bildirinin tam adı "*BAB'nin Rolüne ve Avrupa Birliği ve Atlantik Paktı ile İlişkilerine Dair Bildirim*" olup, bu Bildirinin 3. Md.'sinde belirtildiği gibi BAB, "...AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasına ilişkin ABKA'nın V. Başlığındaki, özellikle 13. Md.'sinin 1. Prg.'ı, 17. Md. ile 17. Md.'ye dair Protokol'ü dikkate almaktadır" (Bildirinin Türkçe tam metni için bkz., Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., ss. 250-258). Ayrıca, Tezcan'ın da belirttiği gibi bu Bildiri, Maastricht Andlaşması'na ekli 10 Aralık 1991 tarihli BAB Deklarasyonu'ndan daha ayrıntılıdır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Tezcan, op. cit., ss. 153-154.

bu Bildiri'nin ABKA'nın 17. Md.'sine Dair Protokol kısmı, şu başlıklardan oluşmaktadır:

- a) *BAB'nin AB ile İlişkileri: Amsterdam Andlaşması'nın Uygulanması,*
- b) *Atlantik Paktı'nda AGSK'nin Geliştirmesi Çerçevesinde BAB ve NATO Arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesi,*
- c) *AGSK'nin Gelişmesinde BAB'nin Operasyonel Rolü.*

ABKA'nın 17. Md.'sine Dair Protokol'ün BAB-AB ilişkilerin ele alındığı bölümü incelendiğinde, BAB'nin bu Protokole uygun olarak, AB ile birlikte (*kendi aralarında*), güçlendirilmiş bir işbirliği için düzenlemeler tanzim edeceği belirtilmektedir. Bu bağlamda ayrıca, BAB tarafından aşağıdaki belirttiğimiz bir dizi önlemin geliştirilebileceği de vurgulanmaktadır:

- *özellikle kriz durumlarında, söz konusu Örgütlerin danışma ve karar alma işlemlerinin eşgüdümünü geliştirmek için düzenlemeler;*
- *iki Örgütün (BAB ve AB) ilgili organlarının ortak toplantı düzenlemeleri;*
- *BAB'nin ve AB'nin Başkanlıkları'nın görev sıralarının yanı sıra iki Örgütün yönetim kurallarının ve uygulamalarının mümkün olduğu ölçüde uyumlaştırılması;*
- *personelin değişimi ve geçici görevlendirilmeleri yolları da dahil olmak üzere, BAB Genel Sekreterliği ile AB Konseyi Genel Sekreterliği görevlilerinin çalışmasının yakın eşgüdümü;*
- *Politika Planlama ve Erken Uyarı Üniteleri dahil olmak üzere, AB'nin ilgili organlarının BAB'nin Planlama Hücresi (Ünitesi), Durum Tespit ve Uydu Merkezleri'nin kaynaklarını kullanmasına olanak sağlayacak düzenlemeler;*
- *Avrupa silahlanma işbirliği forumu olan Batı Avrupa Silahlanma Grubu (BASG) çerçevesinde, Avrupa silah pazarının rasyonalizasyonu çerçevesinde AB ve BAB arasında işbirliği kurulması ve Avrupa Silahlanma Ajansı'nın kurulması;*
- *yenilenmiş ABKA'nda tanımlandığı şekliyle ortak dış ve güvenlik politikasındaki rolünü yansıtarak Avrupa Komisyonu'nun işbirliğini temin etmek için pratik düzenlemeler;*
- *AB ile geliştirilmiş güvenlik düzenlemeleri”.*

Aktardığımız bu önlemlerden de anlaşıldığı gibi, AB ve BAB arasındaki ilişkilerde, temelde her iki örgütün farklı hukuksal kişiliklerden hareket edilmektedir. Bu durum, Maastricht Andlaşması'ndan bir farklılık ortaya koyarken, sözkonusu iki örgüt arasındaki ilişkilerin daha da derinleştirilmesi ve genişletilmesinin amaçlandığı görülmektedir²⁸⁰.

Analiz etmeye çalıştığımız bu Protokol'ün BAB-NATO ilişkilerin ele alındığı bölümünde ise, 3-4 Haziran 1996 tarihli *Berlin Kararı* teyit edilerek, AGSK'nin NATO içinde geliştirileceği belirtilmekte ve BAB'nin de bu kimliğin gelişiminde temel faktör olduğu vurgulanmaktadır²⁸¹. Kurumsal ve operasyonel işbirliğini daha da güçlendirmek için ise BAB'nin, özellikle aşağıdaki alanlarda NATO ile işbirliğini geliştireceği belirtilmektedir:

- *Bir kriz anında BAB ve NATO arasında danışma mekanizmaları;*
- *BAB'nin NATO savunma planlaması sürecine aktif katılımı;*
- *BAB'nin siyasi kontrolü altında ve stratejik yönlendirmesiyle NATO'nun sahip olduğu imkanları ve kapasiteyi kullanarak, BAB ve NATO arasında operasyonların planlanması, hazırlanması ve düzenlenmesi için operasyon bağlantıları; bu bağlantılar aşağıdakileri içermektedir:*
- *BAB ile eşgüdüm içinde, NATO tarafından yürütülen askeri planlama ve tatbikatlar;*
- *NATO'nun imkanlarının ve kapasitesinin aktarılması, izlenmesi ve iadesine dair bir çerçeve anlaşması;*
- *Avrupa komuta uygulamaları alanında BAB ve NATO arasında irtibat”.*

AGSK'nin gelişiminde BAB'nin operasyonel rolünün artırılması da, Deklarasyonun ilgili bölümünde ayrıntılı bir biçimde ele alınmış ve BAB'nin özellikle kriz yönetimi için siyasi ve askeri nitelikli bir örgüt olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda ayrıca, BAB'nin, BAB üyesi Devletler tarafından ulusal veya çok uluslu temeline dayanarak sağlanan imkanları ve kapasiteyi kullanarak ve tasarlanmış düzenlemeler

²⁸⁰ Paralel mahiyetteki değerlendirmeler için bkz.; Tezcan,op. cit., s. 154.

²⁸¹ Tezcan,op. cit., ss. 154-155.

uyarınca, uygun durumlarda NATO'nun imkanlarına ve kapasitesine başvurarak, Avrupalı bir politik-askeri organ olarak kriz yönetimi için rolünü geliştireceği ve kriz yönetimine ilişkin görevi / rolü çerçevesinde de BM ve AGİT'na da destek olacağı vurgulanmıştır. “AGSK'nin Gelişmesinde BAB'nin Operasyonel Rolü” başlığı altında ayrıca, BAB'nin, ABKA'nın 17. Md.'si çerçevesinde, aşamalı olarak ortak bir savunma politikasının belirlenmesine katkıda bulunacağı ve kendi operasyonel rolünü daha da ilerletmek yoluyla bu politikanın etkin bir şekilde uygulanmasını sürdüreceği de belirtilmiştir²⁸².

Genel hatlarıyla analiz ettiğimiz ABKA'nın 17. Md.'si ve bu Md.'ye Dair Protokol bir bütün halinde değerlendirildiğinde, öncelikle bu düzenlemelerin, üye Devletler itibarıyla ulusal egemenliklerini koruyacak şekilde hükümselleştirilmiş olduğu görülmektedir. Zira, çalışmamızda belirttiğimiz gibi, ABKA'nın 17. Md.'sinin 1.Prg.'ının 2. bendine göre BAB, ABKA'nın 17. Md.'sinin 2. Prg.'ı çerçevesinde AB'ne operasyonel bir kapasite yolu sağlayarak, AB gelişiminin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmaktadır. Ancak, Avrupa savunma ve güvenlik sisteminde, BAB'nin etkin bir örgüt olarak faaliyette bulunması konusunda, AB üyesi Devletler arasında bir uyuşumun olduğunu söylemek oldukça güçtür. Çünkü, özellikle Atlantistler olarak adlandırdığımız üye Devletler, NATO'nun Avrupa'daki konumunu zayıflatabilecek BAB aktivitelerine karşı çıkmaktadırlar²⁸³. Zaten, BAB'nin AB'ne entegrasyonu üye Devletler arasındaki uyuşmazlıklar nedeniyle pratikte mümkün olamamanın ötesinde,

---

²⁸² Tezcan,op. cit., s. 155.

²⁸³ Reçber'inde vurguladığı gibi, AB'nin 1 Ocak 1995 tarihinde genişlemesinden sonra İngiltere'nin yanı sıra özellikle, Avusturya, Finlandiya, İsveç, İrlanda ve Danimarka'nın güvenlik ve savunma konularına yönelik politikaları, AB'nin ODGP konularında belirleyici olmaktadır. Ayrıca, bu Devletler, 14 Mart 1996 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda yapılan toplantı esnasında da, AB'nin askerileştirilmesine yönelik kuşkularını açıkça dile getirmişlerdir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Reçber, “AB Kurucu Antlaşması...”, op. cit., ss. 115-116. AB üyesi Devletler arasındaki farklı görüşlerin somutlaştığı belgelere örnek olarak ayrıca, 6 Aralık 1995 tarihinde Floransa'da yapılan İngiltere-İtalya Zirvesi'nden sonra yayımlanan ortak deklarasyon ve 27 Şubat 1996 tarihinde Fribourg'da düzenlenen Alman-Fransız Dışişleri Bakanları Semineri sonrasında yayımlanan metin de verilebilir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Tezcan, op. cit., s. 151 ve dipnot no 18.

Nice Andlaşması düzenlemeleriyle yapılan değişiklik sonucu hukuken (*de jure*) bu olasılık da ortadan kaldırılmıştır²⁸⁴.

2.1.1. ODGP'nın Kurumsal Yapısındaki Değişiklikler

Amsterdam Andlaşması ile ODGP'nın kurumsal yapısına ilişkin ABKA düzenlemelerine getirilen en önemli değişiklik ODGP Yüksek Temsilciği adı altında yeni bir birimin kurulmuş olmasıdır.

Daha geniş bir ifade ile, ABKA'nın 26. Md.'sinde Amsterdam Andlaşması ile yapılan değişiklik sonucunda, Konsey Genel Sekreteri aynı zamanda ODGP Yüksek Temsilcisi olarak tanımlanmış ve Konsey'in ODGP'na ilişkin sahip olduğu yetkilerin yerine getirilmesine katkıda bulunmakla görevlendirilmiştir. Ancak, her ne kadar, yapılan bu değişikle, ODGP Yüksek Temsilcisi vasıtasıyla dış politika alanında Birliğin etkinliğin sağlanması amaçlanmış olsa da ODGP'na ilişkin kararların ulusal düzeyde alınması, Temsilciliğin hareket kabiliyetini genişletmemiştir. Ayrıca, oluşturulan Yüksek Temsilciliğe rağmen, AB Konseyi'nin eski Yugoslavya Krizi örneğinde görüldüğü gibi bazı spesifik konularla ilgili özel temsilciler atayabilmesi / ataması da yeni kurulan bu mekanizmanın üye Devletler arasındaki görüş ayrılıklarından dolayı işletilmesinin zor olduğu sonucunu doğurmuştur.

2.1.2. ODGP'nın İşletilmesine İlişkin Değişiklikler

Yukarıda da vurguladığımız gibi, Amsterdam Andlaşması ile ODGP'nın hükümetlerarası yapısı değişmemiş / değiştirilememiş olmakla beraber, ABKA'nda yer alan kimi eksiklikler giderilmeye ve özellikle de Birliğin olası genişlemesinden sonra sahip olacağı yapı saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, oluşturulması düşünülen bu yeni yapı içinde, ODGP'nın niteliği ve özellikle ODGP'nın sağlanmasına yönelik tasarruf türleri ile ODGP'na ilişkin karar alma sürecinde, Amsterdam Andlaşması ile kimi değişiklikler yapılmıştır.

---

²⁸⁴ Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 122. Çalışmamızın, "Nice Andlaşması" ismini taşıyan alt başlığında ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğimiz için söz konusu bu değişikliklere, bu kısımda yer verilmemiştir. Bkz.; infra, Alt Başlık "3. Nice Andlaşması".

2.1.2.1. Tasarruf Türleri

Yapılan değişiklikler genel bir biçimde analiz edildiğinde, ilk olarak Amsterdam Andlaşması'nda, Maastricht Andlaşması'na nazaran ODGP'na ilişkin tasarruf türlerinin daha net bir biçimde belirtildiği görülmektedir. Zira, Amsterdam Andlaşması ile değişikliğe uğrayan ABKA'nın 12. Md.'sinde ODGP'nın tasarruf türleri olarak ortak stratejiler, ortak eylemler, ortak tutumlar ve üye Devletler arasında sistematik işbirliği belirlenmiş ve böylelikle ortak eylemler ve ortak tutumlar arasındaki ayrım önceki düzenlemelere nazaran daha çok netliğe kavuşturulmuştur²⁸⁵.

Amsterdam Andlaşması'nda yer alan bir diğer yeni düzenleme ise, “*ortak strateji*” olup, ABKA'nın 13. Md.'sinin 2. Prg'ı itibarıyla AB Konseyi'ne “*ortak strateji*”leri belirleme yetkisi verilmiştir. Ancak, bu yeni strateji türü, ABKA'nda açık bir biçimde tanımlanmamış, sadece ilgili Md'nin 3. Prg.'ının 2. bendinde AB Bakanlar Konseyi'nin özellikle ortak eylem ve ortak tutumlar benimseyerek, AB Konseyi'ne ortak stratejiler tavsiye edebileceği ve bu stratejileri yürürlüğe koyabileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda ABKA'nın 13. Md.'sinde yapılan değişiklikler değerlendirildiğinde, ilgili Md. hükümleri uyarınca ilk olarak AB Konseyi'nin yönetici fonksiyonunu belirleyen prensiplere ve genel kurallara yer verilmiş olsa da, strateji enstrümanları ile Konsey'e daha somut önlemler alma imkanı tanındığı görülmektedir²⁸⁶.

Ortak stratejilerin dışında ABKA'nın 14 ve 15. Md.'leri itibarıyla AB Bakanlar Konseyi'ne, ortak eylem ve ortak tutum kararları alabilme yetkisi verilmiştir. Genel olarak Reçber'in ifadeleri ile belirtirsek, “ortak eylem” kararları ile ortak eylem çerçevesinde AB'nin emrine verilecek araçlar, ortak eylemin kapsamı, amaçları ve eğer gerekli ise süreler belirlenmektedir. AB Bakanlar Konseyi tarafından alınan / alınabilen bir diğer tasarruf türü olan ortak tutum (*tavır*) kararlarında ise, tematik veya coğrafik

---

²⁸⁵ Arsava, “Amsterdam Anlaşmasınının Avrupa...”, op. cit., s. 76.

²⁸⁶ Ibid.

nitelikli özel bir konuya ilişkin AB'nin tutumu veya yaklaşımı belirlenmektedirler²⁸⁷. Ortak tutum bağlamında ayrıca, ABKA'nın 19. Md.'sin 1. Prg.'ı itibarıyla üye Devletlere, uluslararası örgüt ve konferanslarda eylemlerinin eşgüdümünü sağlama ve böylelikle ortak tutumları (*bu tarz içinde*) savunma yükümlülüğü getirilmiştir.

Genel olarak ODGP çerçevesinde yer alan tasarruflar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu tasarrufların karakterlerinin paralel olduğu ve tek taraflı yükümlülük getiren irade açıklamalarının ötesinde bir yapı arz ettiği görülmektedir. Ayrıca, Arsava'nın vurguladığı gibi, ABKA'nın ölçütleri ışığında öngörülen bu yöntem ve tasarrufların içerikleri, Birliğin kendine özgü gelişmesini yansıtmaktadır. Zira, ODGP tasarrufları sui generis tasarruf türleri olarak üye Devletler tarafından andlaşma metnine dahil edilmiştir²⁸⁸.

2.1.2.2. Karar Alma Mekanizması

Maastricht Andlaşması'nda dağınık bir biçimde (*eski J 3. Md. 2 ve 7. Nr., eski J 8 Md. 2. fıkra*) belirtilen karar alma sürecine ilişkin düzenlemelere karşın, Amsterdam Andlaşması'nda bu hükümler şekil açısından daha düzenli bir yapıya büründürülmüş ve ABKA'nın 23. Md.'sinde ODGP konularına ilişkin karar alma süreci hükümselleştirilmiştir.

Genel olarak bu maddede yer alan düzenlemeler analiz edildiğinde, bu hükümler itibarıyla ağırlıklı çoğunlukla²⁸⁹ karara bağlanacak konuların sayısının arttığı ve üye Devletlere kendi ulusal çıkarlarını korumayı mümkün kılan bir hareket alanı bırakıldığı / yaratıldığı görülmektedir.

---

²⁸⁷ ABKA'nın 14 ve 15. Md.'leri itibarıyla düzenlenen ortak eylem ve ortak tutum kararları hakkında ayrıntılı bilgi ve yorum için bkz.; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., ss. 118-119; Arsava, "Amsterdam Anlaşmasının Avrupa...", op. cit., s. 77.

²⁸⁸ Arsava, "Amsterdam Anlaşmasının Avrupa...", loc. cit.

²⁸⁹ Reçber'inde vurguladığı gibi, bazı çalışmalarda ağırlıklı çoğunluk, nitelikli çoğunluk olarak da adlandırılmaktadır. Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 120'de dipnot no 11. Nitelikli çoğunluk ile ağırlıklı çoğunluğun aynı anlama gelmediği konusundaki açıklamalar için bkz., Tekinalp/Tekinalp, op. cit., s. 216.

Amsterdam Andlaşması'nın ODGP'na ilişkin karar alma sürecine getirdiği en büyük yenilik ise, 'yapıcı çekimserlik' uygulamasıdır. Diğer bir deyişle, ABKA'nın 23. Md.'sinin 1. Prg.'ı ile 'yapıcı çekimserlik' primer hukuka alınmıştır. Bu uygulama ile üye Devletler, *Amsterdam Andlaşması Nihai Senedi'ne ekli 27 No'lu Bildirge*'de belirtildiği gibi, ODGP'na ilişkin bir kararın alınmasına katılmayan ya da çekimser kalan bir veya birden çok Devletin tutumunun, kararın alınmasını engellememesini amaçlamışlardır. Zira, ODGP'na ilişkin tesis edilecek kararlar, AB Bakanlar Konseyi tarafından oybirliği ile alınmaktadır. 'Yapıcı çekimserlik' yönteminin kabul edilmesinden sonra ise oylamalarda, hazır bulunan veya temsil edilen üye Devletlerin çekimser kalmaları, kararların alınmasına engel teşkil etmemektedir. Ayrıca, çekimser kalan her üye Devlet, çekimserliği ile ilgili resmi bir açıklama yapabilmekte ve bu durumda bu üye Devlet AB Bakanlar Konseyi tarafından alınan kararı uygulamakla yükümlü olmamaktadır. Ancak, kararın AB için bağlayıcı olduğunu kabul eden ve karşılıklı dayanışma çerçevesinde, karar oylamasında çekimser kalan Devlet, AB Bakanlar Konseyi kapsamında alınan karara dayanan AB eylemine zarar veren veya bu karara engel oluşturan her türlü davranıştan sakınmakta ve diğer üye Devletler de çekimser kalan Devletin kararına saygı göstermektedirler. AB Bakanlar Konseyi'nde temsil edilen üye Devletlerin çekimser kalma durumları, ATKA'nın 205. Md.'sinin 2. Prg.'ına göre ağırlıklı oyların üçte birini aştığı takdirde ise karar alınamamaktadır²⁹⁰.

ODGP'na ilişkin karar alma sürecinde, 'yapıcı çekimserlik' yöntemi dışında, üye Devletlerce alınan kararlara çekinceye konulabilmektedir. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek ise Amsterdam'da kabul edilen Nihai Senet'te benimsenen protokoller içinde yer "*Danimarka'nın Durumuna İlişkin Protokol*"dür. Zira, bu Protokol'ün 6. Md.'si uyarınca, Danimarka, ABKA'nın 13. Md.'sinin 1. Prg.'ı (*eski J. 3 Md.'nin 1. Prg.'ı*) ve 17. Md.'sine (*eski J 7. Md.*) istinaden AB Bakanlar Konseyi tarafından tesis edilecek önlemlere ilişkin savunma niteliğinde olan kararların ve faaliyetlerin değerlendirilmesine ve yürürlüğe konulmasına iştirak etmeyeceğini, bu konuda diğer üye Devletler arasında daha yakın bir işbirliğinin geliştirilmesini de engellemeyeceğini

---

²⁹⁰ ODGP'na ilişkin karar alma sürecindeki 'yapıcı çekimserlik' uygulaması hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Arsava, "Amsterdam Anlaşmasının Avrupa...", op. cit., ss. 78-79; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., ss. 119-120; Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., s. 100.

kabul etmektedir. Bu durumda, Danimarka, AB Bakanlar Konseyi tarafından tesis edilecek kararlara iştirak etmemekte ve alınacak bu kararlardan doğan veya doğabilecek faaliyet masraflarının finansmanına da katılmaya zorlanmamaktadır. Ancak, Reçber’inde vurguladığı gibi, AB üyesi Devletlerden Danimarka’nın ODGP konularına yönelik olumsuz yaklaşımı, ABKA’nın V. Kısmı itibarıyla üye Devletler arasında tam bir uzlaşmanın sağlanamadığını da göstermektedir²⁹¹.

3. Nice Andlaşması

Yukarıda analiz etmeye çalıştığımız Danimarka örneğinde somut bir şekilde gördüğümüz gibi, ODGP konularında üye Devletler arasında tam bir uzlaşmanın sağlanamaması, AB üyesi Devletlerin dış politika konularındaki ulusal çıkarlarını, Birlik çıkarlarından ayırma / ayrı görme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile vurgularsak, etkili bir dış politika ve güvenlik politikasının oluşturulmasını engelleyen en önemli neden, üye Devletlerin kendi ulusal çıkarlarını, ön planda tutmalarıdır.

Bu bağlamda, AB üyesi Devletlerin, ulusal çıkarlarını dikkate alarak, Birlik dış politikasını kendi ulusal çıkarları açısından değerlendirme eğilimini aşabilmek için, Amsterdam Andlaşması’ndan sonra da (*üye Devletler arasında*) görüşmelere devam edilmiştir. Siyasi entegrasyon temelli tartışmaların yaşandığı bu görüşmelerde, her egemen Devletin korunması konusunda azami önem verdiği ODGP kapsamındaki alanların, devletler arası mı yoksa uluslarüstü bir yapıda mı sürdürüleceğine karar vermeye çalışılmıştır.

Ancak, konu üzerine çalışma yapan bir çok araştırmacının da vurguladığı gibi esas tartışma, Avrupa güvenliğinin, ‘Avrupacı’ mı yoksa, ‘Atlantikçi’ düzlemde / yönde mi gelişim göstermesi gerektiği üzerine olmuştur²⁹².

---

²⁹¹ Reçber, “AB Kurucu Antlaşması...”, op. cit., s. 117. Paralel mahiyette görüşler için bkz.; Karakaş, op. cit., s. 118.

²⁹² Söz konusu bu yazarlara örnek olarak; Dany, Kopeczinski, Schwarz, Ischinger, Arsava, Reçber, Ülger, vb., verilebilir.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu teorik tartışmaların seyrini değiştiren gelişme ise, Avrupa'nın hemen yanı başında yaşanan Kosova Krizi olurken, bu krizin ardından AB üyesi Devletler arasında daha etkin bir ODGP oluşturulması doğrultusunda bir siyasi irade ortaya çıkmıştır. Oluşan bu siyasi irade doğrultusunda, Avrupa güvenliğinin tesis edilmesinde, 'Avrupacı' ve 'Atlantikçi' ekol olarak adlandırılan grupların baş aktörleri olan İngiltere ve Fransa'nın, 4 Aralık 1998 tarihinde St. Malo'da yaptıkları Zirve sonunda yayımlanan Bildirge ile ortak savunma konuları da dahil olmak üzere, Amsterdam Andlaşması'nda yer alan ODGP'na ilişkin hükümlere en kısa zamanda işlerlik kazandırılması çağrısında bulunulmuştur²⁹³.

St. Malo Zirvesi ile yapılan bu çağrıya AB üyesi diğer Devletlerin de katılması sonucunda, günümüz itibarıyla halen gelişim aşamasında olan, AGSP süreci doğmuştur.

AGSP süreci, St. Malo Zirvesi'ni takiben yapılan, çalışmamızın üçüncü bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde analiz etmeye çalışacağımız, 23-24 Nisan 1999 tarihli NATO Washington Zirvesi, 3-4 Haziran 1999 tarihli Köln Zirvesi, Aralık 1999 tarihli AB Helsinki Zirvesi ve Haziran 2000 tarihli Feria Zirvesi ile gelişim gösterirken, Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde, AGSP'nın, ODGP'nın bir uzantısı olduğu, AB üyesi Devletler tarafından resmen deklare edilmiştir.

Bu bağlamda, AGSP'nın oluşturulmasına ilişkin bu deklarasyonunda içinde yer aldığı, ABKA'na bazı yeni değişiklikler ve eklemeler getiren Nice Andlaşması'nın, AB üyesi Devletlerin Devlet ya da Hükümet Başkanları tarafından 26 Şubat 2001 imzalanmasının ardından, üye Devletlerin iç hukuklarınca belirtilen yöntemlerle onaylanması sonucunda 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmesi, AB üyesi Devletler arasında ODGP'nın kurumsallaşması açısından büyük bir önem taşımaktadır²⁹⁴.

Ancak, çalışmamızın tematik analiz boyutu kapsamında, AGSP'nın gelişiminin kronolojik seyrinden önce, ODGP konularına ilişkin olarak Nice Andlaşması ile getirilen değişiklikler incelenecektir. Zira, bizce, ODGP'nın bir uzantısı olarak

---

²⁹³ Wolfgang Ischinger, *Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik nach Amsterdam – Praxis und Perspektiven*, Bonn: ZEI Discussion Paper C 14, 1998, s. 9.

²⁹⁴ Gerteiser, op. cit., s. 18.

temellenen AGSP'nin daha anlaşılır bir şekilde analiz edilmesi için bu tarz bir metodoloji daha uygun olacaktır.

Çalışmamızın yöntemine ilişkin yaptığımız bu açıklamadan sonra, yürürlükte bulunan ABKA'nın ODGP konularına ilişkin düzenlemelerini, aşağıdaki şekilde sistematik bir biçimde incelemek mümkündür.

3.1. ABKA İtibarıyla ODGP'nin Amaçları

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Nice Andlaşması ile değiştirilmiş ABKA'nın V. Kısmı, AB'nin ODGP konularına ilişkin yaklaşımını, dolayısıyla bu konulardaki amaçlarını düzenlemektedir. Sözkonusu bu hükümler içinde yer alan ABKA'nın 11. Md.'sinin 1. Prg.'ı dikkate alındığında, ODGP kapsamında; AB'nin bütünlüğünün, bağımsızlığının, temel çıkarlarının ve ortak değerlerinin korunmasının, Birliğin güvenliğinin bütün yönleriyle güçlendirilmesinin, BM Kurucu Andlaşması ve Helsinki Nihai Senedi düzenlemelerine ve Paris Şartı amaçlarına uygun olarak uluslararası güvenliğin etkin hale getirilmesi ve barışın sürdürülmesinin, uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesinin, temel özgürlüklere ve insan haklarına saygı gösterilmesinin, demokrasi ve hukuk Devleti ilkelerinin geliştirilmesinin amaçlandığı, açık bir şekilde görülmektedir.

Ancak, ABKA'nın 11. Md.'sinin 1. Prg.'ı kapsamında düzenlenmiş olan ODGP'nin amaçları günümüz itibarıyla değerlendirildiğinde, belirtilen bu amaçlara ulaşamadığı görülmektedir. Zira, ABD'nin uluslararası hukuka aykırı bir şekilde Irak'a müdahalesi karşısında, Fransa ve İngiltere'nin zıt tutumlar takınması ve farklı politikalar izlemesinde de görüldüğü gibi, ODGP ve dolayısıyla AGSP'nin oluşturulması konusunda Avrupa Toplulukları dolayısıyla AB üyesi Devlet arasında, ortak bir tutum sergilenememiştir. Söz konusu bu durumun ardında yatan neden ise şüphesiz, üye Devletlerin hala ODGP kapsamında belirtilen hususları, kendi egemenlik yetkileri içinde görmeleridir.

3.2. ABKA İtibarıyla ODGP'na İlişkin Tasarruf Türleri

ABKA'nın 11. Md.'sinin 1. Prg.'ı kapsamında düzenlenmiş olan ODGP'nın amaçlarına ulaşılacak için izlenecek / uygulanacak olan tasarruf türleri, ABKA'nın 12. Md.'si itibarıyla ismen belirtilmiş olup, belirtilen bu tasarrufların nasıl oluşturulacağı ve uygulanacağı ilgili diğer düzenlemeler (*ABKA'nın 13–16. Md. 'leri*) ile açıklanmıştır.

ODGP'na ilişkin tasarruf türlerini şu şekilde incelemek mümkündür:

3.2.1. Genel Yönelim ve İlkeler

Amsterdam Andlaşması'nda yeniden formüle edilen ABKA'nın 13. Md.'si, Nice Andlaşması ile bir kez daha değiştirilmiş ve yapılan değişikliklerin yürürlüğe girmesinden sonra, ABKA'nın 13. Md.'sinin 1. Prg.'ı itibarıyla AB Konseyi, Birliğin savunmasına etkileri olabilecek konularda dahil olmak üzere, ODGP'nın ilkelerini ve bu politika için genel yönlendirici ilkeleri tanımlamakla görevlendirilmiştir²⁹⁵.

Ancak, AB Konseyi'nin, ODGP'nın ilkelerini ve bu politika için genel yönlendirici ilkeleri tanımlama yetkisi bağlayıcı değildir. Zira, AB üyesi Devletler açısından bu ilkelerin bağlayıcı olabilmesi için AB Bakanlar Konseyi'nin karar tesis etmesi gerekmektedir²⁹⁶.

3.2.2. Ortak Stratejiler

Ortak Stratejiler, Amsterdam Andlaşması ile oluşturulmuş ODGP araçlarından biri olup, Nice Andlaşması ile getirilen değişiklikler sonrasında yürürlüğe giren (değiştirilmiş) ABKA'nın 13. Md.'sinin 2. Prg.'ı itibarıyla AB Konseyi, üye Devletlerin önemli ortak çıkarlarının olduğu alanlarda AB tarafından uygulamaya konulacak veya yürütülecek ortak stratejileri de kararlaştırmak üzere yetkilendirilmiştir²⁹⁷.

---

²⁹⁵ ABKA'nın 13. Md.'si itibarıyla AB Konseyi'nin, genel yönelim ve ilkelerin belirlenmesine ilişkin yetkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., *infra*, Alt Başlık "3.3.1. AB Konseyi".

²⁹⁶ AB Bakanlar Konseyi'nin, ABKA'nın 13. Md.'si itibarıyla, genel yönelim ve ilkelerin belirlenmesine ilişkin yetkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., *infra*, Alt Başlık "3.3.2. AB Bakanlar Konseyi".

²⁹⁷ ABKA'nın 13. Md.'si itibarıyla AB Konseyi'nin, ortak stratejilerin belirlenmesine ilişkin yetkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., *infra*, Alt Başlık "3.3.1. AB Konseyi".

AB Konseyi tarafından belirlenen bu ortak stratejilerde, amaç ve uygulanacak sürenin yanı sıra AB ile üye Devletlerin sağlayacakları araçlar belirtilirken, AB üyesi Devletler üzerinde saptanan bu stratejilerin bağlayıcı olabilmesi için AB Bakanlar Konseyi tarafından ortak eylem veya tutuma dönüştürülmesi gerekmektedir²⁹⁸.

AB Konseyi tarafından alınan ilk ortak strateji, 21-22 Haziran 1993 tarihlerinde Köln'de yapılan, Avrupa Konseyi Zirvesi'nde alınan karar uyarınca, AB'nin Rusya Federasyonu ile ilişkilerin düzenlenmesine yöneliktir²⁹⁹. AB Konseyi tarafından alınan ve Türkiye'yi yakından ilgilendiren, ortak stratejilere örneği olarak ise Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi ile açıklanan Kıbrıs'a ilişkin AB stratejisi verilebilir³⁰⁰.

3.2.3. Ortak Eylemler

AB'nin operasyonel karaktere sahip bir eyleminin gerekli olduğunun sabit görüldüğü kimi durumlarda, AB Bakanlar Konseyi tarafından "*ortak eylem*" kararları benimsenebilmektedir. AB Bakanlar Konseyi tarafından alınan ortak eylem kararları ABKA'nın 14. Md.'sinin 1. Prg.'ı itibarıyla, ortak eylem çerçevesinde AB'nin emrine verilecek araçları, ortak eylemin kapsamını, amaçlarını ve eğer gerekli hallerde sürelerini belirlemektedir³⁰¹.

Bu bağlamda, ortak eylemler, üye Devletlerin ulusal dış politikaları için ortak bir zemin oluşturmanın ötesinde, uluslararası düzeyde ortak bir Birlik yaklaşımı yaratma / sağlama amacında taşımaktadır. Zira, ABKA'nın 20. Md.'sinde, AB üyesi Devletlerin

---

²⁹⁸ AB Bakanlar Konseyi'nin, ABKA'nın 13. Md.'si itibarıyla, ortak stratejilerin belirlenmesine ilişkin yetkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., infra, Alt Başlık "3.3.2. AB Bakanlar Konseyi".

²⁹⁹ Bu kararın tam metni için bkz., "Gemeinsame Aussen und...", op. cit., ss. 376-378. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi ve yorum için ayrıca bkz.; Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., s. 140.

³⁰⁰ 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde Kopenhag'da toplanan AB Konseyi, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren önemli hususları tespit etmiş olup, yayımlanan Zirve Sonuç Bildirgesi'nin 10, 11 ve 12 No'lu Prg.'ları Kıbrıs sorununa veya Kıbrıs'ın AB dolayısıyla Avrupa Toplulukları tam üyeliğine ilişkindir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Kamuran Reçber, "Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri İtibarıyla Değerlendirilmesi", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 31, Ekim 2004, passim.

³⁰¹ AB Bakanlar Konseyi'nin, ABKA'nın 14. Md.'si itibarıyla, ortak eylem kararının alınması ve işletilmesine ilişkin yetkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., infra, Alt Başlık "3.3.2. AB Bakanlar Konseyi".

üçüncü Devletlerdeki ve uluslararası örgütler nezdindeki konsolosluk ve diplomatik temsilcileri ile Komisyon delegasyonu, AB Bakanlar Konseyi tarafından karara bağlanan ortak eylemlerin (ve ortak tutumların) uygulanması ve bunlara uyulmasını sağlamak için işbirliği yapmakla yükümlüdürler³⁰². Ayrıca, her bir eylem kendi hedeflerini, kapsamını, kaynaklarını, uygulama koşullarını ve faaliyet alanını belirtmenin yanı sıra, alınan ortak eylem kararı, üye Devletler üzerinde bağlayıcıdır. AB Bakanlar Konseyi, genel hatlarıyla belirttiğimiz çerçeve içinde, 1994-1998 yılları arasında 81 adet ortak eylem belirlerken³⁰³, alınan ilk eylem kararı, BAB'nden yararlanılarak gerçekleştirilen, eki Yugoslavya iç savaşı sırasında Mostar kentinde iç güvenliği sağlamak ve yerel polis gücünü yetiştirmek olmuştur. Bu ilk ortak eylemi takiben AB, yine BAB'nden faydalanarak, BM Güvenlik Konseyi'nin 787 sayılı Kararı uyarınca alınan Tuna Nehri üzerinde uygulanan ambargonun kontrolü, Arnavutluk'ta sürekli bir polis gücü oluşturulması ve AB'nin bu güce katkıda bulunması ve Afrika'da Büyük Göller Yöresine ilişkin, (ortak eylem) kararları uygulamıştır³⁰⁴.

3.2.4. Ortak Tutumlar

ABKA'nın 15. Md.'sinde öngörüldüğü gibi, AB Bakanlar Konseyi tarafından alınan ortak tutum kararları ile tematik veya coğrafik nitelikli özel bir konuya ilişkin AB'nin tutumu veya yaklaşımı belirlenirken, üye Devletlerin de ulusal politikalarını, belirlenen bu ortak tutumlara uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Zira, yukarıda vurguladığımız gibi, ABKA'nın 20. Md.'si açısından, AB üyesi Devletlerin üçüncü Devletlerdeki ve uluslararası örgütler nezdindeki konsolosluk ve diplomatik temsilcileri

³⁰² AB üyesi Devletlerin, ABKA'nın 20. Md.'si itibarıyla, ortak eylem kararının uygulanmasına ilişkin yükümlülükleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., infra, Alt Başlık "3.3.9. Üye Devletler".

³⁰³ "Auswärtige Beziehungen: Die Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik der EU", http://209.185.240.250/cgi-bin/linkrd?_lang=EN&lah16c62c27ef1f76657c3f021e3668de13&lat=1027603686&hm_action=http=%3a%2f%2feuropa%2eeu%2eint%2fcomm%2fdg10%2fpublications%2fbrochures%2fmove%2frelex%2fpesc%2ftxt_de%2html (e.t. 25.07. 2002). Bu ortak eylem kararların büyük bir kısmının tam metni için bkz., "Gemeinsame Aussen und...", op. cit., ss. 363-398.

³⁰⁴ İsmen belirttiğimiz bu eylemler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Batı Avrupa Birliği'nin Evrensel...", op. cit., ss. 8-20; "Gemeinsame Aussen und...", loc. cit.; 1 Kasım 1993 – 1 Ekim 1999 tarihleri arasında AB Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilen ortak eylemlerin listesi hakkında bkz., Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., ss. 138-139; Arslanbek; op. cit., ss. 10-11.

ile Komisyon delegasyonu, AB Bakanlar Konseyi tarafından karara bağlanan ortak tutumların (ve ortak eylemlerin) uygulanması ve bunlara uyulmasını sağlamak için işbirliği yapmakla yükümlüdürler³⁰⁵.

Ancak, her ne kadar, yukarıda genel olarak analiz etmeye çalıştığımız, ABKA'nın ilgili düzenlemeleri, üye Devletlerin, kendi politikalarının belirlenen ortak tutumlarla uyumluluğunu sağlamakla yükümlü olduğunu hükümselleştirmiş olsa da, bu durum uygulamada pek kabul görmemektedir³⁰⁶. Zira, daha öncede örnek verdiğimiz gibi, ABD'nin uluslararası hukuka aykırı bir şekilde Irak'a müdahalesi karşısında, bazı üye Devletlerin farklı politikalar izlemesinde de görüldüğü üzere, ODGP ve dolayısıyla AGSP'nin oluşturulması konusunda Avrupa Toplulukları dolayısıyla AB üyesi Devletler arasında, ortak bir tutum sergilenememiştir. :Bu somut durumun ardında yatan neden, üye Devletlerin ODGP (ve AGSP) kapsamında belirtilen hususları, kendi egemenlik yetkileri içinde görmeleridir.

Ayrıca, ABKA'nın 15. Md.'sinin son cümlesi itibarıyla, üye Devletlere getirilen yükümlülüklerin, bazı üye Devletler tarafından ihlal edilmesi halinde uygulanacak / uygulanabilecek olan hukuksal yaptırım mekanizmasının³⁰⁷ somut bir şekilde ABKA'nda düzenlenmemiş / düzenlenememiş olması da hiç şüphesiz belirtilmesi gereken büyük bir etkidir.

3.3. ABKA'nda ODGP'na İlişkin Tasarrufların Belirlenmesinde Yetkili Olan Organlar

Yukarıda genel hatlarıyla aktarmaya çalıştığımız gibi, ABKA'nın 11. Md.'sinde belirtilen amaçları gerçekleştirmek için AB, ABKA'nın 12. Md.'si uyarınca ODGP konularıyla ilgili genel yönelimleri ve ilkeleri belirlemekte, ortak stratejilere karar vermekte, ortak eylemler ve tutumlar kabul etmekte ve üye Devletlerin politikalarını

---

³⁰⁵ AB üyesi Devletlerin, ABKA'nın 20. Md.'si itibarıyla, ortak tutum kararının uygulanmasına ilişkin yükümlülükleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., infra, Alt Başlık "3.3.9. Üye Devletler".

³⁰⁶ 1 Kasım 1993 – 1 Ekim 1999 tarihleri arasında AB Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilen ortak eylemlerin listesi hakkında bkz., Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., s. 135.

³⁰⁷ ABKA'nın ODGP'na ilişkin hükümlerinin ihlali halinde, ATAD'nın yargı yetkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., infra, Alt Başlık "3.3.8 Avrupa Toplulukları Adalet Divanı".

sürdürebilmeleri için üye Devletler arasında sistematik bir işbirliğini güçlendirmeye çalışmaktadır. ODGP konularındaki tasarrufları tesis edecek organlar ve bu organların yetki kullanma yetkileri ve de tasarruflara ilişkin oy nisapları ise ABKA'nın ilgili hükümlerinde aşağıda belirttiğimiz şekilde düzenlenmektedir.

3.3.1 AB Konseyi

AB Konseyi, Paris ve Roma Andlaşmaları ile oluşturulması öngörölmüş bir organ olmamasına rağmen, üye Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanlarının bir araya geldiği zirve toplantıları 1974 Paris Zirvesi'nin sonunda yayımlanan bildiri ile *de facto* bir nitelik kazanmış ve ATS ile de hukuki bir yapıya bürünerek AB'nin ana organları haline gelmiştir³⁰⁸.

AB Konseyi'nin ODGP'ndaki rolü Maastricht Andlaşması'nın J 3. Md.'sinde düzenlenmişken, bu Md.'deki hükümler daha sonra yürürlüğe giren Amsterdam Andlaşması'nın 13. Md.'sinde büyük ölçüde korunmuştur³⁰⁹. Nice Andlaşması ile yapılan değişikliklerin yürürlüğe girmesinden sonra, ABKA'nın 13. Md.'sinin 1. Prg.'nda belirtildiği gibi, AB Konseyi, savunmaya etkileri olan konularda dahil olmak üzere, ODGP'nin ilkelerini ve bu politika için genel yönlendirici ilkeleri tanımlamakla görevlendirilmiştir. ODGP'na ilişkin olarak, AB Konseyi, ayrıca aynı maddenin 2. Prg.'nda vurgulandığı gibi, üye Devletlerin önemli ortak çıkarlarının olduğu alanlarda AB tarafından uygulamaya konulacak veya yürütülecek ortak stratejileri de kararlaştırmaktadır. AB Konseyi tarafından belirlenen ortak stratejilerde, amaç ve

---

³⁰⁸ ABKA'nın 4. Md.'sinde öngöröldüğü gibi, AB Konseyi, üye Devletlerin Hükümet veya Devlet Başkanları ile Komisyon Başkanı'nın katılımı ile oluşmaktadır. Konsey'e ayrıca ilgili düzenleme uyarınca, üye Devletlerin Dışişleri Bakanları ile Komisyon'un bir üyesi de yardımcı olur. AB Konseyi, Konsey Başkanlığı'nı icra eden üye Devletin Hükümet veya Devlet Başkanı'nın başkanlığında yılda en az iki kez toplanırken, her toplantı sonrasında bir rapor ile Birlik'de gerçekleştirilen ilerlemeleri içeren yıllık yazılı bir raporu Avrupa Parlamentosu'na sunar. Bu konuda ayrıca bkz.; Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., ss. 114-115; Cüneyt Yenigün, "Siyasal Transformasyon'un Ardından Avrupa Birliği'nin Yeni Yapısı", Mustafa Aykaç, Zeki Parlak (editörler), *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri*, İstanbul: Elif Kitapevi Yayınları, Kasım 2002, (içinde) s. 32.

³⁰⁹ Çalışmamız içinde daha öncede vurguladığımız gibi, Amsterdam Andlaşması ile yapılan değişiklik sonucunda, ABKA'nın 13. Md.'sinin 2. Prg.'nda, AB Konseyi'ne "*ortak strateji*"leri belirleme yetkisi de verilmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., supra, Alt Başlık "2.1.2.1 Amsterdam Andlaşması ile ODGP'nda Yapılan Değişiklikler".

uygulanacak sürenin yanı sıra AB ile üye Devletlerin sağlayacakları araçlar da belirtilmektedir.

3.3.2. AB Bakanlar Konseyi

AB Bakanlar Konseyi³¹⁰, AB Konseyi tarafından belirlenen genel yönlendirici ilkelere dayanarak, ODGP'nin tanımlanması ve uygulanması için gerekli kararları tesis etmekle yükümlüdür³¹¹. Ayrıca, AB Bakanlar Konseyi, AB Konseyi'nden ortak stratejilerin belirlenmesini isteyebilmekte ve özellikle ortak tavır ve eylem kararı olarak bu ortak stratejileri uygulamaya koyabilmektedir³¹².

Genel ve soyut olarak belirttiğimiz bu görevlerin haricinde AB Bakanlar Konseyi, AB'nin eylem etkinliğini, uyumunu ve birliğini gözetme görevi de yapmaktadır. Ancak, AB Bakanlar Konseyi tarafından alınan ortak eylem kararları³¹³, AB'nin bir operasyona dayalı eyleminin gerekli olduğu kimi durumlarla da ilgili olmaktadır. Ortak eylem kararları ise, ortak eylem çerçevesinde AB'nin emrine verilecek araçları, ortak eylemin kapsamını, amaçlarını ve eğer gerekli hallerde sürelerini belirlemektedir. ABKA'nın 14. Md.'sinin 2. Prg.'ında da ortak bir eyleme konu olan bir sorun üzerinde önemli etkisi olan durumlarda değişiklik olursa, AB Bakanlar Konseyi'nin bu eylemin amaçlarını ve ilkelerini değiştirebilme ve gerekli yeni kararları alabilme yetkisinin olduğu görülmektedir. Ancak, AB Bakanlar Konseyi eğer meydana gelen değişikliklere rağmen uzun süre karar tesis edemezse, ortak eylem durmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan en önemli husus, AB Bakanlar Konseyi'ne tanınan yetki kullanma süresinin soyutluğuna ilişkindir. Zira, Reçber'in de vurguladığı

---

³¹⁰ Bu adlandırma için yaptığımız açıklama hakkında bkz.; supra, dipnot no 45.

³¹¹ Bkz., ABKA'nın 13. Md.'sinin 3. Prg.'ı.

³¹² Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 117; Yenigün, "Siyasal Transformasyon'un Ardından...", op. cit., ss. 32-35.

³¹³ Bkz., ABKA'nın 14. Md.'sinin 1. Prg.'ı.

üzere, bu konuda AB Bakanlar Konseyi'ne karar tesis etmesi için ne kadar bir süre tanıdığı sarîh olarak düzenlenmemektedir³¹⁴.

AB Bakanlar Konseyi'nin (*ODGP konularında ortak eylem kararlarının alınmasına ilişkin*) bir diğere yetkisi de ABKA'nın 14. Md.'sinin 4. Prg.'ında hükümselleştirilen girişim yetkisidir. Zira, ilgili düzenleme uyarınca, AB Bakanlar Konseyi, ortak bir eylemin yürütülmesini sağlamak için ODGP'na ilişkin uygun önerileri kendisine sunmasını Komisyon'dan isteyebilmektedir.

Ayrıca, ABKA'nın 14. Md.'sinin 3. Prg.'ı uyarınca, kararlaştırılan ortak eylemler, üye Devletleri eylemlerinin yürütülmesinde ve ferdi tavır almalarında bağladığı için, ortak bir eylemin uygulanmasını gaye edinen her ulusal eylem veya alınacak her tutumun, AB Bakanlar Konseyi'nde, gerektiğinde ön danışmaların yapılmasını sağlayacak şekilde, zamanında bu organa bilgi olarak sunulması gerekmektedir³¹⁵. Ancak, AB Bakanlar Konseyi'nin tesis edeceği kararlarının bir ulusal hukuka aktarılmasına ilişkin önlemler söz konusu olduğunda, ön bilgi sunma zorunluluğu uygulanmaktadır. Ortak eyleme ilişkin durumun gelişimine bağlı bir zorunluluk halinde ve AB Bakanlar Konseyi'nin konuya ilişkin kararının yokluğunda veya uygulanamamasında ise üye Devletler ABKA'nın 14. Md.'sinin 6. Prg.'ı itibarıyla, ortak eylemin genel amaçlarını göz önünde bulundurarak, uygulanabilecek acil önlemleri alabilmektedirler. Fakat, aynı hüküm uyarınca, bu tür önlemleri alacak olan Devlet, derhal AB Bakanlar Konseyi'ni bu önlemlerden haberdar etmekle yükümlüdür. Ortak eylemin uygulanmasında her hangi önemli bir güçlük olması haline ise ABKA'nın 14. Md.'sinin 7. Prg.'ında vurgulandığı gibi, üye Devlet, bu sorunları Konsey'e iletebilmekte ve Konsey uygun çözümleri araştırarak, bu konuda karar tesis edebilmektedir. Ancak, aynı düzenleme uyarınca, Konsey tarafından tesis edilen

---

³¹⁴ Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", loc. cit. Bu konuda ayrıca bkz.; Arsava, "Amsterdam Antlaşmasının Avrupa...", op. cit., ss. 70-72; Ülger, Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", loc. cit.

³¹⁵ Bkz., ABKA'nın 14. Md.'sinin 5. Prg.'ı.

çözümler, ortak eylemin etkinliğine zarar verebilecek ve eylemin amaçlarına ters düşecek nitelikte olamamaktadır³¹⁶.

ABKA'nın, AB Bakanlar Konseyi'ne tanıdığı bir diğer yetki ise ortak tutumun belirlenmesine ilişkin kararların alınmasıdır. ABKA'nın 15. Md.'si, AB Bakanlar Konseyi tarafından alınan ortak tutum kararları ile tematik veya coğrafik nitelikli özel bir konuya ilişkin AB'nin tutumu veya yaklaşımı belirlerken, üye Devletlerin de ulusal politikalarını, ortak tavırlara uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Ayrıca, bu bağlamda AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları üyesi Devletler itibarıyla belirtilmesi gereken bir diğer hususta, üye Devletlerin ABKA'nın 16. Md.'si hükümleri uyarınca, uyumlu ve birleşik eylemler aracılığıyla AB'nin etkinliğini sağlamak gayesiyle, genel bir çıkarı temsil eden ODGP ile ilgili her sorunu, AB Bakanlar Konseyi'nde görüşmek ve karşılıklı olarak birbirlerini bilgilendirmekle yükümlü olduklarıdır.

AB Bakanlar Konseyi'nin ODGP'na ilişkin yetkileri başlığı içinde bizce önemle belirtilmesi gereken son husus ise sözkonusu bu organın, ABKA'nın ilgili düzenlemeleri itibarıyla anlaşma³¹⁷ yapma yetkisinin bulunmasıdır.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, ODGP konularında, uluslararası örgütlerle ya da bir veya birden fazla Devletle anlaşma yapılması gerekli olduğunda, bu tür anlaşmalar, üye Devletler adına, AB Konseyi Başkanlığı'nın önerisiyle, AB Bakanlar Konseyi tarafından akdedilmektedir. Ancak, bu nitelikteki hiç bir anlaşma, AB Bakanlar Konseyi'ndeki temsilcisi aracılığıyla kendi iç hukuk kurallarına uymasının zorunluluğunu dile getiren bir Devleti bağlamamaktadır. Diğer bir deyişle, ABKA'nın 24. Md.'sinin 5. Prg.'ı hükümleri uyarınca, söz konusu Devlet, iç hukuk kurallarına bağlı kalacağını ve konuya ilişkin olarak iç hukuk kurallarının uygulanmasının kendisi açısından zorunluluk oluşturduğunu belirtecek olursa, bu anlaşma o Devleti

---

³¹⁶ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", loc. cit.; Arsava, "Amsterdam Anlaşmasının Avrupa...", op. cit., ss. 70-72; Ülger, Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., ss. 115-116.

³¹⁷ Reçber'in de vurguladığı gibi, ABKA düzenlemelerinin ODGP'na ilişkin kısmında anlaşma (*accord*) terimi kullanılmaktadır. Bu nedenle, bizde, ABKA düzenlemelerine bağlı kalarak çalışmamızda anlaşma terimini kullanacağız. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 120'de dipnot no 14.

bağlamamaktadır. Zira, bazı üye Devletlerin iç hukuk düzenlemeleri, anlaşmanın uzun bir onay işlemine ve kimi durumlarda referanduma tâbi tutulmasını gerektirebilmektedir. Bu durumda ise diğer üye Devletler, anlaşmanın kendilerine geçici bir süre için uygulanması konusunda anlaşabilmektedirler³¹⁸.

AB Bakanlar Konseyi tarafından bu tür anlaşmaların akdedilmesi sırasında uygulanacak oy nisaplarını belirten ABKA'nın 24. Md.'si incelendiğinde ise bu madde hükümlerinin Nice Anlaşması düzenlemeleriyle büyük boyutlarda değişikliğe uğradığı görülmektedir. Başka bir deyişle, yapılan değişiklikler sonucunda, ABKA'nın 24. Md.'sinin 2, 3 ve 4. Prg.'ları itibarıyla, akdedilebilecek anlaşmalar kategorilere ayrılmış ve bu bağlamda farklı oy nisapları öngörülmüştür. Zira, yapılan bir anlaşma, iç kararların tesisi için oybirliğini gerekli kıldığı bir sorun ile ilgili olduğunda, AB Bakanlar Konseyi'nin oybirliği ile karar alması gerektiği (*ABKA'nın 24. Md.'sinin 2. Prg.'i*); ortak bir eylemin veya pozisyonun yürürlüğe konulmasını öngördüğünde, AB Bakanlar Konseyi'nin ABKA'nın 23. Md.'sinin 2. Prg.'ına uygun olarak ağırlıklı çoğunlukla karar alması gerektiği (*ABKA'nın 24. Md.'sinin 3. Prg.'i*); iç önlemler veya iç kararların alımı için ağırlıklı çoğunluğun uygulandığı bir sorun ile ilgili olduğunda ise AB Bakanlar Konseyi'nin ABKA'nın 34. Md.'sinin 3. Prg.'ına uygun olarak ağırlıklı çoğunlukla karar alınması gerektiği (*ABKA'nın 24. Md.'sinin 4. Prg.'i*), öngörülmüştür.

Bu konu bağlamında belirtilmesi gereken bir diğer husus ise ABKA'nın 24. Md.'si açısından, iç hukuk kuralları gereğince bir yükümlülük altına girmek istemeyen bir üye Devletin oylamaya katılıp katılmayacağı veya katılsa bile çekimser mi kalacağına, açıkça düzenlenmemiş olduğudur. Reçber'inde vurguladığı gibi bu konuda, Ayşe Füsün Arsava, ilgili Devletin "*ulusal hukuku ışığında*" anlaşmanın akdi için oy kullanamayacağını savunmaktadır. Bu anlamda, diğer üye Devletlerin, ABKA'nın 6. Md.'sinin 3. Prg.'ı kapsamında bu Devletin politikasına saygı göstermeleri gerekmektedir. Ayrıca, ABKA'nın 24. Md.'sinde belirtilen anlaşmalar dışında, üye

---

³¹⁸ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., ss. 120-122; Yenigün, "Siyasal Transformasyon'un Ardından...", loc. cit.

Devletler, ABKA düzenlemelerine aykırı olmamak kaydıyla kendileri için geçerli olmak üzere anlaşmalar / andlaşmalar da akdedebilmektedirler³¹⁹.

3.3.3. AB (Konseyi) Başkanlığı

AB Başkanlığı, altı ayda bir rotasyon usulü ile AB üyesi her Devlet tarafından üstlenilen bir görev olup, bu görev bağlamında, AB Başkanlığı, ODGP konularında Birliği temsil etme ve ABKA'nın V. Kısmı gereğince alınan kararların yürürlüğe konulması sorumluluğunu üstlenmektedir³²⁰. Başkanlık bu amaçla, prensip olarak uluslararası konferanslarda ve uluslararası örgütlerde de AB'nin tutumunu ortaya koymaktadır³²¹.

Genel olarak aktardığımız bu düzenlemelerin dışında ilgili maddenin 3, 4 ve 5 Prg.'ları dikkate alındığında, ODGP konularında AB Başkanlığı'na yardımcı olacak organlar belirtilmiştir. Bu bağlamda, Yüksek Temsilci'nin görevlerini icra edecek olan AB Bakanlar Konseyi Genel Sekreteri³²², ODGP konularında, AB Başkanlığı'na yardımcı olmakla görevlendirilirken; Komisyon'un da ABKA'nın 18. Md.'sinin 1 ve 2. Prg.'ları kapsamındaki ODGP'na ilişkin görevlerde, AB Başkanlığı'na yardımcı olması öngörülmüştür³²³. Ayrıca, ilgili görevlerin icrası sırasında gerektiğinde, AB Konseyi'nin sonraki dönem başkanlığını yapacak olan üye Devletin, AB Başkanlığı'na destek vereceği de belirtilmektedir. AB Bakanlar Konseyi'nin, her defasında gerekli gördüğünde, görevi özel siyasi konularla bağlantılı özel bir temsilci ataması da mümkündür³²⁴.

---

³¹⁹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., ss. 121-122.

³²⁰ Bkz., ABKA'nın 18. Md.'sinin 1 ve 2. Prg.'ları.

³²¹ Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 124. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Ayşe Füsün Arsava, "AB Başkanlığı", Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 1, Bahar 2001, passim; Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., ss. 121-122.

³²² Bkz., ABKA'nın 18. Md.'sinin 3. Prg.'ı.

³²³ Bkz., ABKA'nın 18. Md.'sinin 4. Prg.'ı.

³²⁴ Bkz., ABKA'nın 18. Md.'sinin 5. Prg.'ı.

ABKA'nın 18. Md.'sinde belirtilen organlar dışında, ABKA'nın 21 ve 25. Md.'leri de AB Başkanlığı'nın, Avrupa Parlamentosu ve Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile olan ilişkilerini düzenlemektedir. AB Başkanlığı, ODGP alanıyla ilgili önemli ve temel konularda Avrupa Parlamentosu'na danışmak ve bu alanlara ilişkin Avrupa Parlamentosu'nun görüşlerinin usulüne uygun bir şekilde değerlendirmeye alınması sağlamakla görevlendirilmiştir³²⁵. Ayrıca, AB içerisinde oluşturulan Siyasi ve Güvenlik Komitesi de Başkanlığın ve Komisyon'un sorumluluklarına hanel gelmeksizin, kararlaştırılmış politikaların uygulanmasını gözetmekle yükümlüdür³²⁶.

AB Başkanlığı'nın görev ve yetkileri kapsamında önemle belirtilmesi gereken son husus, AB Başkanlığı'na tanınan, AB Bakanlar Konseyi'ni olağanüstü toplantıya çağırabilme yetkisidir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, ODGP'na ilişkin acil bir kararın alınması gerektirdiği durumlarda, AB Başkanlığı re'sen ya da bir üye Devletin veya Komisyon'un istemiyle kırksekiz saat içinde veya durumun gerekmesi halinde en kısa zamanda AB Bakanlar Konseyi'ni olağanüstü toplantıya çağırabilmektedir³²⁷.

3.3.4. Komisyon

Avrupa Toplulukları hukuk sistemindeki uluslararası niteliğin temsilcisi olarak kabul edilen Komisyon, ASİ mekanizmasının oluşum yıllarında, dış politika alanında yer almazken, bu organın ASİ kapsamında yapılan toplantılara katılması tedrici bir şekilde gerçekleşmiştir. ATS ile ASİ mekanizmasında hukuksal olarak söz sahibi bir konuma ulaşan Komisyon'un, Maastricht Andlaşması ile oluşturulan ODGP'nda da etkin bir rol oynaması kararlaştırılmış ve Nice Andlaşması ile yapılan değişiklikler

---

³²⁵ Bkz., ABKA'nın 21. Md.'si. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., ss. 124-125; Arsava, "Amsterdam Anlaşmasının Avrupa...", op. cit., ss. 76, 90-91, 94-96; Ülger, Ülger, "Avrupa Birliğinde Siyasal...", op. cit., ss. 115-116.

³²⁶ Bkz., ABKA'nın 25. Md.'si. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", loc. cit.

³²⁷ Bkz., ABKA'nın 22. Md.'sinin 2. Prg.'ı. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 125.

sonucunda bu organ, ODGP konularına ilişkin gerçekleştirilecek görevlere tamamen ortak edilmiştir³²⁸.

Ayrıca, Komisyon, (*Konsej ile beraber, sahip oldukları yetkiler dahilinde*) Birliğin dış ilişkileri ile güvenlik politikalarının uyumunu sağlamak ve bu amaç kapsamında, Konsey ile işbirliği yapmakla yükümlüdür³²⁹. Bu görev bağlamında, Konsey'in, Komisyon'dan, ortak bir eylemin uygulanmasını temin etmek için, ODGP'na ilişkin her türlü uygun önerileri sunmasını talep etme yetkisi de bulunmaktadır³³⁰.

ABKA'nın 22. Md.'si ise ODGP konularına ilişkin Komisyon'un girişim yetkisini düzenlemektedir. Zira, Komisyon'un, üye Devletlerin yanısıra ODGP'na ilişkin herhangi bir soruyu Konsey'e iletebilme ve Konsey'e öneriler sunabilme yetkisi bulunmaktadır³³¹. Ayrıca, Komisyon'un, AB Başkanlığı'nı olağan üstü toplantıya çağırma yetkisi de vardır³³².

3.3.5. Yüksek Temsilci

Amsterdam Andlaşması'nın 26. Md.'si ile oluşturan ODGP Yüksek Temsilciliği³³³, ODGP konularında, AB Başkanlığı'na yardımcı olmakla görevlendirilirken³³⁴; bu görevi kapsamında, ODGP ile ilgili siyasi kararların uygulanması, hazırlanması ve formülasyonuna katkı yapmak ve gerektiğinde AB

---

³²⁸ Bkz., ABKA'nın 18. Md.'sinin 4. Prg.'i. Komisyon'un yapısı ve ODGP'nin oluşum seyri içindeki rolü hakkına daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Dany, op. cit., ss. 30-32; Canbolat, "Avrupa Birliği Uluslararası...", op. cit., s. 115; Yenigün, "Siyasal Transformasyon'un Ardından...", op. cit., s. 36.

³²⁹ Bkz., ABKA'nın 3. Md.'sinin 2. bendi.

³³⁰ Bkz., ABKA'nın 14. Md.'sinin 4. Prg.'i.

³³¹ Bkz., ABKA'nın 22. Md.'sinin 1. Prg.'i.

³³² Bkz., ABKA'nın 22. Md.'sinin 2. Prg.'i.

³³³ Çalışmamız içinde daha da öncede vurguladığımız gibi, ODGP Yüksek Temsilciliği görevlerini icra edecek olan kişi aynı zamanda, AB Bakanlar Konseyi Genel Sekreteri görevini de üstlenmektedir. Bu görev, Ekim 2004'e kadar Javier Solana tarafından yürütülecektir.

³³⁴ Bkz., ABKA'nın 18. Md.'sinin 3. Prg.'i.

Konseyi Başkanlığı'nın istemiyle AB Bakanlar Konseyi adına hareket ederek üçüncü kişilerle siyasi bir diyalogu yürütmekle yetkilendirilmiştir³³⁵.

3.3.6. Siyasi ve Güvenlik Komitesi

İlk olarak Davignon Raporu ile oluşturulup, ATS³³⁶ ile hukuksal bir kimlik kazanan Siyasi (*Politik*) Komite'nin adı, Nice Antlaşması düzenlemeleri ile “*Siyasi ve Güvenlik Komitesi*” olarak değiştirilmiştir. Yapılan bu değişiklik sonucunda Komite, ATKA'nın 207. Md.'sine hanel gelmemek kaydıyla, ODGP'nin kapsadığı alanlardaki uluslararası durumu izlemek, Konsey'in talebi veya kendi girişimiyle Konsey'e görüş bildirerek bu politikaların tanımlanmasına katkıda bulunmak ve Başkanlığın ve Komisyon'un yetkilerine zarar vermeksizin, kararlaştırılmış politikaların uygulanmasını izlemekle görevlendirilmiştir³³⁷.

Bu bağlamda, “*Siyasi ve Güvenlik Komitesi*”si ayrıca, kriz yönetimi operasyonlarının siyasi kontrol ve stratejik yönetimi görevini, Konseyin sorumluluğu altında yapacak şekilde, Konsey tarafından yetkilendirilebilmektedir³³⁸.

3.3.7. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu'nun ODGP kapsamında son derece sınırlı olan yetkileri, ABKA'nın 21. Md.'sinde somutlaşmaktadır. İlgili Maddenin birinci bendi itibarıyla, AB Başkanlığı, ODGP alanıyla ilgili önemli ve temel konularda Avrupa Parlamentosu'na danışmak ve bu alanlara ilişkin Avrupa Parlamentosu'nun görüşlerinin usulüne uygun bir şekilde değerlendirmeye alınması sağlamakla görevlendirilmiştir³³⁹

---

³³⁵ Bkz., ABKA'nın 26. Md.'si.

³³⁶ Bkz., ATS'nin 30. Md.'sinin 10. Prg.'inin C fıkrası.

³³⁷ Bkz., ABKA'nın 25. Md.'si.

³³⁸ “*Siyasi ve Güvenlik Komitesi*”nin görev ve yetkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Ayşe Füsün Arsava, “Nice Antlaşmasının Getirdikleri” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 2, Bahar 2002, s. 9.

³³⁹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, “AB Kurucu Antlaşması...”, op. cit., ss. 124-125; Arsava, “Amsterdam Antlaşmasının Avrupa...”, op. cit., ss. 76, 90-91, 94-96; Ülger, Ülger, “Avrupa Birliğinde Siyasal...”, op. cit., ss. 115-116; Yenigün, “Siyasal Transformasyon'un Ardından...”, op. cit., ss. 37-39.

ABKA'nın 21. Md.'sinin ikinci bendi ise, Avrupa Parlamentosu'nun, Başkanlık ve Komisyon tarafından düzenli olarak, AB'nin ODGP konusunun gelişimiyle ilgili olarak bilgilendirilmesi gerektiğini hükme bağlamıştır. Bu düzenleme itibarıyla ODGP'na ilişkin olarak Avrupa Parlamentosu, AB Bakanlar Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilmekte veya soru sorabilmekte ve her yıl ODGP kapsamında gerçekleştirilen gelişmeler konusunda bir toplantı yapabilmektedir. Ancak, başta da belirttiğimiz gibi ABKA'nın ilgili düzenlemesi itibarıyla tanınan bu yetkiler, Avrupa Parlamentosu'nun ODGP'na ilişkin konularda önemli bir nitelik arz edecek şekilde belirleyici olmasına yetmemektedir.

3.3.8. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı

Avrupa Toplulukları, kendine özgü hukuki yapısıyla, Kurucu Andlaşmaları'nda benimsenen düzenlemelere uygun olarak, kurumları aracılığıyla amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle bir yargı organı olarak ATAD, ATKA'nın düzenlemelerinin ve bu Andlaşmalara istinaden tesis edilen hukuki tasarrufların uygulanması ve yorumlanmasında, Topluluklar hukukuna saygı gösterilmesi ve yargı denetimini sağlamak amacıyla tesis edilmiştir. ATAD, ayrıca, ABKA'nın 46. Md.'sinde belirtilen alanlarda da AB hukuku itibarıyla benimsenen şartlara uygun olarak, yargı yetkisini kullanabilmektedir³⁴⁰.

Ancak, AB bünyesinde, üye Devletlerin sadakat ve karşılıklı dayanışma içerisinde ODGP konularında muhatap oldukları hukuk, bu Devletlerin haklarını ve yükümlülüklerini düzenlemekte olduğu için AB hukuku itibarıyla, ODGP konularında ki olası uyuşmazlıklar veya ihlaller Avrupa Toplulukları hukukunda olduğu gibi bir yargı denetimine tâbi tutulmamıştır. Daha somut bir ifade ile vurgularsak, ABKA'nın ODGP konularındaki düzenlemeleri, ABKA'nın 46. Md.'sinde belirtilen alanların dışında yer aldığı için, prensip olarak ATAD'nın yargı denetimi yetkisinin dışındadır ve ODGP konularına ilişkin alanların uluslararası hukuk düzenlemelerine muhatap kılınabilmesi için, üye Devletlerin bu alanlara yönelik egemenlik yetkilerinden feragatte bulunmaları gerekmektedir. Böyle bir durum da oluşturulmadığı için, bu alanlara

---

³⁴⁰ Reçber, "Avrupa Toplulukları İlk...", op. cit., ss. 2-3.

ilişkin prensipte ATAD'na yargı yetkisi tanınmamaktadır. Bu bağlamda, ABKA'nın 11. Md.'sinde benimsenen düzenlemelerin bir üye Devlet tarafından ihlal edilmesi halinde, bu Devlete yönelik, ABKA'nın 7. Md.'sinde ve ATKA'nın 309. Md.'sinde kabul edilen usuller tatbik edilememektedir³⁴¹.

ABKA'nın 46. Md.'si itibarıyla yaptığımız bu saptama, yukarıda da vurguladığımız gibi prensip olarak geçerlidir. Zira, ODGP alanlarına ilişkin önlemlerin uygulanması kapsamında Topluluk hukukuna müracaat edilerek alınan önlemler, ATAD'nın yargı denetimine tâbi olabilmektedir³⁴².

3.3.9. Üye Devletler

ODGP konularında, ATAD'nın yargı denetimi yetkisinin çok sınırlı olmasına rağmen, ABKA'nda, üye Devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmeleri konusunda düzenlemeler mevcuttur. Bu bağlamda, Devletlerin karşılıklı siyasi dayanışmalarını geliştirmeleri ve güçlendirmeleri ve bu anlamda AB'nin çıkarlarına aykırı veya uluslararası ilişkilerde Birliğin etkinliğine zarar verebilecek her eylemden sakınmaları da hükümselleştirilmiştir. Bu gibi durumlara uyulup uyulmadığını gözetleme veya denetleme yetkisi ise yukarıda da vurguladığımız gibi, AB Bakanlar Konseyi'ne verilmiştir³⁴³. Diğer bir ifadeyle belirtirsek, AB üyesi Devletlerin, ABKA düzenlemelerine aykırı eylem ve işlemlerde bulunmamaları ve bu anlamda AB'nin amaçlarıyla uyumlu bir şekilde uluslararası ilişkilerini sürdürmeleri gerekmektedir. Aksi

---

³⁴¹ Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., ss. 125-127.

³⁴² Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., ss. 125-126. Reçber'inde vurguladığı gibi, ODGP alanlarına "...ilişkin üye Devletler arasında çıkabilecek sorunların Devletler hukuku prensipleriyle çözümlenmesini gerekmektedir. Bu konuda, üye Devletler arasında meydana gelebilecek uyuşmazlıkların bir tahkimname ile dolaylı da olsa ATAD'nın yargı denetimi yetkisine sunulması mümkün olabilir. Konuya ilişkin, ABKA'nda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, ATKA 239. Md.'si, AAET Kurucu Andlaşması'nın 154 Md.'si ve AKÇT Kurucu Andlaşması 43 Md. düzenlemeleri gereğince, ATAD, üye Devletler arasında, bu Andlaşmalar'da açıkça düzenlenmemesine rağmen bu Andlaşmalar'ın konuları ile bağlantılı herhangi bir uyuşmazlığın bir tahkimname ile (özel bir Andlaşma ile) kendi yargı yetkisine sunulması halinde bu uyuşmazlığa bakmaya yetkilidir. Bu düzenlemeler geniş yorumlandığında, uluslararası hukuk itibarıyla, ODGP konularında, üye Devletler arasında meydana gelebilecek bir uyuşmazlığın bir tahkimname ile ATAD'nın yargı denetimine sunulması veya uyuşmazlığın çözümlenmesinin ATAD tarafından sağlanması olasıdır" (Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 126'da dipnot no 23).

³⁴³ Bkz., ABKA'nın 11. Md.'sinin 2. Prg.'ı.

takdirde, bu düzenlemelere uyulup uyulmadığını gözetmekle görevli AB Bakanlar Konseyi'nin yapacağı denetim sonucunda, üye Devletlerin ihlalde buldukları tespit edilebilir. Ancak, bir üye Devletin ihlalde bulunması halinde, ihlalin tespiti ve tespit sonucunda üye Devlete uygulanacak yaptırıma ilişkin hiçbir düzenleme bulunmamaktadır³⁴⁴.

Lakin, Reçber'inde belirttiği gibi, ABKA'nın 6. Md.'sinin 1. Prg.'ında benimsenen düzenlemelerin (*hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklerine ve hukukun üstünlüğüne saygı*) ihlal edilmesi halinde, ABKA'nın 7. Md.'si ve ATKA'nın 309. Md.'si, ihlalin tespit şeklini ve ihlalde bulunan Devlete karşı uygulanacak yaptırımları açık bir şekilde hükümselleştirmektedir. Zira, ABKA'nın 11. Md.'sinin 1. Prg.'ının son bendi, ODGP kapsamında demokrasi, hukuk Devleti, insan hakları ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesini amaç olarak öngörmektedir ve bu konulara ilişkin ihlalin gerçekleştirilmesi halinde yaptırımın ne şekilde işleyeceği açık olarak düzenlenmiştir. Ancak, ABKA'nın 11. Md.'sinin diğer düzenlemelerinin bir üye Devlet tarafından ihlali halinde, ihlalde bulunan Devlete yaptırım yapılıp yapılmayacağı sarih olarak düzenlenmemiştir. Böyle bir düzenlemenin ABKA'nda bulunmaması ise üye Devletler arasında ODGP alanlarında tam anlamıyla bir uyuşumun sağlanamadığını göstermektedir³⁴⁵.

Diğer yandan üye Devletler, uluslararası konferanslarda ve uluslararası örgütlerde ortak eylemlerini eşgüdümlü yürütmek ve bu gibi yerlerde ortak tavırlarını savunmakla yükümlüdürler³⁴⁶. Ayrıca, tüm üye Devletlerin yer almadığı bu gibi toplantı ve örgütlerde, buralarda yer alan diğer üye Devletler, AB çerçevesinde benimsedikleri ortak tavırları desteklemek ve -ABKA'nın 19. Md.'sinin 1. Prg.'ı ve 14. Md.'sinin 3. Prg.'ına hâlel gelmeksizin- diğer üye Devletleri, ortak tutumları ilgilendiren her konuda

---

³⁴⁴ Bkz., ABKA'nın 11. Md.'si. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 126; Arsava, "Amsterdam Anlaşmasının Avrupa...", op. cit., s. 71.

³⁴⁵ Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", loc. cit.

³⁴⁶ Bkz., ABKA'nın 19. Md.'sinin 1. Prg.'ı.

-ve ayrıca, BM Güvenlik Konseyi üyesi olan üye Devletler de diğer üye Devletleri ilgili konularda- bilgilendirmekle yükümlüdürler³⁴⁷.

Bu bağlamda, AB üyesi Devletlerin üçüncü Devletlerdeki ve uluslararası örgütler nezdindeki konsolosluk ve diplomatik temsilcileri ile Komisyon delegasyonu da AB Bakanlar Konseyi tarafından karara bağlanan ortak eylem ve ortak tutumların uygulanması ve bunlara uyulmasını sağlamak için işbirliği yapmakla yükümlüdürler³⁴⁸. Bu delegasyon ve temsilciler ayrıca, ATKA'nın 20. Md.'sinde belirtilen düzenlemelerin uygulanmasına katkı sağlayacak ve ortak değerlendirmeleri gerçekleştirecek bilgi alışverişine ilişkin işbirliğini, yaygın hale getirebilmektedirler³⁴⁹.

---

³⁴⁷ Bkz., ABKA'nın 19. Md.'sinin 1. Prg.'ının ikinci bendi ve ABKA'nın 19. Md.'sinin 2. Prg.'ı. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", op. cit., s. 127.

³⁴⁸ Bkz., ABKA'nın 20. Md.'si.

³⁴⁹ Reçber, "AB Kurucu Antlaşması...", loc. cit.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI BAĞLAMINDA TÜRKİYE - AB İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesi ile tüm Dünyada olduğu gibi Avrupa'da da “güvenlik” ve “savunma” kavramlarının tanımlanması değişmiş, iç güvenlik ve dış güvenlik birbirleriyle daha çok bağıntılı bir hale gelirken, Devletlerin savunma mekanizmaları / araçları farklılaşmaya başlamıştır. Bu sebeple de oluşan yeni uluslararası sistem içinde, bir Devlet, bir diğer Devletin dış güvenliğine zarar verebilmek için, o Devletin iç güvenliğini tehdit eder hale gelmiş ve Devletler arası savaş riski yerini, Devletlerin kendi iç etnik grupları ile yaptıkları çatışmalara bırakmıştır³⁵⁰.

Bu bağlamda, uluslararası sistemin yalnızca Devletlerarası sisteme indirgenmesi, Devletin egemen aktör olarak tanımlanması ve uluslararası güvenliğe dünya düzenin temel ilgi alanı niteliğinin verilmesi de bir başka tartışma noktası olmuştur. Zira, klasik anlamda Devlet merkezli güvenlik anlayışından söz edilebileceği gibi Devlet dışı aktörlerde güvenliğe ilişkin tezlerden önem kazanmıştır. Ayrıca, yukarıda da belirttiğimiz gibi günümüzde güvenliğin boyutları / tanımları / türleri değişmiş, egemen Devletleri aşan ekonomik, toplumsal ve siyasal süreçler öne çıkmıştır³⁵¹.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz, Soğuk Savaş sonrası oluşan uluslararası sistem ise, Türkiye'nin jeostratejik konumunda da değişikliklere yol açmıştır. Zira, Soğuk Savaşın bitmesi ve kuzey komşusu olan SSCB'nden algıladığı tehdidin nispeten azalması,

---

³⁵⁰ Kristina Gerteiser, *Die Sicherheits- und Verteidigungspolitik der Europäischen Union*, Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2002, ss. 2-3.

³⁵¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Yavuz Gökalep Yıldız, “Türkiye'nin Stratejik Önceliklerini Belirleme ve Seçeneklerini Üretme Koşulları Üzerine Bir Tartışma”, *NPQ*, Cilt 4, Sayı 1, Yıl 2002, ss. 54-56; Özdağ, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...”, op. cit., ss. 18-20.

Türkiye'yi askeri olarak rahatlatmasına rağmen, güvenlik açısından (*Soğuk Savaş döneminden*) daha istikrarsız bir ortam oluşmuştur. Bu kaotik yapı içinde, etnik milliyetçilik, terörizm ve artan örgütlü suçlar ile göç, bulaşıcı hastalıklar, çevre kirliliği gibi farklı ve ilk bakışta çok önemli gözükmecek pek çok sorun, Türkiye'nin tehdit algılamalarında ilk sırayı almıştır³⁵².

Bu yeni sorun alanlarının dışında, özellikle komşularından ve yakın bölgelerindeki Devletlerde yaşanan önemli gelişmelerden de yeni tehditler algılayan Türkiye, Soğuk Savaş dönemine göre güvenlik ve savunması açısından çok daha hassas bir yapıyla karşı karşıya kalmıştır. Zira, Soğuk Savaşın sona ermesiyle Avrupa'daki istikrarsızlık merkezleri Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'ya kayarken, Türkiye de bu bölgelerin ortasında "*cephe ülke*" konumuna gelmiştir³⁵³. Ayrıca, SSCB'nin dağılması ile kurulan bütün yeni Cumhuriyetlerde / Devletlerde yaşanan ciddi ekonomik, politik, sosyal ve yapısal problemler, Azerbaycan - Ermenistan Savaşı, Gürcistan'daki çatışmalar, eski Yugoslavya'nın dağılması ile Bosna-Hersek'te ortaya çıkan trajik durum ve çatışmanın tüm Balkanları sarması, Ortadoğu'da Filistin-İsrail Sorunu'nun sürmesi, Körfez Savaşı sonrasında da devam eden bölgesel silahlanma yarışı vb. gelişmeler, Türkiye tarafından dikkate alınmak zorunda kalınan tehditler olmuştur³⁵⁴.

Oluşan yeni uluslararası sistem içinde, Türkiye tarafından güvenlik ve savunma politikaları bağlamında dikkate alınması gereken bir diğer önemli gelişme ise bazı uluslararası örgüt ve kurumların yapısında yaşanan değişiklikler olmuştur. Zira, uluslararası sistemdeki değişim, Türkiye'nin de taraf olduğu, bir takım (*güvenlik ve savunma*) örgütlenmelerinin kurumsal yapılanmalarını da etkilemiş ve bu örgütler

---

³⁵² Kcml Çelik, "AB Sürecinde İyi Yönetim Güvenlik ve Yolsuzlukla Mücadele", *Yeni Türkiye, Avrupa Birliği Özel Sayısı*, Yıl 6, Cilt 35, Eylül-Ekim 2000, s. 767; Yıldız, "Türkiye'nin Stratejik Önceliklerini...", op. cit., ss. 56-57.

³⁵³ Wörner, op.cit., s. 76 ve 92.

³⁵⁴ Soğuk Savaş'ın bitişiyle Türkiye açısından stratejik önceliği değişen, yukarıda gencl ve soyut olarak belirttiğimiz bölgeler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; İlhan, op. cit., ss. 38-51; Oral Sander, *Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1994, ss. 23-31. Zalman Khalilzad, O. Ian Lesser, F. Stephen Larrabe, *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, (çeviren: Işık Kuşçu) Ankara: Avrasya-Bir Vakfı ASAM Yayınları: 20, Amerikan Araştırmaları Dizisi:1, 2001, ss. 23-41.

yeniden yapılanma sürecine girmişlerdir³⁵⁵. Örneğin, ilk olarak, NATO'nun işlevselliği ve gerekliliği tartışılmaya başlanırken, bu örgüt içerisinde yeni bir stratejik konsept geliştirilmiş³⁵⁶; BAB yeniden canlandırılmak istenmiş; AGİT'nin Avrupa güvenliğinde daha etkin bir rol oynaması / oynayabilmesi için Teşkilat bünyesindeki mevcut mekanizmalar³⁵⁷ güçlendirilmeye çalışılmıştır. Soğuk Savaş döneminde etkin olan Avrupa Konseyi ise, geri planda kalmış ve etkinliğini yitirmiştir.

Çalışmamızın başlığı kapsamında düşünüldüğün de uluslararası örgütlenmelerde değişim bağlamında yaşanan en önemli gelişme hiç şüphesiz, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından AB'nin kurulması ve kurulan bu yeni örgüt içerisinde bir ODGP'nin (ve bu politikanın devamı olarak AGSK ile AGSP'nin) oluşturulmaya çalışılmasıdır³⁵⁸.

Bu nedenle, yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemde yaşanan gelişmelerin Türkiye'nin güvenlik ve savunma

---

³⁵⁵ Paralel mahiyetteki yorumlar için bkz.; "Türkiye'nin NATO, BAB, AGSK ve AGİT'e Bakış Açısı", Beyaz Kitap Savunma 1998, Ankara: Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, 1999, (içinde), ss. 25-30; Armağan Kuloğlu, "XXI nci Asra Girerken NATO, Doğu Avrupa ve Türkiye", MSB Araştırma Teknoloji ve Faaliyetler Bülteni, Sayı 4, Yıl 1, 1998, ss. 1-4.

³⁵⁶ NATO'nun yeniden yapılanması ve yeni stratejik konsepti hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Çomak, "Yeni Bir Çağ...", op. cit., ss. 55-59; Demir, op. cit., ss. 19-25; Hasan Köni, "NATO'nun Tarihi ve Yeni Gelişmeler", Savunma ve Havacılık Dergisi, Cilt 13, Sayı 75, No: 5/99, Yıl 1999, s. 73; "NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti", Stratejik Araştırma ve Etüd Bülteni, Sayı 1, Yıl 1, Eylül 2001, ss. 247252; Ethem Erdağı, "NATO'nun Yeni Kuvvet Yapısı", T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri 11-12 Ocak 2001, Bildiriler, Soru- Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, (içinde), ss. 190-195; Klaus Kinkel, "Avrupa Güvenliğinde NATO'nun Kalıcı Rolü", NATO Dergisi, Sayı 4, Yıl 1992, ss. 9-13.

³⁵⁷ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Aktar, loc. cit.; Kinkel, op. cit., ss. 10-11; Dedeoğlu, "Uluslararası Güvenlik ve...", op. cit., ss. 248-256; Kamuran Reçber, "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)", Bursa Serbest Mali Müşavirler Odası Bülteni, Sayı: 4, Yıl: Kasım 1999, ss. 13-15; Victor-Yves Ghebali, "AGİK Temmuz Helsinki Kararı Doğru Yönde Atılmış Bir Karar", NATO Dergisi, Sayı 3, Yıl 1992, ss. 3-8.

³⁵⁸ Paralel mahiyetteki yorum ve görüşler için bkz.; Gerteiser, op. cit., s. 5; Çayhan, "Avrupa Birliği'nde Ortak ...", op. cit., ss. 344-345; "Bulletin EU 4-2001 Geinsame Aussen- und Sicherheitspolitik", <http://europa.int/abc/doc/off/bull/dc/2000104/p106003.htm> (c.t. 26.07.2002); "Schwerpunkte der GASP seit 1993 Stand: Juli 2002", http://www.auswaertigesamt.de/www/de/Eu_politik/gasp/schwerpunkte_html (c.t.02.08.2002); "Die Zukunft der Europäischen Sicherheits- und Verteidigungspolitik (ESVP) und die Rolle der Europäischen Kommission", http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/speech_99_215_de.htm (c.t.12.05. 2002).

algılamalarına etkileri, -AB üyesi Devletler arasında etkin bir biçimde oluşturulmak istenilen- AGSP'nın, Türkiye - AB ilişkilerine etkileri bağlamında analiz edilmeye çalışılacaktır. Zira, bazı politisyenler tarafından Türkiye'nin stratejik öneminin azaldığı ileri sürülse de tarihsel süreç içinde yaşanan gelişmelerin net bir biçimde gösterdiği üzere, bugün hala Avrupa tarafından önemi yadsınamayacak bir Devlet konumundadır³⁵⁹.

Ancak, belirttiğimiz bu metodoloji çerçevesinde yapacağımız analizlerin daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmesi için öncelikle, Türkiye - AB ilişkilerinin tarihsel gelişimi genel hatlarıyla aktarılacaktır. Deskriptif nitelikteki bu aktarımın ardından da Türkiye-AB ilişkilerine, bu sujelerce izlenen güvenlik ve savunma politikalarının etkileri, AGSP'nın temel kurumsal yapısı ve bu yapı itibarıyla beliren sorunlar çerçevesinde ele alınacaktır. Bu bağlamda ayrıca, AGSP'nın gelişiminde önemli bir etmen olan ABD'nin izlediği tutum ve öne sürdüğü tezler de, AB ve Türkiye'nin izlediği politikalara etkileri kapsamında, analiz kapsamına dahil edilecektir.

1. Türkiye - AB İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan beri Batı Avrupa Devletleri ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmış ve bu Devletlerin oluşturduğu farklı alanlardaki örgütlenmelere entegre olmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin, 1948 yılında OECD'ye, 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne ve 1952 yılında da NATO'ya üye olması, Batı doğrultulu bir entegrasyon politikası izlendiğinin somut örneklerini oluşturmaktadır. 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanıp, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Andlaşması aracılığıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET / AT) ile kurulan ilişkilerin yanı sıra 1987 yılında Avrupa Toplulukları'na ve 1988 yılında

---

³⁵⁹ Paralel mahiyetteki yorum ve görüşler için bkz.; Kuloğlu, "XXI nci Asra Girerken...", op. cit., ss. 3-4; Khalilzad, Lesser, Larrabe, op. cit., ss. XI-XIII; Özdağ, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...", op. cit., ss. 20-22.; Ali Resul Usul, "Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Siyasi Kriterler Sorunu: Dün, Bugün ve Yarın", *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 22, Şubat 2002, ss. 9-12; Servet Cömert, "Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam", *Jeopolitik*, Yıl 1, Sayı 1, Kış 2002, ss. 15-36.

BAB'ne yapılan tam üyelik başvurusu ise Türkiye'nin, Batıya yönelişini iyice güçlendirmiştir³⁶⁰.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz, Türkiye'nin izlediği Batı doğrultulu entegrasyon politikasının, (*çalışma konumuz itibarıyla analiz edeceğimiz*) Türkiye - AB ilişkileri boyutu ise Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki ilişkiler üzerinden sürdürülmektedir. Zira, Reçber'inde vurguladığı gibi, ABKA'nın 1. Md.'sinin 3. bendi itibarıyla Avrupa Toplulukları, AB'nin dayanağını oluşturmaktadır³⁶¹.

Diğer bir deyişle, Türkiye - AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları ilişkileri, bir yandan AT ile 1960'lı yıllarda kurulan ortaklık mevzuatı, diğer yandan da AB ile 1999 yılında kabul edilen üye adaylığı kapsamında sürmektedir. Kırk yılı aşkın bir geçmişe sahip olan bu süreci ise AGSP bağlamındaki ilişkilerinin değerlendirilmesine temel oluşturacak biçimde, ana hatlarıyla şu başlıklar altında incelemek mümkündür.

1.1. Ankara Andlaşması İtibarıyla Türkiye – Avrupa Toplulukları İlişkileri

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye - AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları ilişkileri, Türkiye'nin AT'na 31 Temmuz 1959 tarihinde yaptığı '*ortak üyelik*' müracaatı ile başlamış ve bu başvurunun ardından -*Türkiye ile AT arasında*- 12 Eylül 1963 tarihinde bir '*Ortaklık Andlaşması*' imzalanmıştır. 1 Aralık 1964 tarihinde, tarafların iç hukuklarından belirtilen yöntemlere uygun bir biçimde onaylandıktan sonra

---

³⁶⁰ Reçber, "Türkiye-Batı Avrupa...", op. cit., s. 259. Osmanlı İmparatorluğu ve özellikle de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri Batı Avrupa Devletleri ile olan ilişkileri hakkında ayrıca bkz.; Özdağ, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...", op. cit., ss. 23-30; Arnold J. Toynbee, *Türkiye ve Avrupa*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2. Baskı, 2002, passim; Metin Aydoğan, *Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz? - Tanzimattan Gümrük Birliğine-*; İzmir: Kum Saati Yayınları, 2002, ss. 13-109; Erol Manisalı, *Türkiye Avrupa İlişkileri*, 2. Baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları, Ekim 1998, passim.

³⁶¹ Reçber, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne...", op. cit., s. 143. ABKA'nın 1. Md.'sinin 3. bendi tam olarak şöyledir: "*Birlik, bu Andlaşma ile oluşturulan politikalar ve işbirliği şekilleri ile tamamlanan Avrupa Toplulukları üzerine kurulmuştur. Birlik, üye Devletlerin birbirleri ve halkları arasındaki ilişkileri birbirleriyle uyumlu ve dayanışma içinde olacak şekilde düzenleme görevine sahiptir.*"

yürürlüğe giren, Ankara Andlaşması olarak da adlandırılan bu Andlaşma ise akit taraflara haklar getirmekte ve yükümlülükler yaratmaktadır³⁶².

Ankara Andlaşması'nın yürürlüğe girmesinden itibaren Türkiye ile AT arasında hak ve yükümlülükler kapsamında kurulan ilişkiler ortaklık mevzuatına³⁶³ dayalı olarak sürdürülürken, bu süre içerisinde, tarafların karşılıklı olarak hak ve sorumlulukları artmış ve Türkiye'nin mevcut hukuki, idari ve ekonomik yapısıyla Topluluk müktesebatına uyum sağlaması konusunda³⁶⁴, ortaklık mevzuatına uygun olarak çeşitli takvimler belirlenmiştir³⁶⁵.

Ancak, her ne kadar ortaklık mevzuatı kapsamında Türkiye ile AT arasında ilişkiler 'hazırlık', 'geçiş' ve 'son dönem' olmak üzere üç döneme³⁶⁶ ayrılmış da olsa,

---

³⁶² Türkiye, AET (AT) Kurucu Andlaşması'nın 238. Md.'sine istinaden bir ortaklık andlaşması yapmak ganesiyle, Topluluk Konseyi'ne müracaat etmiştir ve yaklaşık dört yıl süren müzakereler sonucunda, taraflar arasında bir ortaklık yaratan Ankara Andlaşması imzalanmıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Aydoğan, "Avrupa Birliği'nin...", op. cit., ss. 111-124; Kamuran Reçber, "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine Hukuksal Bir Bakış" *İş Güç Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, Yıl 2002, [Bu dergi sanal ortamda yayımlanmaktadır. Reçber'in makalesi için bkz., http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=57 (e. t. 10. 08. 2004)], s. 2; Mehmet Genç, Kamuran Reçber, "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri", *Bilimin Işığında Aydınlanma Seminerleri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayınları No. 4, 2003, s. 37; Christopher Brewin, "Türkiye ve Avrupa Birliği", (çeviren: Selda Paydak), Bülent Gökay (haz.), *Türkiye Avrupa'nın Neresinde? -Gümrük Birliği Anlaşması'nın Düşündürdükleri-*, Ankara: Ayrac Yayınları, 1997, (içinde), ss. 48-51.

³⁶³ Genç ve Reçber'in de belirttiği gibi, Türkiye ile AT arasında oluşturulan ortaklık mevzuatı, asli (*primer*) ve türemci (*sekunder*) normlardan oluşmaktadır. Ankara Andlaşması ve bu Andlaşma'nın ekleri olan Protokoller ve Katma Protokol, Katma Protokol'ün ekleri olan tamamlayıcı Protokoller, Bildiriler ve Uyum Andlaşmaları ortaklık mevzuatının asli normlarını oluştururken, bu asli normlara istinaden Ortaklık Konseyi tarafından tesis edilen tasarruflar da türemci normları meydana getirmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Mehmet Genç, "Türkiye-AT Ortaklık Mevzuatında Uyuşmazlıkların Çözümü", Prof. Dr. Nurhan AKÇAYLI'ya Armağan, Bursa: 2000, s. 129; Reçber, "Türkiye-Avrupa Birliği...", op. cit., s. 3; Genç, Reçber, op. cit., s. 38; Brewin, op. cit., ss. 51-55.

³⁶⁴ Reçber'in de belirttiği gibi, "Ankara Andlaşması'nın 2. Md.'si, Türkiye ile AT arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin kazanacağı boyutu ve genel anlamda tarafların hedeflerini belirlemede gerekli düzenlemeleri içermektedir. İşbu maddenin 1. Prg.'unda tarafların amacı, ekonomik ve ticari ilişkileri karşılıklı olarak sürekli ve dengeli bir biçimde geliştirmesini ve bunun için de Türkiye'nin ekonomisinin hızlı kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesi ile hayat şartlarının yükseltilmesini sağlama şeklinde tanımlanırken, aynı maddenin 2. Prg.'i ise Topluluk ile Türkiye arasında zaman itibarıyla bir Gümrük Birliğinin tesisini öngörmektedir". Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Türkiye-Avrupa Birliği...", op. cit., s. 4; Genç, Reçber, op. cit., s. 40.

³⁶⁵ Reçber, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne...", op. cit., s. 142.

³⁶⁶ Bu dönemler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Türkiye-Avrupa Birliği...", op. cit., ss. 5-6; Genç, Reçber, op. cit., ss. 40-43; Aydoğan, "Avrupa Birliği'nin...", op. cit., ss. 124-144.

Türkiye, geçiş aşaması tam anlamıyla tamamlanmadan, 14 Nisan 1987 tarihinde, Avrupa Toplulukları'na tam üyelik müracaatı yapmıştır.

1.2. Türkiye'nin Avrupa Toplulukları'na Tam Üyelik Başvurusu

Yukarıda da genel ve soyut olarak belirttiğimiz gibi Türkiye, 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile başlayan 'geçiş aşaması'nı tamamlamadan, 14 Nisan 1987 tarihinde, Avrupa Toplulukları'na tam üye olmak amacıyla, Konsey'e 'tam üyelik' müracaatı yapmıştır³⁶⁷.

Türkiye tarafından, ortaklık ilişkisinden bağımsız olarak, AET Kurucu Andlaşması'nın 237. Md.'si, AAET Kurucu Andlaşması'nın 205. Md.'si ve AKÇT Kurucu Andlaşması'nın 98. Md.'sinde benimsenen kural ve şartlar kapsamında gerçekleştirilmiş olan bu tam üyelik müracaatı Konsey tarafından değerlendirilmiş ve bu müracaat incelenmek üzere 27 Nisan 1987 tarihinde Komisyon'a iletilmiştir. Komisyon, Türkiye'nin tam üyelik müracaatına ilişkin görüşünü 19 Aralık 1989 tarihinde açıklamış ve görüşünde Türkiye'nin Avrupa Toplulukları'na tam üye olmak için henüz hazır olmadığını belirtmiştir. Konsey ise Türkiye'nin tam üyelik müracaatının üzerinden yıllar geçmesine rağmen, bu müracaata açık bir cevap vermemiştir³⁶⁸.

Ancak, Reçber'inde belirttiği gibi, her ne kadar Komisyon görüşü bağlayıcı olmasa da bu müracaata günümüze kadar Topluluklar tarafından olumlu bir yanıt

---

³⁶⁷ Türkiye, Ocak 1987 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne kişisel başvuru hakkını kabul etmesinin / tanınmasının haricinde, Avrupa Toplulukları'na tam üye olmak için yapılan müracaatın ardından, bu müracaatı ile ilintili olarak, Başbakan (*daha sonra Cumhurbaşkanı*) Turgut Özal'ın etkin olduğu dönem içinde gerek Türk Cumhuriyeti Anayasası'nda gerekse Türk Ceza Kanunu'nda (141, 142 ve 163. Md.'lerinde) değişiklikler yapmıştır. Bu dönem içinde ayrıca kamuoyunda çokça tartışılan Türkçe dışında başka bir dilin kullanımını yasaklayan 2932 sayılı Kanun da kaldırılmıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Usul, op. cit., ss. 12-13; Brewin, op. cit., ss. 55-59.

³⁶⁸ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne...", op. cit., s. 142'de dipnot no 3; . Reçber, "Türkiye-Avrupa Birliği...", op. cit., ss. 6-7; Genç, Reçber, op. cit., s. 43; Usul, op. cit., s. 13; Tunç Aybak, "Ortaklık Dinamikleri Türkiye ve Avrupa Bütünleşmesi", (çeviren: Selda Paydak), Bülent Gökay (haz.), *Türkiye Avrupa'nın Neresinde? -Gümrük Birliği Anlaşması'nın Düşündürdükleri-*, Ankara: Ayraç Yayınları, 1997, (içinde), ss. 87-95.

verilmemiş olması, aslında üstü örtülü bir şekilde Türkiye'nin müracaatının, Topluluklar itibarıyla reddi anlamına da gelmektedir. Lakin, aşağıda belirteceğimiz gibi, Aralık 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesi'nde alınan kimi kararlar, Türkiye-Avrupa Toplulukları ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır.

1.3. Türkiye'nin AB'ne Üye Adaylığı ve İlişkilerin Gelişimi

Yukarıda genel olarak belirttiğimiz gibi, Türkiye ile AT arasında Ankara Andlaşması düzenlemeleriyle kurulan ilişkiler, Aralık 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin, AB tarafından 'üye adayı'³⁶⁹ olarak kabul edilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır.

Ancak, ilişkilerin 1999 yılında yeni bir boyut kazanması çok sancılı bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir. Zira, AB üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları'nın 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da gerçekleştirdikleri AB Zirvesi'nde (*Lüksemburg Zirvesi*), Birliğin, Kopenhag Kriterleri'ne uyum sağlayabilme olanakları itibarıyla yakın bir dönem içinde iki aşamalı bir genişlemeyi planladığı³⁷⁰

---

³⁶⁹ Avrupa Toplulukları Kurucu Andlaşması'nda ve ABKA'nda yer almayan, 'aday üye statüsü', AB üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanlarının 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da gerçekleştirdikleri AB Zirvesinde tanımlanmış olup, uygulama itibarıyla 'aday üye statüsü' konusunda, aday üyeler için, 'katılım ortaklığı' rejimi belirlenmiştir. Bu Zirvede AB ayrıca, Kopenhag Kriterleri'ne uyum sağlayabilme ölçütü kapsamında, iki aşamadan oluşan bir genişlemeyi de planlamıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne...", op. cit., s. 144'de dipnot no 7; Reçber, "Türkiye-Avrupa Birliği...", op. cit., s. 10; Genç, Reçber, op. cit., ss. 49-50; Erkut Yüccoğlu, "Ekonomik Boyutu ile Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri 11-12 Ocak 2001, Bildiriler, Soru- Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, (içinde), ss. 244-252; Hakan Okçal, "Die Entwicklungen und Zukunftsperspektiven der Beziehungen zwischen der EU und der Türkei nach den Beschlüssen von Helsinki", Harun, Gümrükçü, Rolf Gutmann, Manfred Zuleeg (Hrsg.), ITES-Jahrbuch 2001-2002 Europarecht für türkische Staatsangehörige 20 Jahre Assoziationsratsbeschlüsse, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 2001, (içinde), ss. 225-227.

³⁷⁰ Genç ve Reçber'inde belirttiği gibi, bu genişleme planı doğrultusunda, ilk aşamaya, Kopenhag Kriterleri'ne en fazla uyum gösterebilen yeteneğine sahip olduğu öngörülen Kıbrıs (*Kıbrıs Rum Kesimi*), Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, ikinci aşamaya ise adı geçen kriterlere uyum konusunda daha fazla güçlülere sahip olacakları düşünülen Slovakya, Litvanya, Bulgaristan ve Romanya dahil edilmişlerdir. Bu Devletlerden, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs (*Kıbrıs Rum Kesimi*), Macaristan, Polonya ve Slovenya ile 31 Mart 1998 tarihinde, Malta, Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Bulgaristan ile ise 15 Ocak 2000 tarihinde tam üyelik müzakereleri başlatılmıştır. Tam

açıklanırken, Türkiye bu genişleme politikasının dışında tutulmuştur³⁷¹. Türkiye'nin, Lüksemburg Zirvesi'nde benimsenen bu karara tepki göstermesi neticesinde, 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde yapılan Cardiff Zirvesi'nde kabul edilen sonuç bildirisinde, Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecindeki konumuna ilişkin “*üyelik için ehil*” tımcəsi yerine “*üye adayı*” terimi benimsenmiş, fakat bu durumda, Lüksemburg Zirvesi'nde tesis edilen ve Türkiye açısından ayrımcı bir uygulama olarak kabul edilebilecek haksız sonucu ortadan kaldırmadığı için, Türkiye tarafından pek tatminkar bulunmamıştır³⁷².

Başta belirttiğimiz gibi, Türkiye açısından Lüksemburg Zirvesi'nde tesis edilen olumsuz yapıyı kısmen de olsa giderici nitelikteki karar ise ancak, Helsinki Zirvesi'nde alınmıştır. Alınan bu karar itibarıyla Türkiye'nin AB'ne, dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na tam üyelik için ön koşul olan Kopenhag Kriterleri'nin öngördüğü şartları tam anlamıyla yerine getiremediği vurgulanmış ve bu bağlamda Türkiye ile katılım ortaklığı oluşturulması benimsenmiştir³⁷³.

üyelğe ilişkin olarak başlatılan bu müzakereler neticesinde, birinci aşama içinde yer alan Devletler ilcinci aşama içinde yer alan Slovakya ve Litvanya 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla AB'ne tam üye olmuşlardır. Diğer üye adayı Devletlerle yapılan müzakereler, müktesebatın tüm alanlarını içeren otuz bir başlık kapsamında üye Devletler ile her üye adayı Devlet arasında iki taraflı katılım konferanslarıyla sürdürülmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne...”, op. cit., s. 145'de dipnot no. 8; Murat Tosun Çam, “Avrupa Birliği'nde Genişleme”, <http://www.tcmb.gov.tr/> (c.t. 26. 08. 2002).

³⁷¹ Türkiye, Lüksemburg Zirvesi'nde benimsenen bu karara tepki göstermiş ve ilişkileri askıya alma kararı almıştır. Bu tepki üzerine, 12 Mart 1998 tarihinde yapılan Avrupa Konferansı'na, AB Dönem Başkanlığı'nı yürüten İngiltere tarafından davet edilmiş, fakat Türkiye, bu konferansa Lüksemburg Zirvesi'nde alınan karara kendisi açısından yeterli bir içerik kazandırılması halinde katılacağını bildirmiştir. Reçber, “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne...”, op. cit., s. 145. Paralel mahiyetteki yorumlar için bkz.; Usul, loc. cit.; Okçal, op. cit., s. 226; Aydoğan, “Avrupa Birliği'nin...”, op. cit., ss. 149-156; Heinz Kramer, “Perspektiven der Türkischen EU-Beitrittskandidatur”, Harun Gümrükçü, Rolf Gutmann, Manfred Zulecg (Hrsg.), *ITES- Jahrbuch 2001-2002 Europarecht für türkische Staatsangehörige 20 Jahre Assoziationsratsbeschlüsse*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2001, (içinde) ss. 197-198; İ. Yaşar Hacısalihoğlu, *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye – Jeopolitik Analiz -*, İstanbul: Çantay Kitapçevi, 2001, s. 180.

³⁷² Reçber, “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne...”, op. cit., s. 146.

³⁷³ Genç ve Reçber'inde belirttiği gibi, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin özellikle 4, 9 ve 12 No'lu Prg.'ları doğrudan, 5 ve 6 No'lu Prg.'ları ise dolaylı olarak Türkiye'yi ilgilendirmektedir. Söz konusu bu düzenlemelerin, Türkiye - AB, dolayısıyla Avrupa Toplulukları ilişkilerinc etkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Kramer, loc. cit.; Reçber, “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne...”, op. cit., ss. 146-159; Reçber, “Türkiye-Avrupa Birliği...”, op. cit., ss. 10-11; Genç, Reçber, op. cit., ss. 50-53; Usul, op. cit., ss. 13-14; Hacısalihoğlu, op. cit., s. 178. Özdağ, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...”, op. cit., ss. 61-62; Aydoğan, “Avrupa Birliği'nin...”, op. cit., ss. 157-184.

Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin tesis edilmesinden yaklaşık bir yıl sonra ise AB Komisyonu, Türkiye'nin, Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB)'ne³⁷⁴ ilişkin taslak metni açıklamış ve bu taslak metin 4 Aralık 2000 tarihinde Genel İşler Konseyi tarafından onaylanmıştır³⁷⁵. Reçber'inde vurguladığı gibi, AB üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları'nın 7-9 Aralık 2000 tarihlerinde gerçekleştirdiği Nice Zirve toplantısından sonra yayımladıkları Zirve Sonuç Bildirgesi'nin 11 No'lu Prg.'nda ise AB Konseyi, Genel İşler Konseyi tarafından benimsenen KOB'ne ilişkin memnuniyetini belirtmiş ve bu anlamda Türkiye'nin katılım öncesi strateji kapsamında, AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin '*Ulusal Programı*'nı³⁷⁶ hızlı bir şekilde hazırlayarak sunmasını istemiştir. KOB'nin tesis edilmesinden sonra, AB Bakanlar Konseyi de, KOB'ni 8 Mart 2001 tarihinde onaylamış ve böylece Türkiye'nin AB'ne dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na katılım stratejisinin hukuki temeli, resmiyet kazanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin, adaylık süreci içerisindeki en önemli yükümlülüğü olan Ulusal Program, 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 26 Mart 2001 tarihinde AB'nin genişlemeden sorumlu Komiseri Günther Verheugen'e tevdi edilmiştir³⁷⁷.

---

³⁷⁴ KOB, katılım öncesi stratejisinin başlıca araçlarından biridir. Aday Devletlerin, tam üyeliğe hazırlanmak için yerine getirmesi gereken temel kısa ve orta vadeli öncelikleri ortaya koyan ve bu önceliklere destek olmak için AB'nin vereceği mali yardımları ve bu yardımların koşullarını gösteren kapsamlı bir metindir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Çam, loc. cit.; Hacısalihoğlu, op. cit., s. 177; Aktar, op. cit., ss. 53-57.

³⁷⁵ Helsinki Zirvesi sonrası dönemde, "*2000 Yılı İlerleme Raporu*" kapsamında, üyelik kriterlerine ilişkin değerlendirmeler ve AB Komisyonu tarafından hazırlanan KOB'nde yer alan hususlar, Türkiye – AB ilişkilerinin nihai perspektifini belirlemektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Aktar, loc. cit.; Aydoğan, "Avrupa Birliği'nin...", op. cit., ss. 184-196 ve 214-219; Usul, op. cit., ss. 15-16; Yüccoğlu, op. cit., ss. 254-246.

³⁷⁶ Ulusal Program, AB'nin teknik yardımlarıyla aday Devlet tarafından hazırlanan, müktesebata uyumda atılacak adımların ve diğer katılım önceliklerinin uygulamaya konulma sırasını ve bu uygulamalar için öngörülen kurumsal ve mali gereksinimler ile uyum takvimini gösteren, kapsamlı bir faaliyet planıdır. Diğer bir deyişle ulusal program, KOB'nde öngörülen kısa ve orta vadeli siyasi, ekonomik ve diğer alanlardaki dönüşüm gerekliliklerine yanıt verebilecek bir eylem planı ve bu eylem planının finansal yapısını içeren bir belge olarak değerlendirilmelidir. Ulusal Program'ın yapısı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Yüccoğlu, op. cit., ss. 246-247; Aydoğan, "Avrupa Birliği'nin...", op. cit., ss. 202-214; Çam, loc. cit.; Aktar, op. cit., ss. 75-79.

³⁷⁷ Reçber, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne...", op. cit., ss. 154-155.

Genel ve soyut olarak belirttiğimiz bu gelişmelerin ardından, 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde Kopenhag'da toplanan AB Konseyi, yayımladığı Zirve Sonuç Bildirgesi'nde, başta Kıbrıs sorununa³⁷⁸ ilişkin olmak üzere, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren önemli hususları tespit etmiştir. Ancak, Kopenhag Zirvesi'nde, gerek ortaklık mevzuatı gerek üye adaylığı itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması konusunda bir karar tesis edilememiştir. Zira, bu durum, Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 18 No'lu Prg.'ı itibarıyla, Türkiye Cumhuriyeti tarafından üye adaylığı kapsamında KOB'nde benimsenen yükümlülüklerin yerine getirilmesi şartına bağlanmıştır. Bu konudaki değerlendirme ise Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 19 No'lu Prg.'ında belirttiği üzere, 2004 yılı sonu itibarıyla AB Konseyi tarafından yapılacağı kararlaştırılmıştır³⁷⁹.

Türkiye ise AB dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na tam üye olma gayesi kapsamında, hem Helsinki hem de Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgeleri'nde benimsenen hususlara yönelik iç hukuku itibarıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapmaya devam etmektedir. Bu anlamda, TBMM tarafından kabul edilen sekiz yasa (*uyum paketleri*) ile iç hukukumuzda bir çok yasada değişiklik, ilga ve eklemeler yapılmıştır³⁸⁰.

---

³⁷⁸ Reçber'inde vurguladığı gibi, Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 10, 11 ve 12 No'lu Prg.'ları Kıbrıs sorununa diğer bir ifade ile Kıbrıs'ın AB dolayısıyla Avrupa Toplulukları'na tam üyeliğine ilişkindir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Kopenhag Zirvesi Sonuç...", op. cit., ss. 9-14.

³⁷⁹ Reçber'inde belirttiği gibi, AB Konseyi, Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 19 No'lu Prg.'ında, Türkiye'deki reform sürecinin sürdürülmesi gerektiğini belirtmiş ve eğer 2004 Aralık ayında (*Komisyon'un önerisi ve raporu baz alınarak*) Türkiye'nin 1993 Haziran'ında benimsenen Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni (*demokrasi, insan hakları, vb.*) yerine getirdiğine karar verilirse, hiç beklemeeksizin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılacağını öngörmüştür. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Kopenhag Zirvesi Sonuç...", op. cit., s. 16.

³⁸⁰ AB dolayısıyla Topluluklar müktesebatına uyum kapsamında iç hukukumuz itibarıyla çeşitli yasalarda değişiklik yapan bu hukuksal reformlar (*uyum paketleri*) hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, "Kopenhag Zirvesi Sonuç...", op. cit., ss. 15-16.

2. Türkiye'nin Güvenlik ve Savunma Stratejilerinde AB'nin Konumu

Yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz gibi, Soğuk Savaş sonrasında oluşan uluslararası sistem içinde ortaya çıkan gelişmeler sonucunda Türkiye, güvenlik ve savunması açısından çok daha hassas bir yapıyla karşı karşıya kalmıştır.

Bu bağlamda Türkiye, özellikle, uluslararası sistem içinde yer alan, NATO ve BAB gibi güvenlik ve savunma örgütlenmelerinin kurumsal yapılanmalarında yaşanan değişiklikleri, kendisinin güvenlik ve savunma stratejilerine etkileri itibarıyla yakından izlemiştir.

Bu iki örgütün dışında, Türkiye'nin güvenlik ve savunma stratejilerine etkileri bakımından yaşanan en önemli gelişme ise Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından Maastricht Andlaşması ile AB'nin kurulması ve kurulan bu yeni örgüt bünyesinde bir ODGP'nin oluşturulmasıdır.

Türkiye de gerek kuruluş yıllarından beri izlediği Batı Avrupa yanlısı politik açılımların etkisi ve gerekse yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz gibi kırk yılı aşkın bir zamandır süre gelen Avrupa Toplulukları ile ilişkileri bağlamında, AB üyesi Devletler arasında bir ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturulma sürecine büyük önem vermiş ve bu oluşumların (*ODGP ve bu politikanın devamı olarak AGSK ile AGSP'nin*) içinde yer almak istemiştir.

Ancak bu noktada çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı bir biçimde irdedeceğimiz gibi, AB ile Türkiye'nin çıkarları ve bu çıkarlar çerçevesinde izledikleri politikalar çatışmıştır. Zira, Türkiye'nin, kendi güvenlik ve savunma stratejileri bağlamında, AGSP'nin karar alma mekanizmasının içinde yer almak istemesine rağmen AB, bu durumun, Türkiye'nin AB'ne tam üye olmamasından dolayı mümkün olmadığını / olamayacağını ileri sürmüştür.

Genel ve soyut olarak belirttiğimiz, AB tarafından önüne sürülen bu gerekçe ise Türk kamuoyu ve karar alıcıları tarafından şüpheyle karşılanmıştır. Zira, AB ve dolayısıyla Avrupa Toplulukları üyesi bazı Devletlerin (*Fransa ve Almanya başta olmak üzere Avrupalı Devletler*), AGSP'nin karar alma mekanizmasında Türkiye'ye

yer vermek istemezlerken, sadece AGSP kapsamında oluşturulmaya çalıştıkları “*Acil Müdahale Gücü*” itibarıyla Türkiye’ye ‘*danışma görevi*’ vermeyi teklif etmeleri, Türkiye tarafından, Avrupa’dan dışlanma girişimleri / çabaları olarak algılanmıştır.

Diğer bir deyişle belirtirsek, AGSP çerçevesinde, Türkiye ve AB arasında yaşanan sorun, AGSP’nın karar alma mekanizmasının yapısından kaynaklanmaktadır. NATO üyesi olan ve AB ile de Helsinki Zirvesi’nde tanınan üye adaylığı statüsünde ilişkileri bulunan Türkiye’nin, AGSP’nın karar alma mekanizmasından dışlanmayı reddetmesinin nedeni, Soğuk Savaş sonrası oluşan uluslararası sistemde, AB içinde ODGP (ve AGSP) ile gerçekleştirilmek istenen yeni düzenin, -*Türkiye’nin*- güvenlik ve savunmaya ilişkin çıkarlarını olumsuz yönde etkileyecek olmasıdır.

Ancak, genel hatlarıyla belirttiğimiz, AGSP kapsamında Türkiye ile AB arasında yaşanan sorunlar, sadece bu iki sujei / tarafı değil, uluslararası sistem içinde yer alan diğer bazı aktörleri de etkilemektedir. Zira, AGSP’nın oluşum sürecinde etkin rol oynayan uluslararası sistemdeki kimi aktörlerin (*başta ABD, Rusya Federasyonu ve NATO ile BAB üyesi olan Devletlerin*) bu sorun karşısında takındıkları tutum ve izledikleri politikalar da farklılık göstermekte ve çoğu zamanda çatışmaktadır³⁸¹.

Bu sebeple de, AGSP’nın Türkiye- AB ilişkilerine etkilerinin daha iyi analiz edilebilmesi için öncelikle, yukarıda genel ve soyut bir biçimde vurgulamaya çalıştığımız, AGSP’nın çok taraflı çıkar çatışması arz eden oluşum süreci ve temel yapısının işlenmesi uygun olacaktır.

---

³⁸¹ Bir çok akademisyeninde belirttiği gibi, Soğuk Savaş sonrası dönemde, Avrupa’nın güvenlik ve savunma stratejilerine etki eden içsel ve dışsal faktörler bazı değişikliklere uğramasına rağmen, tamamen ortadan kalkmamıştır. Zira, ABD ve SSCB’nin ardılı olan Rusya Federasyonu dışsal faktörler; Federal Almanya’nın yerini alan (*Birleşik*) Almanya, İngiltere ve Fransa ise içsel faktörler olarak varlıklarını ve etkilerini devam ettirmektedir. AGSP’nın yapısı ve uluslararası sistemdeki diğer aktörlerin rollerine ilişkin, paralel mahiyetteki görüşler için bkz.; Gerteiser, op. cit., s. 18; Cömert, op. cit., ss. 24-33; Dedeoğlu, Caşın, “Yeni Avrupa Güvenlik...”, op. cit., s. 169; İlhan, op. cit., ss. 145-146; Kamer Kasım, “NATO’ya ve ABD-AB İlişkilerine Etkisi Bakımından Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, Bahar 2002, ss. 87-88; Benjamin Shwarz, Christopher Layne, “Yeni Büyük Strateji”, (çeviren: Selin E. Saydam), *2023 Dergisi*, Sayı 11, 15 Mart 2002, ss. 22-30.

2.1. AGSP'nin Temel Yapısı

Çalışmamız içerisinde daha öncede sık sık belirttiğimiz gibi, Balkanlarda yaşanan gelişmelerin ardından AB üyesi Devletler arasında daha etkin bir ODGP oluşturulması doğrultusunda bir siyasi irade ortaya çıkmıştır.

Oluşan bu siyasi irade kapsamında ise 4 Aralık 1998 tarihinde St. Malo'da yapılan Zirvede (*St. Malo Zirvesi'nde*), dönemin İngiliz³⁸² ve Fransız Hükümetleri, AB'nin, ODGP kapsamında bir güvenlik aktörü olarak imkan ve yeteneklerinin artırılması ve Birliğin savunma yapısının geliştirilmesi konularında mutabık olduklarını açıklamışlardır³⁸³. Ancak, bir çok politisyenin de belirttiği gibi İngiltere ve Fransa'nın, ortak savunma konularındaki geleneksel tezlerinde uyumlaşmaya / yakınlaşmaya başlamalarının ardındaki en büyük etken, ABD'nin takındığı tutum olmuştur³⁸⁴. Zira, Soğuk Savaş sonrası dönemde, savunma harcamalarını azaltmak isteyen ABD, Avrupa Toplulukları dolayısıyla AB üyesi Devletler arasında bir güvenlik ve savunma sisteminin / politikasının oluşumunu desteklemiş ve bu bağlamda, AB bünyesinde savunma alanında otonom bir faaliyet alanına sahip olacak operasyonel bir birim oluşturulmasına karşı çıkan İngiltere'ye baskı yapmıştır³⁸⁵.

---

³⁸² İngiltere, St. Malo Zirvesi'nden önce ilk olarak, Ekim 1998 tarihinde Pörschach'da düzenlenen gayri resmi AB Konseyi Zirvesi'nde, ortak bir Avrupa savunma politikasının oluşturulması hususunda farklı bir tutum izleyeceğinin sinyallerini vermiştir. Bu Zirvede konuşan dönemin İngiltere Başbakanı, belirli koşulların oluşturulması halinde NATO ile uyumlu, hükümetlerarası bir yapıda çalışacak, askeri açıdan etkili sui generis bir Avrupa savunma politikasının kabul edilebilir olduğunu açıklamıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Gärtner, op. cit., ss. 387-388; Cengiz Okman, "AGSK ve NATO Üzerine Radikal Dönüşümün İkilemi", *Karizma*, Sayı 6, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, ss. 123-124; Köri N. Shakk, "Avrupa Birliği'nin Savunma Girişimleri NATO İçin Bir Tehlike Yaratır mı?", <http://www.foreignpolicy.org.tr/trmakale/190102.html> (e.t. 29.07.2003).

³⁸³ "Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik- Antworten auf häufig gestellte Fragen", http://www.auswaertiges-amt.de/www/de/Eu_politik/gasp/faq_html (e.t. 26.07. 2002).

³⁸⁴ Heinz Gärtner, "Theorie und Sicherheits – Modelle für ein künftiges europäisches Sicherheitssystem", *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 1996/4, s. 387; Gerteiser, loc. cit.

³⁸⁵ ABD'nin, izlediği politikalar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Kasım, "NATO'ya ve ABD-...", loc. cit.; Rıza Arslan, "Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü?", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, (bu makale hakemlik sürecinden geçtikten sonra yayına kabul edilmiş olup, makalenin yayımlanacağı sayı halen basım aşamasındadır); Seda Serdar, "Yıldız Savaşlarının Oğlu' ve AGSK: ABD'nin Bitmeyen, Avrupa'nın Başlayamayan Oyunu", *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 14, Haziran 2001, ss. 45-48; Çınar Özen, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Temel Özellikleri", *ATAUM Bülteni*, Yıl 1, Sayı: 1, Kış 2000-2001, s. 2; B. Esra Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma

St. Malo Zirvesi'nin ardından, 23-24 Nisan 1999 tarihlerinde yapılan NATO Washington Zirvesi'nde ise ABD, Fransa ve İngiltere arasındaki bu yakınlaşmaya verdiği desteği daha açık bir biçimde ortaya koyarken, Zirve sonunda yayımlanan bildirmede, AGSP'nin oluşturulmasının Avrupa – Atlantik ilişkilerinin istikrarı açısından önemli olduğu belirtilmiş ve Avrupa'lı müttefik Devletlerin, bir kriz çıkmadan önce bir takım önlemleri kendi başına almasının / alabilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır³⁸⁶.

Gerek St. Malo gerekse NATO Washington Zirvesi'nden kısa bir süre sonra, Bosna – Hersek ve Kosova'da yaşanan krizler sırasında BAB'nin sadece sembolik bir rol üstlenmesi sonucunda, AB'nin katkılarının oldukça yetersiz kalması AGSK ve AGSP çerçevesinde yapılan tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Zira, özellikle, NATO'nun dolayısıyla da ABD'nin Avrupa savunmasını büyük ölçüde üstlenmesi ile ilgili eleştirilerin giderek artması, AB üyesi Devletlerin AGSP konusunda daha net bir tutum almalarını / politika belirlemelerini zorunlu kılmıştır. Böylece, AB üyesi diğer Devletler arasında da St. Malo süreci siyasal destek kazanırken, 1999 yılı içinde Köln'de ve Helsinki'de yapılan AB Zirveleri'nde üzerinde ağırlıklı olarak durulan konulardan biri, ODGP'nin güvenlik ve savunma boyutu olmuştur³⁸⁷.

Daha ayrıntılı bir biçimde belirtirsek, 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde yapılan Köln Zirvesi'nde AB üyesi Devletler, St. Malo'da alınan kararlara verdikleri desteği tekrarlamışlar ve ODGP kapsamında bir güvenlik ve savunma politikasının oluşturulması için yapılan çalışmaları hızlandırmışlardır. Bu bağlamda, Zirve'de alınan kararlar doğrultusunda, NATO'nun eski Genel Sekreteri olan Javier SOLANA, ODGP

Politikası ve Türkiye", Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 3, 2002, s. 48; Kazım Ütük, "Lozan-Sevr Çatışması Düzleminde Türkiye-AB İlişkileri", 2023 Dergisi, Sayı 11, 15 Mart 2002, ss. 8-12.

³⁸⁶ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Peter Schmidt, "Zum Verhältnis von GASP, NATO und WEU – Perspektiven der weiteren Entwicklung", Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft 1999/3, ss. 403-405; "Die Europäische Sicherheits-...", loc. cit.

³⁸⁷ Schmidt, op. cit., s. 405; Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve...", op. cit., s. 49; Özdemir, op. cit., s. 17.

Yüksek Temsilcisi olarak atanırken, BAB'nin de 2000 yılına kadar AB ile bütünleşmesi öngörülmüş ve böylelikle, savunma kimliği AB bünyesine taşınmıştır³⁸⁸.

ODGP çerçevesinde oluşturulacak bu yeni yapı içinde, NATO'ya güvenlik ve savunma riskleri karşısında AB'nin (AGSP'nin) yetersiz kaldığı durumlarda devreye girme işlevi / görevi / yetkisi verilmiştir. Diğer bir deyişle, Zirve'de, NATO'nun AB üyesi olmayan müttefiklerinin -iye Devletlerinin-, AGSP çerçevesinde üstlenilecek olan görevlere / operasyonlara en üst düzeyde katılımının sağlanması için gerekli düzenlemelerde bulunulacağı ifade edilerek, Washington Zirvesi'nde alınan kararlardan farklı bir yapının hedeflendiği belirtilmiştir. Bu kapsamda, hiç şüphesiz, oluşturulmakta olan AGSP çerçevesinde, NATO imkan ve yeteneklerine hiçbir engel olmadan ulaşılması ve karar mekanizmasında sadece AB üyesi Devletlerin yer alması hedeflenmiştir³⁸⁹.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan AB Helsinki Zirvesi'ne ise AB üyesi Devletler arasındaki, "kriz yönetimi"nin yapısına ilişkin tartışmalar damgasını vurmuştur. Bu tartışmaların ardından varılan mutabakat sonucunda yayımlanan Zirve Sonuç Bildirgesi'nde³⁹⁰, bir müdahale ekibinin / biriminin kurulması, ancak bu oluşumun askeri değil, daha çok siyasal bir birim şeklinde yapılması karara bağlanmıştır.

Bu kararlar çerçevesinde, danışma görevini üstlenecek kurumlar olan, "Siyasi ve Güvenlik Komitesi" ile AB bünyesinde askeri eylemlerin gerçekleştirilmesinden sorumlu olacak geçici (sürelî) "Askeri Komite" oluşturulmuştur. Ayrıca, AB öncülüğünde AGSP kapsamında yapılacak olan operasyonlarda kullanılmak üzere, 2003

³⁸⁸ "Die Europäische Sicherheits-...", loc. cit.; Schmidt, op. cit., ss. 405-406.

³⁸⁹ Köln Zirvesi'nde ayrıca, AB ile Rusya Federasyonu arasında jeostratejik kapsamda ekonomik ve politik işbirliğine derinlik kazandırılması ve bu bağlamda stratejik ilişkilerin geliştirilmesi kararı da alınmıştır. Köln Zirvesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; <http://ue.eu.int/en/info/eurocouncil> (e.t. 29.11.2003); Yenigün, "Millî Egemenlik ve...", op. cit., ss. 379-380; Serdar, "Yıldız Savaşlarının Oğlu...", op. cit., s. 45; Özdemir, op. cit., s. 17; Hüseyin Bağcı, "Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler", İdris Bal (der.) 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, İstanbul: Alfa Yayınları, Kasım 2001, s. 602.

³⁹⁰ Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin tam metni için bkz., <http://ue.eu.int/en/info/eurocouncil> (e.t. 29.11.2003).

yılına kadar üye Devletlerin katkısıyla, elli - altmış bin civarında askerden oluşan onbeş tugaylık bir kuvvetin (*-Avrupa- Acil Müdahale Gücü'nün*) kurulmasına da karar verilmiştir. Sonuç Bildirgesi'nde, Petersberg Görevleri'ni yerine getirmek için hazırlanması planlanan bu kuvvetin, "*Avrupa Ordusu*" olarak algılanmaması gerektiğine işaret edilirken, AB üyesi Devletlerin kollektif savunmasında NATO'nun hâlâ temel bir örgüt olmaya devam ettiği / edeceği de önemle vurgulanmıştır³⁹¹. Böylelikle AB, AGSP konusunda Helsinki Zirvesi'nde alınan bu karar itibarıyla NATO imkan ve yeteneklerini otomatik olarak kullanma hedefine daha fazla yaklaşmıştır.

Helsinki Zirvesi itibarıyla bu noktada önemle belirtilmesi gereken bir diğer husus da, 2000 yılı sonundan itibaren BAB'nin Petersberg Görevleri ile ilgili işlevlerinin, AB bünyesine dahil edilmesidir. Ancak, her ne kadar Köln Zirvesi'nde kararlaştırıldığı üzere, AB'nin AGSP kapsamında askeri bir yapı kurmaya yönelmesi ile birlikte, BAB'nin aynı görevleri yerine getirmeyi haiz bir statüde bulunmasına imkan kalmamış olsa da, mevzuat değişikliğini gerektiren bu durumun gerçekleşmesi, o dönem itibarıyla mümkün olmamıştır³⁹².

Belirttiğimiz bu nedenden dolayı, Helsinki Zirvesi'nde AB üyesi Devletler, gelecekte AB'nin gerçekleştireceği askeri operasyonları siyasi ve stratejik açıdan yönlendirecek olan kurumsal yapının oluşturulması konusu da ele alınmıştır. Bu bağlamda, AB üyesi Devletler arasında, "kriz yönetimi"nin yapısına ilişkin yoğun tartışmalar yaşanmış, bu tartışmaların sonucunda varılan mutabakat neticesinde ise bir müdahale biriminin kurulması, ancak bu oluşumun askeri değil, daha çok siyasi bir ekip şeklinde yapılandırılması, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi itibarıyla karara

---

³⁹¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Serdar, " 'Yıldız Savaşlarının Oğlu'...", loc. cit.; Yenigün, "Milli Egemenlik ve...", op. cit., ss. 380-381; İlhan, op. cit., ss. 146-147; Özdağ, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...", op. cit., s. 62.

³⁹² "Die Europäische Sicherheits-...", loc. cit.; "Die GASP: Instrumente und Akteure", http://www.auswaertiges-amt.de/www/de/Eu_politik/gasp/akteure_html (c.t. 06. 03. 2003).

bağlanmıştır. Alınan bu karar çerçevesinde, danışma görevini üstlenecek kurumlar olan, geçici bir “Siyasi ve Güvenlik Komitesi” ile “Askeri Komite” kurulmuştur³⁹³.

Ancak, oluşturulan bu yeni kurumsal yapılanma, BAB’nde ortak üyelik statüsüne sahip Devletler açısından sorunlar yaratmıştır. Zira, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu söz konusu Devletler (*Norveç ve İzlanda ile AB üyeliğine aday olan Baltık Devletleri ile Doğu Avrupa Devletleri*), Petersberg Görevleri’nin yerine getirilmesinde, BAB’nin devre dışı kalmasıyla birlikte, BAB aracılığıyla AB ile kurdukları bağlantıyı yitirerek, ODGP’nin ve dolayısıyla AGSP’nin karar alma mekanizmalarından tamamı ile dışlanacakları endişesine kapılmışlardır³⁹⁴.

Genel hatlarıyla aktardığımız bu sorunu da dikkate alarak, Haziran 2000 tarihinde yapılan Feira Zirvesi’nde³⁹⁵ AB üyesi Devletler, AGSP çerçevesinde Helsinki Zirvesi’nde belirlenen unsurlarla ilgili uzlaşmaya yönelik önemli adımlar atmışlardır. AB üyesi Devletler tarafından bu Zirve’de, AGSP’nin güvenilirliğinin ve etkinliğinin, AB’nin askeri yeteneklerini geliştirmesiyle artacağı vurgulanırken, AGSP kapsamında “Güvenlik ve Savunma Alanlarında Ortak Avrupa Politikası’nın Güçlendirilmesi” başlıklı bir rapor da kabul edilmiştir. Bu rapor dahilinde Zirve’de, 30 Ekim 2000 tarihine kadar AB üyesi Devletlerin, “Acil Müdahale Gücü”nün³⁹⁶ oluşturulması için,

---

³⁹³ Söz konusu bu iki kurum, yukarıda da belirttiğimiz üzere, AB Konseyi’nin 2000/143/PECS Sayılı Kararı ile geçici bir biçimde kurulmuştur. Nice Zirvesi’nde alınan kararlar itibarıyla ise daimi nitelikte görev yapacak bir “Siyasi ve Güvenlik Komitesi”nin kurulması konusunda uzlaşmaya varılmıştır.

³⁹⁴ Aslında bu tür endişelere neden olan kurumsal yapılanma ilk olarak, Köln Zirvesi’nde öngörülmüştür. Zira, belirttiğimiz Zirve Sonuç Bildirgesi’nde, ODGP kapsamında oluşturulacak olan AGSP’nin geliştirilme çabaları sırasında, AB ve NATO arasındaki danışma ve işbirliğinin sürdürüleceği, AB üyesi olmayan NATO üyesi Devletlerin de bu yeni sürece katkıda bulunabilmeleri amacıyla gereken düzenlemelerin yapılacağı ve BAB’nin ortak üyelerinin de söz konusu sürece katılabilmeleri için gayret sarf edileceği belirtilmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Çayhan, “Avrupa Güvenlik ve...”, op. cit., ss. 49-50.

³⁹⁵ Feira Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin tam metni için bkz., <http://ue.eu.int/en/info/eurocouncil> (e.t. 29.11.2003).

³⁹⁶ Alınan bu Karar doğrultusunda, 20 Kasım 2000 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen “Genel İşler Konseyi” toplantısı sonrasında, AB üyesi Devletlerin Savunma ve Dışişleri Bakanları, askeri yeteneklere ilişkin bir bildiri kabul etmişlerdir. Bu Bildiri ile yaklaşık 100 bin asker, 400 savaş uçağı ve 100 savaş gemisinden “Acil Müdahale Gücü”nün oluşturulması ve bu gücün, 4 bin kilometre uzaklıktaki bir kriz bölgesine, 60 gün içerisinde, en az 1 yıl görev yapabilecek şekilde askeri yığınak yapabilme gücüne sahip olması planlanmıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; “Die GASP: Instrumente...”, loc. cit.; Özdemir, op. cit., s. 18; Bağcı, op. cit., ss. 602-603; “Die Europäische Sicherheits-...”, loc. cit.

bu kuvvete tahsis edecekleri asker sayılarını³⁹⁷ bildirmesi kararlaştırılırken, 2000 yılının sonunda yapılacak olan Nice Zirvesi'nde de AGSP'nin kurumsal yapısına son şeklinin verilmesi planlanmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz hususların dışında, Feira Zirvesi'nde ayrıca, AB bünyesinde, işbirliği, dayanışma ve diyalogun yürütülmesi kapsamında; AB üyesi olmayan NATO üyesi Devletler ile AB üyeliğine aday Devletlerin, AGSP sürecine katılabilmelerinin esasları kabul edilmiştir. Bu esaslar itibarıyla, söz konusu Devletlerin, AB ile gerekli diyalogu ve işbirliğini sürdürmelerini sağlayacak, kurumsal bir düzenlemenin yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, kriz dönemlerinde AB'nin rol oynayacağı askeri operasyonlar gündeme geldiğinde, eğer NATO'nun imkanları kullanılacak ise, AB üyesi olmayan fakat NATO üyesi olan Devletlerin, kendi isteklerine bağlı olarak bu operasyonlarda yer alabilecekleri de belirtilmiştir. AB'nin NATO imkanlarını kullanmadan, kendi askeri gücüyle başlatacağı operasyonlara katılım ise AB Konseyi'nin davet şartına bağlanmıştır³⁹⁸.

Ancak, AB Konseyi'ne tanınan bu yetki kapsamında, özellikle AB üyesi olmayan, NATO üyesi Devletlerle sadece danışma niteliğinde işbirliğinin öngörülmesi, büyük tartışmaları neden olmuştur. Zira, AB üyesi olmayan, NATO üyesi Devletlerin statüsü konusu -*özellikle Türkiye'nin AGSP ile ilgili itirazları*-, AB açısından en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu duruma yönelik en etkili tepki

---

³⁹⁷ "Acil Müdahale Gücü" içinde yer alarak, bu güce asker tahsis edecek AB üyesi Devletler ile tahsis edecekleri asker sayıları ise Kasım 2000 tarihinde Brüksel'de yapılan "Askeri Taahhüt Konferansı" sonrasında ilan edilen Bildiri'de şöyle belirlenmiştir: Almanya 13.500; İngiltere 12.500; Fransa 12.000; İtalya 6.000; İspanya 6.000; Hollanda 5.000; Yunanistan 3.500; Finlandiya 2.000; İsveç 1.500; Belçika 1.000; İrlanda 1.000; Lüksemburg 100. Danimarka ile AB arasında yapılan Protokol uyarınca bu Devlet, "Acil Müdahale Gücü"ne asker tahsis etmemektedir. Ayrıca, bu Bildiri ile oluşturulacak bu kuvvet için 100.000 kişilik bir rezerv güç oluşturulması kararı da kabul edilmiştir. Türkiye ise bu rezerv kuvvete, karar verme mekanizmasına tam katılımı şartıyla, kuvvet tahsis edebileceğini açıklamıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Özen, op. cit., s. 3; "Die GASP: Instrumente...", loc. cit.; "Die Europäische Sicherheits...", loc. cit.; Dedeoğlu, "Uluslararası Güvenlik ve...", op. cit., ss. 266-268; Olaf Wittrock, "Die ESVU kann kommen", <http://www.europa-digital.de/aktuell/dossier/esvp03/esvu.shtml>, (e.t. 25.07.2003).

³⁹⁸ AB Konseyi, belirttiğimiz yetkisi kapsamında, NATO üyesi olmayan, AB'ne üye aday Devletleri de bu tür girişimlere katılmaya davet edebilmektedir. Bu tür girişimlerde yer alan -tüm- Devletler ise uygulanan operasyonun gidişatı üzerinde, AB üyesi Devletlerle aynı haklara ve yükümlülüklerle sahip olmaktadır.

ABD'nden gelirken, ABD, NATO üyesi bir Devlet olan Türkiye'nin, AGSP'nin dışında tutulmasından / tutulmaya çalışılmasından endişe duymuş ve sonraki yıllarda konu ile ilgili her türlü platformda bu endişesini dile getirmiştir.

Genel hatlarıyla yukarıda belirttiğimiz gibi, Türkiye'nin, AGSP'na yönelik olarak AB Zirvelerinde alınan kararlarla ilgili çekinceleri / sorunları, Köln ve Helsinki Zirveleri'nin ardından Feira Zirvesi'nde alınan kararlar ile de devam etmiş ve böylelikle, özellikle 2001 yılının ikinci yarısından itibaren, AGSP bağlamında yapılan tartışmalarının NATO eksenindeki ana sorunu / sorunları, Türkiye'nin tutumu / statüsü oluşmuştur³⁹⁹.

Bu bağlamda, Feira Zirvesi'nde alınan kararlar itibarıyla, AGSP'nin genel yapısında ortaya çıkan sorunları güçlendirilmiş işbirliği prensibi çerçevesinde çözmek ve bu yapının daha işlevsel hale getirilmesini sağlamak için AB üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları, 7-11 Aralık 2000 tarihleri arasında Nice'de bir araya gelmişlerdir.

Bu amaç çerçevesinde, AB üyesi Devletler tarafından Nice Zirvesi'nde⁴⁰⁰, AGSP'nin, ODGP'nin bir uzantısı olduğu resmen deklare edilirken, bu bağlamda (ABKA'nda öngörüldüğü gibi) güçlendirilmiş işbirliği prensibinin işletilebilmesi için, işbirliği yapmak isteyen üye Devletlerin, kendi aralarında anlaşmaya vardıktan sonra, diğer Devletlerin katılımını beklemeksizin, karar aldıkları konularda entegrasyona gitme yetkisine sahip oldukları vurgulanmıştır. Ancak, Amsterdam Andlaşması'nda olduğu

---

³⁹⁹ Lakin, bu sorunun / sorunların sadece, Türkiye'yi etkilediğini ileri sürmek ve bu bağlamda Türkiye odaklı bir analiz yapmak daha öncede vurguladığımız gibi bizce eksik ve yanlış bir analiz olacaktır. Bu bağlamda, AGSP ile ilgili sorunlar çerçevesinde AB ve ABD'nin karşılıklı tutumları / politikaları ile Türkiye'nin izlediği politikalar hakkında daha ayrıntılı bilgi için, infra, III. Bölüm Alt Başlık, "2.2. AGSP'nin Türkiye - AB İlişkilerine Etkileri".

⁴⁰⁰ Nice Zirvesi'nin tüm yönleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Arsava, "Nice Antlaşmasının Getirdikleri", op. cit., ss. 1-30; Stefan Frochlich, "Abschied vom alten System – die Erweiterung erfordert drastischere Reformen der EU-Institutionen", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı: 2, Bahar 2002, passim.

gibi, Nice Zirvesi'nde alınan kararlar itibarıyla da “savunma” konuları, güçlendirilmiş işbirliği prensibi dışında bırakılmıştır⁴⁰¹.

Nice Zirvesi'nde önemle üzerinde durulan bir diğer konuda, AGSP çerçevesinde oluşturulan “Acil Müdahale Gücü” içinde faaliyet göstermek üzere, AB Bakanlar Konseyi bünyesinde sürekli olarak çalışmalarda bulunacak, “Siyasi ve Güvenlik Komitesi”, “Askeri Komite, “AB Genel Kurmayı” isimli üç yeni kurumun / birimin oluşturulmasıdır.

Bu birimlerden, “Siyasi ve Güvenlik Komitesi”, AB üyesi Devletlerin büyükelçileri ve / veya üst düzey memurlarından oluşmaktadır. Bu Komitenin görevi , ortaya çıkan krizleri çözmeye yönelik yapılan / yapılacak olan operasyonların stratejik ve politik yöntemlerini belirlemektir. “Siyasi ve Güvenlik Komitesi”ne, askeri konularda ve savunmaya ilişkin hususlarda yardımcı olması için kurulan “Askeri Komite” ise, AB üyesi Devletlerin Genelkurmay Başkanlıkları'nın atadığı askeri yetkililerden oluşmaktadır⁴⁰². Kurulan üçüncü birim olan “AB Genel Kurmayı” veya diğer adıyla belirtirsek “Askeri Kurmay Komite” de AGSP çerçevesindeki konularda müzakerelerin hazırlanmasında, “Siyasi ve Güvenlik Komitesi” ile “Askeri Komite”ye yardımcı olmakla görevlendirilmiştir. Bu birim, AB üyesi Devletlerin Kurmay yetkililerinden oluşmaktadır⁴⁰³.

Bu bağlamda, AGSP'nin kurumsal yapılanması çerçevesinde Nice Zirvesi'nde AB üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları tarafından alınan ve Zirve Sonuç Bildirgesi'nde vurgulanan bir diğer önemli karar da BAB'nin operasyonel faaliyetlerinin büyük bir bölümünün, AB tarafından devralındığının açıklanmasıdır.

---

⁴⁰¹ Bkz.; ABKA'sının 27 B. Md.'si. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Arsava, “Nice Antlaşmasının Getirdikleri”, op. cit., ss. 16-17; Froehlich, op. cit., ss. 75-76; Özdağ, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri...”, op. cit., ss. 62-63.

⁴⁰² Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile Askeri Komite'nin görev ve yetkileri konusunda geniş bilgi için bkz., Michael Rupp, Avrupa Birliği'nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Mayıs 2002, ss. 31-34.

⁴⁰³ Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu birimler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Bağcı, op. cit., s. 603; Canbolat, op. cit., s. 214; “Die GASP: Instrumente...”, loc. cit.; “Die Europäische Sicherheits-...”, loc. cit.

Aslında, Nice Zirvesi'nde, BAB'nin statüsüne ilişkin alınan bu karar yeni alınmış bir karar değildir. Zira, Nice Zirvesi'nden yaklaşık bir ay önce, Kasım 2000 tarihinde yapılan BAB Bakanlar Konseyi'nin Marsilya Zirvesi'nde, bu örgütün AB'ne kısmı olarak entegrasyonunun gerçekleştirilmesi hususunda karar alınmıştır. Marsilya Deklarasyonu olarak da anılan bu karar uyarınca, DBA'nın 5 ve 9. Md.'leri haricindeki düzenlemeleri lağvedilmiştir⁴⁰⁴.

Çalışmamızın ikinci bölümü kapsamında değerlendirdiğimiz, ABKA'nın 17. Md.'sinin 1.Prg.'ının 2. bendine göre BAB'nin, AB gelişiminin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmasına rağmen, Nice Andlaşması düzenlemeleri ile yapılan değişiklikler sonucunda, hukuken (*de jure*) bu olasılığın ortadan kaldırılmasının ardında yatan neden ise Avrupa savunma ve güvenlik sisteminde, BAB'nin etkin bir örgüt olarak faaliyette bulunması konusunda, AB üyesi Devletler arasında bir uyumun olmamasıdır. Zira, özellikle Atlantistler olarak adlandırdığımız AB üyesi Devletler, NATO'nun Avrupa'daki konumunu zayıflatabilecek, BAB aktivitelerine karşı çıkmışlardır. Bu bağlamda, Avrupalı olarak tanımladığımız Devletlerle yapılan müzakereler neticesinde, 2001 yılında *BAB Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü* ile (*BAB*) *Uzay Merkezi*'nin AB'ye entegrasyonu benimsenmiş ve bu husus Ocak 2002'de resmileşmiştir⁴⁰⁵.

Oluşan bu entegrasyon kapsamında da BAB'nin, DBA'nın 5. Md.'si kapsamındaki kolektif savunmaya ilişkin düzenlemeleri ile 9. Md.'si itibarıyla oluşturulan "*BAB Asamblesi*"nin görevlerine devam etmesi haricindeki operasyonel faaliyetlerinin büyük bir bölümünü, AB üstlenmiştir⁴⁰⁶.

---

⁴⁰⁴ Ayrıca, bu gelişmelerin sonucunda, 1994 yılından beri NATO içinde geliştirilen ve esas itibarıyla BAB'nin varlığına dayanan AGSK'de büyük yara almıştır. BAB ise bu gelişmelerin sonrasında, DBA'nın 5 ve 9. Md.'leri itibarıyla belirtilen görevler kapsamında, hukuki varlığını yani uluslararası hukuk suçluluğunu korumuştur. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Özcn, op. cit., s. 2; Reçber, "Batı Avrupa Birliği Kurucu...", loc. cit.; Dedeoğlu, "Uluslararası Güvenlik ve...", op. cit., ss. 262-263.

⁴⁰⁵ ABKA'nın 17. Md.'sinin 2. Prg.'ı itibarıyla yaptığımız yorumlar için bkz.; supra, "2.1. Amsterdam Andlaşması ile ODGP'nda Yapılan Değişiklikler".

⁴⁰⁶ Zira, BAB, DBA'nın 5. ve 9. Md.'leri itibarıyla işlevsel olmaya devam etmektedir, ancak etkin değildir.

BAB'nin statüsüne ilişkin olarak getirilen bu yeniliklerin dışında Nice Zirvesi'nde ayrıca, AGSP'nin kurumsal yapısının güçlendirilmesinin bir parçası olarak kabul edilen askeri ve askeri olmayan kriz yönetimi yeteneklerinin geliştirilmesine ilişkin öneriler içeren iki adet "*Başkanlık İlerleme Raporu*" sunulmuştur. Sunulan bu raporlar üzerinde yapılan müzakereler neticesinde ise "*Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Bildiri*", Nice Zirvesi'nde kabul edilen Nihai Senet'le benimsenmiştir. Bu bildirin tam metni aşağıdaki gibidir⁴⁰⁷:

"Avrupa güvenlik ve savunma politikası ile ilgili Nice'te AB Konseyi tarafından benimsenen belgelere uygun olarak (Başkanlık Raporu ve Ekleri), AB'nin amacı bu politikaların hızlı bir şekilde operasyonel olmasıdır. Bu amaçla, ABKA'nın mevcut düzenlemelerinin temelinde bir karar, AB Konseyi tarafından mümkün olduğunca en erken 2001 yılında ve en geç, Laeken / Brüksel toplantısında tesis edilecektir. Sonuç olarak, Nice Andlaşması'nın yürürlüğe girmesi bir ön şart oluşturmayacaktır".

AB üyesi Devletler, aktardığımız Bildiri'de de görüldüğü gibi, AGSP'nin bir an önce uygulamaya geçirilmesi için daha öncede belirttikleri iradelerini yinelemişler ve bu bağlamda karar mekanizmalarına katılımın belirlenmesi için yapılacak olan görüşmelerin takvimini *-soyut bir biçimde de olsa-* oluşturmuşlardır. Ancak, Bildiri'de, AB üyesi olmayan, Avrupalı müttefiklerin (*NATO üyesi olan altı Devletin*) AGSP sürecine katılımlarının nasıl ve hangi statülerde olacağı konusunda bir ortak karar alınamamıştır. Bunun yerine, AB'ne tam üye olmayan fakat NATO üyesi olan Devletler (*Çek Cumhuriyeti, İzlanda, Macaristan, Norveç, Polonya ve Türkiye*) ile yalnızca yüksek düzeyde yoğun bir danışma süreci öngörülmüştür. Bu amaçla, "*Katılımcılar Komitesi*" adı altında bir yapı kurulmuş ve karar alma mekanizmasında belirli düzenlemelerde bulunulmuştur⁴⁰⁸.

⁴⁰⁷ Reçber, "Avrupa Birliği Mevzuatı", op. cit., s. 311.

⁴⁰⁸ Özen, op. cit., s. 3; Özdemir, loc. cit. "Die GASP: Instrumente...", loc. cit.

Bu düzenlemeleri genel hatlarıyla şöyle özetlemek mümkündür⁴⁰⁹:

- “AB’nin, NATO imkanlarını kullanması durumunda, AB’ne üye olmayan altı NATO üyesi Devletin katılımı AB Konseyi tarafından alınacak karara bağlıdır.
- Eylem amacıyla harekate yönelik planlama durumunda NATO’nun araçları ve yeteneklerine ulaşım, İttifakın planlama mekanizmaları çerçevesinde gerçekleştirilecektir.
- AB’nin kendi başına düzenleyeceği harekatlarda, operasyona yönelik planlamanın Avrupalı birimler tarafından gerçekleştirildiği durumlarda, AB üyesi olmayan altı müttefik Devlet sözkonusu birimlerle temas halinde bulunmak amacıyla memurlar atayabilecektir.
- Harekate dahil olan Devletler, kuvvetlerin oluşturulması ile ilgili konferansta ulusal katılımın düzey ve niteliğini belirleyecektir. Konferans sonrasında, harekat resmi olarak başlayacak ve Katılımcılar Komitesi oluşturulacaktır.
- AB’nin Siyasi ve Güvenlik Komitesi, harekatın siyasi kontrolü ve stratejik yönünden sorumlu olacaktır.
- AB öncülüğünde yürütülecek olan bir harekate büyük ölçüde katılımında bulunarak sözkonusu eylemlerde yer alacaklarını teyit eden Devletler, harekatın günlük yönetimine katılma hakkına sahip olacaklardır.
- AB Konseyi, Katılımcılar Komitesi çerçevesinde, katılan Devletlerle yapılacak görüş alışverişlerinden sonra, harekatın sonuçlandırılmasına karar verebilecektir”.

---

⁴⁰⁹ Serdar, “Yıldız Savaşlarının Oğlu’...”, op. cit., s. 45; Özdemir, loc. cit.

Aktardığımız bu hususlardan da anlaşıldığı gibi karar alma sürecinde, AB'ne üye olmayan / olamayan Devletlerin, AGSP mekanizmasında etkin bir rol oynamalarının istenmediği / öngörülmediği açıkça ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, her ne kadar, NATO'nun imkan ve yeteneklerinin kullanılacağı operasyonlarda, AB'ne üye olmayan / olamayan NATO üyesi Devletler ile danışma mekanizmalarının daha etkin bir biçimde kurulmasına yönelik bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da sözkonusu düzenlemeler, başta Türkiye olmak üzere karar mekanizmasına tam katılımı arzulayan Devletleri tatmin etmekten uzaktır. AGSP kapsamında gerçekleştirilecek olan operasyon süreci dikkate alındığında da AB'nin olası operasyonların siyasi ve stratejik denetimi üzerinde hassasiyetle durduğu görülmektedir⁴¹⁰.

Yukarıda aktardığımız bilgiler çerçevesinde Nice Zirvesi'nde alınan karar itibarıyla AGSP'nin yapılanması değerlendirildiğinde, gerek güvenliğe ilişkin konularının Birlik bünyesinde geliştirilmesi istencinin kesin ve açık bir biçimde vurgulanmış olması gerekse NATO'nun desteği alınmadan yapılacak olan operasyonlarda AB'nin karar alma mekanizmasının özerk olacağını açıklaması ile Köln Zirvesi ile başlatılan sürecin devam ettirildiği görülmektedir.

Ancak, olumlu unsurlar olarak değerlendirdiğimiz bu gelişmelerin dışında, yine Köln Zirvesi'nden beri devam eden ve Nice Zirvesi ile de çözüme kavuşturulamayan, AGSP'nin tam anlamıyla etkinleştirilmesinin önünde bir engel olarak yer alan husus, başta Türkiye olmak üzere NATO üyesi olan fakat AB üyesi olmayan / olamayan Devletlerin, AGSP'na sağlayacakları aktif desteğin / katılımın yapısı ve bu destek çerçevesinde sözkonusu Devletlere, karar alma mekanizmasında tanınacak olan yetkilerin niteliğidir. Zira, Türkiye başta olmak üzere, NATO üyesi olan fakat AB üyesi olmayan altı Devlet, AB'nin Petersberg Görevleri kapsamında AGSP çerçevesinde düzenleyeceği operasyonlarda, kendilerine tanınan yetkileri yeterli bulmamaktadırlar⁴¹¹.

⁴¹⁰ Paralel mahiyetteki görüşler için bkz.; "Die Europäische Sicherheits-...", loc. cit.; Özen, loc. cit.; Özdemir, op. cit., s. 20; Khalilzad, Lesser, Larrabe, op. cit., ss. 44-45.

⁴¹¹ Ayrıca, Türkiye, otonomi prensibi çerçevesinde kendisinin de içinde yer aldığı Devletlere sadece danışma ağırlı bir katılımın öngörülmeyle devam edilmesi halinde, AB'nin NATO imkan ve yeteneklerini AGSP çerçevesinde girişeceği operasyonlarda kullanmasına izin vermeyeceğini açık bir biçimde belirtmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; infra, III. Bölüm Alt Başlık, "2.2. AGSP'nin Türkiye - AB İlişkilerine Etkileri".

Belirttiğimiz bu sorunların çözüme kavuşturulması için görüşmelerin yapılacağı Laeken Zirvesi'ne ise "11 Eylül saldırıları" damgasını vurmuştur. Diğer bir ifade ile vurgularsak, uluslararası sistemi her bakımdan etkileyen, ABD'ne 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan terörist saldırıların etkisiyle, 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Laeken Zirvesi'nde AB üyesi Devletler öncelikle, kriz yönetimine ilişkin sivil ve askeri yeteneklerinin geliştirilmesi için çaba sarf edeceklerini belirtmişlerdir.

Zirve Sonuç Bildirgesi'nde ayrıca, AGSP kapsamında askeri ve sivil yeteneklerini geliştiren AB'nin, oluşturduğu kriz yönetimi usul ve yapılarının, planlama ve karar alma yeteneği bakımından NATO'nun dahil olmadığı durumlarda, askeri kriz yönetimi operasyonlarını gerçekleştirme kapasitesini sağladığı da açıklanmıştır. Ancak, bu bağlamda söz konusu Bildiri ile AB ve NATO'nun anlaşması halinde Petersberg Görevleri'nin tamamının AB tarafından uygulanabileceği vurgulanmasına rağmen, AB üyesi olmayan NATO üyesi Devletlere, bu görevlerin ifasına ilişkin operasyonlara katılım hakkı / imkanı verilmemiştir⁴¹².

Laeken Zirvesi'nden yaklaşık bir yıl sonra, 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde⁴¹³ ise AB ile NATO arasında, "Acil Müdahale Gücü" kapsamında yapılacak operasyonlarda NATO imkan ve yeteneklerinin kullanılması konusunda mutabakata / anlaşmaya varıldığı açıklanmıştır⁴¹⁴.

---

⁴¹² Türkiye, İngiltere ve ABD arasında yapılan ve Laeken Zirvesi'nde de gündeme gelen 'Ankara Mutabakatı', çalışmamızın bir sonraki bölümünde değerlendirileceği için, burada sadece ismen değinilmiştir. Laeken Zirvesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Aydoğan, "Avrupa Birliği'nin...", op. cit., ss. 219-224; Seda Serdar, "Belçika'nın Kazançları ile Türkiye'nin Tavizleri: Laeken Zirvesi Sonuçları", *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 21, Ocak 2002, ss. 42-43; Hasret Çomak, "Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde: "AGSP'de Meydana Gelen Gelişmeler ve Türkiye'nin Uyumunu", http://stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_05.html (e.t. 08. 05. 2003).

⁴¹³ Kopenhag Zirvesi daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Otfried Nassauer, "Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik nach Kopenhagen", <http://www.bits.de/public/NDR4/sunds281202.htm> (e.t. 04.07.2003).

⁴¹⁴ AB ile NATO arasında sağlanan bu mutabakat / anlaşma, Türkiye'nin, NATO üyeliğinden kaynaklanan veto hakkını kullanmaması sonucunda sağlanmıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; *Ibid.* ve *infra*, III. Bölüm Alt Başlık, "2.2 AGSP'nin Türkiye - AB İlişkilerine Etkileri".

AB ile NATO arasında yapılan bu mutabakat, Kopenhag Zirvesi sonrasında 16 Aralık 2002 tarihinde açıklanan, “Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin AB-NATO Deklarasyonu” ile teyit edilmiştir. Ayrıca, bu Deklarasyon çerçevesinde yayımlanan bir Bildiri ile de AB'nin, NATO'nun angaje olmadığı kriz yönetimi operasyonlarında, AGSP çerçevesinde sahip olduğu tüm araçları kullanarak, çatışmaları önlemeye çalışacağı – çatışmaları önleme taahhüdü altına girdiği-vurgulanmıştır. NATO ise bu beyana cevap niteliğinde (*düplik olarak*) aynı Deklarasyon içinde, Washington Zirvesi Kararları ile uyum içerisinde, AGSP oluşumunu desteklediğini ve Kuzey Atlantik Konseyi'nin 13 Aralık 2002 tarihli Kararı'nda belirtildiği gibi, kendi planlama imkan ve yeteneklerini AB'ne verdiğini açıklamıştır. Bu Deklarasyon da ayrıca, AB üyesi olmayan NATO üyesi Devletlerin, AGSP'nin karar alma mekanizmalarına katılımını sağlama konusunun / yetkisinin, AB'nin yükümlülüğünde olduğu da vurgulanmıştır⁴¹⁵.

2.2. AGSP'nin Türkiye - AB İlişkilerine Etkileri

Yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz gibi, Soğuk Savaş sonrasında oluşan uluslararası sistem içinde ortaya çıkan gelişmeler sonucunda Türkiye, güvenlik ve savunması açısından çok daha hassas bir yapıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda Türkiye, özellikle, uluslararası sistem içinde yer alan, kendisinin de üye olduğu NATO, AGİT ve BAB gibi güvenlik ve savunma örgütlenmelerinin kurumsal yapılanmalarında yaşanan değişiklikleri ve Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında AB'nin tesisi ile ODGP alanlarında bir işbirliği oluşturulması sürecini yakından izlemiştir.

Dünya ve dolayısıyla Avrupa güvenlik sistemlerinin yeniden şekillendiği bu konjoktür içinde Türkiye özellikle, AB üyesi Devletler arasında ODGP oluşturulma sürecine büyük önem vermiş ve bu oluşumların (*ODGP ve bu politikanın devamı olarak AGSK ile AGSP'nin*) içinde yer almak istemiştir.

---

⁴¹⁵ “AB-NATO Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Üzerine Bildiri” başlığı ile de bilinen “Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin AB-NATO Deklarasyonu”nun tam metni için bkz.; www.nato.int/docu/pr/2002/p02_142e.htm (e.t. 07. 02. 2004) veya NATO Press Release, 2002, s. 142.

Genel olarak bakıldığında da Türkiye bu istemini, gerek kuruluş yıllarından beri izlediği Batı Avrupa yanlısı politik açılımlar, gerekse kırk yılı aşkın bir zamandır süregelen Avrupa Toplulukları ile ilişkileri ve özellikle NATO'ya tam üye olması ile meşrulaştırmış / savunmuştur.

AB üyesi Devletler ise Türkiye'nin bu istemine, 1999 yılının ikinci yarısına kadar karşı çıkmamışlar, hatta 23-24 Nisan 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen NATO Washington Zirvesi'nde alınan kararlar itibarıyla dolaylı da olsa destek vermişlerdir.

Diğer bir ifade ile belirtirsek, oluşum süreci içinde olan ODGP'nin salahiyeti için AB üyesi Devletler, Washington Zirvesi'nde, NATO içinde *-1996 NATO Berlin Zirvesi'nde alınan karar ve bunu takiben alınan diğer kararlar doğrultusunda-* bir AGSK'nin geliştirilmesine devam edilmesi benimsenmiş ve bu sürecin NATO, BAB ve uygun olduğunda AB arasında yakın işbirliği ile gerçekleştirilmesini öngörmüşlerdir. Bu kararlarda ayrıca, Türkiye gibi AB üyesi olmayan NATO üyesi Devletlerin, BAB ile ilişkilerini düzenleyen müktesebatın korunması ve NATO-AB arasındaki yeni düzenlemelerinin, bu mevcut yapının üzerine tesis edilmesi kabul edilmiştir⁴¹⁶.

Ancak, Washington Zirvesi'nde alınan kararlar itibarıyla, AB üyesi Devletler tarafından, Türkiye gibi AB üyesi olmayan NATO üyesi Devletlerin statüsüne yönelik ortaya konulan olumlu tutum uzun süreli olmamıştır. Zira bu Zirveden yaklaşık bir ay sonra gerçekleştirilen AB Köln Zirvesi'nde, NATO imkan ve yeteneklerinin AB tarafından kimi durumlarda kullanılması konularında Washington Zirve'si kararları teyit edilirken, NATO'nun AB üyesi olmayan müttefiklerinin *-üye Devletlerinin-*, AGSP çerçevesinde üstlenilecek olan görevlere / operasyonlara en üst düzeyde katılımının sağlanması için gerekli düzenlemelerde bulunulacağı ifade edilerek, Washington Zirvesi'nde alınan kararlardan farklı bir biçimde, AB üyesi olmayan Avrupalı müttefikler, üçüncü Devletlerle aynı kategoride değerlendirilmiştir. Çomak'ın ifadeleri ile vurgularsak, *"AB operasyonlarına katılım meselesi çerçevesinde Köln Zirvesi*

---

⁴¹⁶ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Çomak, "Yeni Güvenlik Anlayışı...", loc. cit.; Hasret Çomak, "Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP", <http://stradigma.com/turkcc/subat2003/makale6.html> (c. t. 26. 02. 2003).; Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve...", op. cit., ss. 49-52.

Kararları'nda, Washington'da NATO imkan ve yeteneklerinin kullanımı ile AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin AB operasyonlarına katılımı konusunda kurulan ilişki dikkate alınmamıştır⁴¹⁷”.

Bizce bu karar ile hiç şüphesiz, oluşturulmakta olan AGSP çerçevesinde, NATO imkan ve yeteneklerine hiçbir engel olmadan AB üyesi Devletler tarafından ulaşılması istenmiş ve böylelikle karar mekanizmasında sadece AB üyesi Devletlerin yer alması hedeflenmiştir.

Türkiye ise AB Köln Zirvesi'nde alınan bu karara tepki göstermiş ve AB'nin, AGSP çerçevesinde yapılacak operasyonların planlanması aşamasında, NATO imkan ve yeteneklerine sınırsız erişim konusuna karşı çıkmıştır. Türkiye'nin bu karşı çıkışının ve AGSP kapsamında yapılacak olan operasyonların karar alma mekanizmasına katılım isteminin dayanağı ise NATO Washington Zirvesi'nde alınan kararlar olmuştur. Zira, Washington Zirvesi'nde, AB'nin otonom olarak kriz yönetim operasyonları yapabileceği ve bunlara NATO'nun destek sağlayabileceği kararlaştırılmış; ancak bu düzenleme AB üyesi olmayan müttefiklerin BAB bünyesinde yararlandıkları statü ve haklar temelinde AGSP'na katılmaları koşuluna bağlanmıştır.

Bu somut düzenlemenin dışında aynı zirvede ayrıca, NATO-AB arasındaki ilişkilerinin, NATO-BAB arasında mevcut olan mekanizma üzerine inşa edileceği de belirtilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'de bu düzenlemelerin kendisine yarattığı haklar kapsamında, Avrupa güvenliğini ilgilendiren konularda günlük planlama ve danışmalara düzenli katılımının; NATO imkan ve yeteneklerinin kullanılacağı veya NATO imkanlarının kullanılmaması halinde bile Türkiye'nin kuvvet tahsis edeceği AB öncülüğündeki bir hareketin planlama, hazırlık ve icra safhalarının karar mekanizmalarında aktif olarak katılımının sağlanması gerektiğini ileri sürmüştür⁴¹⁸.

---

⁴¹⁷ Çomak, “Yeni Güvenlik Anlayışı...”, loc. cit.

⁴¹⁸ Yavuz Gökalp Yıldız, “Yeni Güvenlik Anlayışı ve Arayışları Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi”, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri 11-12 Ocak 2001, Bildiriler, Soru- Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, (içinde), s. 280; Çomak, “Türkiye, NATO, AGSK...”, loc. cit.

Genel bir biçimde belirttiğimiz bu gelişmelerden de anlaşıldığı üzere, Köln Zirvesi sonrasında, yeni bir Avrupa güvenlik sisteminin tesisi itibarıyla, AB ile Türkiye'nin çıkarları ve bu çıkarlar çerçevesinde izledikleri politikalar çatışmıştır. Zira, Türkiye'nin, kendi güvenlik ve savunma stratejileri bağlamında, AGSP'nin karar alma mekanizmasının içinde yer almak istemesine rağmen AB, bu durumun, Türkiye'nin AB'ne tam üye olmamasından dolayı mümkün olmadığını / olamayacağını ileri sürmüştür⁴¹⁹.

AB tarafından önüne sürülen bu gerekçe, Türk kamuoyu ve karar alıcıları tarafından şüpheyle karşılanırken, Türkiye, kendisi gibi AB'ye üye olmayan NATO üyesi Devletlerin, AB tarafından gerçekleştirilecek operasyonlara katılımı konusunda tatmin edici bir düzenlemenin gerçekleştirilmesi gerektiğini her fırsatta önemle vurgulamıştır.

Ancak, Helsinki Zirvesi'ni takiben, Haziran 2000 tarihinde yapılan Feira Zirvesi'nde, Türkiye'nin beklentileri, AB tarafından karşılanmamıştır. Zira, Feira Zirvesi'nde alınan kararlar itibarıyla⁴²⁰, AGSP'nin güvenilirliğinin ve etkinliğinin, AB'nin askeri yeteneklerini geliştirmesiyle artacağı vurgulanırken, AGSP kapsamında "*Güvenlik ve Savunma Alanlarında Ortak Avrupa Politikası'nın Güçlendirilmesi*" başlıklı bir rapor da kabul edilmiştir. Bu rapor dahilinde Zirve'de, 30 Ekim 2000 tarihine kadar AB üyesi Devletlerin, "*Acil Müdahale Gücü*"nün oluşturulması için, bu kuvvete tahsis edecekleri asker sayılarını bildirmesi kararlaştırılırken, 2000 yılının sonunda yapılacak olan Nice Zirvesi'nde de AGSP'nin kurumsal yapısına son şeklinin verilmesi planlanmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz hususların dışında, Feira Zirvesi'nde ayrıca, AB bünyesinde, işbirliği, dayanışma ve diyalogun yürütülmesi kapsamında, AB üyesi

---

⁴¹⁹ Paralel mahiyetteki yorumlar için bkz.; Özdemir, op. cit., s. 18; Nassauer, loc. cit.; Erol Escn, "Die Europäische Union und die Türkei Annäherung in einer schwierigen Partnerschaft", Harun Gümrükçü, Rolf Gutmann, Manfred Zuleeg (Hrsg.), ITES- Jahrbuch 2001-2002 Europarecht für türkische Staatsangehörige 20 Jahre Assoziationsratsbeschlüsse, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2001, ss. 193.

⁴²⁰ Feira Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin tam metni için bkz., <http://ue.eu.int/en/info/eurocouncil> (e.t. 29.11.2003).

olmayan NATO üyesi Devletler ile AB üyeliğine aday Devletlerin, AGSP sürecine katılabilmelerinin esasları da kabul edilmiştir. Bu esaslar itibarıyla, söz konusu Devletlerin, AB ile gerekli diyalogu ve işbirliğini sürdürmelerini sağlayacak, kurumsal bir düzenlemenin yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, kriz dönemlerinde AB'nin rol oynayacağı askeri operasyonlar gündeme geldiğinde, eğer NATO'nun imkanları kullanılacak ise AB üyesi olmayan fakat NATO üyesi olan Devletlerin, kendi isteklerine bağlı olarak bu operasyonlarda yer alabilecekleri de belirtilmiştir. AB'nin NATO imkanlarını kullanmadan, kendi askeri gücüyle başlatacağı operasyonlara katılım ise AB Konseyi'nin davet şartına bağlanmıştır.

7-11 Aralık 2000 tarihleri arasında yapılan Nice Zirvesi'nde⁴²¹ ise, AGSP'nin, ODGP'nin bir uzantısı olduğu resmen deklare edilirken, bu bağlamda (*ABKA'nda öngörüldüğü gibi*) güçlendirilmiş işbirliği prensibinin işletilebilmesi için, işbirliği yapmak isteyen üye Devletlerin, kendi aralarında anlaşmaya vardıldıktan sonra, diğer Devletlerin katılımını beklemeksizin, karar aldıkları konularda işbirliğine gitme yetkisine sahip oldukları vurgulanmıştır. Ancak, Amsterdam Andlaşması'nda olduğu gibi, Nice Zirvesi'nde alınan kararlar itibarıyla da "*savunma*" konuları, güçlendirilmiş işbirliği prensibi dışında bırakılmıştır.

Nice Zirvesi'nde ayrıca, AGSP çerçevesinde oluşturulan "*Acil Müdahale Gücü*" içinde faaliyet göstermek üzere, AB Bakanlar Konseyi bünyesinde sürekli olarak çalışmalarda bulunacak, "*Siyasi ve Güvenlik Komitesi*", "*Askeri Komite*", "*AB Genel Kurmayı*" isimli üç yeni kurum / birim oluşturulmuş ve BAB'nin operasyonel faaliyetlerinin büyük bir bölümünün, AB tarafından devralındığı da açıklanmıştır.

Ancak, yukarıda genel ve soyut olarak aktardığımız Helsinki, Feira ve Nice Zirveleri'nde alınan yeni kararlara / düzenlemelere rağmen, Türkiye'nin beklentileri, AB tarafından karşılanmamıştır. Zira, AB ve dolayısıyla Avrupa Toplulukları üyesi bazı Devletlerin (*Fransa ve Almanya başta olmak üzere Avrupacı Devletler*), AGSP'nin karar alma mekanizmasında Türkiye'ye yer vermek istememeleri nedeniyle, söz konusu

---

⁴²¹ Nice Zirvesi'nin tüm yönleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Ayşe Füsün Arsava, "Nice Antlaşmasının Getirdikleri" *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 2, Bahar 2002, ss. 1-30.

bu Zirvelerde alınan kararlar itibarıyla, NATO üyesi olan fakat AB üyesi olmayan altı Devlete, sadece AGSP kapsamında oluşturulmaya çalışılan “*Acil Müdahale Gücü*” çerçevesinde, ‘*danışma görevi*’ teklif edilmiştir.

Bu bağlamda, NATO üyesi olan fakat AB üyesi olmayan Devletler, AB’nin Petersberg Görevleri kapsamında AGSP çerçevesinde düzenleyeceği operasyonlarda, kendilerine tanınan statüyü / yetkileri yeterli bulmazlarken, özellikle Türkiye, otonomi prensibi çerçevesinde kendisinin de içinde yer aldığı Devletlere sadece danışma ağırlı bir katılımın öngörülmeyle devam edilmesi halinde, AB’nin NATO imkan ve yeteneklerini AGSP çerçevesinde girişeceği operasyonlarda kullanmasına izin vermeyeceğini açık bir biçimde belirtmiştir.

Türkiye’nin bu net politikası, Türkiye-AB ilişkilerini o dönem itibarıyla etkileyen en önemli sorun olurken, genel hatlarıyla belirttiğimiz, AGSP kapsamında Türkiye ile AB arasında yaşanan sorunlar, sadece bu iki sujei / tarafı değil, uluslararası sistem içinde yer alan diğer bazı aktörlerin çıkarlarını da etkilemiştir⁴²².

Bu bağlamda, Türkiye ile AB arasında yaşanan sorunların çözümü konusunda en önemli rolü ABD üstlenmiştir. Zira, NATO üyesi Devletlerin kazanılmış statülerine zarar gelmeden, AB üyesi Devletler arasında bir ODGP ve dolayısıyla AGSP’nin oluşumunu başından beri desteklediğini açıkça ortaya koyan ABD, özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde yaşadığı terör saldırısının kendi küresel güvenlik politikalarında yaptığı değişiklik sonucunda, AGSP’nin bir an önce hayata geçirilmesini kendi güvenlik stratejileri açısından uygun görme eğilimi içine girmiştir⁴²³.

---

⁴²² Bir çok akademisyeninde belirttiği gibi, AGSP’nin oluşum sürecinde etkin rol oynayan uluslararası sistemdeki kimi aktörlerin (başta ABD, Rusya Federasyonu ve NATO ile BAB üyesi olan Devletlerin) bu sorun karşısında takındıkları tutum ve izledikleri politikalar da farklılık göstermekte ve çoğu zamanda çatışmaktadır. Zira, Soğuk Savaş sonrası dönemde, Avrupa’nın yeni güvenlik ve savunma mimarisine etki eden içsel (Federal Almanya’nın yerini alan (Birleşik) Almanya, İngiltere ve Fransa) ve dışsal faktörler (ABD ve SSCB’nin ardılı olan Rusya Federasyonu) arasındaki çıkar çatışmaları, bazı değişikliklere uğramasına rağmen, tamamen ortadan kalkmamıştır. (AGSP’nin yapısına ilişkin, paralel mahiyetteki görüşler için bkz.; Gerteiser, op. cit., s. 18; Dedeoğlu, Caşın, “Yeni Avrupa Güvenlik...”, op. cit., s. 169; Kamur Kasım, “NATO’ya ve ABD-AB İlişkilerine Etkisi Bakımından Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2, Bahar 2002, ss. 87-88)

⁴²³ Paralel mahiyetteki yorum ve görüşler için bkz.; Çomak, “Yeni Güvenlik Anlayışı...”, loc. cit.; Yıldız, loc. cit.

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu uluslararası konjonktür içinde, AB Köln ve Helsinki Zirveleri'nden itibaren Türkiye ile AB arasında çözümü için ciddi tartışmalara sebep olan AGSP'nın karar alma mekanizmasının yapısına ilişkin konular, 2001 yılının son döneminde İngiltere, ABD ve Türkiye arasında gündeme gelmiş ve sözkonusu üç Devlet bir dizi toplantı yaparak soruna çözüm yolları aramaya başlamışlardır.

İngiltere'nin gayri resmi bir biçimde AB'ni temsilen katıldığı taraflar arasında yapılan bir dizi görüşmelerin sonunda ise, 21 Kasım 2001 tarihinde Ankara'da bir toplantı gerçekleştirilmiş ve bir mutabakata varılmıştır. Daha sonra kamuoyunda "*Ankara Mutabakatı*"⁴²⁴ olarak anılacak olan bu mutabakatın en önemli hükmü ise Çomak'ın belirttiği üzere 2. Md.'sidir⁴²⁵. Zira, "*bu hüküm ile AGSP'nın kriz halinde bir NATO üyesine karşı kullanılmayacağı öngörülmüştür*".

Ayman ise, yukarıda Çomak'tan aktardığımız bu düzenlemeye paralel mahiyette, 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde yapılan AB Laeken Zirvesi⁴²⁶ öncesinde, Ankara Mutabakatı itibarıyla varılan uzlaşma metninin şu noktaları içermekte olduğunu vurgulamaktadır⁴²⁷:

⁴²⁴ "Ankara Mutabakatı"nın içeriği, yapıldığı gündün beri hiçbir şekilde resmi olarak açıklanmamıştır. Mutabakatı'nın içeriği hakkında gerek Türk gerekse yabancı basında yer alan haberlerde yer alan bilgiler ise bizce genel olarak çelişkilidir [yaptığımız bu yorumu desteleyecek nitelikteki bilgilerin yer aldığı haberlere / bilgilere aşağıdaki internet adreslerinden ulaşmak mümkündür: http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/06/02/haber_39370.php; http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/06/01/haber_39262.php; http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/12/13/haber_59557.php; <http://www.ntv.com.tr/news/99924.asp#BODY>; http://www.nethaber.com/haber/haberler/0,1082,55542_6,00.html; <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/2002/07/02x07x02.HTM#%204>; http://www.deltur.cec.eu.int/guncel/ghaber30_03ck-06.html; <http://www.milliyet.com/2002/05/17/dunya/dun03.html>; <http://www.milliyet.com.tr/2002/10/26/siyasct/siy09.html>; <http://ntvmsnbc.com/news/161133.asp>; http://www.avsam.org/haftalikanaliz/28-03_11_2002/main.htm; <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~342@tarih~2002-10-29-m@nvid~189936,00.asp>; <http://www.zaman.com.tr/2002/06/03/dis/h4.htm> (tüm adreslerin erişim tarihi 15.09.2004'dür).

⁴²⁵ "Ankara Mutabakatı" hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Çomak, "Yeni Güvenlik Anlayışı...", loc. cit.

⁴²⁶ Laeken Zirvesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.; supra, ss. 164-165.

⁴²⁷ Gülden Ayman, "Yunanistan'ın Stratejik Çıkması ve AGSP", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1, Şubat 2003, Yıl: 1, s. 71.

“-Oluşturulacak Hızlı Müdahale Gücü NATO Müttefiklerinin her hangi birinin taraf olduğu Kıbrıs, Ege ve benzeri sorunlarda, AB üye olmayan ancak NATO müttefiki olan Türkiye’ye karşı kullanılmayacaktır;

- Bu gücün sadece kendi olanaklarını kullanacağı operasyonlarda Türkiye gibi NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan ülkelerin katılımında Avrupa Birliği Konseyi’nin daveti esas alınacaktır”.

Yukarıda genel ve soyut olarak aktardığımız bu Mutabakat itibarıyla düşünülendiğinde, bizce yapılabilecek ilk yorum, Türkiye- AB ilişkilerini yaklaşık üç yıl kadar olumsuz etkileyen sorunların, Türkiye’nin en yüksek çıkar maksimizasyonu sağlanarak çözülmüş olduğudur. Zira, Türkiye, “Ankara Mutabakatı” ile kazanmış olduğu hakların yanı sıra, kamuoyunda genel olarak NATO-AB arasında yaşanan bir kriz olarak algılanan sorunların, AB üyesi Devletler arasındaki (özellikle *Yunanistan’ın izlediği politikalar nedeni ile*) bir probleme dönüşmesini sağlamıştır⁴²⁸.

Ancak, bizce daha geniş çerçeveli bir analiz yapıldığında durum, hiç de yukarıda belirttiğimiz gibi Türkiye açısından çok olumlu değildir. Zira, “Ankara Mutabakatı” ile Türkiye, kırk yılı aşkın bir zamandır süre gelen AB’ne tam üyelik sürecine çok önemli bir biçimde etkisi olabileceğini savunduğumuz, NATO üyeliği kapsamındaki veto yetkisinin oluşturduğu gücü / kartı kullanarak, pazarlık gücünü böylelikle zayıflatmıştır.

Diğer bir ifade ile vurgularsak Türkiye, o dönem itibarıyla güvenlik ve savunma stratejileri bağlamında konuya dar bir perspektiften yaklaşmak suretiyle, bizce etkileri sadece kısa dönemli olan / olacak (*güvenlik ve savunmasına yönelik*) kazanımlar elde etmiştir.

Oysa, o dönemin uluslararası konjonktürü içinde, elindeki pazarlık gücünü daha etkin bir biçimde kullanması halinde Türkiye’nin, AB’nin ilk genişleme süreci içine alınması bizce çok güçlü bir olasılıktı. Ayrıca, zaten bahsettiğimiz tarzda bir politika

---

⁴²⁸ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Ayman, op. cit., passim; SERDAR Seda, “AB Güvenlik Politikasında Yeni Bir Dönem”, *Stratejik Analiz*, Cilt 3, Sayı 35, Mart 2003, ss. 68-73.

izlenebilseydi, 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Türkiye, AB üyesi bir Devlet olmasından dolayı, AGSP süreci içinde doğrudan yer alacak ve böylelikle kendi güvenlik ve savunmasını daha etkin ve uzun süreli bir biçimde sağlayabilecekti.

Bu bağlamda, günümüz itibarıyla AGSP'nin Türkiye-AB ilişkilerine etkisini değerlendirdiğimizde, NATO ile AB arasında, NATO imkan ve yeteneklerinin kullanılmasına yönelik olarak Nice Andlaşması düzenlemeleri ve 24-25 Ekim 2002 tarihlerinde yapılan Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde belirtilen kapsamda anlaşmaya varılmış olması sonucunda, Türkiye'nin AB karşısında sahip olduğu NATO kozunun etkisinin giderek azaldığı görülmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME:

Türkiye- AB arasındaki ilişkiler, günümüz itibarıyla bir yandan yaklaşık kırk yılı aşkın bir süredir devam eden Türkiye-Avrupa Toplulukları ilişkileri, diğer yandan da 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde –Türkiye'ye- tanınan AB'ne “üye adaylığı” çerçevesinde yürütülmektedir.

Ancak, taraflar arasında yaşanan bu sürecin tarihsel gelişimi dikkate alındığında, ekonomik temelli çıkar maksimizasyonunu sağlama amacı çerçevesinde başlayan ilişkilerin, AB'nin kuruluşu ile değiştiği görülmektedir. Zira, İki Kutuplu Sistem'in sonra ermesinden sonra oluşturulmaya çalışılan yeni Avrupa güvenlik mimarisi çerçevesinde, Maastricht yani Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması'nın V. Kısım düzenlemeleri itibarıyla oluşturulan ODGP ile Türkiye-AB ilişkilerine, güvenlik ve savunma boyutu da eklenmiştir.

Daha somut bir ifade ile vurgularsak, Türkiye, AB'nin kuruluşuna kadar, esas itibarıyla ekonomik bir örgütlenme modeli olan Avrupa Toplulukları ile güvenlik ve savunma alanlarında büyük bir etkileşim⁴²⁹ içine girmemiştir. Ancak, uluslararası konjonktürdeki gelişmelerin sonucunda AB'nin de yeniden oluşturulan “Avrupa Güvenlik Mimarisi”nde aktif bir aktör olarak rol alması / almak istemesi, Türkiye-Avrupa Toplulukları ve dolayısıyla Türkiye-AB ilişkilerine bir de güvenlik ve savunma boyutunun eklenmesini kaçınılmaz kılmıştır.

---

⁴²⁹ Türkiye, sadece 1987 yılında Avrupa Toplulukları'na yaptığı tam üyelik müracaatının ardından 1988 yılında BAB'ne tam üyelik başvurusu yapmıştır. Ancak, Reçber'inde belirttiği gibi 14 Kasım 1988 tarihinde BAB Bakanlar Konseyi gündemine alınan bu başvuru üzerine BAB Bakanlar Konseyi'nin, taraflar arasında yüksek düzeyde bir danışma mekanizması kurulması önerisi üzerine, 1991 yılına kadar yapılan bir çok görüşmeye rağmen tam üyeliğe yönelik somut bir adım atılmamıştır (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; Reçber, “Türkiye-Batı Avrupa...”, op. cit., ss. 263-264). Ayrıca, bizce Türkiye tarafından BAB'ne yapılan bu başvuruyu, Türkiye'nin, o dönemdeki Avrupa güvenlik sistemi içinde yer almak istemi şeklinde değerlendirmek yerine, bu başvurudan yaklaşık bir yıl önce Türkiye tarafından, Avrupa Toplulukları'na yapılan tam üyelik müracaatı kapsamında değerlendirmek daha doğru olacaktır. Zira, kanaatimizce politik bir manevra niteliğinde değerlendirilebilecek olan BAB'ne tam üyelik müracaatı ile (başta dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı (daha sonra Cumhurbaşkanı) olan Turgut ÖZAL'ın gayretleri sonucunda) Türkiye'nin, Batıya yönelişinin ne kadar güçlü olduğu sergilenmek istenmiştir.

Türkiye-Avrupa Toplulukları ilişkilerine bu farklı boyutun eklenmesine neden olan yeni bir “Avrupa güvenlik mimarisi” oluşturma tartışmalarının / girişimlerinin temelinde ise, Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra, tüm Dünyada olduğu gibi, Avrupa’da da meydana gelen çok sayıda siyasi gelişme ile birlikte, “güvenlik” ve “savunma” kavramlarının yeniden tanımlanmaya başlanması yatmaktadır.

Bu bağlamda, Avrupa Toplulukları üyesi Devletler açısından, Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan en önemli gelişme, Doğu Bloku’ndan gelen tehdidin ortan kalması olurken, yeni tehdit algılamaları⁴³⁰ çerçevesinde Topluluklar üyesi Devletler, “stratejik güvenlik” ilkesine yönelmişlerdir. Avrupa Toplulukları üyesi Devletler tarafından AB’nin kurulmasının ardından ise, Birlik içerisinde “stratejik güvenlik” ilkesinin işletilebilmesi için, üye Devletlerin işbirliği prensibine dayalı ODGP ve bu politikanın devamı olarak da AGSP oluşturulmuştur⁴³¹.

Türkiye ise, yukarıda genel hatlarıyla belirttiğimiz, Soğuk Savaş sonrasında oluşan uluslararası sistem içinde ortaya çıkan gelişmeler sonucunda, güvenlik ve savunması açısından çok daha hassas bir yapıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası sistem içinde yer alan, kendisinin de tam üye olduğu NATO, ve AGİT gibi güvenlik ve savunma örgütlenmelerinin kurumsal yapılanmalarında yaşanan değişiklikleri ve Avrupa Toplulukları üyesi Devletler arasında AB’nin tesisi ile ODGP alanlarında bir işbirliği oluşturulması sürecini yakından izlemiş ve Dünya, dolayısıyla Avrupa güvenlik sistemlerinin yeniden şekillendiği bu konjonktür içinde, özellikle AB üyesi Devletler arasında bir ODGP oluşturulma sürecine büyük önem vererek, bu oluşumun (ve ODGP’nin devamı olarak AGSK ile AGSP’nin) içinde yer almayı gaye edinmiştir.

Türkiye-AB arasındaki ilişkilerin bu yeni boyutu, gerek 3 Haziran 1996 tarihinde Berlin’de yapılan NATO Zirvesi’nde, gerek 4 Aralık 1998 tarihinde Fransa ve İngiltere arasında gerçekleştirilen St. Malo Zirvesi’nde, gerekse de 23-24 Nisan 1999

⁴³⁰ 21. yüzyılın başlarında Avrupa’ya yönelik olası tehditlerin ya nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlarla ya da uluslararası terörizmle oluşturulabileceği, bir çok politisyen tarafından genel kabul görmektedir.

⁴³¹ Paralel mahiyetteki yorum ve görüşler için bkz.; Gertseiser, op. cit., s. 5; Çayhan, “Avrupa Birliği’nde Ortak...”op. cit., ss. 344-345.

tarikhlerinde Washington'da düzenlenen NATO Zirvesi'nde alınan kararlar çerçevesinde son derece olumlu bir biçimde gelişirken, 1999 yılında yapılan AB Köln ve Helsinki Zirveleri'nin ardından bozulmuş ve sözkonusu bu Zirveler itibarıyla alınan kararlardan sonra ciddi sorunlar yaşanmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye-AB ilişkilerindeki sorunun ana noktası, AB üyesi Devletler arasında tesis edilen ODGP kapsamında bir AGSP'nin oluşturulması süreci içinde önemli hususların belirlendiği, Köln ve Helsinki Zirveleri'nin ardından yapılan, Feira ile Nice Zirveleri'nde alınan kararlar itibarıyla, NATO imkan ve yeteneklerinin kullanılmadan, AGSP çerçevesinde uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak (*BM Kurucu Andlaşması'nın amir nitelikteki düzenlemeleri dikkate alınarak*) AB tarafından gerçekleştirilecek olan operasyonlarda, AB'nin karar alma mekanizmasının özerk bir biçimde düzenlenmiş olmasıdır. Diğer bir ifade ile vurgularsak, alınan bu kararlar itibarıyla oluşturulmak istenilen özerklik bağlamında, Türkiye'nin de içinde yer aldığı NATO üyesi olan ama AB üyesi olmayan Devletlerin, AGSP sürecine katılımları, AB Konseyi'nin davet şartına bağlı olarak, sadece danışma (*istişare*) niteliğinde işbirliği ile sınırlandırılmak istenmiştir.

Türkiye ise önerilen bu statü itibarıyla, NATO imkan ve yetenekleri kullanılmadan AGSP çerçevesinde, AB tarafından gerçekleştirilecek operasyonların karar alma mekanizmasında kendisinin dışarıda bırakılmasına karşı çıkmıştır. AB'nin, AGSP çerçevesindeki operasyonlarının planlanması aşamasında NATO imkan ve yeteneklerini kullanması gerektiğinde⁴³², Türkiye, bu durumu NATO'ya tam üyeliği çerçevesinde elinde bulundurduğu haklar kapsamında, veto edebileceğini açıklamıştır.

Türkiye dışındaki NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan diğer beş Devlet (*Norveç, İzlanda, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti*), kendilerine sunulan bu

---

⁴³² AGSP çerçevesindeki operasyonlarının planlanması aşamasında, AWACS gibi erken uyarı uçaklarının ve uzay istihbarat sistemlerinden oluşan NATO imkan ve yeteneklerinin kullanılması, kimi AB üyesi Devletlerin güvenlik ve savunmaya ilişkin bütçelerinin kısıtlı olmasından dolayı büyük önem kazanmıştır. Bu bağlamda hiç şüphesiz, Türkiye'nin elindeki en önemli kozlardan birisi, AB tarafından gerçekleştirilecek olası bir operasyonda büyük önem arz edebilecek olan NATO imkan ve yeteneklerinin kullanımını engelleyebilecek olmasıdır.

statüyü, sözkonusu bu tartışmalar esnasında AB dönem başkanlığını sürdüren Fransa'nın çabaları sonucunda kabul etmişlerdir⁴³³.

Bu bağlamda gerek, NATO üyesi olan ama AB üyesi olmayan diğer beş Devletin izledikleri politikaları değiştirmeleri, gerekse AB üyesi olan kimi Devletlerin (*Fransa ve Almanya başta olmak üzere Avrupalı Devletler*), AGSP'nın karar alma mekanizmasında Türkiye'ye yer vermek istememelerinin neticesinde, Türkiye bu konuya ilişkin takındığı tutumda ısrarlı davranmış ve bu tutumunu, NATO tam üyeliğinden kaynaklanan veto yetkisini kullanabileceğini açıkça deklere ederek güçlendirmiştir. Özellikle 2000 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'nin sergilediği tutum ve bu tutumuna istinaden sahip olmak istediği statü, gündemin önemli bir konusu haline gelmiştir.

Türkiye'nin, AB güvenlik ve savunma sisteminde yer almaya çalışmasının, AB üyeliği gayesiyle doğru orantılı olduğu söylenebilir. Türkiye, AB'ne tam üye olduğu takdirde, doğal olarak AB güvenlik ve savunma sistemine de dahil olacaktır. Ancak, AB kapsamında yürürlükte bulunan mevzuat ve uygulama itibarıyla AB güvenlik ve savunma sistemi, içinde barındırdığı zafiyetler nedeniyle, üye Devletlere güvence sunmada yetersiz kalmaktadır.

Zira, aşağıda belirteceğimiz şu unsurlar, AGSP'nın kısa ve orta vadede, etkin bir biçimde uygulanmasının olanaksız olduğunu göstermektedir:

- bazı AB üyesi Devletlerin, Birlik lehine güvenlik ve savunma konularını kapsayacak bir biçimde, milli / ulusal egemenlik yetkilerini devretmeye yanaşmamaları, bu sebeple de üye Devletler arasındaki işbirliğinin sınırlı düzeyde kalması;
- başta İngiltere olmak üzere Atlantikçi / NATO'cu Devletlerin, NATO'nun Avrupa'daki misyonun etkisiz hale gelmesini istememeleri;

---

⁴³³ Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla AB üyesi olmuşlardır.

- başta Avusturya, Finlandiya ve İsveç başta olmak üzere bazı Devletlerin, siyasi entegrasyon konularında ki çekimser tavırlarını sürdürmeleri;
- AB üyesi Devletlerin kısıtlı bir askeri imkan ve yeteneğe sahip olmasından dolayı, Birliğin askeri olanakların yetersizliği ve bu sebeple de NATO imkan ve yeteneklerinin kullanılmasının zorunluluğu;
- Olası bir Avrupa Ordusu yaratma girişiminin, AB'ne çok yüksek bir mali yük getirecek olması⁴³⁴, Birliğe yeni üye olan Devletler ile AB üyesi olan kimi küçük Devletlerin ise kendilerine düşebilecek yüksek bir miktarı ödemeye yanaşmaması;
- AGSP'na ilişkin karar verme mekanizmasında, oybirliği kuralının geçerli olması;
- ABKA'nda, kimi üye Devletlerin (örneğin Danimarka) ulusal politikalarını veya özel durumlarını koruyan düzenlemelerin mevcut bulunması, vb.

Ancak, her ne kadar AGSP'nın kısa ve orta vadede, etkin bir biçimde uygulanmasının olanaksız olduğunu yukarıda belirttiğimiz unsurlar göstermekte de olsa, bizce önemle vurgulanması gereken bir diğer husus, Türkiye'nin güvenlik ve savunma stratejileri açısından AB ile AGSP bağlamında bazı somut mekanizmaların geliştirilmesine önem vermesi gerektiğidir.

Zira, çalışmamızın üçüncü bölümünde de vurguladığımız üzere bizce Türkiye, 11 Eylül 2001 tarihinden sonra büyük ölçüde değişen uluslararası sistem içinde, "Ankara Mutabakatı"nı kabul etmek suretiyle, kırk yılı aşkın bir zamandır süre gelen

⁴³⁴ Stratejik araştırma kurumu RAND'ın hesaplarına göre, 50 bin kişilik bir ordunun 25 yıllık teçhizat gidri 18 ila 49 milyar dolar arasında değişmektedir. Ayrıca bu ordunun savunma alt yapısı için de 9-25 milyar dolarlık bir harcama yapılması gerekmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; İrfan Kaya Ülger, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları", Refet Yinanç, Hakan Taşdemir (editörler), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, (içinde) s. 108.

AB'ne tam üyelik sürecine çok önemli bir biçimde etkisi olabileceğini savunduğumuz, NATO üyeliği kapsamındaki veto yetkisinin oluşturduğu pazarlık gücünü, büyük ölçüde kaybetmiştir.

Bizce, bu bağlamda güvenlik ve savunma stratejileri bakımından Türkiye tarafından izlenmesi gereken politika, AB'ne tam üyelik için gerekli reformları gerçekleştirmek ve tam üyelik kapsamında, AGSP'nın karar alma mekanizmasının içinde yer almak olmalıdır. Zaten, Türkiye de, AB'ne tam üye olmak amacıyla son dönemlerde iç hukuku açısından önemli sayılabilecek reformlar gerçekleştirmektedir.

Ancak, her ne kadar çalışmamız başlığı itibarıyla incelemeye çalıştığımız AGSP bağlamında Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğinin son derece önemli olduğunu belirtmiş olsak da, AB'ne tam üyelik sürecinde Türkiye tarafından, Atatürk devrim ve ilkelerinin ve dolayısıyla Cumhuriyetin temel niteliklerinin korunması bizce temel referans noktası olmalıdır. Zira, AB üyeliği hiçbir zaman Türkiye'nin birinci amacı olmamalıdır ve bu bağlamda Türkiye'nin çağdaş bir Devlet olmanın gerekliliği kapsamında, kendi Devlet ülkesinde Kopenhag Kriterleri'ni, AB tam üyeliğine endekslenmeden yerine getirmesi, kaçınılmaz bir durum olarak değerlendirilmelidir⁴³⁵.

---

⁴³⁵ Paralel mahiyetteki görüşler için bkz.; Reçber, "Kopenhag Zirvesi Sonuç...", loc. cit.; Genç, Reçber, op. cit. ss. 51-53.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali - KÖKER Levent, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 2. Baskı, Ankara: Nisan 2000.

AKTAR Cengiz, **Avrupa Yol Ayrımında Türkiye**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 3. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 4. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri -Çatışma, Hegemonya, İşbirliği-**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

ARSAVA Ayşe Füsün, **Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar**, Ankara: AÜSBF Yayınları: 545, 1985.

ARSAVA Ayşe Füsün, **Amsterdam Anlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları (Makaleler Derlemesi)**, Ankara: AÜSBF Yayınları No: 589, 2000.

ARSLANBEK Mesut, (haz.), **Batı Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği Asamblesi**, Ankara: TBMM Dışilişkiler ve Protokoller Müdürlüğü, Mayıs 1999.

ATALAY Ahmet Haluk, **Uluslararası Hukukun Oluşumu-İlk Küreselleşme Dönemi 1492-1648**, İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997.

AYDOĞAN Metin, **Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz? -Tanzimattan Gümrük Birliğine-**; İzmir: Kum Saati Yayınları, 2002.

BAYKAL Hülya, **Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi**, İstanbul: Afa Yayınları, 1992.

BERKİ Şakir, **Devletler Umumi Hukuku**, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1968.

BORCHARDT Klaus-Dieter, **Avrupa Bütünleşmesi-Avrupa Birliği'nin Kökenleri ve Büyümesi-**, Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Tarafından Türkçe Yayınlanmıştır, 1995.

BOZKURT Veysel, **Türkiye ve Avrupa Birliği**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1997.

CANBOLAT İbrahim S., **Avrupa Birliği-Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler - 3. Baskı**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Ekim 2002.

CANBOLAT İbrahim S., **Almanya ve Dış Politikası**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 2003.

CANSEVER Meltem, **Avrupa Tek Senedi**, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, Eylül 1987.

CARR Edward Hallet, **Milliyetçilik ve Sonrası**, (çeviren: Osman Akınhay), İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

ÇAKIR Armağan Emre, **Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Eylül 2001.

ÇELEBİ Aykut, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, İstanbul: Metis Yayınları, Ekim 2002.

ÇELİK Edip, **Milletlerarası Hukuk**, Birinci Kitap, 2. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi Yayınları, Ocak 1987.

DANY Constanze Bandilla, **Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union nach dem Amsterdam Vertrag und ihre Perspektiven**, Aachen: Shaker Verlag, 2001.

DEDEOĞLU Beril, **Adım Adım Avrupa Birliği**, İstanbul: Çınar Yayınları, 1996.

DEDEOĞLU Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul: Derin Yayınları, 2003.

DESCARTES Rene, LEIBNIZ Gottfried W., SPINOZA Benedictus de, **Yöntem Üzerine Söylem-İnsan Anlaşımının İyileştirilmesi Üzerine İnceleme-Monadoloji**, (çeviren: Aziz Yardımcı), İstanbul: İdea Yayınları, Mayıs 1997.

DOĞAN İzzettin, **Türk Anayasa Düzeninin Avrupa Toplulukları Hukuk Düzeniyle Bütünleşmesi Sorunu**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2473, 1979.

EROĞLU Hamza, **Atatürk ve Milli Egemenlik**, 2. Baskı, Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırmaları Merkezi, 1998.

EROĞUL Cem, **Devlet Nedir?**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Mart 1999.

FEYZİOĞLU Turan, **Türk Milli Mücadelesi'nin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği**, 2. Baskı, Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırmaları Merkezi, 1999.

GENÇ Mehmet, **Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 72, 1993.

GENÇ Mehmet, **İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri-Ulusal ve Uluslararası Temel Mevzuatlar-**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 16, 1997.

GERTEISER Kristina, **Die Sicherheits- und Verteidigungspolitik der Europäischen Union**, Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2002.

GÖKBERK Macit, **Felsefe Tarihi**, 13. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi, Eylül 2002.

GÖNLÜBOL Mehmet, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma**, Ankara: AÜSBF Yayın No: 236, 1975.

GÖNLÜBOL Mehmet, **Uluslararası Politika-İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2000.

GÖNLÜBOL Mehmet, vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.

GÖZE Ayferi, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 9. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, Temmuz 2000.

GÖZLER Kemal, **Kurucu İktidar**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1998.

GÖZLER Kemal, **Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1999.

GÖZLER Kemal, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2001.

GÜNUĞUR Haluk, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Avrupa Ekonomik Dayanışma Merkezi Yayınları, 1996.

HABERMAS Jürgen, **Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak**, (çeviren: İlkur Aka), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.

HABERMAS Jürgen, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti (Siyasi Denemeler)**, (çeviren: Medeni Beyaztaş), 2. Baskı, İstanbul: Bakış Yayınları, Haziran 2002.

HACISALİHOĞLU İ. Yaşar, **Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye – Jeopolitik Analiz -**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2001.

HEBEISEN Michael W., **Souveränität in Frage gestellt: Die Souveränitätslehren von Hans Kelsen, Carl Schmitt und Hermann Heller im Vergleich**, Band 1, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1995.

HEBEISEN Michael W., **Souveränität in Frage gestellt: Die Souveränitätslehren von Hans Kelsen, Carl Schmitt und Hermann Heller im Vergleich**, Band 2, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1995.

ISCHINGER Wolfgang, Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik nach Amsterdam – Praxis und Perspektiven, Bonn: ZEI Discussion Paper C 14, 1998.

İLHAN Suat, Avrupa Birliği'ne Neden Hayır? (jeopolitik yaklaşım), İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000

KABAALIOĞLU Haluk, Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 1997.

KAPANİ Münci, Politika Bilimine Giriş, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Aralık 1992.

KARAKAŞ Ayşe Işıl, Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği, İstanbul: Der Yayınları, 1993.

KARAKAŞ Yusuf, Avrupa Birliğinde Siyasal Entegrasyon, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002.

KARLUK Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002.

KEYDER Çağlar, Memâlik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

KHALILZAD Zalman, LESSER O. Ian, LARRABE F. Stephen, Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru, (çeviren: Işık Kuşçu) Ankara: Avrasya-Bir Vakfı ASAM Yayınları: 20, Amerikan Araştırmaları Dizisi:1, 2001.

KIR Adil, Globalizasyon: Küreselleşme Ulus Devletin Sonu Mu?, Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi, Ocak 2002.

KNOLL Bernhard, Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik, Wien: Renner Institut Verlag, 2003.

KOPECZINSKI Sven, Die Europäische Union auf dem Weg zur Sicherheitsgemeinschaft? Perspektiven und Grundlagen der GESVP, Siegen: Universität Siegen Magisterarbeit im Fach Politikwissenschaft, 2002.

KURUÇUN Bilsay, Avrupa Topluluğu Nedir?, Ankara: Avrupa Topluluğu Yayınları, 1975.

MANİSALI Erol, Türkiye Avrupa İlişkileri, 2. Baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları, Ekim 1998.

MASCLET Jean Claude, Avrupa Siyasal Birliği, (çeviren: Süheyl Gürbaşkan), İstanbul: Reklam Yayınları, 1974.

MERAY Seha L., Devletler Hukukuna Giriş, Birinci Cilt, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara: AÜSBF Yayınları Sayı 117-99, SBF Yayınları Sayı 38, 1960.

MORIN Edgar, Avrupa'yı Düşünmek, İstanbul: Afa Yayınları, 1988.

NICOL William, TREVOR C. Salmon, **Understanding The New European Community**, Guilford and King's Lynn England: Biddles Press, 1994.

ÖZDAĞ Ümit, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri –jeopolitik inceleme-**, Ankara: ASAM Yayınları, 2002.

ÖZDEMİR Burak, **Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye**, İstanbul: İKV Yayınları, No. 171, Ekim 2002.

ÖZYÜKSEL Murat, **Feodalite ve Osmanlı Toplumunu**, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1997.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Yaptığı Andlaşmalar**, Ankara: AÜSBF Yayınları, Yayın No: 418, 1978.

PAZARCI Hüseyin, **Avrupa Toplulukları'nın Uluslararası İlişkileri (Hukuksal Çerçeve)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Merkezi Yayını, 1991.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı**, Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 1996.

POGGI Gianfranco, **Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım**, (çevirenler: Şule Kut, Binnaz Toprak), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

REÇBER Kamuran, **Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi**, Bursa: Ezgi Kitapevi, Mart 2002.

REÇBER Kamuran, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Bursa: Ezgi Kitapevi, Kasım 2003.

RODRİK Dani, **Grenzen der Globalisierung: Ökonomische Integration und soziale Desintegration**, Frankfurt a. M.: Campus Verlag, 2000.

RUPP Michael, **Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları**, Mayıs 2002.

SANDER Oral, **Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1994.

SANDER Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 8. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 2000.

SANDIKLI Atilla, **Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri**, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001.

SARICA Murat, **Siyasi Düşünce Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.

SARICA Murat, Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929), İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBF Yayınları, 1982.

SCHMITT Carl, Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm, (çeviren: Emre Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi, Temmuz 2002.

SCHWARZ Jürgen (Hrsg.), Die WEU als sicherheitspolitische Säule der EU und als europäischer Pfeiler der NATO, München: Universität der Bundeswehr München, 1998.

SUR Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2001.

ŞAHİN Mustafa, Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası, Ankara: Nobel Yayınları, 2000.

ŞENEL Alaattin, Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi, 1996.

TEKELİ İlhan, İLKİN Selim, Türkiye ve Avrupa Topluluğu –Ulus Devleti Aşma Çabasındaki Avrupa'nın Türkiye'ye Yaklaşımı-, 1. Kitap, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993.

TEKİNALP Gülören, TEKİNALP Ünal, Avrupa Birliği Hukuku, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2000.

TEZOK A. Funda, Bir Diplomatın Gözüyle Avrupa Birliği, İstanbul: Avrupa-Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, 2001.

TOYNBEE Arnold J., Türkiye ve Avrupa, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2. Baskı, 2002.

TUNAYA Tarık Zafer, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBF Yayınları, 1980.

TÜRSAN Nurettin (haz.), Avrupa'nın Yeni Siyasi Stratejik-Ekonomik Ortamı, Avrupa Ekonomik Topluluğundan Avrupa Birliği'ne 1957-1992-, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, Aralık 1992.

ÜLGER İrfan Kaya, Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme-Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu-, Ankara: Mayıs 2002.

YERASIMOS Stefanos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye-Tanzimat'tan I. Dünya Savaşına-, (çeviren: Babür Kuzucu), 5. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, Ekim 1987.

MAKALELER:

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, “Halk yada Ulus Egemenliği'nin Kuramsal Temelleri Üzerine Birkaç Düşünce”, **AÜSBF Dergisi**, Cilt XLI, No: 1-4, Ocak-Aralık 1986.

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, “Demokratik Mitoslar: Halk-Ulus Egemenliği ve Siyasal Temsil”, **AÜSBF Dergisi Prof. Dr. Muhammer Aksoy'a Armağan**, Cilt XLVI, No: 1-2, Ocak-Haziran 1991.

AKTAN Gündüz, “Avrupa Birliği'nin Bizde ve Onlarda Yarattığı Kimlik Krizi”, **Foreign Policy**, (Türkçe Baskı), Yaz 1999.

ALANAT Mümin, “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Siyasal Birlik”, **T.C. Merkez Bankası Avrupa Birliği El Kitabı**, Ankara: 1995.

ARI Tayyar, “Yeni Dünya Düzeni ve Global Güvenlik”, **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, Sayı 6, Mayıs 1994.

ARSAVA Ayşe Füsün, “AB Başkanlığı”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı 1, Bahar 2001.

ARSAVA Ayşe Füsün, “Amsterdam Anlaşmasının Ortak Hükümlerinin Analizi”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı 2, Güz 2000.

ARSAVA Ayşe Füsün, “Avrupa Egemenliğinin Dayanak ve Sınırları”, **ATAUM Bülten**, Yıl 1, Sayı: 3, Güz 2001.

ARSAVA Ayşe Füsün, “Türkei- Zukünftiges Mitglied der EU Das Problem Souveränitätsübertragung”, Harun Gümrükçü, Rolf Gutmann, Manfred Zuleeg (Hrsg.), **ITES- Jahrbuch 2001-2002 Europarecht für türkische Staatsangehörige 20 Jahre Assoziationsratsbeschlüsse**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2001.

ARSAVA Ayşe Füsün, “Nice Antlaşmasının Getirdikleri” **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı: 2, Bahar 2002.

ARSLAN Rıza, “Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü?”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, (bu makale hakemlik sürecinden geçtikten sonra yayına kabul edilmiş olup, makalenin yayımlanacağı sayı halen basım aşamasındadır).

AYBAK Tunç, “Ortaklık Dinamikleri Türkiye ve Avrupa Bütünleşmesi”, (çeviren: Selda Paydak), Bülent Gökay (haz.), **Türkiye Avrupa'nın Neresinde? – Gümrük Birliği Anlaşması'nın Düşündürdükleri-**, Ankara: Ayraç Yayınları, 1997.

AYMAN Gülden, “Yunanistan'ın Stratejik Çıkmazı ve AGSP”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 1, Şubat 2003, Yıl: 1.

AXT Heinz-Jürgen, “Die EU nach Amsterdam: Kompetenzzuwachs für Aussen- und Sicherheitspolitik?”, **Europäische Rundschau**, 1997.

BAĞCI Hüseyin, “Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler”, İdris Bal (der.)
21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, İstanbul: Alfa Yayınları, Kasım 2001.

BAŞLAR Kemal, “Avrupa Birliği’nin Normatif Supranasyonelliği”, **Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi**, Cilt 30, Sayı 3, Eylül 1997.

BERNITZ Dag Lokrantz-, “Egemenliğin Devri”, İdil Işıl Gül, Lami Bertan Tozuklu, (çevirenler ve yayına hazırlayanlar), **Avrupa Birliği Hukuku Semineri 10-12 Ekim 2002 İstanbul**, İstanbul: YEB, 2003.

BOBBIO Norberto, “Kelsen ve Hukukun Kaynakları”, (çeviren: Bilge Açımız), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000.

BORINSKI Paul, “Die neue NATO Strategie Perspektiven Militarischen Sicherheitspolitik in Europa” **Hessische Stiftung Friedens und Konfliktforschung Report**, No. 1/1993.

BOZKURT Ömer, “Avrupa Topluluğu’nun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış”, **Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları**, No. 220, 1987.

BOZKURT Ömer, “Siyasal ve Kurumsal Yönleriyle Maastricht Antlaşması ve Avrupa Bütünleşmesi”, **Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1, Mart 1993.

BREWİN Christopher, “Türkiye ve Avrupa Birliği”, (çeviren: Selda Paydak), Bülent Gökay (haz.), **Türkiye Avrupa’nın Neresinde? –Gümrük Birliği Anlaşması’nın Düşündürdükleri-**, Ankara: Ayraç Yayınları, 1997.

BURO Andreas, “EU – Europa als Sicherheitsmacht und als Sicherheitsrisiko”, **Komitee für Grundrechte und Demokratie: Jahrbuch 1997/1998**, Berlin: YYB.

CANBOLAT İbrahim, “Yeni Avrupa Yapılanması ve Türkiye”, **Marmara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Çalışmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1-2, Yıl 1993-1994.

CÖMERT Servet, “Jeopolitik ve Türkiye’nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam”, **Jeopolitik**, Yıl 1, Sayı 1, Kış 2002.

ÇAYHAN Esra, “Avrupa Birliği’nde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası”, Faruk Sönmezoglu (der.), **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar ve Yeni Bakışlar**, İstanbul: Der Yayınları, 1998.

ÇAYHAN Esra, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı 3, 2002.

ÇELİK Kemal, “AB Sürecinde İyi Yönetim Güvenlik ve Yolsuzlukla Mücadele”, **Yeni Türkiye, Avrupa Birliği Özel Sayısı**, Yıl 6, Cilt 35, Eylül-Ekim 2000.

ÇOMAK Hasan, “Yeni Bir Çağ İçin Yeni Bir NATO Stratejisi”, **Savunma ve Havacılık Dergisi**, Cilt 15, Sayı 85, No: 3/2001, Yıl 2001.

D’ENTRÉVES Alessandro Passerin, “Devlet Kavramı”, (çeviren: Başak Baysal), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000.

DE PUIG Lluís Maria, “NATO İçerisinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği”, **NATO Dergisi**, Sayı 2, Yaz 1998

DEDEOĞLU Beril, CAŞIN Mesut Hakkı, “Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO–BAB–AB–AGİT İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği”, **Avrasya Dosyası–AB Özel-** Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999.

DEMİR Sertif, “NATO’nun Genişlemesi Üzerine Genel Değerlendirme”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı 359, Ocak 1999.

DEMİRDÖVEN Deniz Ülke, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Karşılıklı Bağımlılık ve Uluslararası Rejim Kavramları”, **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi-Doç. Dr. Rüstem Algan’a Armağan**, Cilt 5, Sayı 1, Yıl 1995.

DUGUIT Léon, “Egemenlik ve Özgürlük”, (çevirenler: Didem Köse, Sedef Koç), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000.

DUMONT Louis, “Bireycilik Üzerine Denemeler: Doğuş. XIII. Yüzyıldan Başlayarak Siyaset Kategorisi ve Devlet”, Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000.

EKELEN Willem Van, “BAB’ın Maastricht Sonrası Gündemi”, **NATO Dergisi**, Sayı 2, Yıl 1992.

ERDAĞI Ethem, “NATO’nun Yeni Kuvvet Yapısı”, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye’ye Etkileri 11-12 Ocak 2001, Bildiriler, Soru- Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri**, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001.

ERDEM Engin İ., “Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999.

ERHAN Çağrı, “NATO’nun Kuruluşu ve Gelişmesi”, Baskın Oran (ed.) **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

ESEN Erol, “Die Europäische Union und die Türkei Annäherung in einer schwierigen Partnerschaft”, Harun Gümrükçü, Rolf Gutmann, Manfred Zuleeg (Hrsg.), **ITES- Jahrbuch 2001-2002 Europarecht für türkische Staatsangehörige 20 Jahre Assoziationsratsbeschlüsse**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2001.

FROEHLICH Stefan, "Abschied vom alten System –die Erweiterung erfordert drastischere Reformen der EU-Institutionen", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı: 2, Bahar 2002.

GÄRTNER Heinz, "Theorie und Sicherheits-Modelle für ein künftiges europäisches Sicherheitssystem", **Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft**, Vol. 1996/4.

GENÇ Mehmet, "Avrupa Örgütlenmesindeki Evreler", **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt X, Sayı 1-2, Nisan-Kasım 1989.

GENÇ Mehmet, "Avrupa Topluluklarına Tam Üyeliğimiz Halinde Egemenlik Yetkilerinin Devri Sorunu", **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 1-2, Mart -Kasım 1990.

GENÇ Mehmet, "II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Sistemdeki Gelişmeler ve Güncel Belirsizlikler", **Dış Politika Dergisi**, Cilt IV, Sayı 2, Temmuz 1993.

GENÇ Mehmet, "Türkiye-AT Ortaklık Mevzuatında Uyuşmazlıkların Çözümü", **Prof. Dr. Nurhan AKÇAYLI'ya Armağan**, Bursa: 2000.

GENÇ Mehmet, REÇBER Kamuran, "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri", **Bilimin Işığında Aydınlanma Seminerleri**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayınları No. 4, 2003.

GHEBALI Victor-Yves, "AGİK Temmuz Helsinki Kararı Doğru Yönde Atılmış Bir Karar", **NATO Dergisi**, Sayı 3, Yıl 1992.

GORTEMAKER Matheus, "Zwang zur Koexistenz in der fünfziger Jahren", **Informationen zur Politischen Bildung**, V. 245, 4 Quartal 1994.

GÜNUĞUR Haluk, "Avrupa Birliği Bütünleşmesi'nin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını)", **Avrupa Birliği El Kitabı**, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, 1995.

GÜNUĞUR Haluk, "Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Dünü Bugünü Yarını", **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1-2, 1986.

GÜNUĞUR Haluk, "Tam Üyeliğin Gerektireceği Anayasa Değişikliği Egemen Yetilerin Devri ve AB Hukukunun Önceliği Sorunu", **Türkiye-Avrupa Birliği Derneği Bülteni**, Sayı 18, 2000.

HÄBERLE Paul, "Gibt es eine Europäische Öffentlichkeit?", **Thüringer Verwaltungsblätter**, No. 6. 1998.

HABERMAS Jürgen, "Avrupa Ulus-Devleti ve Küreselleşme Tazyikleri", (çeviren: Alev Özkazanç), **Mürekkep Dergisi**, Sayı 14, Yıl 2000.

HAGGENMACHER Peter, "Vitoria'dan Vattel'e Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Egemen Devlet", (çeviren: İdil Selçuk), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000.

HOFFMAN Stanley, "Towards a Common Foreign and Security Policy?", **Journal of Common Market Studies**, Vol. 38, No. 2, June 2000.

İŞYAR Ömer Göksel, "Avrupa Örgütlenme ve Bütünleşme Arayışları Örneğinde Uluslararası Entegrasyon Modelleri", **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2, Yaz Dönemi-Ağustos 1998.

JANNUZZI Giovanni, "Siyasi Alanda Avrupa İşbirliği-Daha Fazla Bütünleşme", **NATO Dergisi**, Sayı: 3, 1988.

KABAALIOĞLU Haluk, "Avrupa Parlamentosu", **Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1-2, 1991.

KABOĞLU İbrahim Ö., "Anayasacılık: Eski Anlayışlar, Yeni Dünyalar, Hukuktaki Küresel Eğilim", **Radikal Gazetesi**, 26.02.2004.

KALE Başak, "AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Değişen Perspektifler", **Stratejik Analiz**, Cilt 1, Sayı 10, Şubat 2001.

KAMEL Ayhan, "ABD ve Avrupa Ülkeleri Dışındaki Ülkelerin Güvenlik Stratejileri", T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri 11-12 Ocak 2001, Bildiriler, Soru- Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri**, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001.

KARAKAŞ Ayşe Işıl, "Avrupa Birliği'nde Egemenlik Yetkilerinin Devredilmesi Sorunsalı", İdil Işıl Gül, Lami Bertan Tozuklu, (çevirenler ve yayına hazırlayanlar), **Avrupa Birliği Hukuku Semineri 10-12 Ekim 2002 İstanbul**, İstanbul: YEB, 2003.

KASIM Kamer, "NATO'ya ve ABD-AB İlişkilerine Etkisi Bakımından Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 2, Bahar 2002.

KELSEN Hans, "Saf Hukuk Kuramı: Devlet ve Hukuk Özdeşliği", (çeviren: Cemal Bali Akal), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000.

KERN Reiner, "Europa unter Waffen? Die Zukunft der Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik der EU", **Zeitschrift für Sozialistische Politik und Wirtschaft Heft**, No. 86, 1995.

KINKEL Klaus, "Avrupa Güvenliğinde NATO'nun Kalıcı Rolü", **NATO Dergisi**, Sayı 4, Yıl 1992.

KÖNİ Hasan, "NATO'nun Tarihi ve Yeni Gelişmeler", **Savunma ve Havacılık Dergisi**, Cilt 13, Sayı 75, No: 5/99, Yıl 1999.

KÖNİ Hasan, "NATO'nun Genişlemesi", **Savunma ve Havacılık Dergisi**, Cilt 15, Sayı 85, No: 3/2001, Yıl 2001.

KRAMER Heinz, "Perspektiven der Türkischen EU-Beitrittskandidatur", Harun Gümrükçü, Rolf Gutmann, Manfred Zuleeg (Hrsg.), **ITES- Jahrbuch 2001-2002 Europarecht für türkische Staatsangehörige 20 Jahre Assoziationsratsbeschlüsse**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2001.

KULOĞLU Armağan, "XXI nci Asra Girerken NATO, Doğu Avrupa ve Türkiye", **MSB Araştırma Teknoloji ve Faaliyetler Bülteni**, Sayı 4, Yıl 1, 1998.

KUX Stephan Basel, "GASP und Beitrittskandidaten: Blockierung, Flexibilisierung oder vernetzte Sicherheitsgemeinschaft", **Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft**, Vol. 1996/4.

MAIRET Gérard, "Podovalı Marsilius'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu", (çeviren: Cemal Bali Akal), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000.

NERLICH Uwe, "Deutsche Sicherheitspolitik: Konzeptionelle Grundlagen für Multilaterale Rahmenbedingungen", Karl Kaiser, W. Hanns Maull (Hrsg.), **Deutschlands Neue Aussenpolitik**, Band 1 Grundlagen, München: R. Oldenbourg Verlag, 1995.

OKÇAL Hakan, "Die Entwicklungen und Zukunftsperspektiven der Beziehungen zwischen der EU und der Türkei nach den Beschlüssen von Helsinki", Harun, Gümrükçü, Rolf Gutmann, Manfred Zuleeg (Hrsg.), **ITES- Jahrbuch 2001-2002 Europarecht für türkische Staatsangehörige 20 Jahre Assoziationsratsbeschlüsse**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2001.

OKMAN Cengiz, "AGSK ve NATO Üzerine Radikal Dönüşümün İkilemi", **Karizma**, Sayı 6, Nisan-Mayıs-Haziran 2001.

ÖZEN Çınar, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Temel Özellikleri", **ATAUM Bülteni**, Yıl 1, Sayı: 1, Kış 2000-2001.

ÖZKAN Gürsel, "Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri", **2023 Dergisi**, Sayı 16, 15 Ağustos 2002.

ÖZMAN M. Aydoğan, "Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller", **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1-4, Yıl 1964.

PAZARCI Hüseyin, "AGİK Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları", Turgut Tarhanlı (Hazırlayan), **Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet**, İstanbul, Engin Yayıncılık, BTB.

PAZARCI Hüseyin, “Avrupa Topluluğu Hukukuna Uyum Açısından Türk Anayasal Düzeni”, **Avrupa Topluluğu Hukuku ve Türkiye'nin Uyumunu Semineri**, 2. Baskı, İstanbul: Mozaik Basın Yayıncılık, 1990.

REÇBER Kamuran, “Batı Avrupa Birliği'nde Karar Alma Süreci”, **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 16, Sayı 3, 1998.

REÇBER Kamuran, “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)”, **Bursa Serbest Mali Müşavirler Odası Bülteni**, Sayı: 4, Yıl: Kasım 1999.

REÇBER Kamuran, “Türkiye-Batı Avrupa Birliği İlişkilerine Hukuksal Bir Bakış”, **Prof. Dr. Nurhan Akçaylı'ya Armağan**, Bursa, 1999.

REÇBER Kamuran, “Batı Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması Örneğinde Uluslararası Andlaşmaların Sona Ermesi / Erdirilmesi Sorunu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, Yıl 2001.

REÇBER Kamuran, “Batı Avrupa Birliği'nin Evrensel ve Bölgesel Barışı Korumada Üstlendiği Rol”, **Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Dergisi**, 2001.

REÇBER Kamuran, “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üye Adayı Olarak Kabul Edilmesine Hukuksal Açıdan Bir Bakış”, **AÜSBF Dergisi**, Cilt 56, No. 4, Ekim-Aralık 2001.

REÇBER Kamuran, “AB Kurucu Antlaşması Düzenlemeleri İtibarıyla AB Üyesi Devletler Arasında Ortak Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Konularında Uzlaşma Var mı?”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002.

REÇBER Kamuran, “Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri İtibarıyla Değerlendirilmesi”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 31, Ekim 2004.

SCHMIDT Peter, “Zum Verhältnis von GASP, NATO und WEU – Perspektiven der weiteren Entwicklung”, **Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft** 1999/3.

SCHMITT Carl, “Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet”, (çeviren: Bertil Emrah Oder), Cemal Bali Akal (der.), **Devlet Kuramı**, İstanbul: Dost Kitabevi, Temmuz 2000.

SERDAR Seda, “‘Yıldız Savaşlarının Oğlu’ ve AGSK: ABD'nin Bitmeyen, Avrupa'nın Başlayamayan Oyunu”, **Stratejik Analiz**, Cilt 2, Sayı 14, Haziran 2001.

SERDAR Seda, “Belçika'nın Kazançları ile Türkiye'nin Tavizleri: Laeken Zirvesi Sonuçları”, **Stratejik Analiz**, Cilt 2, Sayı 21, Ocak 2002.

SERDAR Seda, “AB Güvenlik Politikasında Yeni Bir Dönem”, **Stratejik Analiz**, Cilt 3, Sayı 35, Mart 2003.

SHWARZ Benjamin, LAYNE Christopher, “Yeni Büyük Strateji”, (çeviren: Selin E. Saydam), **2023 Dergisi**, Sayı 11, 15 Mart 2002.

ŞEN Sabahattin, “Yeni Dünya Düzeninde Avrupa ve Türkiye”, Sabahattin Şen (der.), **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1992.

ŞENEL Şennur, “Milli Devletlerin Oluşum Sürecinde ‘Avrupa’ Kavramı”, **2023 Dergisi**, Sayı 26, Haziran 2003.

TEKİN Kazım, “Avrupa Birliği ve Egemenlik Kavramı”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl 74, Mart 2002, Sayı 434.

TERZİ Özlem Türk, “Avrupa’nın Birliği: Avrupa’da Bütünleşmenin Tarihsel Dönüşümleri”, **İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi**, No: 25, Ekim 2001.

TEZCAN Ercüment, “Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri”, **AÜSBF Dergisi**, Cilt 54, Sayı 1, 1999.

THRANERT Oliver, “Die Neue Sicherheitspolitische Situation in Europa”, **Vierteljahres Berichte**, Nr. 134, Dezember 1993.

TSOHATZOPOULOS Apostolos, “BAB’ın Sorunları”, **NATO Dergisi**, Sayı 2, Yıl 1998.

TOMUSCHAT Christian, “Die Internationale Staatenwelt an der Schwelle des Dritten Jahrtausends”, Karl Kaiser, W. Hanns Maull (Hrsg.), **Deutschlands Neue Aussenpolitik**, Band 1 Grundlagen, München: R. Oldenbourg Verlag, 1995.

TUNA Yusuf, “Dünyada Globalleşme Eğilimleri ve Dengeler”, **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye**, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Özel Sayı 17-18.

ÜLGER İrfan Kaya, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arkaplanı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları”, Refet Yinanç, Hakan Taşdemir (editörler), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2002.

USUL Ali Resul, “Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Siyasi Kriterler Sorunu: Dün, Bugün ve Yarın”, **Stratejik Analiz**, Cilt 2, Sayı 22, Şubat 2002.

ÜTÜK Kazım, “Lozan-Sevr Çatışması Düzleminde Türkiye-AB İlişkileri”, **2023 Dergisi**, Sayı 11, 15 Mart 2002.

WOLFGANG Wolf, “Auf der Suche nach einer neuen Ordnung in Europa”, **Europa-Arschiv**, Folge 23/1989.

YAVUZ Kemal, “NATO Stratejisi, Avrupa Güvenliğinin Dünü, Bugünü, Yarını”, **NPQ**, Cilt 2, Sayı 1, Yıl 1999.

YENİÇERİ Özcan, “Küreselleşme ve AB Sarmalında Egemenlik Sorunu ve Türkiye”, **2023 Dergisi**, Sayı 16, 15 Ağustos 2002.

YENİÇERİ Özcan, “Yönetim ve Bürokrasinin Yozlaşmadaki Rolü”, **2023 Dergisi**, Sayı 11, Mart 2002.

YENİGÜN Cüneyt, “Milli Egemenlik ve Supranasyonalizm İkilemi: Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'nin Dış Politikalarının Analizi”, **Mustafa Aykaç, Zeki Parlak (editörler)**, **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, İstanbul: Elif Kitapevi Yayınları, Kasım 2002.

YENİGÜN Cüneyt, “Siyasal Transformasyon'un Ardından Avrupa Birliği'nin Yeni Yapısı”, **Mustafa Aykaç, Zeki Parlak (editörler)**, **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, İstanbul: Elif Kitapevi Yayınları, Kasım 2002.

YILDIZ Yavuz Gökalp, “Türkiye'nin Stratejik Önceliklerini Belirleme ve Seçeneklerini Üretme Koşulları Üzerine Bir Tartışma”, **NPQ**, Cilt 4, Sayı 1, Yıl 2002.

YILDIZ Yavuz Gökalp, “Yeni Güvenlik Anlayışı ve Arayışları Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi”, **T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri 11-12 Ocak 2001, Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri**, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001.

YÖRÜNG Murat T., “Avrupa Birliği Hukukunda Egemenlik Kavramı”, **Argumentum**, Yıl 6-7, Sayı 50.

YÖRÜNG Murat Tahsin, “Avrupa Tek Senediyle Avrupa Parlamentosuna Tanınan Yetkiler,” **Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1-2, 1991.

YÜCEOĞLU Erkut, “Ekonomik Boyutu ile Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri”, **T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri 11-12 Ocak 2001, Bildiriler, Soru- Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri**, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001.

DiĞER YAYINLAR:

“Die Rolle der Union in der Welt”, **Gesamtbericht über tätigkeit der EU 1998**, Brüksel / Lüksemburg, 1999.

“NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti”, **Stratejik Araştırma ve Etüd Bülteni**, Sayı 1, Yıl 1, Eylül 2001.

“Türkiye'nin NATO, BAB, AGSK ve AGİT'e Bakış Açısı”, **Beyaz Kitap Savunma 1998**, Ankara: Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, 1999.

Avrupa – Atlantik Sahasında Güvenliği Yayımak: NATO ve Ortak Ülkelerin Rolü, **BYY: NATO Yayınları**, 1998.

Avrupa Birliği Konusunda Hazırlanan Tindemans Raporu, (çeviren: Oktay Koçluca), İstanbul: İKV Yay. No. 1976-2, 1976.

Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Dairesi, 1996.

Bulletin of the European Communities, Supplement 1/76.

Dünya Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar (AT, NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk Cumhuriyetleri, EKİT [ECO], İslam Ülkeleri) İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu, Türkiye ve Avrupa Entegrasyonu Alt Komisyonu Raporu, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayın NO: DPT: 2377-ÖİK: 441, Ocak 1995.

European Political Cooperation, Office for Official Publications of the EC, European Documentation Series, Luxembourg, 1988.

Gemeinsame Aussen und Sicherheitspolitik der Europäischen Union (GASP), Bonn: Auswärtiges Amt, 1994.

Gesamtbericht Über die Tätigkeit der EU 1998, Brussel / Luxemburg: YEY., 1999.

İŞYAR Ömer Göksel, 1980-1994 Dönemi Alman Dış Politikası ve Avrupa Siyasi İşbirliği Süreci, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 1997.

NATO Press Release, 2002.

ELEKTRONİK YAYIMLAR:

AKTAN Coşkun Can, "Leviathan İnsan Haklarının Koruyucusu Mu, Yoksa İhlalcisi Mi?", http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-leviathan.pdf, (e.t. 27.08.2003).

AKTAR Cengiz, "Devletler Birliği' Değil", <http://www.radikal.com.tr/2001/01/26/yorum/01dev.shtml> (e.t. 01.04.2003).

ARSLAN Zühtü, "11 Eylül'ün 'Öteki' Yüzü: Leviathan'ın Dönüşü", http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Diger/za_11eylul.htm (e.t. 10.02.2004).

AYIŞIĞI Metin, "Ulusal Egemenlik ve Atatürk", http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/makale_06.html, (e.t. 19.03.2004).

BORCHERT Hans, "Friedensicherung im Rahmen der OSZE ?- Eine Antwort in acht Postulaten", <http://www.fsk.ethz.ch/osze/research/paper02.htm> (e.t. 17.05.2003).

BOROMBAEVA Elvira, "Maastricht Antlaşması, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve AGSK AB'nin Güvenlik Konseptinin Gelişim Süreci", <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/maas.html> (e.t. 04.08.2002).

BULUT Nihat, "Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı", <http://www.jura.uni-sb.de/turkish/NBulut2.html>, (e.t. 28.08.2003).

ÇAM Murat Tosun, "Avrupa Birliği'nde Genişleme", <http://www.tcmb.gov.tr/> (e.t. 26. 08. 2002).

ÇOMAK Hasret, "Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde: "AGSP'de Meydana Gelen Gelişmeler ve Türkiye'nin Uyumu", http://stradigma.com/turkce/mayıs2003/makale_05.html (e.t. 08. 05. 2003).

ÇOMAK Hasret, "Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP", <http://stradigma.com/turkce/subat2003/makale6.html> (e.t. 26. 02. 2003)

ERDOĞAN Mustafa, "Avrupa Birliği Anayasalarında Devletin Temel Nitelikleri", <http://www.liberal-dt.org.tr/dergiler/ldsai23/2303.htm>, (e.t. 15.03.2004).

ERDOĞAN Mustafa, "Hikmet-i Hükümet", http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Erdogan/me_hikmetihukümet.htm, (e.t. 19.02.2004).

EYLEM Kutlu Merih, "Ankara Kriterleri ve Avrupa Birliği: Ülke Bilgileri, Anayasalar ve İnsan Hakları Raporları ile", <http://www.turkab.net/ab/wkmerih03.htm> (e.t. 25.07.2003).

GÜLSOY Tefvik, "John Locke'un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü", <http://www.jura.uni-sb.de/turkish/TGuelsoy1.html> (e.t. 08.02.2004).

GÜRBÜZ Hasan, "Gümrük Birliği Anlaşmasının Anayasanın Başlangıç Kısımına Aykırılığı ve Egemenlik İlkesi ile Çelişmesi", <http://www.turkab.net/ab/wgurbuz01.htm> (e.t. 25.07.2003).

KRASNER Stephen D., "Ulusal Egemenlik", (çeviren: Musa Ceylan), <http://derinanadolu.tripod.com/01-02-22-ulusal-egemenlik.htm> (e.t. 18.02.2004).

LUBKEMEIER Eckhard, "ESVP: Schlüsselprojekt der europäischen Einigung" http://www.auswaertiges-amt.de/www/de/Eu_politik/gasp/esvp_html (e.t. 26.07.2002)

MISIR Mustafa Bayram, "İmparatorluk, Ulus Devletler ve Egemenlik", <http://www.bianet.org/2002/12/09/13455.htm> (e.t. 27.10.2003).

NASSAUER Otfried, "Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik nach Kopenhag", <http://www.bits.de/public/NDR4/sunds281202.htm> (e.t. 04.07.2003).

ÖKÇESİZ Hayrettin, "Hukuk Kültürünün Yapısını 'Nomos-Physis' (Toplum-Kültür-Doğa) Çerçevesinde Yedi Üçüzlü Bir Kurguyla Açıklama Şemasında

Egemenliğin İrdelenmesi”, www.stksempozyumu.org/download/hayret_metin.pdf (e.t. 01.03.2004).

ÖNDÜL Hüsni, <http://www.yenidenozgurgundem.com/news.asp?id=103965> (e.t. 19.03.2004).

ÖZALP Güven, “NATO Geleceğini Arıyor”, http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/haber/gozalp_201102.htm (e.t. 16.05.2003)

ÖZER Attila, “Ülkemizde Egemenlik ve Yargı Erkinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısındaki Durumu”, <http://www.anayasa.gov.tr/anyarg20/aozer.pdf>, s. 1, (e.t. 18.03.2004).

REÇBER Kamuran, “Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine Hukuksal Bir Bakış” http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=57 (e. t. 10. 08. 2004).

SHAKE Köri N., “Avrupa Birliği’nin Savunma Girişimleri NATO İçin Bir Tehlike Yaratır Mı?”, <http://www.foreignpolicy.org.tr/trmakale/190102.html> (e.t. 29.07.2003).

TURHAN Mehmet, “Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi”, <http://www.anayasa.gov.tr/anyarg20/mturhan.pdf> (e.t. 19.03.2004).

ÜLGER İrfan Kaya, “‘Ortadoğu Sorunu’ ve ‘Yugoslavya’nın Dağılması’nın Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi”, http://stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_04.html (e.t. 11.09.2003).

WITTROCK Olaf, “Die ESVU kann kommen”, <http://www.europa-digital.de/aktuell/dossier/esvp03/esvu.shtml>, (e.t. 25.07.2003).

YAĞLI Ahmet, ÖZYAVUZ Senem, “Hukuk Bilinci”, <http://www.filozof.tripod.com/hukukbili.html>, (e.t. 18.03.2004).

YILDIZ Mesut, “Devlet ve Hukuk Bağlamında Hobbes, Rousseau ve Kant’ta Özgürlük Sorunu”, <http://www20.uludag.edu.tr/~felsefe/02/1-6.pdf>, (e.t. 28.08.2003).

“Auswärtige Beziehungen: Die Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik der EU”, http://209.185.240.250/cgi-bin/linkrd?_lang=EN&lah16c62c27ef1f76657c3f021e3668de13&lat=1027603686&hm_action=http=%3a%2f%2feuropa%2eeu%2eint%2fcomm%2fdg10%2fpublications%2fbrochures%2fmove%2frelex%2fpesc%2ftxt_de%2html (e.t. 25.07. 2002).

“Der Vertrag von Amsterdam: Gebrauchsanweisung / Eine wirksame und kohärente Aussenpolitik / Die Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik”, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/de/lvb/a19000.htm> (e.t. 06.04.2002).

“Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik- Antworten auf häufig gestellte Fragen”, http://www.auswaertiges-amt.de/www/de/Eu_politik/gasp/faq_html (e.t. 26.07. 2002).

“Die GASP: Instrumente und Akteure”, http://www.auswaertigesamt.de/www/de/Eu_politik/gasp/akteure_html (e.t. 06. 03. 2003).

“Die Zukunft der Europäischen Sicherheits- und Verteidigungspolitik (ESVP) und die Rolle der Europäischen Kommission”, http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/speech_99_215_de.htm (e.t.12.05. 2002)

“Einheitliche Europäische Akte” <http://www.politische-union.de/eea.htm> (e.t.12.06.2002).

“Die Rolle der Union in der Welt: Gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik”, <http://europa.int/abc/doc/off/bull/de/new/pesc.htm> (e.t., 26.07. 2002).

“Schwerpunkte der GASP seit 1993 Stand: Juli 2002”, http://www.auswaertigesamt.de/www/de/Eu_politik/gasp/schwerpunkte_html (e.t.02.08.2002)

http://www.deltur.cec.eu.int/guncel/ghaber30_03ek-06.html (e.t. 15.09.2004).

“Bulletin EU 4-2001 Geinsame Aussen- und Sicherheitspolitik”, <http://europa.int/abc/doc/off/bull/de/2000104/p106003.htm> (e.t. 26.07.2002)

http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/06/01/haber_39262.php (e.t.15.09.2004).

http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/06/02/haber_39370.php (e.t.15.09.2004).

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/2002/07/02x07x02.HTM#%204> (e.t. 15.09.2004).

<http://www.milliyet.com/2002/05/17/dunya/dun03.html> (e.t. 15.09.2004).

<http://www.milliyet.com.tr/2002/10/26/siyaset/siy09.html> (e.t. 15.09.2004).

<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~342@tarikh~2002-10-29-m@nvid~189936,00.asp> (e.t. 15.09.2004).

http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/12/13/haber_59557.php (e.t.15.09.2004).

<http://ue.eu.int/en/info/eurocouncil> (e.t. 29.11.2003).

www.nato.int/docu/pr/2002/p02_142e.htm (e.t. 07. 02. 2004)

http://www.avsam.org/haftalikanaliz/28-03_11_2002/main.htm (e.t.15.09.2004).

<http://ntvmsnbc.com/news/161133.asp> (e.t. 15.09.2004).

<http://www.zaman.com.tr/2002/06/03/dis/h4.htm> (e.t. 15.09.2004).

<http://www.ntv.com.tr/news/99924.asp#BODY> (e.t. 15.09.2004).

http://www.nethaber.com/haber/haberler/0,1082,55542_6,00.html (e.t.15.09.2004).

ÖZGEÇMİŞİM

1974 yılında İzmir’de doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi burada tamamladım. 1993-1997 yılları arasında Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde lisans, 1997-2000 yılları arasında da İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimi gördüm.

10 Haziran 1999 tarihinde Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde açılan Siyasi Tarih Anabilim Dalı araştırma görevliliği sınavını kazandım ve 09 Temmuz 1999 tarihinde görevime başladım.

Eylül 2000’de Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda başladığım doktora eğitimim sürecinde, 07 Kasım 2001 tarihinde doktora yeterliliği aldıktan sonra, Ocak 2002’de Prof. Dr. Mehmet GENÇ danışmanlığında “*Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye*” konulu doktora tezime başladım.

Barış ÖZDAL